

PUBLICATIONS EDITED BY
THE DEPARTMENTS OF GEOGRAPHY, UNIVERSITY OF GOTHENBURG
SERIES B, NO. 120

Kreativa individers bostadsområden och arbetsställen

Belysta mot bakgrund av näringslivets omvandling och
förändringar i bebyggelsestrukturen i Göteborg

Jonathan Borggren

School of Business, Economics and Law
UNIVERSITY OF GOTHENBURG

Kreativa individers bostadsområden och arbetsställen

Belysta mot bakgrund av näringslivets omvandling och
förändringar i bebyggelsestrukturen i Göteborg

Jonathan Borggren

Göteborg 2011

Institutionen för kulturgeografi och
ekonomisk geografi
Handelshögskolan vid
Göteborgs Universitet
Vasagatan 1
405 30 Göteborg
Omslagsfoto: Jonathan Borggren

Department of Human and Economic
Geography
School of Business, Economics and Law
University of Gothenburg
Vasagatan 1
S-405 30 Göteborg
Cover photo: Jonathan Borggren

Abstract

Creative individuals' residential areas and places of work

In light of economic transformation and changes in the urban structure in Göteborg (Gothenburg), Sweden.

This thesis studies the residential areas and places of work of an age cohort of individuals defined by education as creative in Gothenburg, Sweden, during the latter stages of structural economic change. Postindustrial cities such as Gothenburg use waterfront redevelopment, a growing service industry and the intensification of place marketing as tools in a competitive urban arena. Creativity, through the use of terms such as "creative class", "creative city" and amenities, is becoming an important ingredient on the same competitive urban level where planners and policymakers try to attract talented, educated and creative individuals in order to boost economic growth. However, the argument that creative individuals drive economic growth remains contested. Underlining this argument is the creative class thesis stating that creative individuals will move to cities that correspond with their lifestyle-preferences regardless of whether or not potential employers are located in the same area.

The aim of this thesis is to shed light on whether the residential areas and places of work of creative individuals will change. A further aim is to investigate if globalisation and structural economic changes affect creative individuals' choice of residential areas and places of work in urban areas, using a unique longitudinal micro database (GILDA) and interviews. In addition, by use of official statistics, this thesis studies the changes taking place in Gothenburg's economy in relation to economic restructuring and their consequences on the location of residential areas and places of work in Gothenburg.

Studies conducted on the creative class thesis depict concentrations of the creative class in suburbs characterised by expensive housing and lack of sufficient places of work in the local area. The creative class thesis clearly states that the location should be downtown, whereas observations point towards the peripheral parts of the city, i.e. houses in the suburbs. Hence, there is a gap in the field of knowledge regarding creative individuals' residential areas and places of work. A possible explanation could be changing preferences depending on age.

Results show that there was an overrepresentation of creative individuals in the centrally located city districts in the year 1990 compared to the rest of the population in the cohort. In the year 2006, the creative individuals had become part of the same suburbanisation as the rest of the population, i.e. both the creative individuals and the comparison group moved out of downtown Gothenburg. Only a small subgroup among the creative individuals remains in downtown Gothenburg, hence remaining loyal to the stated destination of the creative class. The fact that age and family composition can be argued more important than proximity to a downtown creative milieu constitutes the main conclusion of this thesis. Putting priority on, for example, more spacious housing in the suburbs highlights a difference between the Swedish and US creative context, where most notably Florida (2004) states that the same city district will remain the creative individuals' home and place of work. The establishment of Norra Älvstranden has brought new places of work in mostly high-tech industries and waterfront residences close to downtown Gothenburg. However, following rapid growth between 1990 and 2006, the number of employed creative individuals at Norra Älvstranden declined between 2006 and 2008. A possible explanation could be sensitivity towards changing global demand.

Keywords: Creative individuals, Gothenburg, residential areas, places of work, structural economic change, waterfront redevelopment, age cohort

Förord

Första kontakten med Floridas värld var år 2006 i samband med studier i kulturgeografi. Vi läste hans numera välkända bok från år 2002 där den kreativa klassens framväxt och platsens pånyttfödda betydelse beskrivs. I boken presenteras även de 3 T:na (teknologi, talang och tolerans) med vars hjälp Florida klev fram som en regional- och urbanutvecklingens profet och gjorde bland annat ett framträdande inför ett fullsatt Svenska Mässan i Göteborg.

Samtidigt pågick en regionindelningssamtal i Sverige, vilket passade väl in med de rankingar som lät sig göras över kreativitet. Sagt och gjort fångades jag upp av entusiasmen kring kreativitetens geografi (för att låna Törnqvists uttryck) och skrev efter Floridas mall en D-uppsats vars syfte var att uppmärksamma hur en alternativ regionindelning skulle kunna se ut med minst en kreativ koncentration i varje ny region. Resultatet visade en annan bild än Floridas teser, vilket ledde till att jag blev ytterligare intresserad av ämnet och av att fördjupa mig ännu mer i var kreativa individer bor och arbetar.

Uppmärksamheten kring böckerna och inflytandet Floridas teser fick gjorde att jag i avhandlingsarbetet ville hålla mig kvar vid ämnet och forskningsproblemet genom att belysa det ur en annan vinkel. Det fanns empiriska möjligheter att studera de kreativa individerna i kunskapsekonomin longitudinellt samtidigt som intervjuer skulle kunna komplettera studien. Detta är inte en studie som innehåller en svensk översättning och operationalisering av "creative class" utan en studie av kreativa individer. Det råder ett flertal likheter mellan denna grupp av människor och de som Florida skulle benämna "creative class", vilket är oundvikligt då det i båda fallen framförallt handlar om högutbildade och talangfulla individer verksamma i kunskapsekonomin. Huvudpunkten här är dock inte att åstadkomma en exakt avbild utan att belysa forskningsproblemet utifrån den uppmärksamhet och betydelse Floridas teser fått inom stadsförnyelse, planering, politik och forskning. På så vis förhåller jag mig, likt många andra som studerat ämnet närmare, kritisk till Florida på flera avgörande punkter där det senare visat sig att teserna brister.

Information om individers flyttningar baseras i hög grad på databasen GILDA (Geografisk Individuell Longitudinell Databas för Analys) med statistik publicerad vartannat år. De ursprungliga analyserna baserades på den information som då fanns med senaste uppgifter till och med år 2006. Under arbetet med avhandlingen publicerades uppgifter som omfattade tiden t o m år 2008 (publicerad 2010). För att fånga upp förändringarna under perioden 2006-2008 kom studien att vidgas genom att rikta speciell uppmärksamhet mot förändringarna på Norra Älvstranden, som är den del av Göteborg som genomgått stora förändringar avseende framförallt bebyggelsestrukturen under tidsperioden.

Resultatet har blivit en bred och framförallt empirisk avhandling. Bred då referenslistan visar att många texter studerats och flera brunnar grävts efter vatten. Exempelvis bostadsforskning, migrationsteorier, en del stadsplanering, centralortsteori och en rad olika spår som tangerar kreativitet. Avhandlingen är bred om man beaktar hur den bör ses: Som en avhandling om kreativa individer, som en avhandling om en halv generation invånare i Göteborg, som en avhandling om tillståndet i Göteborg och dess stadsdelar, som en kunskapsöversikt på svenska om post-”creative class”, som en avhandling om Norra Älvstranden samt som en avhandling om globala ekonomiska förändringars påverkan på lokal nivå i Göteborg.

Tack

Till alla som stöttat och hjälpt mig under alstrets tillblivande. Förlåt om jag glömmer nämna någon. Nu är det klart/över/gjort/lämnat.

Till min handledare Sten Lorentzon för tålamod, lagom styrning, miljoner läsningar, lunchtåg och synpunkter. Till min biträdande handledare Patrik Ström för goda råd, infallsvinklar, tid, tusentals läsningar, g**f på Öijared och synpunkter. Till mina trevliga och hjälpsamma arbetskamrater, ingen nämnd ingen glömd, på institutionen i Göteborg som utgjort hemmahamn under några år av pendlande och flyttande. Tack till Ingrid Johansson och Anders Larsson som läste mitt postslutseminarium-manuskript och gav värdefull feedback. Till Åke Forsström som jag delade rum och funderingar med i två år och som ställde frågan (vad är problemet?). Till alla doktorander på institutionen som varit väldigt viktiga för mig, särskilt mina "klasskamrater" Anja, Ana, Mattias och Evelina. Till Ana Gil Solá som varit klätterpartner, GIS-anhörig och hundpassare. Till Mattias Sandberg som introducerade Alexandras. Till Evelina Wahlqvist som tagit med mig på Pecha. Till Daniel Fahlén för tips om bortglömda stadsdelar som jag ännu ej besökt. Till Maja Essebo för språkligt medhåll i Finland. Till Erik Elldér för GIS-stöd. Till Anja Franck som inspirerat mig. Till Elin Slätmo som tog över stafettpinnen. Till Robin Biddulph som diskret upplyste mig om att Jim Johnson och Bruno Latour var samma person. Till Pelle Amberntsson som alltid ställt upp för laget på Lindholmenstafetten och som förespråkade pizza till lunch. Till alla i CRA som vänligt ansatt mig under seminarium. Till Urban Fransson som läst många gånger och ställt kluriga frågor. Till Ulf Ernstson för allmänt stöd under kvällstjänst, för brandkårsuttryckningar till GIS-labbet och till all möjlig annan hjälp. Till Tomas Niedomysl som gav värdefulla litteraturtips. Till Jonas Lindberg som ställde upp med bostad och fotbollsterapi och som stödde Pelles syn på lunch. Till Brita Hermelin som läste och kommenterade mitt slutseminariemanus på bästa sätt.

Till Micke och Johanna för vänskap, boende, innebandy, bokcirklar, middagar och allt annat viktigt. Till Laholmsklanen -79 som dragits med mig sedan Parkskolan. Davve, Ses, Joleby, Peter, Emilson, Thorén. Till Eremar som var ett viktigt stöd under några stormiga dagar. Till Daniel och Kristina som ofta är nära men tills nu i andra städer. Till tusenkonstnären Mange för prestigelös vänskap och som jag hoppas få bo i samma stad som någon gång.

Till Madde och Rikard för kulturgeografiskt stöd och trevligt umgänge i Umeå. Tack också för ordnandet av faciliteter under sommarmånader till institutionen i Umeå. Thank you Ismail, Mercy, Maryam, Michelle, Ntombini and everyone else at ACC who put up with a quiet and reluctant academic from the North for two months. I don't know how, but visiting Khayelitsha helped put things in perspective.

Till fotbollsspelarna, hundpassarna och majblommeförsäljarna på Topasgatan som jag hoppas hittar en egen plats och en egen framtid i Göteborg. Till Göteborg som visat många olika yttre och inre och bidragit med en bukett av härliga hak. Sveas, Krakow, Götas, Red Lion, Wojarski, Nef, Kinesen i Haga, Alexandras, Tintin, Solrosen, Thaitanten, John L's och fler onämnda som hjälpt till att lufta en doktorand. Till mina 11 respondenter som ställde upp på intervjuer. Till Håkan, Mårten, Jason, Per-Åke, Torbjörn, Dennis, David, Jens, J J, Annika, Eddie och alla andra som lagt soundtracket till denna avhandling.

"När jag går förbi Tynnereds white trash-familjer"

-Håkan Hellström

Till studenter, konferensdeltagare och åhörare som ställt frågor som tvingat mig att fundera vidare.

Thank you John and Nelda who generously opened your home for me and allowed me to have a closer look at the complex American society.

Till släkt, mina föräldrar och min syster och Dogge som alltid stöttar och finns närvarande i telefon, i minnen, i mail och hemma.

Till min lilla familj, Caroline och Bo, som finns med mig hela tiden. Bosse – doktorera aldrig. Dina föräldrar har gjort det så att det räcker.

Umeå november 2011,

Jonathan Borggren

Innehåll

1	INLEDNING.....	1
1.1	Bakgrund och syfte.....	1
1.2	Forskningsproblem.....	5
1.3	Forskningsdesign & disposition	9
1.4	Studiens avgränsning och generella giltighet.....	12
2	KUNSKAPSÖVERSIKT OCH ANSATS.....	15
2.1	Inledning.....	15
2.2	Kreativitet.....	16
2.2.1	Begreppet kreativitet.....	16
2.2.2	Kreativitet använt som begrepp i olika sammanhang.....	17
2.2.3	”Creative class”	20
2.2.4	”Creative class” – kritisk betraktelse.....	22
2.2.5	Socialt kapital, humankapital och kreativt kapital.....	24
2.3	Urbana miljöer.....	25
2.3.1	Teoretisk bakgrundsteckning.....	25
2.3.2	Aspekter på kreativa städer.....	27
2.3.3	Gentrifiering.....	29
2.3.4	Urbana förändringar genom exempelvis ”waterfront redevelopment”	30
2.4	Flyttningar.....	32
2.4.1	Teoretisk bakgrundsteckning.....	32
2.4.2	Den ökade betydelsen av kreativa individers val av boende och arbete	34
2.4.3	Kreativa individers flyttmönster.....	36
2.5	Sammanfattande analys, antaganden och frågor.....	37
3	METODER OCH URVAL.....	42
3.1	Inledning.....	42
3.2	Kärna och jämförelsegrupp; bohemer och konsulter samt egenföretagare	42
3.3	Urvalsprocessen	44
3.4	Födelseår, bostadsområde, arbetsställe och högsta avslutade utbildning	46
3.5	Analysnivå och tidpunkt.....	47
3.6	Geografisk Individuell Longitudinell Databas för Analys (GILDA).....	49
3.6.1	GILDA’s struktur.....	49
3.6.2	Bortfall i GILDA.....	50
3.7	Beskrivning av populationen	50
3.8	Beskrivning av intervjustudien.....	55
3.9	Metoddiskussion.....	59
4	EKONOMISK OMSTRUKTURERING I GÖTEBORG	63
4.1	Inledning.....	63
4.2	Näringsliv i omvandling	63
4.2.1	Näringslivets omvandling i Göteborg.....	63
4.2.2	Exempel på framgångsrika näringar	65
4.3	Studieområdets indelningar och disponibel inkomst	67
4.3.1	Stadsdelsnämnder och stadsdelar.....	67
4.3.2	Utvecklingen av stadsdelarnas disponibla inkomst 1990 – 2006.....	71
4.4	Byggande i Göteborg.....	73
4.5	Stad med planeringskontrastrer.....	76
4.6	Sammanfattning.....	77
5	INTERVJUER MED BOHEMER OCH KONSULTER	80
5.1	Inledning.....	80
5.2	Respondenternas boende	81
5.2.1	Aspekter på uppväxten	81

5.2.2	Perioden på Hisingen	82
5.2.3	Flyttningar.....	83
5.2.4	Familjebildande.....	84
5.2.5	Nuvarande bostadsområde	86
5.3	Respondenternas yrkesroller	87
5.3.1	Förändrade anställningar.....	87
5.3.2	Fem komponenter i yrkesrollen.....	89
5.4	Respondenternas medvetenhet om kreativa miljöer.....	90
5.4.1	Uppfattningar om kreativa miljöer	90
5.4.2	Mötesplatser.....	92
5.4.3	De tysta platserna och välbefinnandet.....	93
5.4.4	Hemmiljön.....	94
5.4.5	Kreativ miljö i jämförelse med några egenskaper	95
5.5	Den kreativa miljöns påverkan på respondenterna	97
5.5.1	Utlandsvistelsens betydelse för senare val av boende.....	97
5.5.2	Kreativa miljöer i Göteborg och deras påverkan på valet av bostadsområde.....	99
5.6	Sammanfattning.....	101
6	VAR BOR OCH ARBETAR KREATIVA OCH HÖGUTBILDADE I GÖTEBORG	105
6.1	Inledning.....	105
6.2	Kärnans respektive jämförelsegruppens bostadsområden åren 1990 och 2006	106
6.2.1	Fördelningen av kärna respektive jämförelsegrupp på Göteborgs stadsdelar	106
6.2.2	Storleken på kärnan respektive jämförelsegruppen	110
6.3	Bohemers respektive konsulter bostadsområden åren 1990 och 2006.....	113
6.4	Bohemers respektive konsulter arbetsställen åren 1990 och 2006 och förekomsten av egenföretagare	116
6.4.1	Inledning.....	116
6.4.2	Fördelningen av bohemers respektive konsulter arbetsställen	117
6.4.3	Förekomsten av egenföretagare bland konsulter respektive bohemer.....	120
6.5	Sammanfattning	124
7	NORRA ÄLVSTRANDEN: FRAMVÄXT OCH FÖRÄNDRINGAR MELLAN ÅREN 2006 OCH 2008	127
7.1	Inledning.....	127
7.2	Norra Älvstranden växer fram.....	128
7.3	Norra Älvstranden i jämförelse med övriga Göteborg.....	133
7.4	Bosatta på Norra Älvstranden.....	138
7.5	Sysselsatta på Norra Älvstranden	143
7.6	Sammanfattning.....	146
8	SAMMANFATTANDE ANALYS OCH SLUTSATSER.....	149
8.1	Inledning.....	149
8.2	Ekonomisk omstrukturering i Göteborg.....	149
8.3	Val av bostadsområde (stadsdel) i Göteborg med hänsyn till medvetenhet om kreativa miljöer.....	151
8.4	Stadsdelar där individer i kärnan respektive jämförelsegruppen bor åren 1990 och 2006	152
8.5	Stadsdelar där bohemer respektive konsulter bor åren 1990 och 2006	154
8.6	Bohemers respektive konsulter arbetsställen åren 1990 och 2006	156
8.7	Norra Älvstranden 2006-2008.....	157
9	REFLEKTIONER OCH UTGÅNGSPUNKTER FÖR FORTSATTAS STUDIER	161
9.1	Inledning.....	161
9.2	Reflektioner	161
9.3	Utgångspunkter för fortsatta studier.....	165
	ENGLISH SUMMARY	170
	REFERENSER.....	181

BILAGOR	196
Bilaga 1 Utbildningsförteckning.....	196
Bilaga 2 Frågeguide	200
Bilaga 3 Göteborgs 94 stadsdelar (primärområden), Norra Älvstranden, Inom Vallgraven och "få boende"	203
Bilaga 4 Intervjupersonerna	204
Bilaga 5 Uträkning av relationen mellan kärna och jämförelsegrupp	205
Bilaga 6 Förändring av bostadsområde och arbetsställe 2006-2008.....	206
Bilaga 7 Översikt över Göteborgs stadsdelar åren 1990 och 2006.....	208

Figurförteckning

Figur 1.1:	Forskningsproblem och antagande.....	9
Figur 1.2:	Avhandlingens forskningsdesign.....	10
Figur 3.1:	Urvalsprocessen.....	45
Figur 3.2:	Utbildningsnivå och förvärvsinkomst för kärnan år 1990.....	51
Figur 3.3:	Utbildningsnivå och förvärvsinkomst för jämförelsegruppen år 1990.....	52
Figur 3.4:	Utbildningsnivå och förvärvsinkomst för undergruppen konsulter år 1990.....	53
Figur 3.5:	Utbildningsnivå och förvärvsinkomst för undergruppen bohemer år 1990.....	54
Figur 4.1:	Individer i åldern 18 – 65 år (nattbefolkning) fördelade på näringsgrenar (2-siffernivå SNI 92 och SNI 02).....	65
Figur 4.2:	Göteborg och Göteborgsregionen (GR).....	69
Figur 4.3:	Göteborgs indelning i stadsdelar med angivelse av markslag och tätortens utbredning.....	70
Figur 4.4:	Förändring i disponibel inkomst bland individer i åldern 18 - 65 år mellan åren 1990 och 2006 fördelad på Göteborgs stadsdelar.....	72
Figur 4.5:	Byggnadsperiod för samtliga hustyper i Göteborg år 2006. N=244 343.....	73
Figur 4.6:	Bostadstillskott under perioden 1991 – 2006 fördelat på Göteborgs stadsdelar. N=15 214.....	75
Figur 5.1:	Uppfattningar om kreativ miljö illustrerade i en analysmodell.....	91
Figur 6.1:	Stadsdelsvis fördelning av kärnan och jämförelsegruppen i Göteborg år 1990. N=25 220 (jämförelsegruppen) 7 933 (kärnan).....	106
Figur 6.2:	Stadsdels- och församlingsvis fördelning av kärnan och jämförelsegruppen i Göteborg och angränsande kommuner år 2006. N=19 762 (jämförelsegruppen) 6 621 (kärnan).....	108
Figur 6.3:	Antal individer ur kärnan och jämförelsegruppen fördelade per stadsdel år 1990. N=25 220 (jämförelsegruppen) 7 933 (kärnan).....	111
Figur 6.4:	Antal individer ur kärnan och jämförelsegruppen fördelade per stadsdel år 2006. N=19 762 (jämförelsegruppen) 6 621 (kärnan).....	112
Figur 6.5:	Stadsdelsvis fördelning av konsulter och bohemer i Göteborg år 1990. N=3 378 (konsulter) 599 (bohemer).....	113
Figur 6.6:	Stadsdels- och församlingsvis fördelning av konsulter och bohemer i Göteborg och angränsande kommuner år 2006. N=2 894 (konsulter) 462 (bohemer).....	115
Figur 6.7:	Fördelningen av var bohemer och konsulter arbetar i Göteborg, Norra Älvstranden och angränsande kommuner och församlingar år 1990. N=2 438 (konsulter) 388 (bohemer).....	118
Figur 6.8:	Fördelningen av var bohemer och konsulter arbetar i Göteborgs stadsdelar och angränsande kommuner och församlingar år 2006. N=2 650 (konsulter) 346 (bohemer).....	119
Figur 6.9:	Egenföretagarnas arbetsställen för bohemer och konsulter år 1990. N=36 (konsulter) 26 (bohemer).....	122
Figur 6.10:	Egenföretagares arbetsställen för bohemer och konsulter år 2006. N=171 (konsulter) 80 (bohemer).....	123
Figur 7.1:	Antal sysselsatta och bosatta individer i åldern 20-65 år och sysselsatta i konsultnärings samt arbetsställen på Norra Älvstranden under perioden 1990 – 2008.....	128
Figur 7.2:	Norra Älvstranden med angivelse av avstånd till stadskärnan (CBD).....	130
Figur 7.3:	Förutsättningar för genomförande av projekt i enlighet med "waterfront redevelopment"	132
Figur 7.4:	Korsningen Plåtslagargatan-Släggaregatan i stadsdelen Brämaregården.....	138
Figur 7.5:	Bostadsområde i anslutning till Eriksbergskranen i stadsdelen Sannegården.....	139
Figur 7.6:	Förändring av antalet bosatta individer ur kärnan respektive jämförelsegruppen på Norra Älvstranden mellan åren 2006 och 2008 mätt i 100-metersrutor.....	141
Figur 7.7:	Förändringen av antal bosatta individer ur konsultgruppen på Norra Älvstranden mellan åren 2006 och 2008 mätt i 100-metersrutor.....	142
Figur 7.8:	Konsulter på arbetsställen på Norra Älvstranden åren 2006 och 2008.....	144

Tabellförteckning

Tabell 3.1: Korrelationskoefficienter för variablerna inkomst och utbildning	55
Tabell 3.2: Redovisning av urvalskriterier för intervjustudien.....	57
Tabell 5.1: Lokalisering och upplåtelseform av respondenternas bostadsområde år 1990.	85
Tabell 5.2: Respondenternas yrke år 1990 och år 2008 samt utbildning.	87
Tabell 5.3: I hur stor utsträckning överensstämmer följande påstående med din bild av en kreativ miljö?.....	96
Tabell 6.1: Andel (%) egenföretagare (EF) och medelvärde för överskott (skr) av aktiv näringsverksamhet för kärnan, jämförelsegruppen, konsulter och bohemer åren 1990 och 2006.....	121
Tabell 7.1: Uppskattad bostadsstock på Norra Älvstranden i samband med områdets färdigställande år 2012 sorterad efter upplåtelseform och byggherre.	133
Tabell 7.2: Förändring av bostadsområde och arbetsställe mellan åren 2006 och 2008 för individer i åldern 20-65 år verksamma i konsultpräglade näringar.	134
Tabell 7.3: Förändring av bostadsområde och arbetsställe mellan åren 2006 och 2008 för individer i Kärnan.....	135
Tabell 7.4: Förändring av bostadsområde och arbetsställe mellan åren 2006 och 2008 för individer i jämförelsegruppen.	135
Tabell 7.5: Förändring av bostadsområde och arbetsställe mellan åren 2006 och 2008 för konsulter.....	136
Tabell 7.6: Förändring av bostadsområde och arbetsställe mellan åren 2006 och 2008 för bohemer.....	136
Tabell 7.7: Konsulter (antal) fördelade på näringsgrenar med arbete på eller i anslutning till Norra Älvstranden åren 2006 och 2008.....	145

1 INLEDNING

1.1 Bakgrund och syfte

Under 2000-talets första decennium utpekades Sverige som ett ekonomiskt och socialt föregångsland med argumenten högutbildad befolkning, jämförelsevis stor invandring, hög täckningsgrad för användning av mobila kommunikationer och internet samt ett internationellt inriktat och konkurrenskraftigt näringsliv (Tinagli et al 2007, Peel 2008, Economist 2011). Därtill är en stor andel av den arbetsföra befolkningen i Sverige verksamma inom kulturella och kreativa näringar (Hansen 2007, Ström & Wahlqvist 2007). Sammantaget innebär detta att Sverige förfogar över ett antal viktiga konkurrensfördelar gentemot andra länder i den globala ekonomin, vilket är avgörande för framtida sysselsättning och tillväxt. Det är dock oklart i vilka lokala miljöer de kreativt verksamma individerna återfinns och därmed också om de bosätter sig i de bostadsområden och arbetar på de arbetsställen, som föreslås för dem i marknadsföringen (Ek 2007, Clifton 2008).

Denna avhandling studerar kreativa individers val av bostadsområde och arbetsställe mot bakgrund av ekonomisk omstrukturering med expanderande privat tjänstesektor och urbana förnyelseprojekt (Godfrey 1997, Hoyle 2000, Landry 2000, McGranahan & Wojan 2007, Long 2009, Ponzini & Rossi 2010). Orsakerna bakom de urbana och ekonomiska förändringarna är allt mer globala konsumtions- och produktionsmönster som påverkar näringslivet och ställer krav på fysiska miljöer för såväl verksamheter som vardagsliv. Ett resultat av den ekonomiska omställningen är ökad konkurrens mellan städer, vilket avspeglas i framställningen och etableringen av attraktiva bostadsområden. Den moderna ekonomin och det etablerade informationssamhället kännetecknas av samspelet mellan snabba förändringar av marknaden och av teknologin (Wood 2002, Ock Park 2006).

Ett ytterligare kännetecken på den moderna ekonomin är omvandlingen av arbetskraftsintensiv industri till kunskaps- och serviceinriktade verksamheter (Saxenian 1994, Alvstam 1998, Pinch & Henry 1999, Beyers 2002). Därmed förändras den sociala profilen, vilket innebär att andelen förvärvsarbetande med traditionella yrken minskar och/eller omgrupperas. Denna omstöpning av arbetsstyrkan leder till en förändrad livsstil och nya boendepreferenser (Florida 2004, Peck 2005, Markusen 2006, Hutton 2008). Fram växer efterfrågan på städer som kan erbjuda nya bostäder, en mångfald av fritidsutbud, utbildningar och evenemang i vad som samtidigt kan karakteriseras som en kunskapsekonomi med allt större inslag av kreativitets- och kulturintensiva influenser (Clark et al 2002). Kultur och upplevelser blir till en tillväxtindustri när nya former för tjänsteutbyte utvecklas (Hall 2000).

Skiftet från empiriskt belagda fakta till idéer och intryck som drivkrafter bakom genererandet av nya tjänster och produkter sker parallellt med den expanderande tjänsteindustrin (Amin & Thrift 2007). En växande kreativ industri etableras ur det som tidigare var olika kulturella verksamheter även om gränsdragningen mellan näringarna är otydlig (Garnham 2005, Jansson & Power 2008, Boggs 2009). I förlängningen sker en sammanflätning av ekonomi och kultur då ekonomin blir genomsyrad av olika former av kulturella inslag. Den kulturella ekonomin etableras som en allt viktigare del av ländernas arbetsmarknader och globala konkurrenskraft.

För att bättre förstå betydelsen av den kreativa ekonomin har behovet att belysa producenternas och konsumenternas olika villkor tagits upp avseende lokalisering av arbetsställen och bostäder (Pratt 2009b). Samtidigt som aktörernas val av boende lyfts fram har intresset för att studera konkurrensen mellan storstäder ökat (Glaeser 1998). Lokaliseringen av den kreativa ekonomins producenter och konsumenter framstår som en viktig del av städernas strategier för ökad konkurrenskraft (Peck & Tickell 2002, McCann 2007, Christophers 2008). Bakom sökandet efter producenter och konsumenter av kultur och kreativitet ligger en förändrad syn bland beslutsfattare på vilka faktorer som är mest gynnsamma för tillväxt. För en stads ekonomiska utveckling lyfts idag betydelsen av människor och attraktiva levnadsmiljöer fram som viktiga urbana beståndsdelar (Currid & Williams 2010).

Den ökade konkurrensen mellan storstäderna är ett fenomen som kan knytas till globaliseringen (Sassen 2001, Smith 2001, Harvey 2004, Gibson-Graham 2006, Dicken 2011). Globaliseringen leder också till en ökad press på företagen som ser sig tvingade att förbättra sina produkter och tjänster, leverera dem snabbare och hålla nere kostnaderna (Hansen & Niedomysl 2008). För att realisera dessa uppdateringar av företagen krävs individer och miljöer som genererar innovationer och ökade kunskapsflöden (Asheim 1996). De företag och aktörer som kan attrahera högutbildad arbetskraft, odla sina talanger och vässa redan framgångsrika koncept är mest lämpliga att hantera förändringarna i den globala ekonomin. Vi har här samma kader av talangfulla individer som städer och regioner slåss om för att främja sin ekonomiska tillväxt (Jacobs 1992, Florida 2004). Intresset för att attrahera dessa individer är med andra ord mycket stort, både vad avser bostadsområde och arbetsställe (Berry 2005). Samtidigt är städernas överlevnadsstrategier i kunskapsområdet inte väsensskilt från företagets då det handlar om effektiv marknadsföring och en medvetenhet om invånarnas/arbetskraftens behov för att kunna bli världsledande och globalt uppkopplade (Barnes 2004, Pieterse 2008, Thufvesson 2009).

Studier i USA visar att högutbildade individer verksamma inom den kreativa ekonomin väljer att bosätta sig i delar av staden som kännetecknas av närhet till ett rikt utbud av fritidsaktiviteter, kulturell och etnisk mångfald samt tydlig urban prägel (Clark et al 2002, Florida 2004). I Sverige pekar studier på att kreativa

individer återfinns nära storstäderna där även den högteknologiska industrin och avancerade tjänstesektorn finns (Ström & Nelson 2010). Florida (2002, 2004, 2005a, 2005b) studerar hur prioriteringarna skiftar bland unga och högutbildade individer avseende flyttningsmotiv i USA och observerar därmed kreativa individers olika livsstilsval. Enligt Florida överväger individer verksamma inom kreativa yrken noga sina val av bostadsområde och arbetsställe innan de bestämmer sig för att flytta. Bland det mest uppseendeväckande i Floridas teser är påståendet att företagen kommer att tvingas följa individerna om de vill vara framgångsrika i sina rekryteringar av kompetent personal och inte, vilket tidigare ansetts vara det vanligast förekommande, att individer flyttar dit företagen är etablerade. Ett förvisso inte nytt påstående då liknande teser förts fram vid forskning om företagslokaliseringar (Gottlieb 1994) och bland migrationsforskare som fokuserat på livskvalitéaspekter (Findlay & Rogerson 1993), men som kan hävdas ha rönt stor uppmärksamhet först med Floridas teser (2004). Planerare och politiker försöker på olika sätt attrahera dessa individer genom att modellera sina städer efter en specifik mall (Long 2009).

Det förekommer flera exempel på vad den ökade konkurrensen mellan postindustriella städer innebär i konkreta projekt. Projekt vars syfte är att platsmarknadsföra nya eller förvandlade städer, bostäder, arbetsplatser och livsstilar (Ek & Hultman 2007, Nedomysl 2007, Eriksson 2010, Hospers 2011). I Nederländerna omvandlas övergivna industrilokaler till hem för konstnärer och designers i syfte att stimulera den lokala ekonomin (Marlet & Woerkens 2005). I Storbritannien flyttas produktionsapparaten i TV-kanalen BBC från London till perifera delar i norr (Christophers 2008). Berlin lanseras som en 'talangernas stad' som ett led i att få bukt med stadens budgetunderskott och socioekonomiska återuppbyggnad (Krätke 2004). Wenz (2009) visar med exempel från Sydafrika hur kreativa näringar inte längre kan anses vara ett fenomen som är enkom reserverat de utvecklade länderna. Pratt (2008a) beskriver konflikter när den nyliberala¹ spelplatsen för blivande tillväxtzoner studeras. Nya stadsdelar växer upp i exempelvis London, Shanghai, Kapstaden, Tallinn, Hamburg, Köpenhamn och Göteborg vars målgrupp är unga, högutbildade människor ofta sysselsatta inom kreativa yrken. En utveckling som i sin tur kan härledas till en hård konkurrens om de eftertraktade anställningarna, om finansiering till större projekt från allmänna medel och om inflyttning av potentiellt framgångsrika individer (Peck & Tickell 2002). Den rumsliga spridningen av de kreativa individerna på lokal nivå i exempelvis Göteborg återspeglar globala förändringsmönster avseende tillkomst av nya arbetsställen, bosättningsmönster och byggprojekt.

¹ Med nyliberal avses i avhandlingen: "...political structures and ideologies that are based on the notions of privatization and deregulation" (Eriksson 2010:83).

En framväxande kunskaps- och tjänstebaserad ekonomi i Göteborg, ökar behovet av att kunna erbjuda olika boendemiljöer. Främst eftersom ett utmärkande drag för den postindustriella staden är etablerandet av en ny medelklass bestående av tjänstemän, chefer och andra verksamma inom tjänstesektorn, vilka förenas av sina specifika boendepreferenser (Bell 1973). Det innebär att en omstrukturering av Göteborgs näringsliv från varu- till tjänsteproduktion svårligen kan ske utan förändring av bostadsutbudet. Tilläggas kan att en av Göteborgs stads målsättningar är att inom en tioårsperiod skapa utrymme för 40 000 nya arbetsplatser i centrala Göteborg med avsikten att stärka Göteborgsregionens (GR) kärna (Stigendal 1999, BRG 2010). Tidigare har områden närmast Göta älv, som skulle kunna utgöra ett sådant alternativ, varit avsedda för andra funktioner än boende.

Strukturumvandlingen som skett mot ökad efterfrågan på kunskap och tjänster inom den privata sektorn har fört med sig två effekter, som båda stimulerar byggandet av vattennära bostäder² i Göteborg. För det första att mark lediggörs till följd av industrinedläggningar. I Göteborg är nedläggningarna av varven i Eriksberg 1979 och Arendal 1989 exempel på detta, vilket innebar frigörande av mycket mark väster om Göteborgs centrum. Arendals varvsområde har sedermera utvecklats till ett underleverantörscentrum åt Volvo lastvagnar, medan det mer stadsnära Eriksberg genomgått en långsam förändring mot boende (Jordaan et al 2003, Larsson 2003, Öhrström 2004, Hahn 2009). För det andra innebär omvandlingen mot produktion som kräver ökad kunskap och kompetens att efterfrågan på bostäder i staden diversifieras. Sammantaget uppstår ett tryck på att starta en förändringsprocess då det finns ledig mark, en ny efterfrågan och en delvis ny grupp av människor som blir den tilltänkta målgruppen i staden (Evans 2009). Denna förändringsprocess är av central betydelse för förståelsen av de olika alternativ avseende bostadsområde och arbetsställe som finns i Göteborg, samt i vilken kontext denna urbana förnyelseprocess befinner sig (Kloosterman 2010).

Förändringstrycket i Göteborg driver på förnyelse och renovering av de mest attraktiva delarna av staden (BRG 2007, Göteborg 2008a, Göteborg et al 2009, Älvstranden Utveckling 2009c). Samtidigt finns intressanta områden, som delar en mångfald av verksamhetsformer, med andra städers stadsdelar (Hall 2000, Atkinson & Easthope 2009). Miljöerna skulle lite annorlunda kunna beskrivas som bohemiska favorittillhåll. Det kan exempelvis handla om stadscentrum vars bostäder har en spännvidd i boendekostnader och karakteriseras av tolerans och mångfald, men vilka också under perioder är präglade av politisk turbulens och social osäkerhet (Janik & Toulmin 1973, Andersson & Strömquist 1988, Jacobs 1992, Landry 2000, Törnqvist 2004b, Florida 2005b, Wojan et al 2007). Miljön kan också avse tidigare arbetarstadsdelar i varierande stadier av gentrifiering, vilket medför förändringar i

² Vattennära bostäder förstås här som stadsförnyelse i anslutning till vatten. Eng "waterfront redevelopment" (Hoyle 2000; Davidson 2009).

de bosatta invånarnas socioekonomiska bakgrund (Hammel 2009). Närheten till stadskärnan är samtidigt betydelsefull då de kreativa individerna ofta har yrken eller preferenser som följer städernas storlek och utbud av service och tjänster (Lorenzen & Vaarst Andersen 2009). Fram träder vissa platser, exempelvis stadsdelar, karakteriserade som betydelsefulla för ekonomiskt, vetenskapligt och socialt liv.

Att kartlägga kreativa individers val av bostadsområde och arbetsställe i ett longitudinellt perspektiv utgör ett viktigt bidrag i förståelsen för hur globala förändringsprocesser kan gestalta sig i en industristad under omstrukturering (Hansen 2007, Wahlqvist & Borggren 2011). Vidare kan ökad kunskap om fördelningen av kreativa individer i förhållande till den övriga populationen bidra till en ökad förståelse för vilka egenskaper som karakteriserar en kreativ stadsdel. Göteborg är inte bara en industristad vars näringsbas är stadd i förändring, utan också en stad där Floridas teser (2004) fått stort genomslag³ samt en stad som blivit föremål för "waterfront redevelopment" (VGR & Handelshögskolan 2006, Davidson 2009). I Göteborg finns även ett utmärkt exempel på urbana processer på Norra Älvstranden, som färdigställt symboliserar övergången från industristad till kunskapsstad.

Syftet med denna avhandling är att belysa om förändringar sker av var kreativa individer bor och arbetar. Ett vidare syfte är att belysa hur globalisering och strukturomvandling påverkar kreativa individers val av bostadsområde och arbetsställe i urbana områden. Syftet förverkligas genom studier av var kreativa individer i Göteborg bor och arbetar samt hur dessa individers val av bostadsområde och arbetsställe förändras. Dessutom görs motsvarande studier av den övriga populationen. Det empiriska underlaget hämtas dels från databasen GILDA (Geografisk Individuell Longitudinell Databas för Analys)⁴, dels från intervjuer. Med hjälp av officiell statistik hur Göteborgs näringsliv omvandlats och konsekvenserna av denna omvandling för lokaliseringen av bostadsområden och arbetsställen i Göteborg.

1.2 Forskningsproblem

Att kreativa individer i Sverige är bosatta eller arbetar på platser som kan hävdas överensstämma dåligt med uppmärksammas forskning på området (Glaeser et al 1992, Landry 2000, Clark et al 2002, Florida 2004) utgör avhandlingens

³ Bland annat besökte Florida Göteborg i mars 2006 där det framkom att Sverige har bäst förutsättningar av alla länder att ta steget in i den kreativa tidsåldern (VGR & Handelshögskolan, Göteborgs universitet 2006).

⁴ GILDA finns sedan 2007 vid Institutionen för kulturgeografi och ekonomisk geografi, Handelshögskolan vid Göteborgs universitet. År 2010 publicerades ytterligare statistik som förlängde GILDA med två år till 2008. GILDA beskrivs närmare i avsnitt 3.3.

forskningsproblem.⁵ Istället för att bo och arbeta centralt i gentrifierade och mångfunktionella stadsdelar visar exempelvis tidigare studier att 15 av de 30 mest kreativa kommunerna i Sverige är förortskommuner till Stockholm (Borggren 2006). De kreativa individerna i Sverige bor framförallt i storstadskommunernas villaförorter, som är homogena sovstäder med ett ofta stort bilberoende (Söderlind 1998). Det är i Danderyd, Kungsbacka, Lomma, Hammarö, Knivsta, Lidingö och Vellinge kreativa individer väljer att bo (Borggren 2006, Hansen 2007). Även i andra länder förekommer exempel på suburbana bosättningsmönster bland kreativa (Marlet & Woerkens 2005, Mellander & Florida 2007, Clifton 2008). Att senare i livet bosätta sig i villa eller radhus i förorten är inte ett nytt fenomen utan något som observerats under en längre tid och bör betraktas mot bakgrund av de "push-krafter" som finns i en storstad (Andersson 2000).

Samtidigt betecknas de kreativa individerna inom ekonomgeografisk forskning som inflytelserika och direkt avgörande för framtida ekonomisk tillväxt om de får verka i en stimulerande miljö. De kan i vidare bemärkelse betraktas som nyckelpersoner i besittning av kunskap som är av betydelse för företag (Almeida & Kogut 1999, Power & Lundmark 2004). Genom att förse kreativa individer med urbana miljöer präglade av mångfald, caféer, teatrar och rikt utbud av fritidsaktiviteter genereras dessa stimulerande miljöer (Glaeser 1994, Florida 2002, 2004, 2005). Det finns med andra ord en efterfrågan på de kreativa individerna och ett intresse av att behålla dem i staden (Ek 2007). Individerna är högutbildade, kreativt verksamma och att lyckas attrahera och behålla dem kan liknas vid en slags jackpot för planerare och beslutsfattare på lokal och regional nivå.

Kreativa individers val av boende är av betydelse för företagen eftersom de i kraft av sina yrken och utbildningar utgör spetskompetent arbetskraft, vilket säkerställer kunskapsöverföringar och framtida konkurrenskraft. Det uppstår då ett problem när de kreativa individernas val skall kartläggas och jämföras. Florida (2004) driver linjen att en plats skall kunna bibehålla sina kreativa och toleranssökande individer även när människorna blir äldre och överväger att flytta på grund av växande familj eller förändrad livssituation. Tidigare har det därtill av andra forskare framhållits att staden bör göras mer attraktiv för att attrahera talangfulla individer för att på så vis generera ökad ekonomisk tillväxt (Glaeser et al 1992, Landry 2000, Clark et al 2002), vilket är en argumentation som i mycket liknar Floridas teser. Att hävda motsatsen, att platsen inte bibehåller sina kreativa individer, skulle innebära att andra faktorer värderas högre i samband med ett flyttbeslut. Exempel på sådana faktorer kan vara tillgången på lämpliga bostäder. Forskningsproblemet adresserar huruvida det

⁵ En svårighet vid formuleringen av forskningsproblemet är att definiera vilka individer som är kreativa. Detta avsnitt knyter främst an till Floridas (2004) breda definition av "creative class", medan empirin i denna avhandling har som utgångspunkt vilken utbildning individerna har (se kapitel 3 och bilaga 1).

föreligger ett unikt kreativt val, med andra ord ett val av bostadsområde och arbetsställe som är i linje med Floridas argumentation och specifikt för gruppen av kreativa individer, eller om det istället handlar om en konventionell bostadskarriär som efterhand innebär en suburban flytt till större bostad exempelvis genom köp av hus (Helderman et al 2004).

Applicerandet av idén om kreativa städer och stadsdelar bland beslutsfattare, arkitekter och planerare riskerar att förstärka socioekonomiska rumsliga skillnader (Brännström 2005, Bråmås 2006). Ekonomiska överväganden i form av exempelvis tillgång till billiga arbetslokaler har visat sig vara en betydelsefull mekanism bakom de kreativa producenternas lokalisering av bostad och arbetsställe vid inledningen av den yrkesverksamma karriären. Institutet för Tillväxtpolitiska Studier (ITPS 2004) betonar att olika kommuner i Sverige utövar en varierande grad av attraktion på individen som flyttar beroende på familjesituation. Valet av boende är med andra ord mångfacetterat. Det föreligger därmed en paradox mellan en på beslutsfattare och planerare mycket inflytelserik tes, Floridas, och observerad empiri. Därtill riskerar en felaktig applicering av Floridas teser att användas som argument för att bygga socialt ohållbara städer.

Bosättnings- och flyttmönster i Göteborg för hela befolkningen följer sk flyttkedjor, d.v.s. rörelser efter bostadsområdets socioekonomiska status (Millard-Ball 2002, Magnusson Turner 2008). Dessa flyttkedjor är snarlika den konventionella bostadskarriären då bostadsområdets socioekonomiska status i Göteborg till största del bestäms av den dominerande upplåtelseformen, vilket innebär att flyttkedjan följer axeln hyresrätt-bostadsrätt-hus (Andersson et al 2009, Krantz 2010). Forskningsproblemet är knutet till denna utveckling. De kreativa individernas val måste vara medvetet och innebära att inte bosätta sig i hus utanför centrala Göteborg. Alternativet skulle annars vara att överge det centrala boendet, vilket framkommit i Floridas teser (2004). Det bör i sammanhanget lyftas fram att sannolikheten för att bo i samma stadsdel vid två olika tillfällen i livet är liten, vilket observerades tidigt inom den urbana forskningen (Hoyt 1939, 1964). Något som ytterligare lyfter fram det specifika i de kreativa individernas val av bostad och arbete.

De potentiella implikationerna av en koppling mellan den centrala platsen såsom den beskrivs i forskningen och den plats där kreativa individer de facto bor är intressanta om den skulle visa sig vara felaktig. Framförallt eftersom en framgångsrik insamling av kreativa individer kommit att bli likställt med potentiell räddning för storstäder i kris (Andersson & Strömquist 1988, Krätke 2004, Trip 2007, Storper & Scott 2009). Men också för att det kan visa sig att den empiriska observationen av kreativa individer på en plats inte sammanfaller med det teoretiska scenariot. Följderna av den rumsliga felkopplingen kan då bli att nya stadsdelar marknadsförs, exempelvis med hjälp av evenemang, och byggs med avsikt att

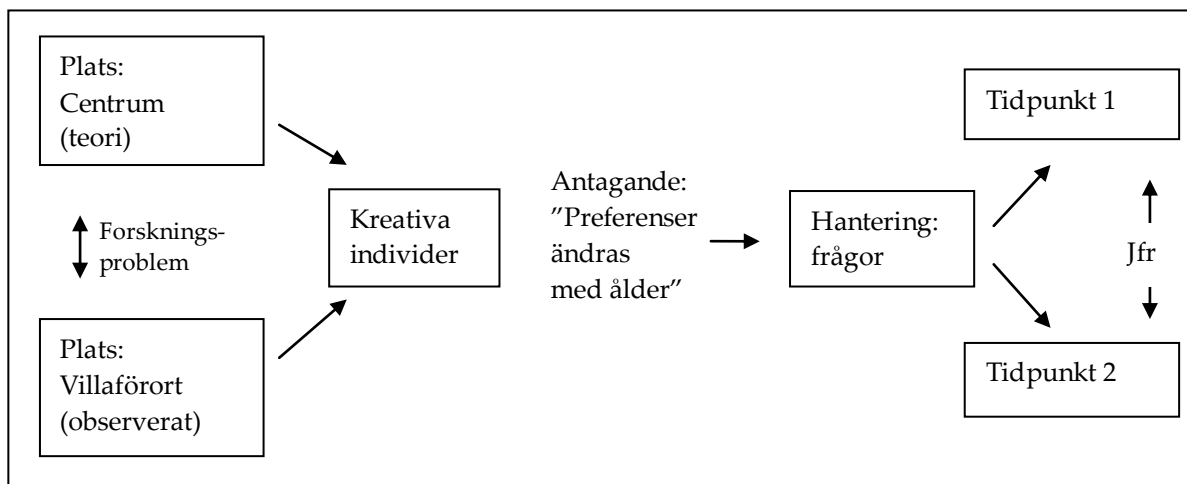
attrahera en grupp individer som sedan inte visar sig vilja eller kunna bosätta sig där (Rantisi et al 2006, Ek & Hultman 2007, Hahn 2009, Pratt 2009b). En ytterligare tänkbar implikation är att en annan grupp individer flyttar in i den nya stadsdelen och att användningen av kreativa individer istället utgjort en slags täckmantel för att genomföra stadsförändringen. Ovan nämnda implikationer bör betraktas mot bakgrund av utvecklingen mot minskade andelar hyresrätter till förmån för bostadsrätter som sker i Göteborgs innerstad men även i andra delar av landet (Andersson et al 2009).

Genomslagskraften i Floridas teser (2004) och i Landrys kreativa stad (2000, 2006) har varit stort bland planerare och beslutsfattare och betraktas av Peck (2005) som ett konsoliderande av inflytande över stadens framtida förändring. De skandinaviska storstäderna är inget undantag. Tvärtom framstår kultur och kreativitet allt mer som inte enbart en ekonomisk sektor på frammarsch utan också som en riktlinje för stadsplanering (Smidt-Jensen 2007). Forskningsproblemet aktualiseras mot bakgrund av den betydelse som framförallt Floridas teser fått under senare år utanför den akademiska världen och skulle eventuellt kunna förklaras av att kreativa individer bosätter sig i välbärgade delar av Sveriges storstäder på grund av de yrken som individerna har. Yrken som ofta genererar höga inkomster samtidigt som de anses utgöra en viktig del i kunskapsekonomin och i det post-industriella samhället (Pratt 2007). Denna grupp av kreativa har vid en viss tidpunkt i livet den samlade ekonomiska bas som krävs för att bo i områden med höga fastighetspriser.

Placeras forskningsproblemet i en nutida kontext kan det uttryckas såsom att det är i samma del av storstaden du bor även om du skaffar barn, bygger hus eller går i pension. Parken som du tidigare joggade i när du var ensamstående blir till en utmärkt plats för promenader med barnvagnen när familj tillkommer (Florida 2004). Det innebär att de kreativa individerna i Floridas teser tillika invånarna i Landrys kreativa stad inte flyttar på sig när de väl gjort sitt bostads- och arbetsval och slagit sig ner i en centralt belägen stadsdel. De kreativa individerna flockas till en specifik stadsdel och blir sannolikt delaktiga i gentrifieringsprocesser (Millard-Ball 2002, Hammel 2009). Antagandet skulle kunna vidareutvecklas och liknas med gemenskapen i storstädernas kvarter som Jacobs (1992) beskriver då det inte längre råder en jämn fördelning av kreativa individer och den övriga populationen på den lokala nivån. Det är samtidigt uppenbart att det urbana boendebeslutet och kvarblivandet (Boterman et al 2010) inte inbegriper mindre städer i periferin (Ström & Nelson 2010), glest befolkade regioner (Nuur & Laestadius 2009) eller landsbygden (Gibson 2010).

Ett alternativ till att hantera avvikelserna mellan observerade boendepreferenser och den beskrivna bilden presenteras av Asheim och Hansen (Asheim & Hansen 2009, Hansen et al 2011) vilka drar uppmärksamheten till tre olika kunskapsbaser; syntetisk, analytisk och symbolisk mot bakgrund av att det existerar ett sk "people's

climate” och ett *”business climate*” (2009:431). Hur det förhåller sig longitudinellt med de kreativa individernas boendepreferenser är dock fortfarande obesvarat, vilket påkallar betydelsen av uppföljningar. Uttryckt på ett annat sätt vet vi inte hur det förhåller sig med de kreativa individernas bosättnings- och arbetsställemönster över tid, i vilken utsträckning de sammanfaller samt hur frekvent egenföretagandet är. Med hjälp av individdata som innehåller en avsevärt högre grad av detaljrikedom än exempelvis de engelska och amerikanska observationer som tidigare gjorts (McGranahan & Wojan 2007, Wojan et al 2007, Clifton 2008, Houston et al 2008, Hoyman & Faricy 2008, Negrey & Rausch 2009) möjliggörs en studie av de kreativa individernas bostadsområde och arbetsställe. Ett antagande är att preferenserna varierar med hänsyn till individens ålder. Figur 1.1 illustrerar forskningsproblem och antagande.

Figur 1.1: Forskningsproblem och antagande.

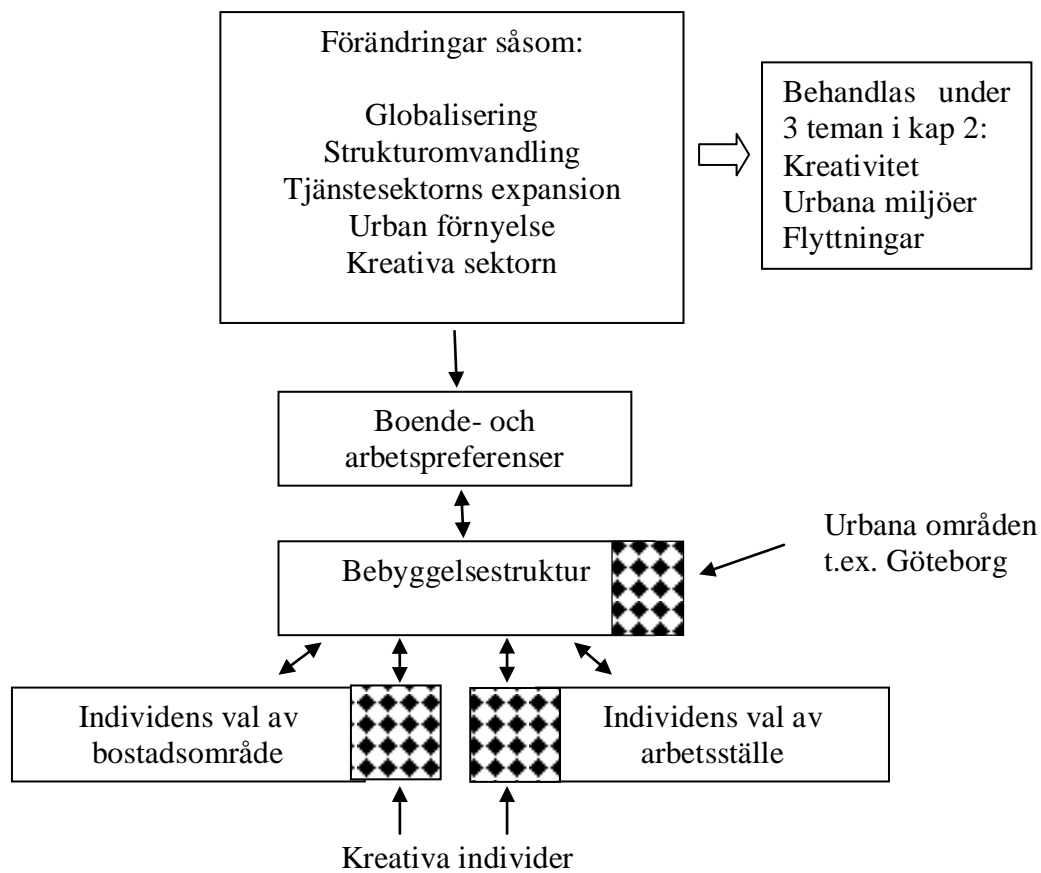
Sammanfattningsvis är det bristen på överensstämmelse mellan var kreativa individer väljer att bo och var de enligt tidigare forskning borde göra det, som utgör grunden till forskningsproblemet. En förutsättning för att kunna förklara forskningsproblemet är att använda samma individer vid två olika tidpunkter i livet.

Därtill ökar betydelsen av att kartlägga producenter och konsumenter i den kreativa ekonomin mot bakgrund av det mediala och politiska genomslaget på regional och urban nivå. Göteborg är i det här fallet inget undantag; den framväxande privata tjänstesektorn, fordonsindustrins konjunkturkänslighet, expanderande högre utbildning och de storskaliga byggprojekten längs med Göta älv illustrerar samtliga omställningen från industri- till kunskapsstad.

1.3 Forskningsdesign och disposition

Avhandlingens forskningsdesign anger hur övergripande förändringar såsom globalisering, strukturomvandling, tjänstesektorns expansion, urban förnyelse och

framväxten av den kreativa sektorn av ekonomin, påverkar boende- och arbetspreferenser. Se figur 1.2.

Figur 1.2: Avhandlingens forskningsdesign.

Globalisering medför strukturomvandling och placerar tjänstesektorn, särskilt kreativa yrken, i centrum. Denna omvandling påverkar individens boende- och arbetspreferenser. Dessa är i sin tur beroende av de förändringar som sker av bebyggelsestrukturen. Den postindustriella ekonomin driver fram en urban förnyelse mot konsumtion och evenemang, vilken genom "waterfront redevelopment" resulterar i nya alternativ till befintliga bostadsområden och arbetsställen. Förändringarna behandlas under tre olika teman i kapitel 2; kreativitet, urbana miljöer och flyttningar.

Med utgångspunkt från ovanstående forskningsdesign är avhandlingen indelad i tre huvuddelar. Den första delen (kapitel 1 – 3) omfattar bakgrund och syfte och forskningsproblem; kunskapsöversikt med teoretiska bakgrundsbeskrivningar, antaganden och frågor samt metod och genomförande. Avhandlingens andra huvuddel (kapitel 4 – 7) inleds med att redogöra för den ekonomiska omstruktureringen i Göteborg avseende näringslivets omvandling, bostadsbestånd och utvecklingen av stadsdelarnas disponibla inkomster. Därefter redovisas resultat

från en intervjustudie som också argumenterar för en problematisering av yrkesrollen som indikator på olika former av kreativitet. Vidare följer en redogörelse för individernas val av bostadsområde och arbetsställe med särskild uppmärksamhet riktad mot Norra Älvstranden. I avhandlingens tredje huvuddel (kapitel 8 och 9) analyseras resultaten mot bakgrund av syfte och frågor och avslutas med reflektioner och utgångspunkter för fortsatta studier inom ämnet.

Kapitel 2 utgör avhandlingens ansats. Detta kapitel redogör för kunskapsläget och viktiga teorier med hjälp av tre teman, kreativitet, urbana miljöer och flyttningar. Kapitlet avslutas med en sammanfattning av kunskapsläget samt presenterar de antaganden och frågor som behandlas i de empiriska kapitlen. Kapitel 3 avser undersökningsobjekt och metoder samt analyserar hur dessa kan användas. Avhandlingens centrala begrepp förklaras och en diskussion förs kring valda metoder; analys av databasen GILDA, GIS och intervjuer. Vidare diskuteras datamaterialets validitet och reliabilitet.

Kapitel 4 inleder den andra empiriska huvuddelen och beskriver Göteborgs stad och dess invånare med avsikten att klarlägga några av de rumsliga, historiska och sociala sammanhang vari avhandlingen har sin utgångspunkt. Vidare belyses övergången från industri- till kunskaps- och evenemangsstad samt bostadsutbudet, stadsdelarnas disponibla inkomst bland invånarna i yrkesför ålder och planeringskontraster.

Kapitel 5 presenterar resultatet av intervjuerna med kreativa individer i Göteborg. Genom analys av intervjuerna ger kapitlet en bild av hur respondenterna ser på kreativitet och hur boende- och yrkeskarriärerna sett ut. Därtill problematiserar kapitlet yrke som definition på kreativ individ. Resultatet från kapitel 5 används som plattform för studierna i nästkommande kapitel där utbildning används som urvalskriterium.

Kapitel 6 baseras på uppgifter i databasen GILDA. Huvuddelen av avhandlingens frågor belyses i detta kapitel. Framförallt är det de hårda kvantitativa frågorna som härleds hit. Kapitlet innehåller kartor och tabeller över de kreativa individernas bakgrund, bostadsområde, arbetsställe och inkomster och deras rumsliga fördelning i förhållande till den övriga populationen. Förändringarna som skett mellan 1990 och 2006 står i fokus.

Kapitel 7 beskriver utvecklingen av Norra Älvstranden åren 2006 och 2008. Kapitlet besvarar frågan hur globala förändringar i form av "waterfront redevelopment" påverkar den lokala kontexten i Göteborg avseende de kreativa individernas val av bostad och arbetsställe. Åren 2006 och 2008 motiveras av den pågående bebyggelsen av området som väntas färdig år 2012 samt den tidsmässigt senare publiceringen (år 2010) av datamaterial för åren 2007 och 2008.

I den tredje delen analyseras i kapitel 8 resultaten utifrån ställda frågor och sammanfattar avhandlingens slutsatser. Avhandlingen avslutas med reflektioner samt förslag på utgångspunkter för fortsatta studier baserat på avhandlingens resultat (kapitel 9).

1.4 Studiens avgränsning och generella giltighet

Befolkning avser boende i Göteborg år 1990. Därtill har en födelsekohort, födda 1956-1960, ur dessa individer valts för att bättre matcha vad som kan antas vara en inledande yrkesverksam ålder år 1990. Genom att observera kreativa individer i Göteborg under en viss tidpunkt begränsas avhandlingens empiriska räckvidd och delar lämnas utforskade, exempelvis kreativa individer i andra svenska städer under samma tidpunkt samt individer som inte uppfyller kraven på utbildningar eller individer som tillhör en annan födelsekohort. Därtill begränsas giltigheten av det åldersbaserade urvalet som framförallt belyser en generations bosättningsmönster.

Avhandlingens extensiva studie (Krantz 1999, Ahlqvist 2009) är avgränsad till tre tidpunkter, åren 1990, 2006 och 2008, och är av deskriptiv typ. År 2008 gäller enbart studien av Norra Älvstranden i särskilt kapitel. Det empiriska underlaget utgörs av sekundärdata som sammanförts i databasen GILDA ur olika register- och individbaserade undersökningar (SCB 2005). Analyserna fokuserar på att med hjälp av aktuell och detaljrik empiri kartlägga och jämföra individernas bostadsområde och arbetsställe. Genom att belysa olika tidpunkter får det följderna att studien på olika vis kan påverkas av förhållanden och sammanhang som rådde vid tillfället. Det i kombination med att individer ur en specifik födelsekohort studeras medför att enstaka händelser, såsom den ekonomiska krisen, kan få genomslag för individernas val av bostadsområde och arbetsställe.

Avhandlingens intensiva studie utgörs av 11 längre intervjuer och är inte på samma vis avgränsad till ett antal tidpunkter som den extensiva studien. Istället är det respondenternas beskrivningar av bostäder och arbetsställen vid olika faser i livet som står i fokus. De intervjuade individerna uppfyller samma urvalskriterier som det ovan beskrivna urvalet. I likhet med en fallstudie är det i denna studie en teoretisk generaliserbarhet som är rimlig, snarare än en empirisk då det empiriska underlaget är för litet (Frisk 2008). Intensiva studier avgränsas av det faktum att de inte går att härleda tillbaka till den övriga populationen, exempelvis genom att tillskriva ett beteende eller en åsikt till hela Göteborgs befolkning eller till hela generationen 50-talister (Sayer 1992). Indelningen i extensiva och intensiva studier skall inte förstås som kvantitativa och kvalitativa motsvarigheter även om det i det här fallet finns likheter. Avhandlingen avser att öka kunskapen om kreativa individers val av bostadsområde och arbetsställe genom att studera ett antal olika aspekter på den

rumsliga spridningen, vilket innebär att den extensiva studien nyttjas till kartläggningen och den intensiva till beskrivningarna och motiveringarna.

Ett antal avgränsningar i mindre grupper har gjorts för att kunna jämföra de kreativa individernas bostadsområde och arbetsställe med den övriga populationen i Göteborg. Födelsekohorten 1956-1960 är bosatt i Göteborg år 1990 och indelad i kärna och jämförelsegrupp. Därtill har även två undergrupper ur kärnan valts ut för att belysa eventuella skillnader bland de kreativa individerna. Indelningarna i grupperna är gjorda på grundval av individernas utbildning. De precisa avgränsningar som gjorts redovisas i kapitel 3.

Således är det en kombination av en intensiv och en extensiv studie som utgör det empiriska fundamentet i denna avhandling. Därtill redovisas en studie av den ekonomiska omstrukturering som skett i Göteborg och i GR under den studerade tidsperioden med avsikt att placera de rumsliga och ekonomiska förändringarna i rätt tidsepok. Argumentet för detta angreppssätt med sina avgränsningar är att fånga ett beteendemönster i eventuell förändring samtidigt som belysande nedslag i det sekundära datamaterialet genomförs med hjälp av detaljgraden som karakteriserar databasen (Thulin 2004). Konsekvenserna av avgränsningarna blir svårigheter vid generaliserbarhet, exempelvis mellan Göteborg och Stockholm eller Malmö. Jämförelser torde snarare vara lämpligare mellan två städer med likartad struktur på näringslivet och med motsvarande ekonomisk historia, alternativt mellan två städer med tydligt skilda funktioner där skillnaderna kan klargöras från början (Schön 2007, Trip 2007).

2 KUNSKAPSÖVERSIKT OCH ANSATS

2.1 Inledning

Antaganden och frågor i detta kapitel är baserade på forskningsproblemet, att kreativa individer i Sverige är bosatta eller arbetar på andra platser än vad som kan förväntas. Till stöd för detta påstående visar tidigare studier att kreativa individer i Sverige framförallt återfinns i kommuner lokaliserade utanför storstäderna istället för att arbeta och bo centralt i gentrifierade och mångfunktionella stadsdelar. Kunskap om hur boendepreferenserna förändras är dock bristfällig.

Kapitlet är utformat efter tre teman; kreativitet, urbana miljöer och flyttningar. Dessa utgör avhandlingens teoretiska referensram och är utgångspunkt för de antaganden och frågor som formuleras i detta kapitel. Samtidigt är varje tema besläktat då de alla på något sätt påverkas av den pågående ekonomiska omstruktureringen. Efter redogörelser för respektive tema följer en sammanfattande analys, antaganden och frågor. Ansatsen kan förankras i flera teoriområden och olika discipliner men knyter främst an till centralortsteorin, teorier om bebyggelseutbredning och migrationsteorin.

Kreativitet belyses här genom studier av begreppet under 1900-talet. Vidare behandlas andra centrala begrepp i Floridas framställning. En översikt av forskningsfältet avser även snarlika begrepp såsom kulturella och kreativa industrier.

Det andra temat - urbana miljöer – behandlar teorier som förklarar städers rumsliga indelning i olika funktioner. Särskilt uppmärksammas hur olika funktioner växer fram och kan medverka till att skapa urbana lokaliseringmönster av olika verksamheter såsom bostäder, handel och industri. Vidare belyses hur gentrifiering och stadsförnyelse påverkar viljan och möjligheterna hos kreativa individer att flytta.

Temat flyttningar belyser i vilken mån kreativa individer gör unika val av bostadsområde och arbetsställe eller om dessa väljer konventionella karriärer. Förändringar i omvärlden påverkar förutsättningarna att skapa miljöer som kan tillgodose individers krav på boende i angenäma omgivningar och på rikligt utbud av arbetstillfällen. Avhandlingens inriktning mot boende- och arbetspreferenser i urbana områden motiverar i detta fall studier av hur förändringar internationellt, nationellt och regionalt får konsekvenser för olika städers och stadsdelars arbets- och bostadsmarknader.

Innan kapitlet avslutas med antaganden och frågor diskuteras de för avhandlingen viktigaste kunskapsmässiga och teoretiska utgångspunkterna.

2.2 Kreativitet

2.2.1 Begreppet kreativitet

Att knyta kreativitet till en specifik teori eller till ett ämnesområde är svårt då det förekommer beröringspunkter med flera discipliner såsom psykologi, statskunskap, arkitektur, stadsplanering, ekonomi och geografi (Sahlin 2001, Bjereld & Demker 2003, Ougaard 2008, Kahl et al 2009). Begreppet kreativitet spänner över en rad olika forskningsfält och har studerats i anslutning till regional och nationell utveckling (Nuur & Laestadius 2009). På så vis är kreativitet ett problematiskt begrepp då det är positivt laddat, vilket också kan uttryckas som att avsaknaden av kreativitet är negativt. Det är inte avhandlingens uppgift att fastslå vad som kan anses vara rätt definition av kreativitet eller hur det lämpligast bör användas i en akademisk kontext, däremot redogör detta avsnitt för i vilken form och varför begreppet är relevant för avhandlingen.

En grundläggande definition står att finna i International Encyclopedia of Human Geography:

"In effect, creativity represents the mobilization of resources, both physical and intangible, in pursuit of a vision that then finds its expression, to varying degrees, in the human and natural geographical environment." (Currah 2009:327)

Kreativitet är en kraftsamling av till buds stående medel i syfte att förverkliga en tanke eller vision. Enligt definitionen ovan är kreativitet inte så mycket en personlig egenskap som ett mätbart värde i form av en produkt eller tjänst som genereras som i sin tur lämnar ett avtryck i ekonomin. Det kan hävdas att detta är ett begränsat sätt att betrakta kreativitet på, men satt i relation till forskningsproblemet är det de kreativa individernas output som ger frågorna relevans. Citatet ovan lyfter fram en för avhandlingen väsentlig aspekt på kreativitet, nämligen behovet av att värdesätta och kvantifiera kreativitet. Därtill skriver Aronsson och Braunerhielm (2011) att kreativitet kräver platskulturer och specifika egenskaper i vissa miljöer, d.v.s. ett sammanhang, för att utvecklas. Kreativitet är således en värdefull egenskap som kan knytas till en plats.

Amabile (1996) gör utifrån sin bakgrund inom psykologi försök att strukturera begreppet kreativitet genom att ställa upp några punkter för vad som kan anses vara

en kreativ process hos en individ.⁶ Punkter som i sin tur skall underlätta mätbarheten på enskilda individer. Dessa riktlinjer har senare kommit att refereras till bland ekonomgeografer. Thufvesson (2006) och Törnqvist (2004b, 2009) identifierar händelser i omgivningen som genom att påverka personen fundamentalt också hjälper till att accelerera den kreativa processen. Sahlin (2001) gör en jämförelse mellan svenskans *skapa* och engelskans *create* och finner att det engelska ordet innehåller ett bredare kreativitetsbegrepp. Sahlin hävdar vidare att detta är viktigt att komma ihåg då Storbritannien och USA är centrum i världen för forskning kring kreativitet. Med andra ord är kreativitet ett begrepp som inte bara funnits inom akademien under lång tid utan därtill också ett fenomen som företrädesvis studerats i England och i USA. Det är exempelvis i England som ordet kreativitet dyker upp för första gången år 1875 (Törnqvist 2009). Det är betydelsefullt att hålla dessa båda länders inflytande över ämnet i minnet och beakta de sammanhang där kreativitet kan tänkas vara intressant ur ett anglosaxiskt perspektiv kontra de tillfällen då det inte är det.

I grunden är kreativitet ett fenomen som kan kopplas till en rad olika verksamheter och bakgrunder. Kreativitet kan exempelvis handla om en personlig förmåga som individer besitter eller en plats uttryckt som en kreativ miljö (Andersson 1985b, Hall 2000). Diskussionen kring vad som är kreativitet och vilka komponenter som utgör kreativitetens byggstenar är omfattande. Schumpeter (1947) skriver om "creative response" när han karakteriserar innovatörers svar på förändringar i exempelvis företag eller organisationer och beskriver kreativitet som någonting som ligger utanför etablerad praxis.

I Sverige diskuterades kreativitet under Sigtunamötet 1978 då betydelsen av att placera kreativitet i ett sammanhang lyftes fram för att kunna precisera dess betydelse för samhället (Buttimer 1983)⁷. Vidare betonades mätbarhet som en viktig beståndsdel då det gällde att operationalisera kreativitet.

2.2.2 Kreativitet använt som begrepp i olika sammanhang

Detta avsnitt lyfter fram några sammanhang där kreativitet förekommer. Det är exempelvis vanligt att associationer görs till industrier och ekonomiska sektorer även om det kan framstå som motsägelsefullt att inordna kreativitet under sysselsättnings- och ekonomibegrepp (Gibson & Kong 2005, Long 2009). Med andra begrepp där

⁶ Dessa är: att kunna se nya användningsområden, att hitta nya vägar för att lösa problem, att förstå komplexitet, att hålla så många vägar öppna så länge som möjligt, att inte bara följa och acceptera utan att tänka självständigt, att vara bred i sitt tänkande, att komma ihåg information från tidigare tillfällen, att våga bryta mönster och ramar, att kunna fånga upp det nya, viktiga och annorlunda i all information (Amabile 1996).

⁷ Sigtunamötet bestod av två seminarier varav den första hade titeln "Creativity and Context" och bestod av 45 inbjudna forskare, varav en majoritet var geografer. Buttimer (1983) skriver att mötet hade ett okonventionellt förhållningssätt till vetenskap.

kreativitet är centralt råder det ofta en oklarhet kring översättningen, exempelvis "cultural industries" (Adorno 1991) och "creative industries" (Garnham 2005, Boggs 2009). "Cultural industries" föregick "creative industries" och skall förstås som massproduktionen av kultur, medan "creative industries" använts av regeringen i Storbritannien för att marknadsföra kreativa producenters tillgångar (Pratt 2009a). Problematiken handlar framförallt om hur begreppen skall översättas och sedermera operationaliseras för att på bästa sätt överensstämma med den till största delen brittiska och franska teoribildningen. Flera forskare och institut verksamma i Sverige har belyst detta begreppsproblem (Thufvesson 2006, ITPS 2008, Jansson & Power 2008, Wahlqvist 2009). Det rör sig dock inte enbart om ett översättningsproblem till svenska, utan om att användningen och tolkningen av begreppet den kulturella ekonomin anpassas efter syftet (Gibson & Kong 2005).

Törnqvist (1983, 1990, 2004b, 2009) skriver efter studier av kreativitet som källa till regional utveckling och av kända kreativa individers biografier att inslag av kaos, strukturell instabilitet och fundamental osäkerhet varit betydelsefullt vid avgörande tillfällen i karriären. Av vikt för Törnqvists analys av sammanträffande livsbanor vid avgörande tidpunkter är tidsgeografisk teori (SOU 1970). För att exemplifiera livsbanorna använder Törnqvist den ungerske nobelpristagaren Tellers biografi. Där framgår var och när Teller, i retrospektiv över sin livsgärning, varit som mest kreativ. I linje med tesen om strukturell instabilitet konstaterar Törnqvist att den individuella kreativiteten frodades under uppväxtåren i Budapest och i samband med krig och förföljelser. Under senare år i Schweiz och USA när trygghet infunnit sig i tillvaron föreligger inte samma incitament som sporrar kreativiteten.

Törnqvist hävdar vidare att kreativiteten inte är ett konstant flöde av idéer och dådkraft utan att den har olika faser som kännetecknas av varierande produktivitet och mottaglighet för yttre intryck. Törnqvist beskriver stabila och instabila faser och betonar den viktiga roll som strukturer såsom städer, politisk oro, lösa beslutsstrukturer, oklara regler och normer samt rörlighet har för den kreativa processen. När Törnqvist (1990) beskriver begreppet kreativ miljö framträder tre komponenter. Dessa tre; förmåga att föröka sig, mångfald och strukturell instabilitet, är faktorer som det är aktuellt att fråga sig om den kreativa miljön besitter. Strukturell instabilitet, ett mått på inslaget av kaos i vardagen, framstår vid en första betraktelse vara något förlegat i utvecklade länder som står utanför konflikter och med en stabil ekonomisk grund. Historiskt har erkänt kreativa miljöer ofta sammanfallit med oroligheter av något slag (Andersson 1985b). Trots detta faktum framhåller både Andersson och Törnqvist vikten av kaotiska och överraskande inslag.

Thufvesson (2006) och Berry (2005) redogör för en rad kända geografer och ekonomer som på olika sätt belyst miljöer och platser som gynnande för kreativiteten. De har olika infallsvinklar, men gemensamt är en övertygelse om att

kreativitet och tillväxt hör samman. Kreativitet bör i det här fallet ses i ett tillgångsperspektiv där städer, regioner och stadsdelar är tilldelade olika mängder och typer av kunskap, ofta med historiska förtecken. Exempelvis kan en stad som industrialiserats tidigt vara förknippad med en form av ärvd industrikunskap som inte återfinns i samma utsträckning i städer som varit mer utpräglade tjänste- och administrationscentra. Inom denna kunskapskontext är kreativitet en viktig faktor, särskilt mot bakgrund av de senaste årens utveckling mot kunskapsintensiv ekonomi och industri i de utvecklade länderna.

Det är vanligt att kreativ miljö definieras utifrån vilka fysiska attribut som är nödvändiga. Enligt Landry är den kreativa miljön framförallt en innovativ och företagsvänlig miljö:

”A creative milieu is a place – either a cluster of buildings, a part of a city, a city as a whole or a region – that contains the necessary preconditions in terms of ‘hard’ and ‘soft’ infrastructure to generate a flow of ideas and inventions. Such a milieu is a physical setting where a critical mass of entrepreneurs, intellectuals, social activists, artists, administrators, power brokers or students can operate in an open-minded, cosmopolitan context and where face to face interaction create new ideas, artefacts, products, services and institutions [...]” (2000:128).

Ett av de viktigaste inslagen i kreativa miljöer på stadsdelsnivå är mötesplatser. Exempler på deras betydelse återfinns i forskning om kulturekonomin, stadsutveckling och i planeringsdokument (Söderlind 1998, BRG 2007, Thufvesson 2009, Wahlqvist 2009, Älvstranden Utveckling 2009b). Uppkomsten av dessa mötesplatser följer dock inte en standardiserad mall, varför de gestaltar sig på olika vis beroende på geografi och kontext. Jacobs (1992) beskriver ett antal parker i USA, exempelvis Rittenhouser Square och Washington Square i Philadelphia som exempel på hur mötesplatser kan utvecklas och indirekt gynna kreativitet. Men dessa kan också förfalla och hindra människor från att mötas i det offentliga rummet. Mötesplatser försvinner och uppstår i svårförutsedda svängningar och bidrar till att göra exempelvis kreativa individer och deras koncentrationer svårupptäckta.

Det förekommer få studier över kreativa miljöer under olika epoker som samtidigt belyser varför vissa platser upplevt kreativa guldåldrar (Hall 2000). Visserligen lyfts aspekter fram på att människor flyttar i takt med att de blir äldre och levnadsbetingelserna ändras, men den kreativa miljön är trots det betraktad som en garant för att fylla alla behov under en generation (Andersson 1985b, Florida 2004, Törnqvist 2004a, 2004b). Det skall till problematiken läggas att individer flyttar, vilket förklaras med push- och pullfaktorer varför sannolikheten för att vara lojal mot den kreativa miljön i innerstaden och inte flytta ut till villaförorter får antas vara liten (Lee 1966, Dieleman 2001, Magnusson Turner 2008).

2.2.3 "Creative class"

Kreativa individer och deras betydelse för ekonomi och stadsplanering diskuterades i Sverige på 1970- och 80-talet under förevändning att med ett tvärvetenskapligt förhållningssätt placera kreativitet i en samhällsvetenskaplig kontext (Törnqvist 1983, Buttimer 1983, Andersson 1985a, 1985b). Det var dock först efter omfattande strukturomvandlingar som intresset för den kreativa sektorn väcktes. Samtidigt har behovet av ett nytt sätt att betrakta och utföra dagens stadsplanering lyfts fram mot bakgrund av pågående globalisering (Friedmann 1993, Söderlind 1998). Med andra ord har de nyfunna kreativa individerna kommit att bli mycket av svaret på planerarnas och beslutsfattarnas dilemma över hur framtida städer skall se ut, vilken näringsform som skall försörja dem och vilka som skall bo i dem (Glaeser 1994, Clark et al 2002, Peck 2005). De svenska förhållandena är annorlunda och väcker frågan om motsvarande individer i Sverige har samma boendepreferenser (Asheim 2009) samtidigt som den avancerade tjänstesektorn i de nordiska länderna framförallt är koncentrerad till de största städerna (Hermelin & Rusten 2007). Var människor väljer att bosätta sig får konsekvenser för deras möjligheter att välja yrke och arbetsställe, för deras konsumtionsvanor, för deras livskvalitet och för familjebildande (Rosenfeld 1992).

Ur diskussionen om framtida tillväxt för postindustriella storstäder och regioner växte Floridas teser fram i början av 2000-talet. Teserna redogör för tillkomsten av "creative class" (2004), vilket kan sättas in i ett urbant konkurrensperspektiv och även kopplas till en allmänt förändrad uppfattning om staden (Ek & Hultman 2007, Hutton 2008, Harvey 2011). Enligt Floridas teser kan arbetsstyrkan delas in i de tre delarna "service class", "working class" och "creative class" efter yrkestillhörighet. Individerna i "creative class" representerar olika kreativa yrken och är verksamma inom exempelvis design, arkitektur, högteknologi, underhållning, konst, musik, forskning, reklam och management. "Creative class" delas i sin tur in i en kärna, benämnd "super-creative core" och av yrkesverksamma benämnda "creative professionals". Enligt Floridas (2004) definition av "creative class" rör det sig om individer som får betalt för, och uppmuntras att vara, kreativa på jobbet. Denna grupp av människor efterfrågar miljöer att bo och arbeta i som inte enbart stimulerar deras kreativitet, utan som också appellerar till deras preferenser vad avser tolerans, fritidsnöjen och närhet till likasinnade.⁸

⁸ Ett av de mest framträdande budskapen i Floridas teser är betydelsen av de tre T:na; teknologi, tolerans och talang för ekonomisk tillväxt. Teknologi avser utvecklingen av högteknologisk industri och innovationsförmåga, tolerans avser en mångfald av etniciteter, idéer och kunskap och talang avser tillgången på kreativa och högutbildade individer. Enskilt har de tre T:na endast en begränsad effekt på tillväxten men i kombination med varandra skapar de avsevärda synergieffekter. Operationaliseringen av de tre T:na kan delvis se olika ut beroende på respektive lands och regions tillgång till statistik (Florida 2004, Florida & Tinagli 2004, Tinagli et al 2007).

Det generella mönstret i Floridas studier pekar på att unga och kreativa koncentreras till centrala delar av vissa av de stora städerna i USA. Gemensamt för dessa stadsdelar är inte bara det centrala läget utan också låga boendekostnader, vilket återfinns i nedgångna urbana områden. Därtill finns behov av att bo i områden som erbjuder stimulerande sociala aktiviteter och en närhet till de fritidsintressen som utövas. När individerna koncentreras till samma stadsdel uppstår dessutom en gemenskap och ett självförverkligande som ytterligare verkar som positiva komponenter på områdets status. Samtidigt lyfter Florida fram andra delar av USA kända för att vara kunskapscentra som svaret på var framtida urban tillväxt kommer att äga rum. Dessa kunskapscentra är som regel universitetsstäderna som innehåller en blandning av högteknologisk verksamhet, forskning och företagssamarbete.

I de mest framgångsrika exemplen på framträdande koncentrationer av "creative class" sammanfaller samtliga faktorer ovan. Stimulansen, självförverkligandet, kunskapsförmedlingen, den högteknologiska verksamheten och nystartade företag återfinns på samma plats som Floridas "creative class". Florida konstaterar att en storstadsregion behöver vara tekniskt utvecklad, tolerant och befolkad av högutbildade individer för att lyckas attrahera kreativa individer. San Franciscoregionen har av Florida identifierats som framgångsrik och högt placerad i rankingar över städer i USA med högst andel "creative class". Resultatet illustreras med hjälp av index över de amerikanska städernas andel "creative class", andel bohemer⁹, andel utlandsfödda och andel högskoleutbildade (Tinagli et al 2007, Clifton 2008, Lorenzen & Vaarst Andersen 2009).

Florida har i samarbete med utländska forskare kartlagt "creative class" internationellt, vilket resulterat i index för 45 länder (Florida & Tinagli 2004). De skandinaviska länderna placerar sig högt i mätningar över andel "creative class". I samband med dessa studier varnas för att USA är på väg att förlora sin roll som talangmagnet både för inhemska och utländska forskare. En orsak till detta är rigorösare kontroll av invandrare efter terrordåden den 11:e september 2001 (Florida 2005a, 2008). Vidare är de mest kreativa städerna i USA också de mest ojämlika i fråga om lönefördelning och förmåga att utföra kreativt arbete. Ett exempel är San Jose i Silicon Valley, som under de senaste 50 åren genomgått en hastig förändring från jordbruks- och industribaserad ekonomi till centrum för högteknologiska företag. Hastig tillväxt av ett sådant slag ställer per automatik stora krav på pragmatisk planering för att möta hot och svårigheter som uppkommer. Ett hot mot den kreativa ekonomin i USA som Florida belyser är trängsel och hinder i infrastrukturen.

⁹ Bohemer är ett begrepp Florida använder på individer verksamma inom konstnärliga yrken (2004). För avhandlingens definition av bohemer se avsnitt 3.2.

2.2.4 "Creative class" – kritisk betraktelse

Kritiken mot Floridas teser har varit kraftig och betonat en rad olika brister i logik, empiri, genomförande och rekommendationer (Asheim & Hansen 2009). Exempelvis har svårigheten med att ställa upp en kollektiv identitet på grund av individernas varierande yrken och utbildningar framkommit (Markusen 2006, Wojan et al 2007). Kreativitet är ett brett begrepp och den senaste tidens ökade användning av ordet beskrivs av Törnqvist (2009) som lavinartat och förklaras till stor del av den allmänna samhällsutvecklingen och omvandlingen av ekonomin. Kreativitetens breda bas försvårar operationalisering och kategorisering under benämningar såsom kreativa grupperingar, klasser eller sektorer (Pratt 2008a). Mot bakgrund av dessa svårigheter är det kreativitet som den ekonomiska slutprodukten som i detta sammanhang skall lyftas fram.

I en rapport om människor som arbetar inom design och media i Amsterdam skriver Gill (2007) att det handlar om en brokig sammansättning av människor, vilka har väldigt starka åsikter om jämställdhet och etnisk mångfald. Framförallt beskrivs branschen, vilken motsvaras av individer verksamma inom "super-creative core", som "cool, högteknologisk dynamisk och sammansatt av en mångfald av verksamma med olika bakgrund" (2007:33 min översättning). Enligt Gill är det i verkligheten dock fråga om en bransch som domineras av vita män i 30- och 40-årsåldern (2002, 2007). Studierna pekar på mycket av det som kännetecknar "creative class" och det post-industriella samhället, vilket innebär fria arbetstider, projektbaserat grupparbete, ekonomisk osäkerhet kring framtiden, ständiga krav på att ta del av den senaste tekniken och en frihetskänsla (Hutton 2008).

McGranahan och Wojan (2007) menar att flera av yrkesdefinitionerna är för breda och innefattar yrken som egentligen inte kräver kreativitet eller där standardavvikelsen mellan den upplevda kreativiteten och den enligt statistiken registrerade kreativiteten på arbetsstället är mycket hög. Det innebär att yrkesdefinitionerna bör omformuleras. McGranahan och Wojan framhåller vidare betydelsen av att forskaren har klart för sig vilka yrkesgrupper som vederbörande placerar i "creative class". Professorer och lärarvikarier på högstadiet tillerkänns exempelvis samma kreativa bidrag till den regionala ekonomin. Vidare är det nödvändigt att hålla i minnet att vissa yrken förhåller sig relativt proportionerligt till befolkningen på den lokala nivån, medan andra inte gör det. Detta kan även få stort genomslag för den statistiska undersökningen om yrkesgruppen inkluderas eller inte i "creative class".

Peck (2005) skriver om det följe av människor, "entourage", av främst beslutsfattare, opinionsbildare och inflytelserika urbana aktörer som använder Floridas teser till egen fördel genom att exempelvis starta processer i syfte att attrahera en högutbildad och välbeställd urban elit. Detta förfarande beskrivs som kreativa strategier och har kommit att bli inflytelserikt bland lokala beslutsfattare trots att det är ovisst vem som

i slutändan kommer att tjäna på de kreativa strategierna. På så vis blir Floridas teser dominerande i diskussioner om metoder och mål för urban utveckling samtidigt som konkurrensen mellan städerna om de kreativa individerna hårdnar. En följd av den hårdnade urbana konkurrensen och Floridas tesers genomslagskraft, till viss del efter att Landry (2000) men även Glaeser et al (1992) samt Clark et al (2002) lyft fram kreativitet som en lösning på urbant förfall, studeras det hur de kreativa individerna skall attraheras. Svaret är ofta i form av nya eller renoverade stadsdelar. Dock med en annorlunda utformning än de i Europa vanliga innerstadsförnyade hamn- och industriområden för invånare som har råd med höga boendekostnader (Davidson 2007, Hahn 2009). De sjuka städerna tillskrivs Floridas recept och kvitterar ut medicinen mot generös betalning (Peck 2005).

Nelson (2005) har studerat rurala miljöer med god tillgång till rekreation avseende sambandet mellan "creative class" och populära fritidsaktiviteter i naturen. Som en del i en kritik mot avsaknaden av perspektiv på mindre städer i forskningen om den kreativa ekonomin påpekar Nelson att vissa rurala delar och mindre städer i Kanada visar tillväxt och framtidstro trots brist på kreativa individer. Gemensamt för dessa miljöer är att de finns i närheten av en större stad och/eller att de kan presentera ett rikt utbud av fritidsaktiviteter. Dock bör poängteras att de kreativa individerna inte godtar vilka former av aktiviteter som helst utan oftast lättåtkomliga och upplevelseintensiva sysselsättningar som kräver lite eller inget ansvarstagande (Florida 2002, Nelson 2005). Liknande studier med fokus på mindre städer, ofta perifert belägna, har utförts i Australien (Gibson 2010) och i Sverige (Nuur & Laestadius 2009).

O'Callaghan (2010) skriver att Florida medvetet placerar sig själv, genom att uttrycka sig på ett sätt som ger intrycket av att det handlar om en kreativ individ som talar till en likasinnad (Florida 2008), i en position mellan akademikern och samhällskommentatorn. O'Callaghan menar att det är vanligt med användningen av känslor för att beskriva förändringar i uppfattningar om forskningsobjekt och att det i Floridas fall handlar om att marknadsföra "creative class" med hjälp av de anekdoter och personliga betraktelser som kännetecknar Floridas böcker. Vidare menar O'Callaghan att tillräckligt mycket forskning nu visat att Floridas kända tes om att arbete följer människor inte stämmer och att lanseringen av detta påstående resulterat i en strömlinjeformning av kreativitet inom ett ekonomiskt rationellt tänkande. Kreativitet blir konsumentinriktad och placerad i en nyliberal konkurrenssituation mellan storstadsregioner. "Creative class" bör betraktas som en betydelsefull fördel i konkurrensen mellan städer och regioner förutsatt att ett överskott på kreativitet i form av producenter och konsumenter råder. O'Callaghan avslutar med att likna hur kultur och kreativitet används i Floridas teser som ett biopolitiskt maktredskap (Foucault 1979, 2008) vars avsikt är att hålla medelklassen lydig med budskap om en kreativ livsstil och genom erbjudandet av en mångfald av evenemang och upplevelser.

Att kreativitet används som ett verktyg i den urbana konkurrensen är inte oproblemiskt. Det innebär att kreativitet riskerar att bli en paketylösning på sociala problem i städerna (Rantisi et al. 2006, O'Callaghan 2010, Ponzini & Rossi 2010). Exempelvis har Bråmås (2008) pekat på segregationsproblematiken i Göteborg och de flyttkedjor som skapar inkörsportar för framförallt utlandsfödda. Inkörsportarna utgörs av socialt utsatta stadsdelar i Göteborgs periferi där den dominerande upplåtelseformen är allmännyttiga hyreslägenheter till vilka en majoritet av inflyttningen till staden äger rum. Efter att inflyttning till Göteborg skett följer individen, oavsett etnisk bakgrund men med de ekonomiska förutsättningarna, flyttkedjorna i Göteborg och bosätter sig i bostadsrätter i centrum och slutligen i villor i förorter med högre social status. Flyttkedjorna bidrar till en etnisk och socioekonomisk segregering av Göteborg då individer som saknar tillräcklig inkomst blir kvar i inträdesstadsdelarna (Ibid). I diskussionen om användningen av Floridas teser är riskerna med att dölja sociala problem i städerna, exempelvis ökad segregering, återkommande (Christophers 2008, Pieterse 2008, Evans 2009).

2.2.5 Socialt kapital, humankapital och kreativt kapital

En viktig del av olika områdens konkurrenskraft är tillgång till sociala kontakter och nätverk (socialt kapital), andel högutbildade (humankapital) och förekomsten av kreativa individer (kreativt kapital). Studier av dessa komponenter anger att starka sociala nätverk med tyngdpunkten på tillit mellan människor (stommen i det sociala kapitalet) saknar den dynamik och anpassningsförmåga, som krävs i en globaliserad ekonomi. I ett välfärdssamhälle med ett välutvecklat och välfrekventerat högskolesystem är gränsdragningen mellan kreativt kapital och humankapital svår att göra då studier visat att det kreativa kapitalet, med andra ord de kreativa individerna, är högutbildade. Kreativt kapital och humankapital blir på så vis samma sak och det är ointressant att skilja dem åt (Glaeser 2004).

Sambandet mellan humankapital, socialt kapital och kreativt kapital med dess potentiellt gynnsamma effekter på urban och regional tillväxt har testats i bland annat USA (Hoyman & Faricy 2008). Slutsatsen i studien är att det framförallt är humankapitalet, exempelvis i form av universitet, som är en indikator på ekonomisk tillväxt. Om Putnams sociala kapital (2000) jämförs med Floridas kreativa kapital (2004) framträder olika uppfattningar om framtida regional och urban utveckling där Putnams sociala kapital studeras mer på landsbygden och i mindre städer, medan det kreativa kapitalet återfinns i storstäderna eller på universiteterna och i forskningsmiljöerna. I de stora städerna förekommer en annan typ av kapital och andra typer av tillfälligare kontakter mellan människor, vilket är en effekt av att de dagliga kontaktytorna med andra människor är mångfalt större. Ökad inflyttning till storstäderna innebär därmed ett potentiellt försvagat socialt kapital. Frågan blir då hur betydelsefulla dessa kapital är.

En australiensisk studie visar att det sociala kapitalet är av mindre betydelse för konstnärer när nya arbetsmarknader eftersöks till förmån för det kreativa kapitalet (Bennett 2010). Med andra ord finns en beredvillighet att bortprioritera tilliten i ett etablerat socialt nätverk för möjligheten att vistas i omgivningar och miljöer som karakteriseras av egna. Samtidigt visar studien att individer som kan härledas till "creative class", en större grupp människor och inte bara konstnärer, tenderar att värdesätta vänner och familj högt senare i sin professionella verksamhet. Studien är en indikator på att socialt kapital inte bör avfärdas i samband med kreativa individers professionella verksamhet.

I Sverige råder en mycket nära koppling mellan humankapital och kreativt kapital (Hansen & Niedomysl 2008, Asheim & Hansen 2009). Det innebär att de flesta individer som är inräknade i Floridas "creative class" är högutbildade. Samtidigt förekommer viktiga kontextuella skillnader mellan USA och Sverige, exempelvis den otydliga skillnaden mellan humankapital och kreativt kapital på grund av högutbildad befolkning i Sverige, som vid studier avsevärt försvårar möjligheterna att finna tydligt avgränsade motsvarigheter till humankapital och kreativt kapital (Asheim 2009). Ett möjligt alternativ till att hantera denna kontextuella skillnad skulle kunna vara närmare analyser och uppdelningar av det kreativa kapitalet och de kreativa producenterna med hjälp av fokuseringar på vissa grupper av individer bland de kreativa (Sjöholm 2010).

2.3 Urbana miljöer

2.3.1 Teoretisk bakgrundsteckning

Mot bakgrund av den dramatiskt stigande urbaniseringen under 1920- och 30-talen utvecklades den urbana forskningen i framförallt USA. I samband med födelsen av den nya geografin under 1960-talet introducerades mer sofistikerade kvantitativa metoder som verktyg inom forskning i kultur- och urbangeografi. En utveckling som hämtade kraft ur den kvantitativa revolutionen (Bunge 1962). Inom urbangeografin var det forskare i Chicago, med den sk Chicagoskolan i spetsen, som var ledande inom forskning om fastighetsvärden, inflyttning, flyttningar inom staden och urban sociologi (Haggett 1975). Den ökade urbaniseringen under 1900-talet drev på betydelsen av att studera städer specifikt i kontrast till regioner eller landskap (Knox & Marston 1998).

Den traditionella synen på städer och på den rumsliga spridningen av ekonomisk aktivitet utgår från att det råder en hierarkisk ordning inom exempelvis ett land. De största städerna fungerar som centralorter och är primärt beroende av de lokala och regionala nätverken, vilket innefattar förbindelserna med de närliggande orterna i hierarkin (Christaller 1933). På senare tid har centralortens betydelse i ett regionalt nätverk ifrågasatts då en ökad globaliseringstakt skapat storstäder som i stor utsträckning förlitar sig på ett globalt nätverk av motsvarande storstäder i andra

länder och på andra kontinenter istället för orterna i det regionala nätverket (Hutton 2008). Sedan tidigare hade synen på regioner som enbart bärare av naturtillgångar och resurser övergivits och riktats mot att betrakta städer och dess regioner som unika enheter sammanlänkade i nätverk, vilka interagerade olika över tid (Wärneryd 1968). Stadsdelar är i det sammanhanget en intressant analysnivå då den urbana tätheten av företeelser onekligen för tankarna till samband, nätverk och påverkan. Haggett (1975) menar att det inte är på tredimensionella avgränsningar vi tänker när vi hör ordet rum eller plats utan på ett system av helt eller delvis sammanflätade relationer över avstånd. En storstad utgörs av oräkneliga antal kopplingar och länkar mellan människor, näringar och transporter.

Forskning om stadsdelar inom en urban helhet har traditionellt varit stark inom sociologin (Sampson et al 2002). Det rörde sig tidigt om studier av ojämlika sociala och ekonomiska förhållanden inom stadens gränser, vilket även är en viktig komponent i nutida urbanforskning om orättvisor i de industrialiserade länderna (Davis 1990). Viktiga bidrag till forskning om städers och stadsdelars utbredning är den av Burgess (1925) skapade zonteori liksom Hoyts (1939) sektorteori och Harris och Ullmans flerkärneteori (1945). Dessa teorier beskriver uppkomsten och förändringen av rumsliga mönster i staden avseende spridningen av olika verksamheter såsom bostäder, handel, industriområden och infrastruktur. Här uppmärksammas att sektorteori utgår från att individen flyttar inom samma del (sektor) av staden under sin livstid beroende på rådande socioekonomiska ställning. Vidare redogör flerkärneteori för närhetens betydelse för lokaliseringen av liknande affärsverksamheter, medan särskilda behov inom exempelvis tillverkningsindustri resulterar i att speciella platser för detta ändamål upprättas (Harris & Ullman 1945). Städers och stadsdelars bebyggelseutbredning tenderar att ske enligt vissa mönster och forma bostads- och verksamhetsområden. Detta mönster formas enligt zonteori efter viktiga funktioner såsom boende och handel. Zonfunktionalism, som finns representerad främst i USA, är dock inte lika tydlig i svenska städer. Det medför att studier av bostads- och arbetsområden i Sverige befinner sig i en annan geografisk kontext än den amerikanska, vilket minskar zon- och sektorsteoriernas förklaringsvärde för svenska förhållanden.

Den initiala utgångspunkten för individens val av bostadsområde i staden utgick endast från avståndet till stadens kärna varför sektorteori nyanserade synen på det urbana bosättningsmönstret (Johnston 1973). I Göteborg finns en tydlig kärna, vilken ungefär överensstämmer med stadsdelen Inom Vallgraven (jfr bilaga 3) och som till yta och befolkningsstorlek är liten (BRG 2007). I likhet med utvecklingen i större städer i andra utvecklade länder under andra hälften av 1900-talet har centrala Göteborg, som också definieras som "central business district" (CBD) (Rice 2009), fått konkurrens av andra kärnor innanför stadens gränser. Utvecklingen kan liknas vid den polycentriska stadsregionen där avknoppningar sker från centrum och bildar

egna kärnor med handel, arbetsställen och administrativa byggnader utanför CBD (Hall 2009).

2.3.2 Aspekter på kreativa städer

De två mest framträdande förespråkarna för kreativa städer, i bemärkelsen att kreativitet utgör en avgörande faktor för stadens framtida utveckling, är Landry (2000) och Florida (2004). Liknande resonemang om att attrahera talangfulla individer genom att erbjuda exempelvis rikligt fritidsutbud återfinns hos Glaeser (1994) och Clark et al (2002). Samtliga argumenterar för att mjukare värden, exempelvis människor och miljöer, är mer betydelsefullt för ekonomisk utveckling än kapital, maskiner och infrastruktur (Atkinson & Easthope 2009). Vid jämförelse mellan Floridas teser om "creative class" (2004) och Landrys (2000) rekommendationer för hur man bygger och planerar en kreativ stad framträder en gemensam övertygelse i att de postindustriella städerna står inför nya utmaningar och problem. Dessa utmaningar skall mötas med hjälp av kreativitet, vilket också kan uttryckas som ett nytt sätt att arbeta, ett nytt sätt att planera och bygga städer samt slutligen en ny betydelsefull ekonomi. Metoderna för att åstadkomma detta varierar mellan Landry och Florida där Landry är mer inkluderande och beskriver en slags gräsrotsrörelse där varje invånare kan bidra med idéer och förslag på hur respektive förändring kan se ut. Florida däremot är inte lika inkluderande och teserna inte heller konkret planeringsmässiga även om det är fråga om centralt belägna stadsdelar med närhet till fritidsaktiviteter, mångkulturella inslag och arbetsställen. Floridas kreativa stad framträder först när individernas bosättningsmönster och arbetsställeväl kartlagts och studerats.

O'Callaghan (2010) skriver angående kopplingen mellan Landry och Florida att Landry förenklade ett antal komplicerade sociala frågor till slagord och att Florida därefter utkristalliserade en retorik om kreativitet som botemedel på ekonomiska problem. Därtill har ett stort antal andra forskare¹⁰ studerat kreativitet utan att på samma vis aktivt förespråka användningen av begreppet på urbana miljöer. Den kreativa staden skall enligt Landry (2000) betraktas lika mycket som en förändring i tankesättet och inställning till urban förändring som i konkreta fysiska förändringar på plats. Kreativitet måste på något vis praktiseras och diskuteras genom stadsförnyelse. Skillnaden mot tidigare teorier och perioder inom stadsplanering är att kreativitet nu på grund av globalisering och urban konkurrens aktivt bör implementeras.

Wenz (2009) beskriver Landrys visioner och metoder för genomförandet av den kreativa staden med dess kreativa miljöer som romantiserande och utan riktig förankring i hur urbana förändringar bör genomföras i postindustriella städer.

¹⁰ Nämnas kan i sammanhanget Andersson (1985b), Hall (2000), Power (2002), Törnqvist (2009), Scott (2010).

Vidare påpekar Wenz att diskursen rörande en kreativ stad, i fallet Kapstaden i Sydafrika, inte realiseras då det är ett fåtal stadsdelar som når upp till de passande beskrivningarna. Scott (2006) skriver angående kreativa städer att kreativitet inte är en importerbar vara som kan appliceras av lokala beslutsfattare och planerare med avsikten att stärka konkurrenskraften och attrahera företag och individer. Istället krävs en förståelse för hur komplexa och ofta platsspecifika sambanden är mellan de faktorer som genererar en kreativ miljö i en stadsdel. Samtidigt är det mer sannolikt att mindre och täta koncentrationer kreativitet observeras i urbana miljöer desto större en stad är. Begreppet kreativ stad bör betraktas med de potentiellt ojämna fördelningarna av kreativa individer på stadsdelsnivå i åtanke. Törnqvist skriver:

”Är det meningsfullt att behandla mycket stora metropoler som sammanhängande miljöer? Därtill är de alldeles för stora och internt heterogena. Inför den stora stadens gytter av bebyggelseenheter, verksamheter och människor känns det angeläget att gå in i staden och söka efter miljöbegrepp som för oss närmare de egentliga hjärtpunkterna för förnyelse.” (2004b:32)

En aspekt på kreativa städer är med andra ord betydelsen av att ifrågasätta föreställningen om en jämn fördelning av kreativa individer i storstaden. Därutöver följer att en stadsdel som visat sig vara populär bland kreativa individer inte nödvändigtvis behöver följa de administrativa indelningarna med samma noggrannhet. Pratt (2008b) har visat att en specifik del av en storstadsregion som under en viss tidsperiod präglas av påtagliga kulturella strömningar samtidigt kan vara klämd mellan diverse olika ekonomiska och administrativa zoner. Genom att endast ett visst antal stadsdelar motsvarar den kreativa staden återfinns inte en korrekt helhetsbild av hela staden, vilket skulle kunna dölja urbana problem såsom socioekonomiska ojämlikheter (O’Callaghan 2010).

Wien under förra sekelskiftet är ett exempel på hur kreativitet gestaltar sig på analysnivån som används i avhandlingen. Trångboddhet, etniska motsättningar och ett sönderfallande konservativt imperium är några av de faktorer som sammanträffade, vilket därmed bidrog till att skapa en intressant smältdegel av opinionsskapande och intellektuellt gränsöverskridande (Janik & Toulmin 1973, Andersson 1985b). Samtidigt som miljöerna kring caféerna bidrog till idéspridande och inspiration pågick det förföljelser och förtryck under vilka flera olika folkgrupper led (Törnqvist 2009).

Scott (2010) beskriver kreativitet som ett socialt fenomen sammanflätat av relationer mellan människor i olika sociala och rumsliga former, vilka påverkar dess form och sammansättning. Kreativitet yttrar sig exempelvis som en spridning av företag, anställda, skolor och universitet, forskningslaboratorium, kommunikationsled, institutioner och associationer. Dessa fenomen yttrar sig framförallt i urbana miljöer

där det finns en mångfald i tjänsteutbudet, en närhet till konsumenter och marknad och ett stort utbud av arbetskraft. Den kreativa staden är i Scotts (Ibid) version sk urbana kreativa fält som i huvudsak hämtar sin näring ur stadens produktionssystem. Det innebär att städer som har framträdande tillverkningsindustri, exempelvis fordons- eller tekoindustri, även historiskt visat sig vara kreativa genom att uppfinningar och uppdateringar härstammat från samma miljöer och branscher. Samtidigt har det undersökts i vilken utsträckning företag utnyttjar produkters platsspecifika karaktär som exempelvis möbel- och modeindustrin. En geografisk etikett på en produkt kan på så vis uppmuntra och locka konsumenter (Rusten et al 2007).

2.3.3 Gentrifiering

Gentrifiering är ett urbant förlopp i vilken en stadsdel genomgår en förändring genom socioekonomisk uppgradering (Millard-Ball 2002). Ordet härstammar från engelskans *gentry*, vilket avsåg den medelklass som trängde ut de fattiga (Hammel 2009). I en artikel av Atkinson (2003) beskrivs gentrifieringsprocessen som bestående av två steg. I det första steget koloniserar billigare bostadsområden av individer som får anses bättre bemedlade än de som bott i området fram till gentrifieringen inleddes. I det andra steget återinvesteras kapital i den befintliga bostadsstocken, exempelvis i form av renoveringar. I Sverige är en vanlig effekt av gentrifiering att hyresrätter omvandlas till bostadsrätter (Andersson et al 2009). Vad som därefter sker är omdiskuterat men ett vanligt förekommande scenario är att kostnaderna för boende stiger som en följd av gentrifieringens två steg (Atkinson 2003). Denna prisstegring gör det efter en tid omöjligt för individerna som bodde i bostadsområdet före gentrifieringen att bo kvar. Haga i Göteborg är exempel på en till stora delar gentrifierad stadsdel (Martins Holmberg 2006). I en sammantagen gentrifieringsprocess som i regel tar flera år kan fyra huvudaktörer urskiljas: inflyttare, utflyttare, privata aktörer och lokala myndigheter (Rérat et al 2010).

Gentrifiering behöver inte uteslutande vara en urban förändringsprocess som gynnar och drivs framåt av de mest välbeställda invånarna i staden. Studier från Amsterdam visar att även medelklassfamiljer utnyttjar gentrifieringsprocesser till att bosätta sig i hus i vad som kan betraktas som en kompromiss mellan centrum och förort (Boterman et al 2010). Det behöver inte heller röra sig om stadsdelar med äldre bostäder i renoveringsbehov utan också nya bostadsområden. I Göteborgs fall kan det exempelvis vara Norra Älvstranden. Etableringen av barnfamiljer ur medelklassen närmare centrum kan i ett lite större perspektiv ses som bekräftelse på en ny urban trend som motsäger den suburbana rörelsen till förorten (Ibid).

Studier av gentrifiering i centrala delar av städer är kopplade till benägenheten framförallt kreativa individer visar att vilja flytta till centralt belägna bostäder (Jacobs 1992, Florida 2002). Exempelvis behöver den kreativa staden toleranta och centrala miljöer i storstadsregionerna för att invånarna skall kunna kanalisera sitt eget

skapande och därtill beskåda andras kreativa verksamheter och känna samhörighet (Landry 2000). De mindre städer som satsar på exempelvis kreativa utbildningar och mötesplatser riskerar att hamna i ett slags Moment-22 då de inte lyckas bibehålla de eftertraktade individerna (Peck 2005, Scott 2007).

Bridge (2006) pekar på att gentrifiering är mer diffus än vad som tidigare antagits. Genom att studera en grupp högutbildade individer som besitter det kulturella kapital som är nödvändigt för att betraktas som inflyttare med högre socioekonomisk ställning än de redan boende, finner Bridge att viljan att starta gentrifieringsprocesser varierar. Trots att inflyttarna i stadsdelen är högutbildade och har tillräcklig inkomst för att renovera hus eller bygga till är det inte givet att det sker. Den varierande inställningen förklaras av huruvida inflyttarna i Bridges studie anser sig vara på genomresa i området, vilket innebär tidsbegränsat boende, eller om de slår sig ned för gott.

Samtidigt bör uppmärksammas att gentrifiering även beror på andra faktorer än ekonomiska förhållanden såsom individens boende- och yrkeskarriär. Att studera Göteborgs stadsdelars attraktionskraft på kreativa individer innebär i ett större perspektiv en ökad förståelse för den internationella konkurrenskraften i GR (Göteborgsregionen) mot bakgrund av den betydelse som lokaliseringen av de kreativa individerna tillskrivs i kunskapsekonomin.

2.3.4 Urbana förändringar genom exempelvis "waterfront redevelopment"

Ett faktum som de flesta städer måste hantera är skiftet från tillverknings- till tjänsteproduktion och stadskärnornas anpassning till nya näringsformer och koncentrationer av verksamheter (Hutton 2009). Ett nutida exempel på förändring är tilldelning av offentliga medel till renovering och byggande av nya kulturcenter, utställningshallar och museum (Cooke & Lazzeretti 2008). Dublin grundade ett filmcenter under 90-talet i anslutning till ett särskilt kulturellt område av den irländska huvudstaden. I Cardiff har en moderat hållning till förändring antagits när andra städer varit mer ohämmade i sitt krav på urban förnyelse och en slags ökad kreativ konkurrenskraft.

I Storbritannien har kritik riktats mot strategierna bakom planerandet och byggandet av de nya stadsdelarna som skall attrahera kreativa individer (Peck 2005, Evans 2009). En kritik som ifrågasätter vilka som egentligen utgör målgruppen och vad effekterna för stadsdelen blir om de skulle flytta in. I anslutning till denna kritik mot en alltför politiskt styrd urban förnyelseprocess som medvetet riktar in sig på en viss grupp människor finns också en oro för att förändringen blir alltför avhängig konjunktursvängningar i ekonomin (Jacobs 1969, 1992). Därtill är det inte givet att individer som attraherats av dessa nya inslag i stadsbilden flyttar in.

Bakom en sådan misstanke går det att göra en koppling till Floridas (2004) diskussion om kreativa individers önskemål om genuina stadsdelar och upplevelser som inte uppfattas som skapade. En stadsdel kan mycket väl vara rik på kulturella besöksmål men därmed inte säkert begåvad med kreativa individer eftersom producenterna i den kreativa ekonomin till följd av gentrifieringsprocesser och ökade levnadsomkostnader initierade av områdets ökade attraktion flyttat ut. Dessutom råder ofta en skillnad mellan var kreativa människor konsumerar exempelvis konst, och var de bor, framförallt om de kreativa konsumenterna hunnit etablera sig i yrkeskarriären och har höga inkomster. Pratt (2009b) visar att stadsdelar som blir måltavlor för ökad kreativ konsumtion genom gradvis etablerande av konstgallerier och stegrad köpkraft i närområdet samtidigt utgör tveksamma hemvister för kreativt verksamma människor på grund av den hysteri och påföljande värdestegring som ofta följer i området. Den urbana förvandlingsprocessen inleds på så vis på platsen där de kreativa producenterna bor och arbetar. Andra forskare har kommenterat det faktum att det lätt kan uppstå en klyfta mellan beslutsfattarnas storskaliga projekt och den ursprungliga avsikten. En klyfta som innebär att en ursprunglig målsättning att exempelvis skapa boendemiljöer med en blandning av inkomstgrupper i praktiken socioekonomiskt uppgraderar området (Peck 2005).

Genom urban förnyelse av Göteborg agerar staden på den urbana arenan samtidigt som byggandet av exempelvis Norra Älvstranden utgör ett led i att hantera ökande befolkning. En framträdande urban förändring i Göteborg är lediggörandet av industrimark som ligger jämförelsevis centralt och etablerandet av bostäder i anslutning därtill (Hahn 2009). Kritik har riktats mot att uppförandet av glesa och låga boendemiljöer i de vattennära delarna av Göteborg, exempelvis Norra Masthugget, riskerar att missgynna låg- och medelinkomsttagare då nyproduktionen av bostäder inte lyckas mätta efterfrågan (YIMBY 2010). Det är dock inte enbart inflyttning till Göteborg och växande befolkning som ligger till grund för Göteborgs "waterfront redevelopment".

Davidson (2007) har i en studie intervjuat byggföretag och arkitekter som varit verksamma i Londons innerstadsförnyelse och särskilt då industritomter längs med floden Themsen. Miljöer som liknar industritomterna längs med Göta älv i Göteborg. Arkitekterna och byggherrarna i Davidsons studie vittnar om en medveten, och ofta global strategi, där uppfattningar om en rörlig kosmopolitisk ung elit fått stå som sinnebild för den tilltänkta målgruppen. De nybyggda stadsdelarna befolkas av en grupp individer som skulle kunna passa in på Floridas teser (2004) som enligt Davidson (Ibid) saknar lokal förankring. Denna lokala kontaktlöshet innebär i sin tur att de urbana förändringarna avseende invånarna riskerar att eskalera då det saknas boende med en längre anknytning till platsen samt om det skulle visa sig att boendekostnaderna blir för höga.

2.4 Flyttningar

2.4.1 Teoretisk bakgrundsteckning

Det förekommer en rad olika typer av flyttningar som en individ kan tänkas göra under en livstid. Enklast är kanske att dela in dem i långväga och kortväga flyttningar och att redogöra för några av de vanligaste motiven bakom olika flyttbeslut. I litteraturen om migration förklaras långväga flyttningar framförallt med arbete och kortväga flyttningar av förändringar i hushållet. Vanligast talar man inom migrationsforskningen om "pull" och "push"- faktorer. Arbete, främst relaterad till långväga flyttningar, är ett exempel på en "pull"- faktor som drar individen till ett nytt arbete, vilket realiserar genom en flyttning. "Push"- faktorer stöter bort individen och kan exempelvis vara arbetslöshet (Törnqvist 1996).

I Storbritannien drabbades kolindustriregionerna svårt av nedläggningar under 1970- och 1980-talen, vilket ledde till ökade ekonomiska klyftor mellan olika regioner inom landet (Massey 1984). Socioekonomiska diskrepanser som var så allvarliga att de resulterade i ökade flyttströmmar när arbetslösa lämnade gruvdistrikt i jakt på nya arbetsställen (Boyle & Halfacree 1999). I London upprustades de östra delarna i det så kallade Docklands av vad som tidigare varit stadsnära hamn- och varvsområden samtidigt som andra delar tilläts förfalla, vilket kan ses som ett uttryck för den ekonomiska och politiska omstrukturering som inleddes i Storbritannien på 1980-talet (Hayden 1995). De regionala utvecklingsklyftorna i de industrialiserade länderna återfinns även på stadsdelsnivå varför många problem och diskussioner om regionernas framtid också kan appliceras på stadsdelar. Till detta konstaterande skall läggas det faktum att storstadsregionerna består av mindre enheter där tillgången på kunskap och kreativitet varierar stort.

I svenskt perspektiv märks att den ökade inflyttningen till Sverige efter 1945 berodde på ett ökat samarbete mellan de nordiska länderna med syftet att skapa en gemensam större arbetsmarknad (Urban 2008). Migrationen från de övriga nordiska länderna till Sverige koncentrerades till storstäderna. Motivet bakom denna långväga migration var arbete. De finska, italienska, grekiska och jugoslaviska arbetskraftsinvandrarerna under 1940- 50- och 60-talen är de mest framträdande exemplen på detta (Hedberg 2009). Arbetskraftsinvandring och urbanisering minskade i Sverige under 1970-talet och en ny trend kom att dominera flyttbeslutet. Andersson (2000) skriver dock att arbete inte varit ett dominerande skäl bakom flyttningar i Sverige. Istället är det de demografiska skälen, som över tid är de vanligaste motiven bakom flyttbesluten.

De kortväga flyttningarna, exempelvis intraurbana flyttningar inom samma stad, har blivit vanligare i takt med att hushållens sammansättning förändrats. Fransson (1997) skriver att antalet händelser med potentiell påverkan på individens livscykel ökat vid en historisk jämförelse. Exempelvis på grund av fler separationer och därpå

följande nya familjebildningar och flyttningar. Några andra exempel på viktiga händelser i individens livscykel är ungdomars flytt från föräldrahemmet, parbildning och sammanflyttning samt äldres flyttningar (Ibid). Av betydelse för de kortväga flyttningarna är också närvaron eller frånvaron av familj och släkt i området. Enligt Mulder (2007) är familjens betydelse vid flyttbeslutet underskattad och i behov av närmare belysning. Mot bakgrund av en åldrande befolkning, mindre hushåll med färre barn och den ökade förekomsten av bostadsöverlåtelser till nästkommande generationer finns det god anledning för fortsatta studier av släktingar och familjens betydelse för flyttbeslutet.

När antalet flyktingar och anhöriga till antingen arbetskraftsinvandrare eller flyktingar ökade kraftigt under 80-talet marginaliserades arbetets betydelse som förklaring till migrationen till Sverige. Istället blev anhöriginvandring det dominerande motivet bakom flyttbeslutet (Urban 2008). Det var heller inte längre självklart att varje invandrad folkgrupp representerade en någorlunda sammanhållen nationalstat då exempelvis folkgrupper såsom kurder och syrianer började migrera till Sverige. I takt med att den svenska välfärdsstaten successivt byggdes upp under rekordåren utvecklades även det sociala skyddsnetet och arbetslöshetsförsäkringar infördes. Lundholm (2007) skriver till exempel att det svenska arbetslöshetsförsäkringssystemet kan bidra till att flyttbeslutet skjuts upp i väntan på ett nytt jobb i samma stad eller region.

Niedomysl (2008) undersöker en rad tänkbara förklaringar bakom långväga och kortväga flyttningar i Sverige och finner att det på regional nivå är arbete som är den viktigaste enskilda faktorn bakom ett flyttbeslut även om det inte är ett dominerande motiv. Tvärtom finns en rad andra motiv som också är tydligt representerade. På lokal nivå, vilket också innefattar de närmaste kvarteren kring bostadsområdet, är de viktigaste faktorerna lugn och ro samt närhet till hälso- och sjukvård. Studien visar vidare att det förekommer signifikanta skillnader om variablerna ålder, kön och barn vägs in. Även om arbete är den enskilt viktigaste orsaken bakom flytt på regional nivå bör försiktighet iakttas rörande sambandet mellan arbete och migration. Vid längre flyttavstånd ökar sannolikheten för att nytt arbete varit det bakomliggande motivet men studier visar att det endast förklarar hälften av de långväga flyttningarna (Stjernström 1998). Dessa forskningsresultat är intressanta att belysa då det i Floridas teser (2004) framhålls att de kreativa individerna prioriterar närhet till fritidsaktiviteter, likasinnade och tolerans före arbete vid flyttbeslut. En studie av en jämförbar grupp individer i Australien visar att kortare arbetsdagar och mer tid med familjen varit de viktigaste motiven bakom en rural flytt (Verdich 2010).

Av betydelse för förståelsen av hushållens och individernas flyttningar är dock den komplexitet som ligger bakom ett beslut att flytta eller stanna. Därtill är det inte nödvändigtvis så att ett beslut att flytta behöver vara permanent då flyttningar också kan avse tillfälliga rörelser uttryckt som exempelvis pendling eller dubbel bosättning

(Andersson 2000). Uppmärksamhet bör riktas mot att det förekommer två olika typer av rörlighet vilka båda påverkar flyttbeslutet då ett alternativ till att flytta från bostaden kan vara pendling. Den konventionella bostadskarriären påverkas av ovanstående utgångspunkter och resulterar i en rad flyttningar och byten av bostad i enlighet med olika livsfaser. De kreativa individernas benägenhet att stanna kvar i en centralt belägen stadsdel är den teoretiska ansats som framförallt skall ställas mot och jämföras med den konventionella bostadskarriären.

Forskning om boendemässig rörlighet har från att använda missnöje som en traditionell förklaring bakom flyttbeslutet kommit att utvecklas i riktning mot en helhetssyn på livshändelser. Livshändelserna kan liknas vid de demografiska skälen och består av ett antal betydelsefulla domäner varav utbildning, arbete, bostad och hushåll är de mest framträdande (Andersson 2000). Dessa domäner är vidare associerade med en karriär. Ett par som får barn och står inför ett beslut att flytta till en större bostad samtidigt som avståndet till arbetsplatserna inte får bli för stort är ett exempel på hur olika karriärer kan komma att korsas (Helderman et al 2004). Samtidigt är hushållen med två inkomsttagare, där framförallt de nordiska länderna utmärker sig, trögrörligare då en långväga flytt innebär att två nya arbeten bör finnas istället för ett om endast en individ i hushållet arbetar (Lundholm 2007).

En viktig aspekt på bostadskarriären är bostadens upplåtelseform och om de inneboende hyr eller äger sin bostad. Forskning rörande boendemässig rörlighet visar att det nästan uteslutande är individer som hyr bostad som är mest sannolika att flytta (Helderman et al 2004). Det innebär att förståelse för individers benägenhet att flytta även bör innefatta analys av bostadsutbudet och upplåtelseformerna.

2.4.2 Den ökade betydelsen av kreativa individers val av boende och arbete

Försöken att attrahera kreativa individer till specifika stadsdelar eller öronmärkta urbana områden bör betraktas mot bakgrund av de evenemang och platsmarknadsföringsaktiviteter som föregått dem. Studier av egenskaper förknippade med kreativitet ger en mångfacetterad bild som ytterligare fragmenteras på grund av den begreppsförvirring som råder. Således har kreativitet allt mer ansetts som viktig del inom kulturen och medverkat till att framväxten av kreativa miljöer allt mer ses som ett verktyg för ekonomisk utveckling (Scott 2010). Därmed har intresset för att kunna attrahera kreativa personer ökat, vilket stimulerat studier av geografiska områden med många verksamheter inom kreativa yrken. Samtidigt visar en studie av konstnärer i London att det kreativa producerandet och kunskapsgenererandet sker i förflyttningar mellan olika arbetsplatser och i olika miljöer (Sjöholm 2010). Växelvisa rörelser mellan olika bostäder och arbetsplatser innebär svårigheter med att lokalisera och generalisera var de kreativa individerna är verksamma (Wahlqvist & Borggren 2011).

Samtidigt vill kreativa individer i Floridas tesor inte välja mellan olika platser att bo på. Framgångsrika platser förser de boende med samtliga komponenter de kan tänkas vilja ha oavsett tidpunkt i livet, vilket innebär att boendepreferenserna kan tillåtas vara föränderliga. Det bör dock påpekas att det förekommer kontextuella skillnader mellan Floridas tesor i USA och motsvarande kreativa individer i Sverige (Hansen & Niedomysl 2008, Asheim 2009). Skillnader som gör gällande att samhällets sociala skyddsnät påverkar benägenheten att flytta på olika vis för respektive land. Vidare har det hävdats att zonfunktionalism med utpräglat stadsbyggande och planerande indelat efter de olika primära funktionerna boende, handel och arbetsställe och under förutsättning att bilen är det vanligast förekommande transportmedlet, inte är lika utvecklad i de svenska städerna som den är i USA (Söderlind 1998, Hall 2002). Detta får konsekvenser då arbetsställets lokalisering i förhållande till bostadsområdet är en viktig faktor bakom beslutet var man skall bo. De urbana områdena i Sverige är jämfört med motsvarande områden i USA små och bilberoendet avsevärt mindre.

En förklaring till den ökade betydelsen av kreativa individers val av bostadsområde kan spåras till lokala beslutsfattares behov av att platsmarknadsföra sina städer i konkurrensen om högutbildade invånare (Ek & Hultman 2007, Pieterse 2008). Smidt-Jensen (2005) skriver att en attraktiv miljö som består av ett tilltalande humanklimat är förutsättningen för att lyckas etablera och vidareutveckla kunskapsekonomin. Detta i kontrast till tidigare urbana utvecklingsstrategier som byggde på att nå framgång genom att attrahera företag och kapital. Således blir betydelsen av var kreativa individer, bestående av både konsumenter och producenter, bor avgörande.

Att kunna attrahera en grupp kreativa individer, främst genom att erbjuda attraktiva bostadsområden och arbetsställen inom rätt branscher, är kärnan i den urbana konkurrensen. Jacobs (1969) framhåller betydelsen av att lokalisera olika typer av branscher och industrier nära varandra för att uppnå konkurrensfördelar mellan städer och regioner. En diversifierad lokal ekonomi, till skillnad från en specialiserad, behöver bestå av ett rikt utbud av olika typer av arbetsställen och yrkesverksamma individer. Genom att kreativa individer bosätter sig i och arbetar i en specifik del av en stad bidrar det i sin tur till att underlätta fysisk informationsöverföring och kontaktskapande. De kreativa individerna behöver koncentreras till en plats och miljö som präglas av närhet för att kunna utbyta idéer och vidareutvecklas. I den senare diskussionen om betydelsen av förbättrade verktyg för kommunikation råder det skilda meningar kring huruvida mötet fortfarande behöver vara fysiskt, exempelvis mellan två personer som känner och litar på varandra, eller om det kan genomföras via tillfälliga kanaler såsom Internet och telefon (Rusten & Bryson 2007, Hoyman & Faricy 2008, Boschma & Fritsch 2009, Negrey & Rausch 2009, Gibson 2010).

Vad gäller kreativa individers val av boende ser Florida (2004) framför sig en plats som kan möta varierande behov långsiktigt trots skiftande levnadsförutsättningar:

“What people want is not an either/or proposition. Successful places do not provide just one thing; rather they provide a range of quality of place options for different kinds of people at different stages in the life course.” (Florida 2004:233)

En framgångsrik plats är dynamisk och invånarnas förändrade levnadsomständigheter leder därmed inte till utflyttning. Denna dynamik genereras ur platsens mångfald av attraktiva egenskaper och förmåga att erbjuda olika boendalternativ.

2.4.3 Kreativa individers flyttmönster

Det har i tidigare avsnitt klargjorts att ett flertal faktorer påverkar beslutet att flytta. Av särskild betydelse för avhandlingen är de kreativa individernas nya bostadsområden och eventuellt nya arbetsställe i händelse av flytt. En viktig skiljelinje framträder gällande huruvida individen flyttar för att förbättra sina chanser att få ett jobb eller för att tillmötesgå sina krav på fritidsaktiviteter och övrig stimulans utanför arbetet.

Kreativa individer och deras flyttningsmönster i Sverige studeras med konklusionen att flyttning till miljöer som unga människor finner åtråvärda i själva verket sker innan individerna hunnit ingå i ”creative class” (Hansen & Niedomysl 2008). De flyttar med andra ord till de stora städerna i Sverige i åldrarna 18 – 25 år (Ibid). Det viktigaste flyttmotivet för de individer som blivit medlemmar i ”creative class” i Sverige är arbete (Ibid), vilket motsäger det generella livscykelmönstret (Andersson 2000). Det innebär att flytt hemifrån, skaffa barn, skilja sig, barn som flyttar hemifrån och bli gammal är skälen bakom en flytt. Motsättningen kan dock förklaras med att livscykelmönstret framförallt är applicerbart på flyttningar över korta avstånd, medan unga människor i inledningsskedet av sin yrkeskarriär är benägna att flytta längre. Författarna påpekar att flyttningsmönster i USA och Sverige endast kan jämföras med försiktighet på grund av geografiska och sociala skillnader mellan de båda länderna (Hansen & Niedomysl 2008).

Hansen et al (2011) skriver att det är branscher som använder den analytiska kunskapsbasen, vilket innefattar företag som i stor utsträckning förlitar sig på abstrakt, kodad kunskap istället för tyst kunskap, som är mest beroende av talangfulla individers migration. För att migration skall ske efterfrågas toleranta miljöer och närhet till forsknings- och kunskapscentra. Företag verksamma inom bio- och nanoteknik utgör exempel på aktörer med analytisk kunskapsbas och branschen tenderar att lokalisera sig i närheten av universitet där tillgången på högutbildad arbetskraft är god.

Det kan diskuteras huruvida ett nutida migrationsbeslut i Sverige fortfarande är ett riskprojekt mot bakgrund av välfärdssamhällets expansion och de utvecklade sociala trygghetssystemen. Forskning visar att de sociala förlusterna vid en flytt idag har stor påverkan på individens inställning till att flytta. Närhet till likasinnade, exemplifierat antingen som människor med samma intressen, vänner eller familj, har stor betydelse. Därtill måste Sverige hävdas vara ett land där arbetslöshet eller hot om arbetslöshet inte per automatik tvingar fram en flytt då välfärdsstaten med sitt sociala skyddsnät i form av a-kassa, socialbidrag och socialförsäkringar erbjuder en möjlighet för individen att ändå klara sitt uppehälle under den period arbetslösheten varar (Schön 2007, Asheim 2009).

2.5 Sammanfattande analys, antaganden och frågor

Kreativitet skall bland de olika tolkningar och tillämpningar som presenterats i detta kapitel framförallt förstås som kreativa individers betydelse för städers konkurrenskraft. Här ligger samtidigt en stor del av förklaringen bakom Floridas teser och framväxten av en ny grupp individer med kreativa yrken. Det kan även uttryckas som den utomakademiska genomslagskraften i budskapet om städers och regioners postindustriella räddning genom inflyttning av kreativa individer. Avhandlingen behandlar inte kreativitet som något nyss uppfunnet, utan snarare som en nylansering av detta begrepp som genom sin dagsaktualitet renderat större målgrupper. Relevansen härrör i sin tur ur strukturomvandlingen. Floridas teser och Landrys rekommendationer för en kreativ stad har lanserats vid en tidpunkt då flera städer och regioner drabbats av utflyttning, nedläggningar och företagsflykt, vilket genererat ett behov av att nysansera synen på tillverkningsindustrin som framtida tillväxtgenerator. Kreativitet bör betraktas som ett näringslivsalternativ, ett slags ekonomiskt räddningspaket, i sammanhanget. I svensk kontext skall det kreativa kapitalet, vilket innebär de kreativa individerna, här förstås som en nära skattning av humankapitalet.

Den postindustriella kunskapsekonomin växer fram i samklang med *urban förnyelse* mot konsumtion och evenemang, vilket genom "waterfront redevelopment" resulterar i nya alternativ till befintliga bostadsområden och arbetsställen. Norra Älvstranden i Göteborg utgör ett exempel bland en mängd liknande i framförallt utvecklade länder på förnyelse av de urbana miljöerna som tidigare dominerats av industri. "Waterfront redevelopment" är på så vis en urban förändringsprocess som framträder på stadsdelsnivå i Göteborg och erbjuder de kreativa individerna ett nytt boendalternativ till det redan etablerade utbudet. Ytterligare öknings av bostadsutbudet kan föranledas av gentrifiering av äldre stadsdelar, vilket samtidigt riskerar att leda till en rumslig uppdelning efter inkomst. Det är högst relevant att belysa samma individers bostadsområde och arbetsställe vid mer än ett tillfälle för att fånga den eventuella förändringen samtidigt som stadsdelarna kan ha förändrats och exempelvis förnyats eller förslummats i enlighet med pågående

gentrifieringsprocesser. Därtill är det relevant att ifrågasätta föreställningen om en på stadsdelsnivå jämnt fördelad massa av kreativa individer i storstaden. Mot denna bakgrund är ansatsen här att belysa huruvida kreativa individer bor och arbetar på Norra Älvstranden samt i vilka stadsdelar det förkommer över- respektive underrepresentation av kreativa individer.

Beträffande *flyttbeslut* vid olika tidpunkter i livet har avgörande händelser, exempelvis familjebildande och utbildning, betydelse för det slutgiltiga beslutet. Samtidigt är individens ålder betydelsefull för förståelsen av flyttningarna då vissa åldersgrupper är mer flyttbenägna än andra. Bosättningsmönstret följer flyttkedjor, vilket innebär en flytt ut från centrum till perifert belägna och större bostäder. Det har framkommit att kreativa individers flyttmönster styrs av flera olika faktorer och att arbete är en viktig komponent bakom flyttbeslutet, vilket kan ses som ett hot mot den kreativa staden som utgår från en population av kreativa individer. Resultaten visar också på olikheter mellan länder och över varierande avstånd. Exempelvis lyfter Florida fram att kreativa individer prioriterar närhet till fritidsaktiviteter, likasinnade och tolerans före arbete vid flyttbeslut. Svenska studier å andra sidan anger att på regional nivå är arbete den enskilt viktigaste faktorn bakom flyttbeslutet, medan på den lokala nivån (bostadsområde och närmast liggande kvarter) är de viktigaste faktorerna lugn och ro samt närhet till hälso- och sjukvård.

Avseende studier av flyttningar bland kreativa individer i Sverige observeras att dessa i unga år (18-25 år), innan de hänförs till "creative class", flyttar dit arbete finns. Detta avviker från det generella livscykelmönstret som säger att det framför allt är demografiska skäl som ligger bakom flyttbeslutet, vilket dock förklaras av att livscykelmönstret främst är applicerbart på flyttningar över korta avstånd, medan unga människor är benägna att flytta längre. Vidare bör påpekas att jämförelser mellan flyttningmönster i USA och Sverige bör göras med stor försiktighet eftersom samhällets skyddsnät är olika. I Sverige kan diskuterat om flyttbeslut är ett riskprojekt mot bakgrund av det utvecklade trygghetssystemet. Här är ansatsen att belysa i vilken mån kreativa individer gör unika val av bostadsområde och arbetsställe och stannar i centrum eller om de istället väljer konventionella karriärer och flyttar ut efterhand som livsbetingelserna ändras.

Ovanstående tre teman skall ses mot bakgrund av den ekonomiska omstruktureringen och dess effekter på lokal nivå. På den nyliberala globala arenan där storstäder konkurrerar om att attrahera företag och högutbildade blir förekomsten av kreativa individer betydelsefull ur ett konkurrensperspektiv samtidigt som ökad inflyttning till städerna resulterar i hög efterfrågan på bostäder. De kreativa individerna bör betraktas som delaktiga i denna omvandling. Andra viktiga aktörer inblandade i de urbana förändringarna är planerare, lokala beslutsfattare och arkitekter. Kreativitet, urbana miljöer och flyttningar påverkas således av samtida ekonomiska förändringar i samhället. Den ekonomiska

omstruktureringen vävs in i förändringskontexten och blir ett viktigt komplement för lokal platsmarknadsföring.

Genom den pågående omstruktureringen av ekonomin frigörs centrala områden i städer vars försörjning exempelvis varit baserad på varuproduktion. Samtidigt ökar efterfrågan på centralt belägna arbetsställen och en ny högutbildad urban medelklass söker nya typer av bostäder. Internationellt förekommer i flera städer en urban pånyttfödelse, vilket kan innebära gentrifiering av utsatta bostadsområden, ökning av centralt belägna affärsverksamheter eller tillskott av högteknologisk tillverkningsindustri. Här finns också inslaget att uppfattning om hur staden förändras utgör grund för hur den upplevs, vilket blivit ett inslag i marknadsföringen av Göteborg som evenemangsstad. I Göteborg märks vidare hur industrimark i träda på Norra Älvstranden medverkat till förnyelse av staden genom en process som inleddes med evenemang och fortsätter med etablerande av hotell och konsthallar, följt av bostadsbyggande och företagslokaliseringar. Staden omformas från att vara en plats för produktion till en plats för konsumtion. Samtidigt har arbetsformerna förändrats från industri- till kontorsarbete, vilket påverkat boendepreferenserna.

Här antas att kreativa individer, men även andra individer, påverkar och påverkas av utformningen av bebyggelsen avseende lokalisering av bostäder och arbetsplatser. Väsentlig utgångspunkt för detta antagande är att individernas efterfrågan på olika typer av bostads- och arbetsmiljöer förändras genom exempelvis familjebildande. Betydelsefullt för bebyggelsens utformning är även medvetna strävanden att attrahera kreativa individer till specifika stadsdelar eller öronmärkta urbana områden. På den globala arenan där storstäder agerar blir förekomsten av kreativa individer betydelsefull ur ett konkurrensperspektiv samtidigt som ökad inflyttning till städerna resulterar i stor efterfrågan på bostäder. Med dessa utgångspunkter belyses i den empiriska delen (kap 4-7) följande frågor:

- Hur har den ekonomiska omstruktureringen skett i Göteborg avseende näringsliv, arbetsmarknad och bostadsbestånd?
- Sker val av bostadsområde (stadsdel) i Göteborg med hänsyn till medvetenhet om kreativa miljöer?
- I vilka stadsdelar i Göteborg bor kreativa individer respektive individer i jämförelsegruppen åren 1990 och 2006?
- I vilka stadsdelar i Göteborg bor bohemer respektive konsulter åren 1990 och 2006?

- I vilka stadsdelar i Göteborg arbetar bohemer respektive konsulter åren 1990 och 2006?
- Hur har Norra Älvstranden utvecklats som bostadsområde och arbetsställe för kreativa individer under perioden 2006-2008?

3 METODER OCH URVAL

3.1 Inledning

Detta kapitel beskriver inledningsvis det urval som gjorts för de två variablerna födelseår och bostadsområde samt de centrala begreppen kärna, jämförelsegrupp, bohemer och konsulter. Därefter redovisas databasen GILDA (Geografisk Individuell Longitudinell Databas för Analys) med avseende på struktur, källor, insamling, bortfall och tillgängliga variabler där sambandet inkomst och utbildning uppmärksammas år 1990. GILDA består av sekundärdata som insamlats i olika delar vid olika tidpunkter och som sedan paketerats tillsammans i en större databas på individnivå. Med andra ord finns ett stort antal uppgifter om varje folkbokförd individ i Sverige under den studerade tidsperioden. GILDA innehåller både individ- och registerbaserad statistik med information rörande en rad olika mätbara ekonomiska och demografiska företeelser i samhället. Vidare beskrivs intervjustudien med tonvikt på tillvägagångssätt, urval och genomförande. Kapitlet avslutas med en metoddiskussion där reliabilitet och validitet för GILDA- och intervjustudien belyses.

Avhandlingens urval är avgörande för att frågorna skall kunna besvaras och medför att ett antal avvägningar behöver göras. Exempel på sådana överväganden är vilka variabler som behövs för att välja ut kreativa individer, hur intervjuerna är uppbyggda och om de är representativa, materialets tillförlitlighet och ursprung samt valet av analysnivå.

3.2 Kärna och jämförelsegrupp; bohemer och konsulter samt egenföretagare

Begreppet kärna skall i avhandlingen betraktas som en sammanslagning av ett antal individer med vissa gemensamma attribut. De är kreativa individer som samtidigt är högtbildade. Kreativa då de har en avslutad utbildning inom konst, design, teknik etc, som ofta leder till ett yrke (SCB 2007) med krav på uppfinningsrikedom, ansvarstagande, flexibilitet etc, vilket också är viktiga ingredienser inom kreativa yrken (Gill 2007).¹¹ Högtbildade då de har avslutade universitetsutbildningar. Begreppet kärna är inspirerat av Floridas (2004) "super-creative core" men är i sin konstruktion delvis avvikande. Urvalet till kärnan är baserat på utbildning medan urvalet till "super-creative core" baseras på yrke. Anledningen till att utbildning ligger till grund för urvalet i denna avhandling har att göra med problematiseringen av yrkestiteln (jfr kapitel 5). För svenska förhållanden är även en rapport från SCB

¹¹ Se bilaga 1 för en fullständig förteckning över vilka utbildningar som ingår i kärnan.

(2007) av särskilt intresse angående kopplingen mellan yrke och utbildning. I rapporten fastställs att en individs utbildning är ett adekvat mått på yrke både avseende nivå och inriktning med reservationen att det är stora skillnader mellan vissa utbildningar, särskilt humaniora och läkarutbildningen, och om de senare leder fram till det avsedda yrket.

För att belysa likheter och skillnader används en jämförelsegrupp. Jämförelsegruppen består av individer som är lika gamla som individerna i kärnan och boende i Göteborg år 1990 men som har en annan utbildningsprofil.

Användningen av epitetet kreativa individer blir lätt problematisk då det är ett värdeladdat och subjektivt uttryck. Därmed rangordnas oundvikligen begreppen kärna och jämförelsegrupp förutsatt att kreativitet uppfattas som något positivt och eftersträvansvärt. Framförallt blir det då viktigt att påpeka att en kreativ individ, utifrån den subjektiva bedömningen, inte är detsamma som en medlem av kärnan. Om en person uppfattar sig själv som kreativ på något vis, antingen i arbetet eller på fritiden, är inte intressant för operationaliseringen och besvarandet av frågorna. Istället skall begreppet kärna såsom det används i denna avhandling förstås som ett gemensamt namn på de individer med för urvalet passande utbildning.

De utbildningar som valts är huvudsakligen ingenjörsutbildningar, lärarutbildningar, konstutbildningar, journalistutbildningar, arkitektutbildningar, datautbildningar, läkarutbildningar och utbildningar inom media, design och marknadsföring för att nämna några (se bilaga 1). Dessa utbildningar leder till yrken som kan hävdas överensstämma någorlunda med exempelvis kreativa yrken i Floridas teser (2004). Resterande utbildningar som inte redovisas i bilaga 1, utgörs huvudsakligen av ekonomiutbildningar, hantverksutbildningar, utbildningar till serviceyrken, transport- och logistikutbildningar och vårdutbildningar.

Ur kärnan hämtas två undergrupper. De benämns bohemer och konsulter och är operationaliserade efter utbildning. Bohemer och konsulter skall förstås utifrån respektive utbildningstyp och som namn vilka i viss mån illustrerar individerna i grupperna. Vad som avses är inte att fånga en livsstil som exempelvis motsvarar Klarabohemernas (Bergman 2001). Konsulterna har någon form av ingenjörsutbildning, medan bohemerna har en konstnärlig utbildning, vilket innebär att båda grupperna är högutbildade. Begreppet konsult är brett och syftar på en tjänst som utförs på uppdrag av en kund och är således inte att betrakta som ett yrke med samma taxonomi som exempelvis läkare, polis eller brevbärare. Det finns ingen enhetlig yrkesgrupp med liknande arbetsuppgifter som benämns konsulter. Det kan diskuteras huruvida konsulterna är konsulter och om bohemerna ger en rättvisande bild av verkliga bohemer. Avsikten med att använda just dessa namn är att i likhet med hur Pratt (2004) använder begreppet "new media" enkom som en etikett för att konkretisera en del av aktörerna i den nya ekonomin. Därtill för att referera till en

verksamhet och livsstil som kan associeras till den utbildning individerna har. Fördelen med att använda namnen bohemer och konsulter är att de ger en snabb och överskådlig bild av vilka typer av högutbildade individer det rör sig om.

I avhandlingen identifieras egenföretagare ur grupperna med bohemer och konsulter. För att en individ skall definieras som egenföretagare krävs en anställning på arbetsstället och att yrkesställningen i GILDA är företagare. Från och med 1993 finns två typer av företagare: företagare och företagare i eget aktiebolag, vilka båda är inkluderade. Uppgifterna hämtas från kontrolluppgifterna för löneutbetalningar och andra ersättningar i november månad för respektive år och baseras på den huvudsakliga inkomstkällan (SCB 2009a). Det innebär att hänsyn inte tas till huruvida individen har andra inkomstkällor från exempelvis andra anställningar vid tidpunkten. Därtill finns i sysselsättningsstatistiken i GILDA tillgång till uppgifter om antalet anställda på respektive företag. Därmed samkörs företag med en anställd med uppgifterna om anställningens lokalisering och yrkesställning.

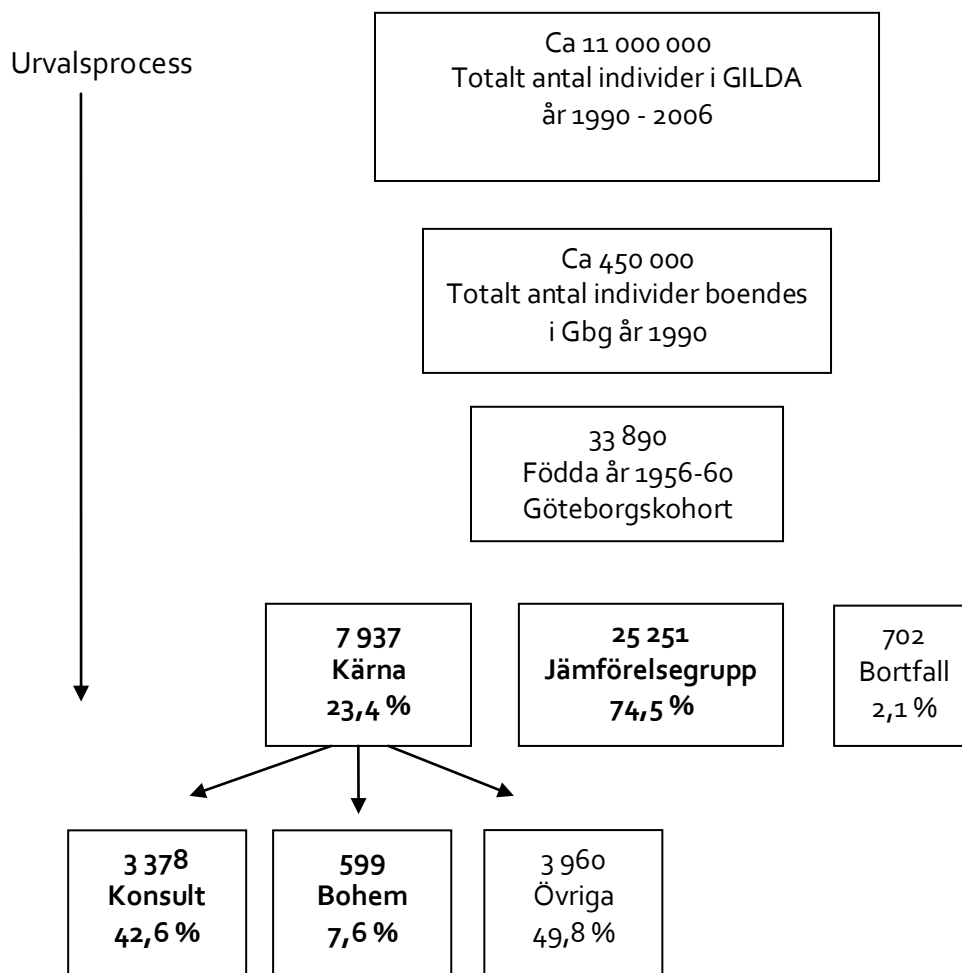
3.3 Urvalsprocessen

Arbetet med urval och operationalisering har följt en kronologisk ordning, vilket innebär att den inledande tiden ägnades åt orientering i GILDA och val av tekniker för att bearbeta det urval av data som gjorts. Därefter har arbetet fortskridit med själva urvalet ur databasen och bearbetningen av detta. Urvalet ur GILDA grundar sig på två variabler: födelseår och bostadsområde.

Innan metoder för att bearbeta materialet valdes gjordes ett urval för att få en uppfattning om datamaterialets innehåll och storlek. Eftersom avhandlingen består av både kvantitativa och kvalitativa studier lutade utformandet tidigt åt den statistiska designen (Esaiasson 1999). Figur 3.1 illustrerar selektionen ur GILDA, hur kohorten valts ut och operationaliserats. Pilarna illustrerar det stegvisa urvalet då fler kriterier lades till för att slutligen utmynna i den kohort som representerar samtliga individer med folkbokförd vistelseort i Göteborgs stad år 1990 och som föddes åren 1956-1960.

Av figur 3.1 framgår att av de 11 miljoner individer som finns representerade i GILDA över en 16-årsperiod väljs 33 890 individer ut baserat på två variabler: deras ålder och deras folkbokförda vistelseort år 1990. Dessa individer bor i Göteborg år 1990 och är födda 1956 – 1960. Därefter delas individerna in i tre grupper: kärna, jämförelsegrupp och bortfall. Bortfallet består av de individer bland Göteborgskohorten som avlider under den studerade tidsperioden 1990 – 2006. Den sk jämförelsegruppen är den största av de tre grupperna med 74,5 % av individerna. Till vänster om jämförelsegruppen i figur 3.1 framgår den kärna av 7 937 individer som valts ut bland de individer som bor i Göteborg år 1990 och är födda 1956 - 1960. De utgör tillsammans en knapp fjärdedel av Göteborgskohorten. Figur 3.1 är giltig

för intervjupersonerna (se bilaga 4) då även de är födda 1956-60 och boende i Göteborg år 1990.

Figur 3.1: Urvalsprocessen.
Källa Bearbetning av GILDA (2006).

Urvalet individer i kärnan baseras på ett antal specifika utbildningar vilka motsvarar kreativa utbildningar (se bilaga 1). Den utbildning som är aktuell för urvalet i figur 3.1 är den för individen högsta avslutade. På samma vis ligger ytterligare specifika kreativa utbildningar till grund för urvalet till undergrupperna konsult och bohem. 3 378 konsulter och 599 bohemer ger ett storleksförhållande eller jämviktstal, vilket är relevant för beräkningen av relationen mellan bohemer och konsulter i varje bostadsområde och arbetsställe (bilaga 5). Resterande individer i kärnan som inte väljs ut till konsult eller bohem bildar gruppen övriga.

Operationaliseringen av individernas hemmavarande stadsdel utgår från de koordinater som tilldelats genom den folkbokförda vistelseorten, den sk

nattbefolkningen. Koordinaterna anger positionen på en trunkerad 100-meters ruta, vilket innebär att flera individer kan vara registrerade som boende på samma plats. Avhandlingen använder longitudinell empiri med ett stort antal människor som studeras vid två tidpunkter. Den kvantitativa studien är formulerad som en kohortstudie (Brännström 2005, Hedberg 2009) med födelseintervallet 1956 – 1960, vilket får betraktas som ovanligt då kulturgeografiska avhandlingar i Sverige sällan innehåller kohorter (Buttimer & Mels 2006).¹²

En andra urvalsprocess inleddes senare i avhandlingsarbetet och innefattade sökande efter intervjupersoner. Proceduren kan delvis liknas vid sk snöbollsurval där en respondent tipsar om tänkbara andra respondenter genom kontakter i yrkeslivet eller i sociala nätverk (Esaiasson 1999). Konkret har snöbollsurvalet operationaliserats genom att intervjun avslutas med att respondenten tillfrågas om vederbörande känner till fler individer som passar in på urvalskriterierna. Ett sådant kriterium som ställdes upp var att personer lämpliga för intervju skulle passa in på samma kriterier som ställts på urvalet ur GILDA. Anledningen till kravet på denna överensstämmelse var önskemålet om att låta intervjupersonernas svar på varför de gjort olika val vara giltigt även för kohorten.

Under urvalet till intervjustudien har hänsyn tagits till att uppnå en jämn könsfördelning, en spridning i yrken och utbildningar och nödvändigheten att få med intervjupersoner från båda undergrupperna. Huruvida detta lyckats, i bemärkelsen att respondenterna är jämnt fördelade enligt ovanstående, kan diskuteras då exempelvis 7 av 11 respondenter är kvinnor (bilaga 4). Dock har inte fördelningen mellan undergrupperna beaktats vid urvalet varför intervjupersoner som skulle kunna härledas till undergruppen bohemer är överrepresenterade. En majoritet av individerna i intervjustudien tillhör kärnan baserat på deras högsta avslutade utbildning. Intervjuprocessen beskrivs närmare i avsnitt 3.8.

3.4 Födelseår, bostadsområde, arbetsställe och högsta avslutade utbildning

De demografiska variablerna födelseår och bostadsområde härrör från en delmängd av GILDA som ursprungligen hämtas från Registret över Totalbefolkningen (RTB). Variabeln högsta avslutade utbildning är en utbildningsvariabel och hämtas i sin tur

¹² Av 100 svenska doktorsavhandlingar i kulturgeografi och ekonomisk geografi publicerade mellan åren 1995 och 2011 innehåller ingen ordet kohort eller cohort i titel eller abstract. Innebörden av det skall inte övertolkas, flertalet av avhandlingarna kan vid en närmare granskning visa sig innehålla kohortstudier men det har isåfall inte prioriterats att tydligt redovisa denna metod. Däremot är det vanligt att longitudinella databaser använts, vilket är en förutsättning för att genomföra en kohortstudie.

från utbildningsregistret (Bridge 2006). Bostadsområdet utgörs av individens koordinatsatta folkbokförda vistelseort vid tidpunkten.

Arbetsstället baseras på en åttasiffrig kod, det sk CFAR-numret, och utgör företagets löpnummer. Till varje individ med kontrolluppgift från arbetsgivare avseende lön och/eller företagsverksamhet knyts ett arbetsställe (SCB 2009a). Om individen inte kan placeras på ett specifikt arbetsställe, exempelvis på grund av att arbetets typ inte medger det, tilldelas heller inte något arbetsställesnummer. Ett arbetsställe har ingen exakt definition eller avgränsning utan utgörs av företagets adresser, fastigheter eller grupper av närliggande fastigheter där verksamhet bedrivs. Det innebär att ett företag kan ha flera olika arbetsställen och arbetsställesnummer beroende på hur spridd verksamheten är.

Ålderskriteriet stipulerar att en överensstämmelse i individernas ålder i relation till GILDA:s longitudinella tidsperiod från 1990 fram till 2006 är nödvändig. Med andra ord är det önskvärt att individerna i urvalet uppnått arbetsför ålder år 1990 samtidigt som de befinner sig approximativt i mitten av sin yrkesverksamma bana år 2006. Fördelen med att använda fem årgångar istället för en är att avvikelser i form av stora utflyttningar, sjukdomar eller andra påverkningar och influenser inte får lika stort genomslag. Exempel på andra för studien störande inslag är massarbetslöshet eller stor yttre kulturell påverkan. För att hantera dessa potentiella störningar valdes istället fem årskullar ut med följderna att den operativa datamängden femdubblades från drygt 7 000 individer till 34 000 (jfr figur 3.1). Valet föll på en kohort som inkluderade årskullarna 1956, 1957, 1958, 1959 och 1960. Vid 30 års ålder är studier som regel avklarade och yrkeskarriären har hunnit påbörjas, ofta kombinerat med inledningen på en familjebildande fas även om tidpunkten stadigt förskjutits på grund av ökad utbildningsgrad, osäkra anställningsvillkor och bostadsbrist i storstäderna. Därtill visar undersökningar i Sverige att individen vid 30 års ålder passerat den mest flyttningsintensiva perioden (Andersson 2000).

3.5 Analysnivå och tidpunkt

Detta avsnitt belyser avhandlingens analysnivå och tidpunkt. Då avhandlingens frågor är avhängiga valet av analysnivå och tidpunkt är det nödvändigt med en redogörelse för dessa, vilket i sin tur ger en bättre förståelse för vilka faktorer som kan tänkas påverka resultatet.

Avhandlingen behandlar en kohort människor födda under perioden 1956 – 1960 och bosatta i Göteborg år 1990. Med stöd av arbetskraftsundersökningar och folk- och bostadsräkningar som genomfördes år 1990 går det att fastställa att det totala antalet arbetande i Sverige då var mycket högt. Mot bakgrund av vad som därefter skedde under den ekonomiska krisens år, framstår sysselsättningsnivån runt 1990 som varande på en höjdpunkt (Perbo 1999). Studiens första år infaller med andra ord vid

en tidpunkt då en jämförelsevis mycket hög andel av den vuxna befolkningen arbetade. År 1990, då individerna i kohorten är 30 – 35 år gamla, markerar slutskedet på en högkonjunktur i Sverige som varit påfallande under framförallt andra hälften av 1980-talet (Schön 2007). Vid denna tidpunkt var 4,5 miljoner människor registrerade som sysselsatta och arbetslösheten låg på en nivå kring 90 000 personer (SCB 1989). Tre år senare hade antal sysselsatta sjunkit kraftigt till följd av bankkriser, valutafall och lågkonjunktur (SCB 1994, Perbo 1999).

Vidare innebär valet av en kohort individer att en viss generation placeras under lupp. De individer som är föremål för närmare studier i avhandlingen utgör den senare delen av vad Hagevi (2007) kallar den postsekulära raketgenerationen. En generation som fick växa upp under rekordårens tillväxt och som sedermera gjorde lysande karriärer, ofta efter mellanspel i olika radikala politiska rörelser. Då rekordårens slut infaller runt 1973 i samband med oljekrisen (Schön 2007) får det betydande konsekvenser för individerna i kohorten som tillhör den sista delen av raketgenerationen. Konsekvenser som innebär besparingar inom exempelvis skola och fritidsverksamhet samt ökad arbetslöshet under andra halvan av 1970-talet. Valet av tidpunkt och födelsekohort för avhandlingen har fallit på en grupp individer som både fått uppleva ekonomiska upp- och nedgångar.

Avhandlingens analysnivå och tidpunkt riktar fokus mot var individerna i kärnan bor och arbetar i Göteborg år 1990. Det är nödvändigt att belysa empirin på en analysnivå som är närmare än kommuner och regioner och istället granska de indelningar av Göteborg som benämns primärområden¹³ (Göteborg 2001). En närmare studie av individerna i kärnans boende i Göteborg innebär ett sätt att hantera problemet med stora aggregerade enheter. Istället för att framställa Göteborg som en aggregerad helhet i en nationell jämförelse bidrar analysnivån till att förstärka avhandlingens urbana perspektiv genom att de kreativa koncentrationerna i vad som annars betraktas som en homogen enhet går att kartlägga. Därtill gör stadsdelarnas egna identiteter (Törnquist 2001), funktioner och placering att de blir intressanta att studera. Analysnivån bryter ned storstadsområdet och möjliggör studier av variationer mellan stadsdelarna, vilket belyser hur kultur och kreativitet kan gestalta sig på olika vis i olika delar av samma stad (Cooke 2008). I kapitel 4 beskrivs Göteborgs indelning i stadsdelar och stadsdelsnämnder närmare med avseende på bebyggelseutveckling, bostadsstockens ålder, stadsdelarnas disponibla inkomst och den geografiska indelningen.

¹³ Göteborgs primärområden skulle kunna anses motsvara stadsdelar även om begreppet stadsdel inte förekommer i de administrativa indelningarna av Göteborgs stad (Göteborg 2001). Dock är stadsdel ett allmänt accepterat begrepp för Göteborgs rumsliga indelning. Det kan uttryckas som att man bor i en stadsdel och inte i ett primärområde. Hädanefter kommer begreppet stadsdel att användas och syftar då på Göteborgs primärområden. Se även avsnitt 4.3.1.

3.6 Geografisk Individuell Longitudinell Databas för Analys (GILDA)

3.6.1 GILDA's struktur

GILDA är en samling av sekundärdata som sammanställts för enskilda koordinatsatta objekt. De enskilda objekten är oftast individer men kan även vara exempelvis fastigheter, företag eller flyttningar beroende på vilket material ur GILDA som används. En av databasens största fördelar är möjligheten att länka de olika registren med hjälp av ett individuellt löpnummer. Uppgifterna för varje individ har med andra ord en stor spännvidd då de är hämtade från olika register. GILDA's datamaterial är sekundärt (Esaiasson 1999) och består av en rad olika register såsom utbildningsregistret, fastighetsregistret och sjukförsäkringsregistret.

Då indelningen i kärna, bohem och konsult baseras på vederbörandes högsta avslutade utbildning innebär det att utbildningsvariabeln är den för avhandlingens operationalisering viktigaste variabeln. Svensk utbildningsnomenklatur (SUN) baseras på uppgifter från utbildningsregistret och innehåller information om nivå och inriktningen på individens högsta avslutade utbildning det aktuella året (SCB 2005). En fördel med att använda SUN är att bortfallet är lägre jämfört med andra yrkes- och socioekonomiska variabler såsom Socioekonomisk indelning (SEI) och Nordisk yrkesklassificering (NYK 90). Vad gäller utbildningsnivån förekommer en rad olika mått för befolkningen och arbetsstyrkan. SCB har använt SUN sedan början av 1960-talet med en reviderad version från år 2000. Med hjälp av SUN går det exempelvis att ta reda på om kärnan utbildat sig vidare, hur länge och i så fall till vad. Nedan används gamla SUN som innefattar utbildningar från 1950-talet och fram till 90-talet (SCB 2000). Mot bakgrund av de studerade individernas ålder och sannolik tidpunkt för utbildning är den äldre versionen av SUN mest relevant. En nackdel med att använda en äldre utbildningsklassificering är bristen på överensstämmelse med senare utbildningar.

Förutom utbildningsvariabeln vilken återfinns i Folk och bostadsräkningen år 1990 (FoB 90), förekommer även ett par andra variabler som här beskrivs närmare. Två av dessa är Nordisk Yrkesklassificering (NYK) och disponibel inkomst. Då yrkesklassificeringen NYK 90 redovisar vilket yrke individen har enligt egen uppgift och SUN-koderna redovisar nivån och inriktningen på utbildningen, redovisar SNI-koderna i vilken bransch individens företag är verksamt inom. Uppgifterna är beroende av att arbetsgivaren rapporterat in rätt information och insamlingsförfarandet sker på liknande vis som det för yrkesvariabeln, vilket innebär att statistiken är registerbaserad till skillnad från FoB 90 som var individbaserad. Orsaken till ett ökat antal undersökningar som baseras på samkörda register kan spåras till att det inte gjorts några individbaserade totalundersökningar sedan år 1990 då FoB 90 genomfördes.

Slutligen används uppgifter över inkomstöverskott av aktiv näringsverksamhet, vilket ger en bild av hur stor inkomsten från egna rörelser är under det rådande rörelsekriteriet. Ett kriterium som stipulerar att "verksamheten ska kännetecknas av varaktighet, självständighet och vinstsyfte" (SCB 2009a:122). En näringsverksamhet räknas som aktiv då minst 600 timmar lagts i rörelsen eller då den huvudsakligen bedrivits med egen arbetsinsats (Bridge 2006). Då egenföretagare är en yrkesverksam grupp som är svår att kartlägga utgör inkomst av aktiv näringsverksamhet en betydelsefull variabel i GILDA.

3.6.2 Bortfall i GILDA

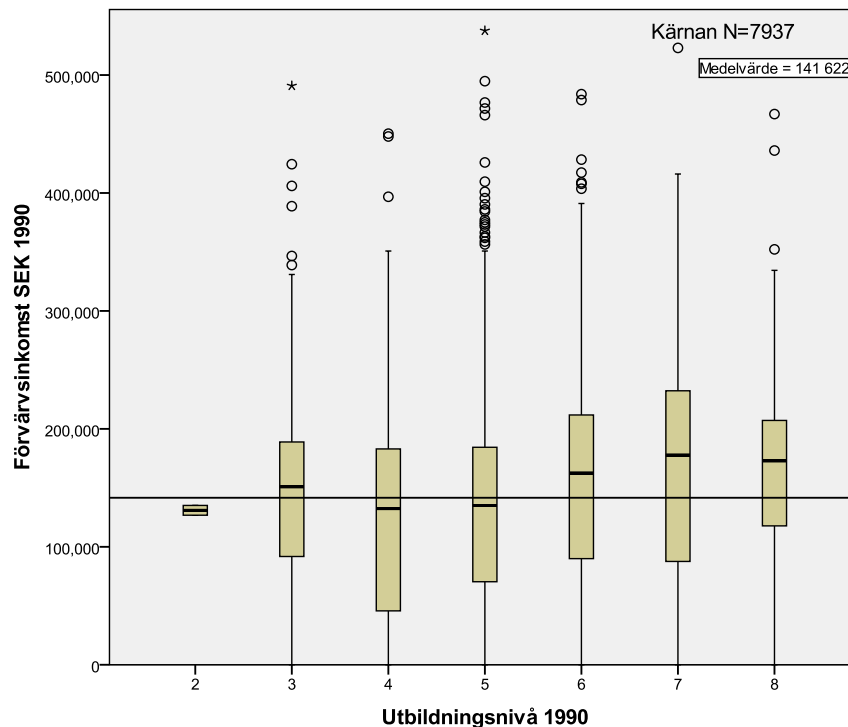
Av figur 3.1 framgår att det förekommer ett visst bortfall i Göteborgskohorten. De 702 individerna (2,1 %) återfinns inte år 2006, vilket kan förklaras med att de avlidit eller flyttat utomlands. Undersökningen bör operationaliseras på ett sätt som renderar ett så litet bortfall som möjligt (Holme & Solvang 1997). I det här fallet innebär det att försöka ge en kompletterande bild av bortfallet. Bortfall i GILDA av betydelse för avhandlingen är avsaknaden av unika löpnummer till individerna i kohorten, kärnan och undergrupperna. När det gäller bortfallet för utbildningsvariabeln, som är avgörande för urvalet till kärnan och jämförelsegruppen samt till undergrupperna bohem och konsult uppgår det till sammanlagt 1 114 individer (3,3 %) av kohorten, vilket får anses vara ett litet bortfall vad gäller sekundärdata. Dessa individer placeras i jämförelsegruppen. Utbildningsvariabeln täcker således in 96,7 % av individerna, som är födda mellan 1956 och 1960 samt boende i Göteborg år 1990.

3.7 Beskrivning av populationen

Detta avsnitt belyser med hjälp av låddiagram spridningen i kärnans, jämförelsegruppens, konsulternas och bohemernas inkomster fördelade efter utbildningsnivå. Inkomsterna avser förvärvsinkomsten som är en inkomst av endast tjänst och inte eventuella kapitalinkomster. Förvärvsinkomsten är ett mått på individens arbetsinkomst. Genom att belysa utbildningsvariabeln mot bakgrund av individernas inkomst av tjänst skapas en uppfattning om huruvida det föreligger ekonomiska skillnader mellan grupperna. Utbildningsvariabeln är fördelaktig sett till det låga bortfallet, dock behöver ytterligare belysning göras av utbildningen.

Figur 3.2 visar sambandet mellan förvärvsinkomst och utbildningsnivå för kärnan i enlighet med ovanstående rangordning. Lådorna i diagrammet visar spridningen i inkomst för respektive utbildningsnivå. Det innebär att en lång låda betyder stor inkomstspridning följt av antagandet att gruppen av individer med den specifika utbildningsnivån har inkomster av varierande storlek. En kort låda innebär att utbildningsnivån består av individer med inkomster på ungefär samma nivå. Linjen som är dragen genom lådorna representerar inkomstmedianen för varje utbildningsnivå. Lådornas sidor utgörs av den nedersta och översta kvartilen, värdet

vid 25 % samt värdet vid 75 %. Således rymmer lådan i låddiagrammet den mittersta hälften av alla värden, d.v.s. 50 % av alla värden. De lodräta streck som löper ut från lådan, ibland refererade till som "whiskers", innefattar samtliga övriga värden utanför lådan som inte betraktas som "outliers". Gränsen för "outliers" går vid 1,5 gånger avståndet mellan de yttre kvartilerna. "Outliers" markeras med en ring. Därtill förekommer det avlägsna "outliers", vilka ligger utanför gränsen 3 gånger avståndet mellan de yttre kvartilerna, illustrerade med en stjärna. Se figurerna 3.2 – 3.5 nedan.

Figur 3.2: Utbildningsnivå och förvärvsinkomst för kärnan år 1990.

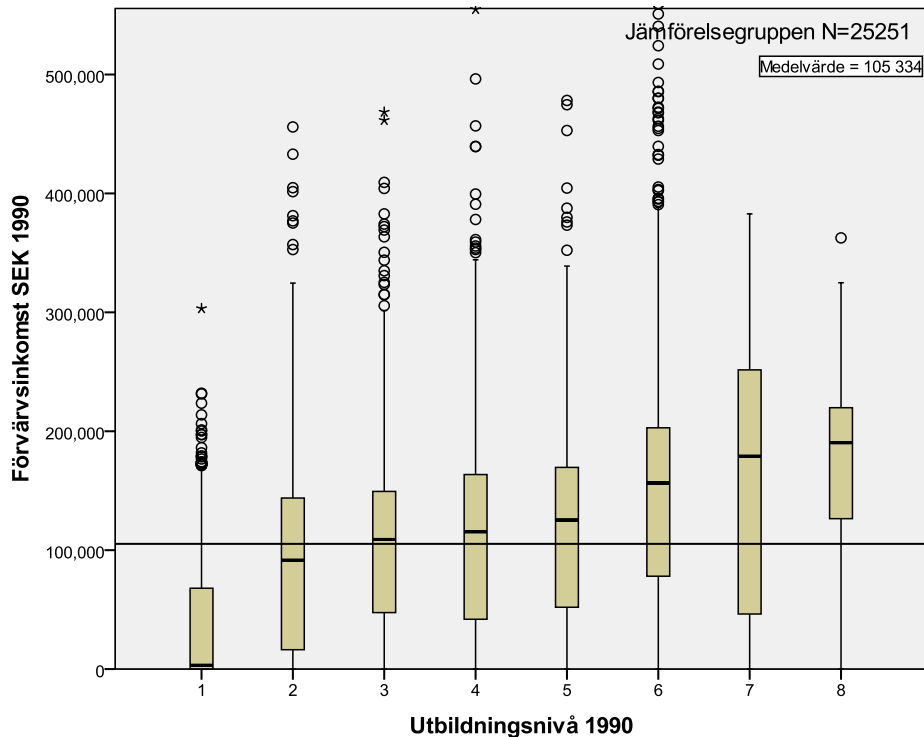
Källa: Bearbetning av GILDA (2006).

Kommentar till horisontell axel:

- 1 = Äldre grundskoleutbildning samt okänd utbildning.
- 2 = Förgymnasial utbildning.
- 3 = Gymnasial utbildning 1 – 2 år.
- 4 = Gymnasial utbildning i minst 3 år.
- 5 = Eftergymnasial utbildning 1 – 2 år.
- 6 = Eftergymnasial utbildning 3 – 4 år.
- 7 = Eftergymnasial utbildning i minst 5 år.
- 8 = Forskarutbildning

Figur 3.2 visar hur medelvärdet för förvärvsinkomst varierar beroende på utbildningsnivå. Därtill framkommer att kärnans medelvärde för förvärvsinkomst är 141 622 kronor per år. Utbildningsnivåerna 3 till 5 ligger nära detta medelvärde. Det föreligger ingen tydlig tendens mot högre inkomst vid högre utbildning, framförallt på grund av att utbildningsnivå nr 8 (forskarutbildning) och nr 4 (gymnasial utbildning i minst 3 år), har jämförelsevis lägre medelvärden. De ligger lägre i medelvärde för förvärvsinkomst jämfört med intilliggande nivåer. Utbildningsnivå

nr 5 (eftergymnasial utbildning i 1 – 2 år) har ett medelvärde för förvärvsinkomsten som är lägre än medelvärdet för hela kärnan. Kärnan saknar individer med utbildningsnivå 1 då urvalet är baserat på vissa typer av högre utbildningar som samtliga ligger ovanför denna nivå.

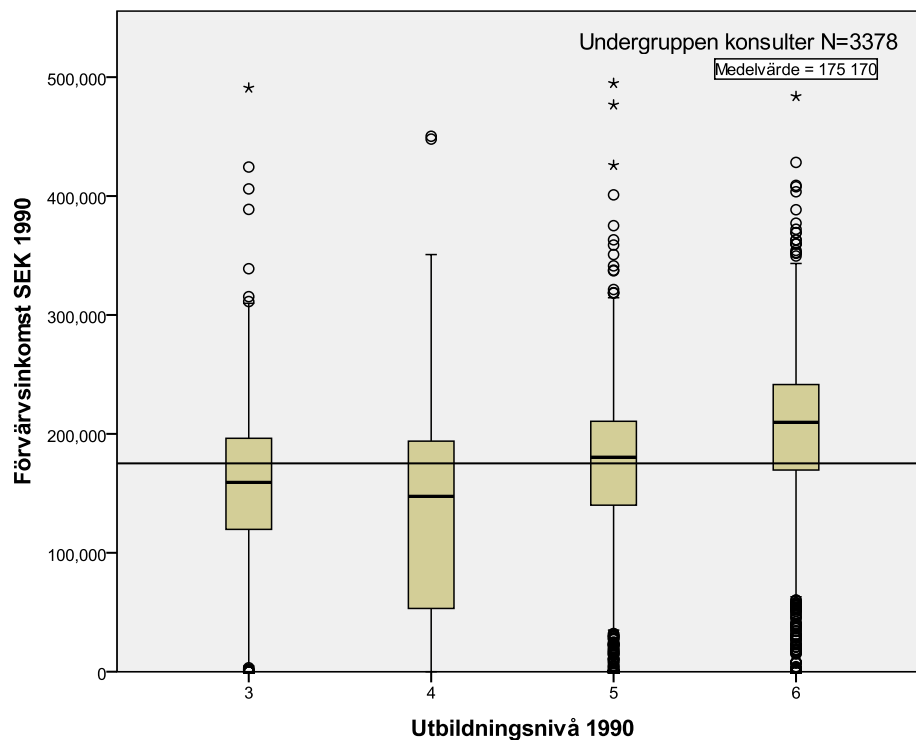

Figur 3.3: Utbildningsnivå och förvärvsinkomst för jämförelsegruppen år 1990. Källa: Bearbetning av GILDA (2006).

Medelvärdet för förvärvsinkomst i jämförelsegruppen är 105 334 kronor per år, vilket framgår av figur 3.3. Detta medelvärde är klart lägre än kärnans motsvarighet. Skillnaden är nästan 40 000 kronor per år. Jämförelsegruppen i figur 3.3 består av individer med alla utbildningsnivåer till skillnad från kärnan. Individerna med lägst utbildning har även lägst medelvärde för förvärvsinkomst i jämförelsegruppen, vilket framgår av utbildningsnivå nr 1 i figur 3.3. För individer med utbildningsnivå 7 är spridningen störst. Övriga sju utbildningsnivåer har varierande samband mellan förvärvsinkomst och utbildningsnivå, vilket innebär olika avstånd mellan första och sista kvartilen. Det förekommer extremvärden, förvärvsinkomster på mer än 400 000 kronor, för utbildningsnivåerna 2-6. I några fall är dessa värden så stora att de av utrymmesskäl inte får plats i figur 3.3.

Vidare framgår av figur 3.3 att de fem högsta utbildningsnivåerna har medelvärden för förvärvsinkomst som överstiger hela jämförelsegruppens medelvärde. För utbildningsnivåerna 2 – 4, som får betecknas som relativt lågt utbildade, tangerar medelvärdet för förvärvsinkomst motsvarande medelvärde för jämförelsegruppen. Utbildningsnivå 8, (forskarutbildning) har ett högre medelvärde än någon av de andra grupperna tätt följd av utbildningsnivå 7, (eftergymnasial utbildning i minst 5

år). Sambandet mellan utbildningsnivå och förvärvsinkomst visar att en högre utbildning även innebär en högre förvärvsinkomst.

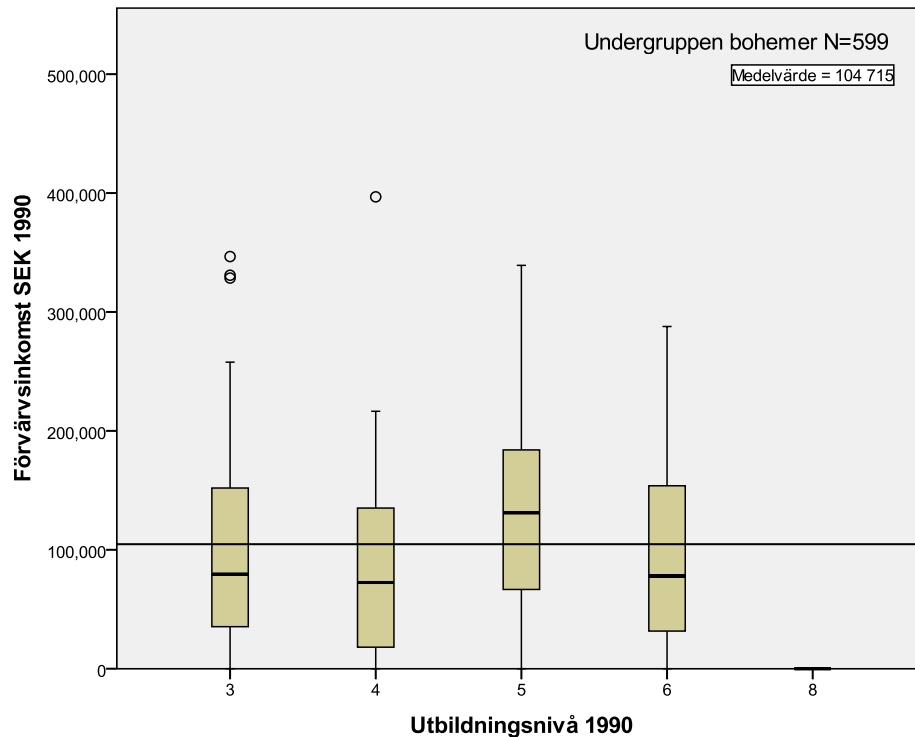

Figur 3.4: Utbildningsnivå och förvärvsinkomst för undergruppen konsulter år 1990.
Källa: Bearbetning av GILDA (2006).

Figur 3.4 visar att individerna i undergruppen konsulter med utbildningsnivå 4, vilket innebär 3-årig gymnasial utbildning, har störst spridning från medelvärdet. Det är även utbildningsnivå 4 som har lägst medelvärde av samtliga utbildningsnivåer (3-6) som finns representerade för konsulter. Konsulternas medelvärde för förvärvsinkomst är 175 170 kronor per år, vilket är högre än både kärnan och jämförelsegruppen. En förvärvsinkomst 1990 på 175 000 per år indikerar att individerna med utbildningarna som representerar konsulterna har en hög lön. Individerna med utbildningsnivå 3, respektive 5 och 6 i figur 3.4, har medelvärden för förvärvsinkomst som tangerar eller ligger nära motsvarande medelvärde för hela undergruppen. I undergruppen konsulter är det individerna med utbildningsnivå 6 - eftergymnasial utbildning 3-4 år - som har det högsta medelvärdet för förvärvsinkomst på uppskattningsvis 210 000 kronor per år.

Figur 3.5 visar att medelvärdet för bohemernas förvärvsinkomst är 60 % lägre än konsulternas (figur 3.4). Medelvärdet för förvärvsinkomst för de fyra utbildningsnivåerna 3 – 6 avviker samtliga från motsvarande samlade medelvärde (den dragna linjen i figur 3.5) för hela undergruppen bohemer. Det innebär att det råder skillnader i förvärvsinkomster för de olika utbildningsnivåerna bland bohemerna. Vidare framgår att det förekommer extremvärden bland bohemerna,

vilket kan jämföras med konsulterna där ett antal individer hade disponibla inkomster på mer än 350 000 kronor.

Figur 3.5: Utbildningsnivå och förvärvsinkomst för undergruppen bohemer år 1990. Källa: Bearbetning av GILDA (2006).

Figurerna 3.2 – 3.5 visar sammantaget att undergruppen konsulter har den högsta förvärvsinkomsten. Jämförelsegruppen har tillsammans med undergruppen bohemer den lägsta förvärvsinkomsten. Vilken utbildningsnivå som renderar högst medelvärde för förvärvsinkomst varierar för kärnan, jämförelsegruppen och undergrupperna. För individerna i kärnan är det utbildningsnivå 7 som har högst förvärvsinkomst. Jämförelsegruppens högsta medelvärde för förvärvsinkomst återfinns i utbildningsnivå 8, vilket är den högsta utbildningsnivån. Undergruppen konsulterers högsta medelvärde för förvärvsinkomst har utbildningsnivå 6. För undergruppen bohemer är det utbildningsnivå 5 som har det högsta medelvärdet för förvärvsinkomst.

Här har kärnan, jämförelsegruppen, konsulterna och bohemerna avseende sambandet mellan inkomst och utbildning jämförts. Genom att belysa utbildningsvariabeln utifrån dess samband med inkomst utreds i hur stor utsträckning indelningen i grupperna även förklaras av hög respektive låg inkomst. Jämförelsen genomförs med hjälp av korrelationskoefficienter (eller en bivariat analys) rörande variablerna utbildningsnivå och förvärvsinkomst vars samband framkommit i avsnitt 3.7. Tabell 3.1 visar korrelationskoefficienter för inkomst och utbildning.

Tabell 3.1: Korrelationskoefficienter för variablerna inkomst och utbildning.

Urval:	Korrelationskoefficient:
Kärna	0,109
Jämförelsegrupp	0,273
Konsulter	0,242
Bohemer	0,009

Källa: Bearbetning av GILDA (2006).

Av tabell 3.1 framgår att jämförelsegruppen har den högsta korrelationskoefficienten. Undergruppen bohemer har en korrelationskoefficient på 0,009, vilket innebär att det inte finns något linjärt samband mellan utbildningsnivå och förvärvsinkomst för bohemerna. En korrelationskoefficient nära 1 anger högt positivt samband mellan variablerna och en motsvarande korrelationskoefficient nära -1 anger ett högt negativt samband (Robinson 1998). För jämförelsegruppen är sambandet mellan inkomst och utbildning starkast utan att vara högt jämförelsevis. Jämförelsen mellan de fyra grupperna pekar på att inkomst och utbildning endast i begränsad utsträckning förklarar varandra och att det kan finnas andra variabler som förklarar inkomst bättre.

3.8 Beskrivning av intervjustudien

Avhandlingens intervjustudie utgörs av 11 intervjuer¹⁴ utförda år 2008 och år 2009 med kompletteringar år 2010.¹⁵ Genom att intervjua utvalda representanter för kärnan i Göteborg möjliggörs en belysning av deras bakgrund och flyttningar. Därtill bidrar intervjupersonerna med beskrivningar av sina egna kreativa miljöer och jämförelser med exempelvis Floridas (2004) och Landrys (2000) motsvarigheter. Avsikten med intervjuerna är också att ta reda på betydelsen av den kreativa miljön i jämförelse med andra preferenser vad avser boende, utbildning och yrke.

Arbetet före intervjun koncentrerades kring att utforma urvalskriterier, operationalisera urvalet och att skriva och pröva intervjufrågorna i tre testintervjuer. De intervjuer vars tillvägagångssätt beskrivs nedan betraktades i inledningsskedet som tämligen strikta i tänkt utförande. Det innebär att förväntningen ligger på att genomförandet och i viss mån även på sammanställningen av resultatet skall vara enkelt att kategorisera. Intervjuarens förförståelse präglades i stor utsträckning av en oerfarenhet av intervjusituationen.

Intervjuerna är uppdelade i tre faser. Under den inledande fasen får den intervjuade beskriva boendekarriären fram till dags dato. Här ingår att besvara var, när och hur

¹⁴ Intervjuerna är sk respondentintervjuer, vilket innebär att personen som intervjuas är en del av fenomenet, d.v.s. uppfyller kraven för att ingå i kärnan (Esaiasson 1999).

¹⁵ I bilaga 2 finns frågeguiden.

vederbörande har bott i den utsträckning minnet tillåter. I några fall har det rört sig om mycket korta vistelser eller i undantagsfall en tillvaro utan fast adress. I första fasen får även intervjupersonerna redogöra för varför man flyttat till en viss plats. Den första fasen av intervjun avslutas med att intervjupersonen får redogöra för de nuvarande boendepreferenserna samt huruvida dessa förändrats över tid.

Därefter fortsätter intervjun in i nästa fas som tar fokus på yrkeskarriären. På liknande vis som respondenterna i den första fasen redogjorde för boendeförhållanden belyses nu den professionella karriären. Intervjuns andra fas fokuserar på att få fram anledningarna till yrkes- och utbildningsvalen samt arbetsplatspreferenser och deras förändring över tid. Den andra fasen av intervjun avslutas med att intervjupersonen ger miljöbeskrivningar för de olika platser som intervjupersonen bott på. En sådan miljöbeskrivning kan innehålla bebyggelse och natur eller människor och kulturer. Om en person bott länge på samma plats ombeds vederbörande att beskriva förändringen över tid.

Den tredje fasen av intervjun är en fortsättning på den beskrivande delen av den andra fasen. Intervjupersonen ombeds att beskriva en kreativ miljö utifrån egna uppfattningar och erfarenheter. Om inte intervjupersonen själv nämnt ordet tidigare under intervjun är det första gången som ordet kreativ dyker upp. Den kreativa miljön får därefter sättas in i ett tidsperspektiv och intervjupersonen funderar förhoppningsvis över betydelsen detta fenomen haft över tid. Vidare diskuteras skillnaden mellan arbetsställe och bostadsområde och hur detta påverkar intervjupersonens uppfattning om kreativa miljöer. Anledningen till denna distinktion härrör i en önskan att reda ut om det rör sig om en sammanblandning av arbete och fritid. Dessutom går det då att ta reda på om intervjupersonen har olika uppfattningar om vad en kreativ miljö är för något.

Slutligen får intervjupersonen besvara huruvida den kreativa miljön haft någon betydelse under yrkes- och boendekarriären och hur det isåfall har gestaltat sig. Innan intervjun avslutas testas intervjupersonens uppfattning om vad en kreativ miljö är med hjälp av några korta påståenden hämtade ur forskningsvärlden. Med hjälp av en skala graderad från 1 till 5 svarar den intervjuade på i hur stor utsträckning dessa påståenden passar med den egna bilden av en kreativ miljö.

Något slumpmässigt urval har inte skett varför intervjuerna inte kan anses vara representativa för det studerade fenomenet (Esaiasson 1999). Några av intervjupersonerna uppfyller inte heller kraven för födelseårsintervallet, vilket skulle ha varit ett större problem om ett krav på representativitet förelegat. De individer som inte uppfyllt intervallkraven har inte bott i Göteborg 1990 eller inte varit födda under rätt tidsperiod. De individer som varit bosatta utanför Göteborgs stad år 1990 har trots det bott så pass nära att de varit direkt påverkade av Göteborg genom arbetsställets lokalisering. Vidare angående fel ålder så har bedömningen gjorts att

enstaka undantag med 1 eller 2 år inte spelat så stor roll i sammanhanget. En sammanställning över urvalskriterierna till intervjustudien visas i tabell 3.2.

Tabell 3.2: Redovisning av urvalskriterier för intervjustudien.

Födelseår:	1956 – 1960
Vistelseort 1990:	Göteborg alt. GR
Yrke/Utbildning 1990:	Överensstämmelse med kärnan

Av tabell 3.2 framgår att urvalskriterierna för intervjustudien baseras på födelseår, vistelseort 1990 och yrke. Dock har en balans i könsfördelning eftersträfvats. Sökandet efter intervjuperson har vanligen inletts med efterforskning på Internet bland förmedlingstjänster eller till egna hemsidor. Därefter har kontakt tagits per telefon eller via e-post då intervjuernas syfte och utformning förklarats närmare. Om den presumtiva intervjupersonen visat sig positiv till att ställa upp beslutas om datum för intervjun. Före varje intervju har intervjupersonen varit medveten om att medverkan sker anonymt och utan ersättning. Esaiasson (1999) skriver att tre allmänna råd bör följas vid valet av individer till respondentintervjuer: välj främlingar, välj ett litet antal och välj sådana som inte är subjektiva experter. Genom att intervjua främlingar minimeras risken för att intervjuaren tvekar inför att ställa pinsamma frågor. Ett litet antal intervjupersoner är motiverat då underlaget sällan blir bättre om 30 respondenter intervjuats istället för 15. Att inte intervjua subjektiva experter bör i sammanhanget ses mot bakgrund av att respondenterna inte hade någon tidigare vetskap om att de ansågs kreativa eller tillhörande en viss grupp människor.

Efter intervjun har renskrivning av intervjuanteckningarna påbörjats omedelbart. Det har varit av största vikt på grund av att intervjuerna inte spelats in och då risken för att glömma viktiga detaljer annars varit överhängande. När inte intervjuerna spelas in läggs stor vikt vid att intervjupersonerna formulerar sig tydligt och övervägt för att ingen information skall missas. Om inspelningsutrustning använts är det rimligt att anta att detta önskemål inte förmedlats till de intervjuade då intervjuaren arbetar i trygg förvisning om att ett otydligt svar eller en bristfällig anteckning kan följas upp senare när intervjun spelas upp igen.

Under renskrivningsprocessen, som vanligtvis tar 3 – 4 timmar per intervju, läggs tonvikten på att återge helheten av intervjun. Avsikten med intervjuerna har inte varit att försöka fånga så många slagkraftiga citat som möjligt som sedan skall återges i sin exakthet och längd i avhandlingen, utan istället att lyfta fram intervjupersonernas historier och de olika livsfaser de passerat igenom, vilket görs lämpligare narrativt. Vid några tillfällen har behov av att i efterhand komplettera uppgifterna uppkommit, vilket då skett via e-post till den berörda intervjupersonen. De respondenter som vistats utomlands har i ett senare skede kontaktats via e-post och deras svar redovisas i citatform. I detta avsnitt har det framkommit att den form intervjuerna och situationerna runt dem tog avvek från varandra och liknade

framförallt vardagliga samtal (Holme & Solvang 1997) där intervjupersonen ofta hade mycket stor frihet att tolka och besvara frågorna efter eget tycke.

Anledningen till att intervjupersonerna hållits anonyma och inte framträder med namn i avhandlingen har inte några teoretiska förtecken. Det är för studien irrelevant vad intervjupersonerna heter eller vilka de är. Intervjupersonerna medverkar som ett förkroppsligande av kärnan i Göteborg. Genom att inte ersätta intervjupersonerna för den tid som intervjun tagit har en garant för att intervjun hållit en viss seriositet skapats genom att anledningen till att medverka inte föregåtts av något vinstsyfte. Vid några intervjutillfällen har de intervjuade konstaterat efteråt att samtalet inte bara varit till nytta för intervjuaren utan även för dem själva. Nackdelen med anonymitet är att det i efterhand inte medger en källkritisk granskning (Ibid).

Personer födda under 1950-talet kan hävdas vara behäftade med vissa karakteristiska avseende värderingsgrunder och uppfattningar om samhället (Holmberg & Weibull 2005). Det är ett stycke av deras levnadshistoria som är intervjustudiens huvudfokus. Andersson skriver:

”Ty det som har varit är – i kraft av människans unika förmåga att minnas.” (Andersson 1987:167 betoning i original)

Med andra ord är intervjustudiens styrka den detaljrika empirin i kombination med vad Andersson kallar individernas specifika levnadshistoria. Intervjustudien behandlar i stor utsträckning vad intervjupersonerna kommer ihåg och återger av olika bostadsområden, bostäder, arbetsställen och miljöer. Anledningen till att valet fallit på de 11 respondenterna har varit att de passat in på kriterierna. Vid några tillfällen har den kommunikativa och logistiska lämpligheten att välja en viss person också vägts in i beslutet. Vid ett tillfälle valdes en potentiell respondent bort då det bedömdes att vederbörande hade för stor kunskap och insyn i det studerade fältet vilket riskerade att påverka svaren. I de allra flesta fall har intervjun skett på intervjupersonens arbetsställe. I några fall har gränsdragningen försvårats då intervjupersonen arbetat hemifrån. I tre fall har intervjuerna gjorts via telefon men endast då det inte varit möjligt att få till stånd ett fysiskt möte. Telefonintervjuer upplevs som begränsande då det inte varit möjligt att följa intervjupersonens kroppsspråk eller att på andra vis tolka signaler kring betydelsen för exempelvis kreativitet.

Avsikten med att inte använda ordet kreativ förrän i intervjuens avslutande del har att göra med den laddning som finns i dess betydelse och i de många egna tolkningar som kan göras av begreppet. Vidare handlar det heller inte om att ta reda på om intervjupersonen de facto är kreativ eller inte eller om individen tillhör kärnan. Den förra frågeställningen är irrelevant och den senare redan besvarad. Intervjuerna varar mellan 45 och 120 minuter beroende på längden på intervjupersonernas svar.

3.9 Metoddiskussion

Detta avsnitt diskuterar valet av metod utifrån de möjligheter att bearbeta empirin, och vidare att besvara frågorna, som finns tillgängliga. Därutöver diskuteras empirins reliabilitet och validitet. Avsikten med den valda metoden är att på ett så precist vis som möjligt adressera syftet och besvara frågorna. Alla metoder och tillvägagångssätt har begränsningar och det är nödvändigt att känna till dem för att diskutera hur de påverkar avhandlingens operationalisering. De metoder som används i avhandlingen är både kvantitativa och kvalitativa och kombinationen av de båda kan hävdas överensstämma med realism inom vetenskapsteori (Kitchin & Tate 2000). De kvantitativa och kvalitativa metoderna behandlar olika frågor varför det inte föreligger någon metodteoretisk krock då databasen och intervjustudien skulle vara oförenliga i att besvara samma fråga. Men kvantitativa och kvalitativa metoder kan med fördel vara förenliga i samma undersökning och uppväga varandras svaga sidor (Holme & Solvang 1997).

Styrkan i att använda olika metoder är möjligheten att komplettera och bredda avhandlingens forskningsbidrag, exempelvis genom en kvantitativ studie av korrelationen bilägande och inkomst som kombineras med en kvalitativ studie av huruvida det finns en kausalitet bakom bilägandet och inkomsten. Svagheter med samma förfarande är svårigheten med att formulera syfte och frågor i överensstämmelse med två olika empiriska studier och att på så vis forma avhandlingen under samma tak. Det innebär att samma problematik är applicerbar på denna avhandling, vilken innehåller både kvantitativa och kvalitativa studier. Intervjustudien är mest lämplig för att genom direktkontakt med respondenten observera åsikter om yrkesroller och boendepreferenser under olika tidpunkter i livet, medan databasen på ett effektivt vis kan kartlägga ett mycket större antal individers bostadsområden och arbetsställen med hjälp av ett på förhand insamlat material.

Det finns ett antal andra metoder som inte används i denna avhandling men som ändå bör lyftas fram och diskuteras i förhållande till de valda metoderna. En vanligt förekommande metod inom samhällsvetenskapen som inte används i denna avhandling är enkätundersökningen (en kvantitativ metod) där respondenten svarar genom att på egen hand fylla i ett formulär (Holme & Solvang 1997). Ett gemensamt utskick av exempelvis postenkäter till ett urval av individer har den fördelen att det är tidssparande och når ett relativt stort antal respondenter. En nackdel med postenkätundersökningar är en jämförelsevis låg svarsfrekvens där 60 – 65 % svarande måste betraktas som framgångsrikt (Esaiasson 1999).

Law och Urry (2004) redogör för effekterna av en allmänt accepterad vetenskaplig metod inom samhällsvetenskapen som till sin natur inte enbart återger fenomenet det är tillsatt att skildra utan även förverkligar det. Enligt Law och Urry konstrueras

nya sanningar och nya ontologier grundade i 1800-talets syn på samhällsvetenskapen. Verkligheten som ligger under forskarens lupp påverkas i en riktning, informeras om det studerade fenomenets existens och bistås att bete sig på ett särskilt vis. En kritik av den vetenskapliga arbetsprocessen har en intressant bärighet på avhandlingen och dess metod. Frågan kan ställas vilka representationer av verkligheten och sanningar metoderna (och valet av dem) i denna avhandling hjälper till att realisera samt därtill vilka effekterna blir vid val av andra metoder. Under intervjuerna föreligger exempelvis en risk för förverkligande då intervjupersonerna varit omedvetna om att intervjun i själva verket handlade om begreppet kreativitet och att de själva genom yrke och utbildning tillhörde denna grupp, vilken indirekt skapar en positiv bild av intervjupersonen.

Ek (2001) beskriver det ökade användandet av GIS-verktyg inom forskningen i kulturgeografi och ekonomisk geografi och menar att det är den enskilde användarens ansvar att diskutera och reflektera över de representationer av rummet som produceras med hjälp av de digitala kartorna. Det råder inget tvivel om att GIS från början uteslutande associerades med empirisk och positivistisk forskning, med andra ord som ett tekniskt hjälpmedel sprunget ur den kvantitativa revolutionen (Barnes 2009). Genom att kritiskt granska GIS och det resultat som användningen av programmet ger upphov till undviks emellertid en alltför onyanserad vetenskapssyn. I fallet med den här avhandlingen inbegriper ett kritiskt förhållningssätt till GIS en förståelse för vad det är resultatet visar, vad det bidrar till att visa samt vad det inte visar. Kartläggningen av kreativa individer med hjälp av GIS-verktyg innebär att varje individ återges som en aktör i ett nätverk av andra aktörer och att denna representation i sin tur bidrar med att skapa nya processer och nätverk. Inte minst blir denna förförståelse betydelsefull ur ett policyperspektiv då övervikt eller underskott av kreativa individer i ett område kan starta politiska mekanismer riktade mot att förändra eller bibehålla den återgivna representationen. GIS-verktyget bör betraktas som ett hjälpmedel som kan vara betydelsefullt under förutsättning att det producerade resultatet diskuteras.

Validitet och reliabilitet är avgörande för forskningens och vetenskapens trovärdighet och är vad som exempelvis skiljer en avhandling från undersökande journalistik (Ahlqvist 2009). Vad gäller avhandlingens validitet är den avhängig om det insamlade datamaterialet (sekundärdata i GILDA, intervjuerna och litteraturstudien) verkligen mäter fenomenet, frågorna som ställs, metoderna som används och resultatet som framkommer. Vid användningen av databasen GILDA i avhandlingen är det framförallt databasen från år 2006 som använts med kompletteringar gjorda ur databasen från år 2008. En förutsättning för att på ett tillfredsställande vis angripa här formulerat forskningsproblem är en longitudinell databas på individnivå. I detta fall förekommer några aspekter på GILDA som skulle kunna påverka studien. Exempelvis samlas inte informationen om folkbokförd vistelseort och de olika uppgifterna rörande sysselsättning in vid samma tillfälle utan

det föreligger en förskjutning på 2 månader mellan tidpunkterna för insamlingen av koordinater. Vidare saknas uppgifter om arbetsställe för de individer som arbetar utomlands samt för några arbetsställen, vilket även poängterats tidigare (Gil Solá 2009).

Behovet av att studera kreativa individer ur ett individperspektiv har ofta lyfts fram (McGranahan & Wojan 2007, Hoyman & Faricy 2008). Beyers (2002) har framhållit betydelsen av mer longitudinella studier av tjänstesektorn. Att det knappast finns något annat land i världen än Sverige som är bättre lämpat för motsvarande longitudinella studie har förtjänstfullt visats (Eriksson 2009). USA och Storbritannien är exempelvis inte i närheten av att disponera så kraftfulla analytiska verktyg och därtill råder vissa kontextuella skillnader (Asheim 2009). Detta trots att en stor del av teorigrunden kring kluster, tjänstesektorns expansion, "learning regions", socialt kapital och humankapital härstammar från den angloamerikanska forskningsvärlden. Exempelvis skriver Peck (2005) att kopplingen mellan empirin, i det här fallet intervjugrupporna, och slutsatserna har beskyllts för att vara tendensiösa och präglade av en slags anekdotbaserad förklaringsambition. I likhet med studierna av framgångsrika regioner inom "learning regions", riskerar forskningen om kreativa individer att grunda sig alltför mycket på handplockade framgångshistorier då heltäckande empiri saknas. Möjligheten att med hjälp av rumslig data med hög detaljgrad studera några aspekter av de kreativa individernas liv innebär därmed också en möjlighet att studera ett helt täcke av individer, framgångsrika eller inte, samtidigt som det insamlade datamaterialet mäter det studerade fenomenet.

Avhandlingens reliabilitet handlar om möjligheten att upprepa de studier som gjorts. Intervjupersonerna återger skeenden och beslut som inträffat och tagits för 20, 30 år sedan och därför bör ett tidsperspektiv läggas på analysen av svaren. Andersson (1987) skriver baserat på sina resultat att individen reifierar synen på sin uppväxt i retrospektiv. En reifiering innebär att individen riskerar att försköna beskrivningarna av uppväxttiden eller tvärtom, framförallt om flytten inneburit ett socialt utanförskap. Även om det skulle visa sig att det för de flesta av individerna under uppväxten och de därpå följande flyttningarna inte inneburit någon alienation har Anderssons påpekande trots allt bärighet på avhandlingens reliabilitet då det riskerar att påverka försök att upprepa undersökningen.

Detta kapitel har återgivit och diskuterat de metoder och urval som används för att besvara frågorna, vilka avslutningsvis formulerades i föregående kapitel. Därmed är avhandlingens inledande del avslutad och den empiriska redogörelsen kan från och med nästa kapitel ta sin början.

4 EKONOMISK OMSTRUKTURERING I GÖTEBORG

4.1 Inledning

Näringslivet i Göteborg¹⁶ har utvecklats i takt med förändrad global efterfrågan på varor och tjänster. Ett antal parallella händelser följer förändringarna i omvärlden såsom specialisering inom tillverkningsindustrin, flexibilisering av arbetsstyrkan och förändrade krav på infrastruktur och arbetskraft. Av särskild betydelse för avhandlingen är vad som sker i en senare fas av den ekonomiska omstruktureringen. I grova drag ökar efterfrågan på högutbildade individer, befolkningsökningar sker i de stora städerna, efterfrågan på tjänster växer och urbana förändringar följer fabriksnedläggningar.

Detta kapitel sätter in trenden med en expanderande tjänsteekonomi i en vidare kontext som del av en global omstrukturering och omorganisering mot olika kunskaps- och kulturintensiva verksamheter. Vidare redovisas framväxten av nya typer av stadsdelar och bostäder i Göteborg belyst mot bakgrund av idéer om att etablera ett större bostads- och arbetsplatsområde i Göteborg, som inkorporerar båda sidor av Göta älv. Den mest symboliska nya stadsdelen i Göteborg, Norra Älvstranden, utgör vidare ett exempel på "waterfront redevelopment" relaterad till globala förändringar.¹⁷ Om attraktiva boendemiljöer skapas kan det i sin tur attrahera boendeflyttare, som främst flyttar på grund av boende till skillnad från jobbflyttare. Göteborg torde i det här fallet inte vara något undantag då befolkningstillväxten varit stadig sedan 1980 (Göteborg 2008a), vilket till stor del baseras på ett överskott av inflyttare.

Kapitlet inleds med redovisning av näringslivets omvandling i Göteborg. Därefter följer belysning av studieområdets indelningar i stadsdelar och den rumsliga socioekonomiska indelningen. Kapitlet avslutas med genomgång av bostadsbyggandet och en sammanfattning.

4.2 Näringsliv i omvandling

4.2.1 Näringslivets omvandling i Göteborg

Göteborgs stads mest framträdande näringar kan sorteras kronologiskt med utgångspunkt från sjöfarten och handeln med utlandet. Näringslivet har därefter utvecklats i takt med förändrade krav och konkurrens, vilket utmynnat i dagens

¹⁶ Med Göteborg avses i detta kapitel Göteborgs stad inklusive Mölndals och Partilles tätorter då tätorterna är sammanvuxna om ej annat anges.

¹⁷ Norra Älvstranden belyses särskilt i kapitel 7 men omnämns även i detta kapitel som en del av Göteborgs omvandling.

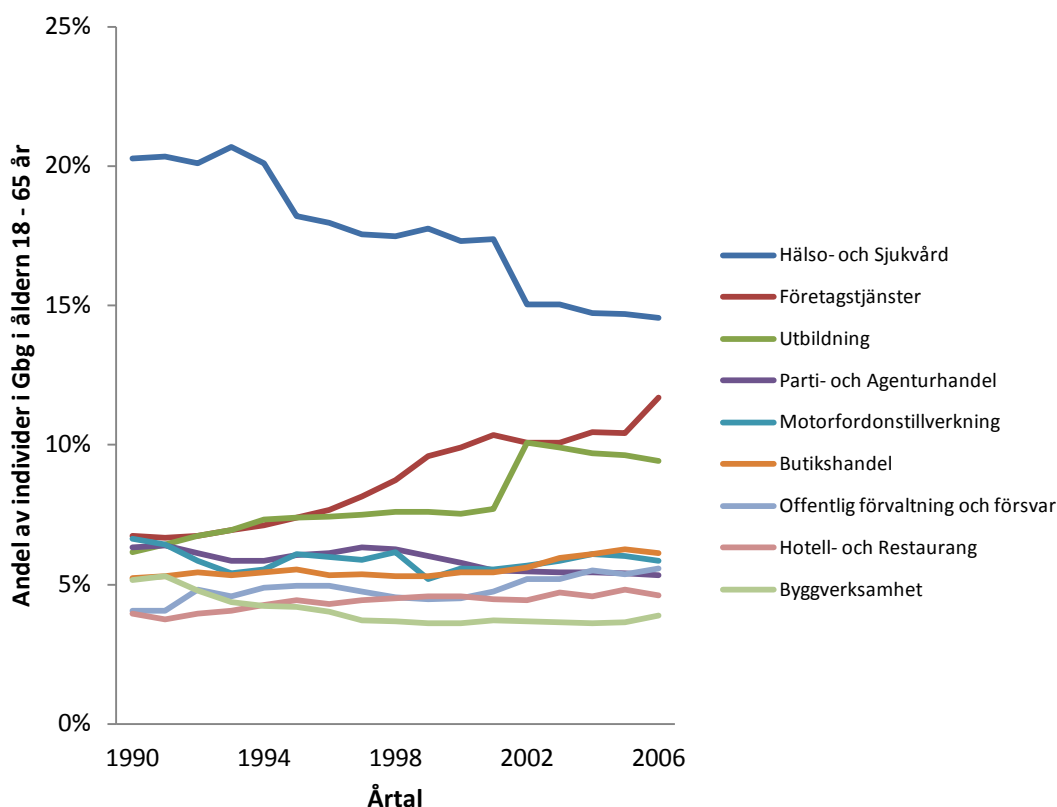
kunskaps- och evenemangsinriktade stad. Närheten till havet har utformat näringslivet i Göteborg och glansperioderna är på olika vis präglade av sjöfarten. En tidig period av expanderande kommersialism var handeln med Kina genom Ostindiska kompaniet på 1700-talet och Bohusfisket. Därefter följde omfattande in- och utskeppning under Napoleonkrigen med tillhörande handelsblockad. Tiden runt sekelskiftet år 1800 benämns den briljanta perioden i historieskrivningen (Fritz 2003). Varor som framförallt exporterades vid den här tidpunkten var socker, textil, järn och timmer. Under 1800-talet hade Göteborg en stark tillväxt knutet till den industriella utvecklingen i England och de goda förbindelser som fanns västerut. Den största befolkningsökningen ägde rum mellan 1870 och 1918 då Göteborgs invånarantal växte från 56 000 till 200 000 vid första världskrigets slut (Ibid). 1900-talet utgör varven och rederiernas höjdpunkt fram till första oljekrisen 1973 som samtidigt är Göteborgs mest framträdande ekonomiska tillväxtperiod. Befolkningsökningen fortsatte efter första och andra världskriget och Göteborg nådde år 2009 över 500 000 invånare (Krantz 2010). Det innebär att Göteborg storleksmässigt är en av två eller möjligtvis tre storstadsregioner i Sverige som kan hävdas vara jämförbar med de studieobjekt Florida använder i USA (Hansen 2007, Hansen & Niedomysl 2008, Asheim & Hansen 2009). Det skall tilläggas att Göteborg skulle hamna i gruppen av storstadsregioner med som mest 1 miljon invånare och inte vara jämförbar med exempelvis Los Angeles, Chicago eller New York.

Näringslivets struktur i Västra Götaland avviker inte mot rikets men det finns några intressanta karaktärsdrag. Till dessa hör Göteborgs tradition som utåtriktad hamn för handel med skogsprodukter och export från Bergslagens och Dalslands järnbruk. Idag genomgår Göteborg i likhet med andra hamnstäder som exempelvis Bremen, en omställning mot privat tjänstesektor (Johansson 2010). De största förändringarna avser varvsindustrin som genom global ekonomisk omstrukturering i princip försvunnit.

Antalet sysselsatta inom industrisektorn i Göteborg minskar successivt och är samtidigt del av en nationell trend¹⁸ (BRG 2007). Figur 4.1 visar andelen individer i arbetsför ålder fördelade på de nio största näringsgrenarna i Göteborg mellan åren 1990 och 2006.

Perioden 1990-2006 karakteriserades inledningsvis av lågkonjunktur följt av ekonomisk återhämtning. Antalet sysselsatta ökar främst inom fastighetsförvaltning, uthyrning, företagstjänster och finansiell verksamhet, vilka utgör en betydande del av tjänstesektorn. Byggverksamhet ligger stabilt på nivån 4 % efter en inledande nedgång som överensstämmer med krisåren. En viktig del av Göteborgs omstrukturering mot evenemang är hotell- och restaurangbranschen. Av figur 4.1 framgår att andelen sysselsatta i denna bransch ligger kring 5 %.

¹⁸ Detta framgår exempelvis då den reala lönesummans utveckling studeras (BRG 2007).

Figur 4.1: Individer i åldern 18 – 65 år (nattbefolkning) fördelade på näringsgrenar (2-siffernivå SNI 92 och SNI 02).

Källa: Bearbetning av GILDA (2006).

Jämsides med dessa näringsgrenar ökar även sysselsättningen inom utbildningssektorn. Andelen sysselsatta verksamma inom hälso- och sjukvård minskar däremot. Andelen sysselsatta med tillverkning av motorfordon är oförändrad (5 %). Aggregeras antalet sysselsatta inom offentliga verksamheter (offentlig förvaltning, utbildning och hälso- och sjukvård) framstår arbetsmarknaden som dominerad av stat, landsting och kommun.

Sammanslagningar av mindre företag och skapandet av större koncerner ur tidigare nationella företag är effekter av en global process, vilket påverkar näringslivets utveckling i Göteborg. Exempelvis agerar lokalt rotade underleverantörer till fordonsindustrin på samma marknad som underleverantörer i Tyskland, Japan och USA. Det skapar både hot och möjligheter för företagen i Göteborg (Alvstam 2003). Jämsides med handel har även konsultfirmor trätt fram som aktörer inom den privata tjänstesektorn. Jämförelse av andel sysselsatta i Göteborg med riket visar att två sektorer är klart större än riksgenomsnittet och båda dessa, handel och finans- och företagstjänster, utgör stommen i den privata tjänstesektorn (BRG 2009).

4.2.2 Exempel på framgångsrika näringar

Vad som kan anses vara en framgångsrik näring i Göteborg beror på vad som skall mätas i undersökningen. Studeras löneutvecklingen sedan 1990 är den mest

framgångsrika näringen data och IT (BRG 2007). Studeras produktionsvärdet bibehåller tillverkningsindustrin en stark ställning. Den geografiska omfördelningen av sysselsatta inom tillverkning har inneburit att industriföretagen specialiserat sin produktion samtidigt som nya koncentrationer av arbetsställen med högre förekomst av kreativa individer framträtt. I samband med ökad urban konkurrens om att attrahera framgångsrika företag ökar specialiseringen av verksamhetsformerna (Scott 1997). Det innebär att varje stad agerar för att hitta sin egen näring och förädla dess värde. I Göteborgs fall handlar det framförallt om ingenjörsbaserad FoU riktad mot fordons- läkemedels- och telekomindustri.

Fordonscentrat på Hisingen inkluderar i huvudsak tre företag som alla är knutna till de två Volvokoncernerna: personvagnar med drygt 14 000 anställda, lastvagnar med 3 300 anställda samt Information Technology med 2 400 anställda år 2008 (Göteborg et al 2009). Söder om Göteborgs stad ligger AstraZenecas forskningsanläggning i Mölndals kommun med 2 400 anställda exklusive ett stort antal konsulter (BRG 2009). Till detta skall läggas det stora antal konsulter som också arbetar i läkemedels- och kemibranschen och är direkt beroende av anläggningen i Mölndal.

En tjänste- och forskningsbaserad koncentration av arbetsställen har växt fram runt Lindholmen Science Park, vilket är lokaliserat på Norra Älvstranden. Lindholmen Science Park utgör en viktig del av Göteborgs nya näringsliv (Jordaan et al 2003, Trossholmen 2009). Området var ursprungligen planerat som en blandstad men har istället utvecklats till en mer renodlad arbetsmiljö för exempelvis ingenjörer, arkitekter, forskare, programmerare och lärare. Tidigt i etableringsfasen uttryckte mobiltelefonitillverkaren Ericsson önskemål om att förlägga delar av sin verksamhet i ett kluster med forskare, kompetent personal och företag som inte understeg 10 000 anställda (Göteborg et al 2009). Under de tio år som gått sedan etableringen har antalet anställda runt Lindholmen Science Park växt till 9 300 personer. Parallellt med företagets lokalisering har intilliggande Campus Lindholmen expanderat sin verksamhet och omfattar sammanlagt 7 000 studenter (Ibid). Samtidigt med stora privata investeringar som gjorts av företag har även andra insatser följt med kommun, universitet och statliga forskningsfinansiärer inblandade.

Parallellt med omstruktureringen av ekonomin i Göteborg och i GR från tillverkning till tjänster har lanseringen av Göteborg som en upplevelsestad initierats (Hahn 2009). Således har ett tämligen nytt begrepp, upplevelseindustri, kommit att etableras. Inom ekonomisk geografi i Sverige har exempelvis modeindustrin, konstnärers ekonomiska villkor, filmproduktion och musikindustrin studerats, vilket kan ses som en bekräftelse på den ökade ekonomiska betydelse denna sektor tillskrivs och framförallt då studier av producenter inom den kreativa ekonomin (Power & Hallencreutz 2002, Dahlström & Hermelin 2007, Hauge 2007). Exempel på den produktionsinriktade delen av upplevelseindustrin i Göteborg är den växande datorspelebranschen och en av dess största utmaningar inför framtiden är att försöka

förhindra att framgångsrika företag verksamma inom branschen flyttar till framförallt Stockholm eller utomlands (Jörnmark 2005). En studie av 30 verksamma företagsledare i Göteborg (Ström et al 2005) lyfter fram två typer av företagsutflyttningar: offensiva satsningar; vilka har som mål att komma närmare nya marknader och defensiva satsningar som ofta innefattar flytt av produktion till lågkostnadsländer. Om Göteborgs näringsliv och dess framstående branscher skall värna sin konkurrenskraft visavi omvärlden är det avgörande att beakta dessa båda utflyttningstyper och de långsiktiga effekter de kan få för staden.

Göteborgs stads relativa framgång med att etablera sig som en upplevelsestad kan också ses mot bakgrund av att vara primärt konsumentinriktad. Avsikten med upplevelser och evenemang är trots allt att de skall konsumeras av en besökare (Ek 2007). En alltför konsumtionsinriktad överlevnadsstrategi riskerar dock att skapa luckor i förståelsen för de kreativa producenternas villkor avseende bostäder, inkomster och arbete (Pratt 2004). Den rådande bostadsbristen i Göteborg belyser klyftan mellan kreativa producenter och konsumenter där konsumenterna driver upp kostnader för lokaler och bostäder genom att popularisera vissa delar av staden samtidigt som de ofta ekonomiskt kämpande producenterna försöker finna prisvärda kontor och ateljéer nära marknaden (Gill 2007, Wahlqvist & Borggren 2011).

Parallellt med omvandlingen av Göteborgs näringsliv har produktionen inom tillverkningsindustrin ökat, vilket medfört att industriföretagen numera också tillhandahåller - utöver varuproduktion - service och tjänster. Ett större tillverkningsföretag är för sin konkurrenskraft beroende av flertalet operativa funktioner såsom lagerhållning, transporter och spedition, forskning, reparation, kundkontakter, mässdeltagande, personalvård, kundsupport och försäljningsverksamhet. Dels handlar det om en tjänsteproduktion som är riktad mot både det egna företaget men också mot kunder. Därmed får företaget ta ställning till om en intern tjänsteorganisation skall byggas upp eller om extern service och konsultation skall kontrakteras. I Göteborg har en betydande teknikbaserad konsultverksamhet byggts upp kring fordonsindustrin med både interna tjänsteorganisationer och externa aktörer inom design, forskning, redovisning, säkerhetsutveckling och finansiering. Arbetskraften är i dessa organisationer högt utbildad och ofta vävlönad (BRG 2009). Behovet av utbildad arbetskraft understryks av den kunskapsöverföring som sker mellan globalt konkurrenskraftiga företag (Ivarsson 2002).

4.3 Studieområdets indelningar och disponibel inkomst

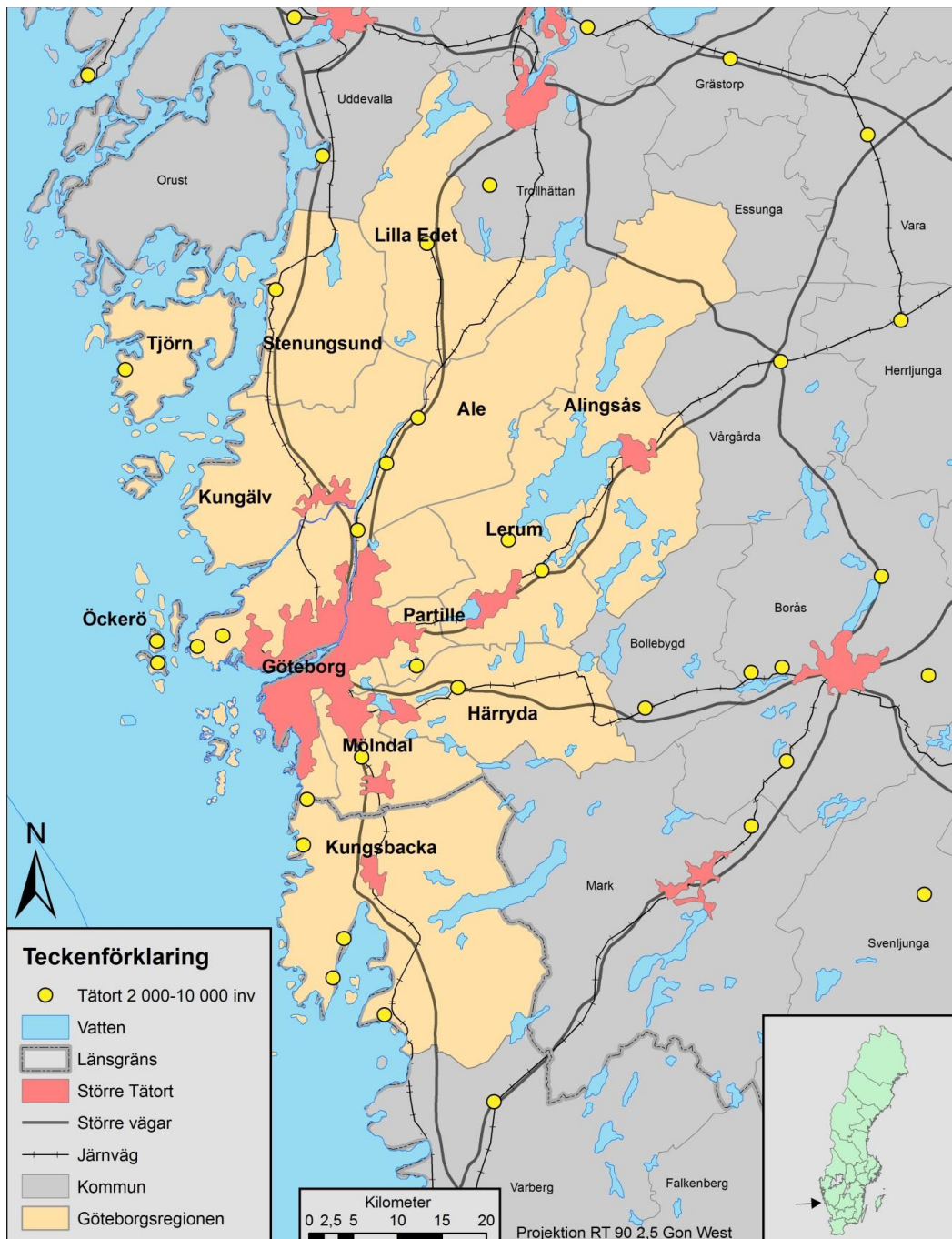
4.3.1 Stadsdelsnämnder och stadsdelar

Göteborgs stad är sedan 2011 indelad i 10 stadsdelsnämnder och 94 stadsdelar (Göteborg 2010, bilaga 3 & 7). Därutöver finns 929 basområden som utgör kvarter av en stadsdel. Stadsdelsnämnderna i Göteborg är förvaltande och har ansvar för

tjänster inom bibliotek, för- och grundskola, omsorg för individ och familj, fritidsverksamhet samt social omsorg för äldre och funktionshindrade. Göteborgs stad är i ekonomiska termer mycket stor med ett utbrett inflytande över den lokala tjänste- och varuproduktionen. Göteborgs stadsdelsförvaltning hade år 2007 32 000 anställda och en budget på 18 miljarder SEK (Göteborg 2008a). Stadsdelsnämnderna är enskilt mycket stora konsumenter och producenter av tjänster i Göteborgs lokala ekonomi.

Avhandlingens analysenhet är de 94 stadsdelarna, vilka tillkom 1980 och som genomgått några mindre revideringar genom åren. Det är på stadsdelsnivå de kreativa individernas bostadsområde och arbetsställe kartläggs, vilket innebär att det är betydelsefullt att skapa förförståelse för några av deras egenskaper. Det fördelaktiga med att använda stadsdelar till skillnad från de större stadsdelsnämnderna är att enheten blir mindre och kan på ett mer rättvist sätt spegla homogen bebyggelse och naturliga avgränsningar. Därtill framträder skillnader i exempelvis upplåtelseformer och socioekonomisk status tydligare med ett mindre studieobjekt (Bråmås 2008). Sammanslagningar av stadsdelar till större analysenheter kan medföra att kvaliteten och detaljrikedomen på statistiken försämras då diskrepanser inom de nya enheterna skymms i samband med sammanslagningen. Varken stadsdelar eller stadsdelsnämnder samordnades med den församlingsindelning (36 st) som fanns sedan tidigare (Göteborg 2001). De etablerade stadsdelarna i Göteborg har ofta en identitet och folklig betydelse som kan spåras till deras indelning och historia (Martins Holmberg 2006). Ett exempel på det är Kungsladugård i Majornas stadsdelsnämnd, vilken karakteriseras av landshövdingehus från 1920- och 30-talet och vars blandning av bostäder, butiker och arbetsställen i kombination med ett läge som är relativt långt från stadskärnan ger stadsdelen en karaktär av stad i staden.

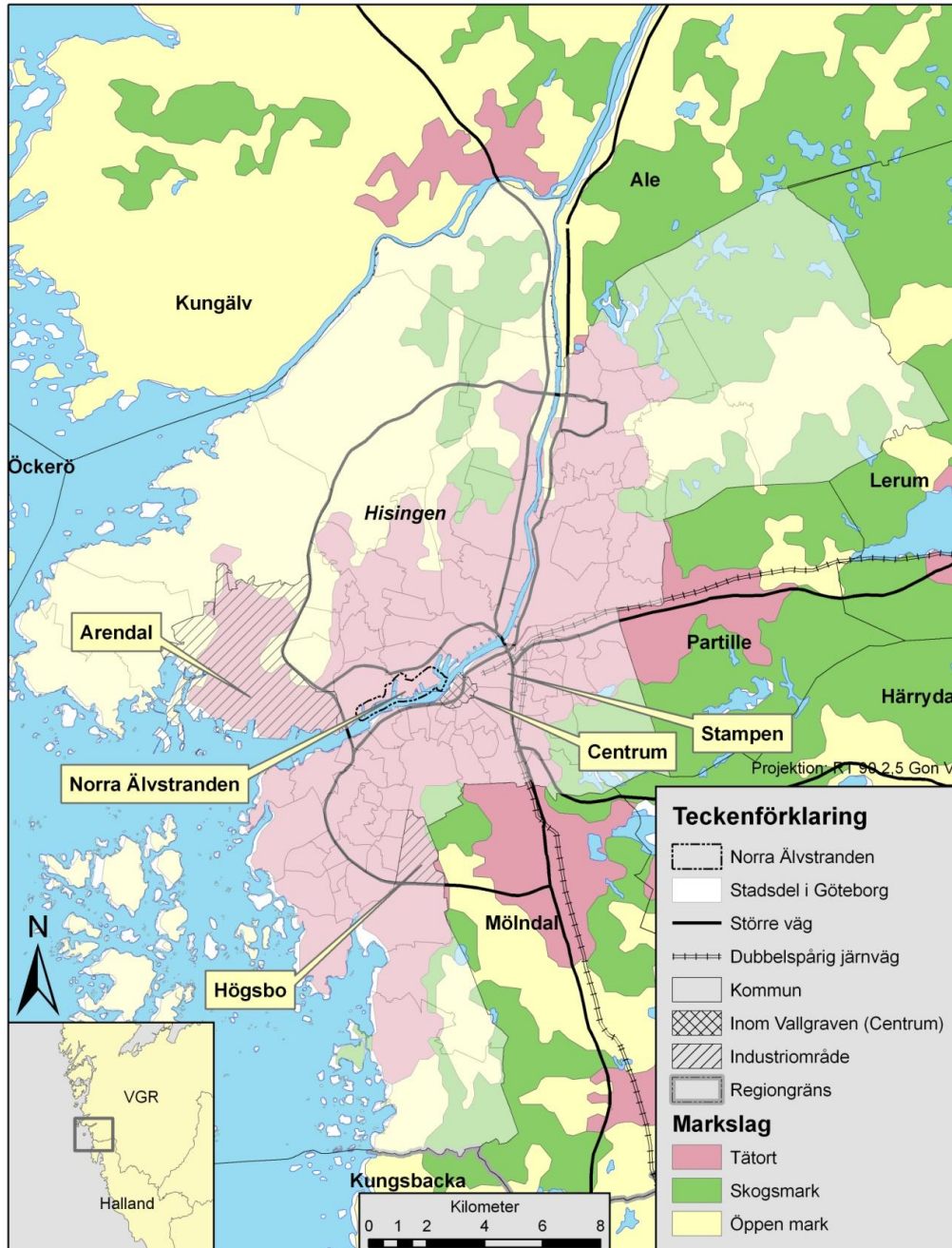
Av figur 4.2 framgår att Göteborg är lokaliserat centralt i GR men samtidigt i Västra Götalandsregionens periferi. Kungsbacka kommun ligger i Halland men tillhör även GR. I Göteborgs omland ligger större och mindre tätorter utspridda som knyts samman med framförallt större vägar. Det är en för Sverige betydelsefull region vars ekonomi utgör 10 % av nationens och vars befolkning växt med 7 000 invånare per år sedan 1990-talets början till drygt 900 000 år 2008 (BRG 2007, 2009). Med större lokal arbetsmarknad anses regional tillväxt stimuleras främst genom att underlätta matchning mellan arbetsgivare och arbetstagare (SOU 2004). En matchning som i nästa steg kan innebära en regionförstoring via utbyggd infrastruktur då reslängder mätt i tid förkortas (Amcoff 2009). Figur 4.2 visar Göteborg och GR med dess 13 medlemskommuner.

Figur 4.2: Göteborg och Göteborgsregionen (GR).

Källa: Lantmäteriet (2011).

Gränserna för stadsdelarna dras med hänsyn till fysiska barriärer, infrastruktur, markanvändning samt trafik- och serviceförsörjning (Göteborg 2001). Därtill har de namn som ofta knyter an till den rätta identitet som invånarna upplever till platsen. Exempelvis Stampen, Brämaregården, Skår och Inom Vallgraven. I regel utgörs en stadsdelsnämnd av 3 till 4 stadsdelar. En stadsdel kan aldrig ligga i två olika stadsdelsnämnder (Ibid). Figur 4.3 visar Göteborgs stadsdelar.

Figur 4.3: Göteborgs indelning i stadsdelar med angivelse av markslag och tätorts utbredning.

Källa: Lantmäteriet (2011).

Figur 4.3 illustrerar stadsdelarnas skiftande storlek och varierande markanvändning samt Göteborgs tätorts utbredning. Framförallt är det de delar av Göteborg som ligger längst från centrum som är ytmässigt störst. Det är också här de bebyggda delarna är minst i förhållande till skog och öppen mark. Av de 94 stadsdelar som finns i Göteborg är Arendal och Högsbo markerade som renodlade industriområden med mycket få bofasta. Även stadsdelen Stampen som angränsar till centrum domineras av andra funktioner än bostäder, däribland järnväg, även om fler bostäder är under uppförande. Vad gäller markanvändningen domineras de centrala delarna

av bebyggelse. I östlig och sydlig riktning sträcker sig bebyggelsen utanför Göteborgs stads gränser, vilket innebär att tätorterna i Mölndal och Partilles kommuner växt samman med Göteborg till en sammanhållen tätort. På så vis bildar Göteborgs bostads- och industriområden tillsammans med de angränsande kommunerna ett större urbant område. De norra delarna av Hisingen domineras av öppen mark, vilket återspeglas i öns historiska bakgrund som jordbrukslandskap (Forsström et al 2003). Mellan öborna på Hisingen och fastlandsborna i Göteborg råder det en form av reservation som yttrar sig i en ovilja att flytta till andra sidan av Göta älv (Trossholmen 2009). Av figurerna 4.2 och 4.3 framgår att tätorten Göteborg med den sedan 1950-talet etablerade 200-200 definitionen¹⁹ växt utanför kommungränsen.

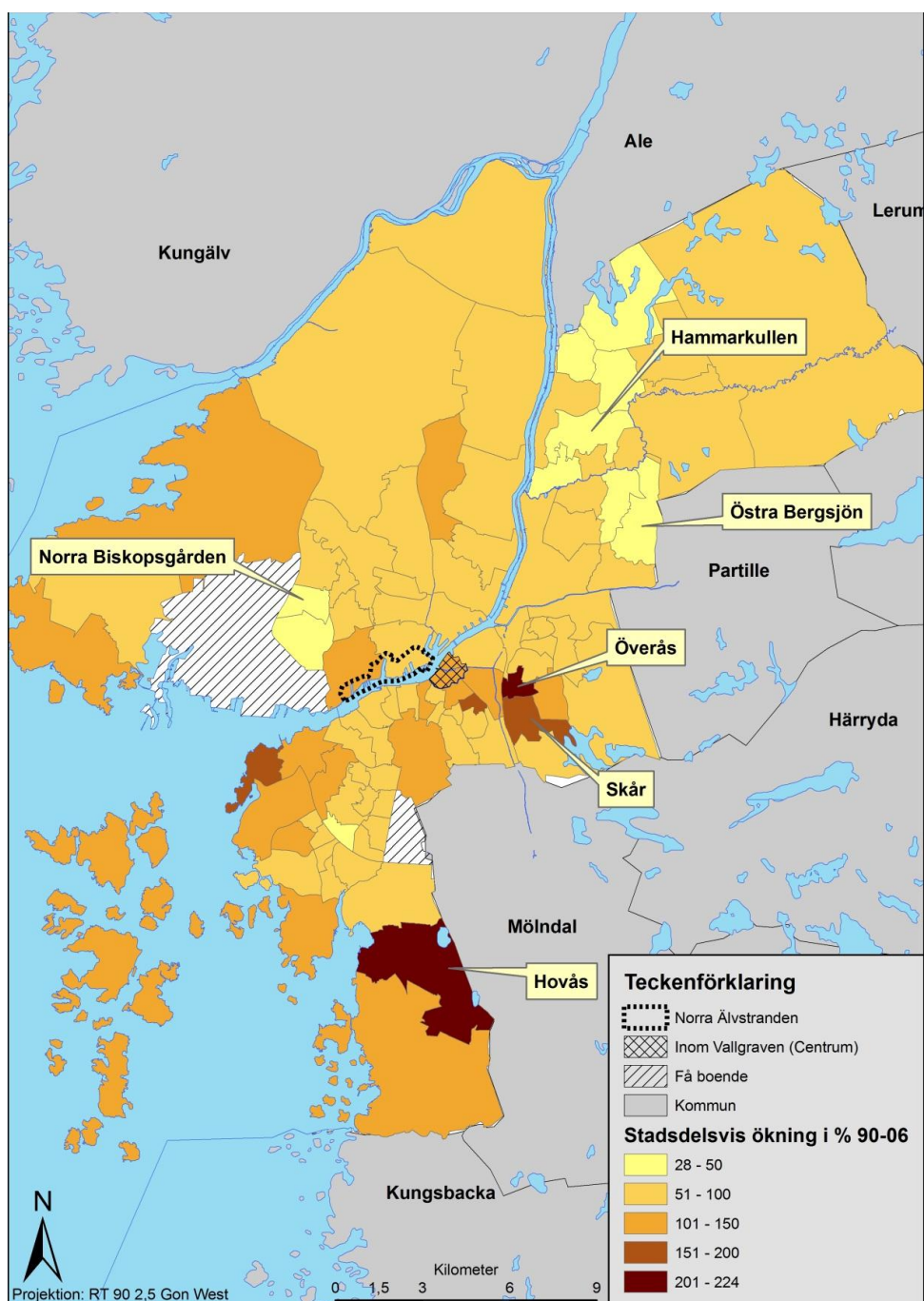
4.3.2 Utvecklingen av stadsdelarnas disponibla inkomst 1990 – 2006

Mot bakgrund av den ekonomiska omstruktureringen redovisar detta avsnitt förändringen i disponibel inkomst (köpkraft) på stadsdelsnivå i Göteborg mellan åren 1990 och 2006. Förändringen avser Göteborgs 94 stadsdelar och ger en bild av vilka delar av staden som förbättrat respektive försämrat sin socioekonomiska ställning. Köpkraften mäts i individens årliga disponibla inkomst och utgör ett aggregat av samtliga inkomst- och ersättningsformer (SCB 2009a). Det är inte ett mått på inkomst av arbete utan snarare en skattning av vad individen har att leva av efter skatt och avgifter. Figur 4.4 visar förändringen i disponibel inkomst.

Samtliga stadsdelars disponibla inkomst har ökat i Göteborg under den studerade tidsperioden, vilket är väntat mot bakgrund av att längre perioder utan inflation och prisökningar är ovanliga. Som minst har den disponibla inkomsten stigit med 28 % (Hammarkullen) och som mest med 224 % (Hovås). Därtill visar figur 4.4 att de stadsdelar i Göteborg vars disponibla inkomst ökat mest ligger utspridda i olika delar av staden.²⁰ Det förekommer tre koncentrationer av stadsdelar med störst ökning fördelade på de södra, västra och östra delarna av Göteborg. De centralt belägna stadsdelarna uppvisar förhållandevis måttliga öknings av köpkraft. Den stora spridningen mellan störst och minst ökning tyder på att den ekonomiska utvecklingen i Göteborg mellan 1990 och 2006 inte varit jämnt fördelad och att individer med stor köpkraftsökning är bosatta i ett begränsat antal stadsdelar. De delar av Göteborg med lägst ökning återfinns i de norra delarna, företrädesvis öster om Göta älv.

¹⁹ Minst 200 invånare inom det tätbebyggda området med som högst 200 meter mellan varje hus. Indelningen görs oberoende av existerande administrativa gränser såsom kommuner (SCB 2008).

²⁰ Observera att den redovisade disponibla inkomsten inte tar hänsyn till eventuella förändringar i skattesystemet över tid som skulle kunna inverka på individens ekonomiska välstånd vid en specifik tidpunkt.

Figur 4.4: Förändring i disponibel inkomst bland individer i åldern 18 – 65 år mellan åren 1990 och 2006 fördelad på Göteborgs stadsdelar.

Källa: Bearbetning av GILDA (2006).

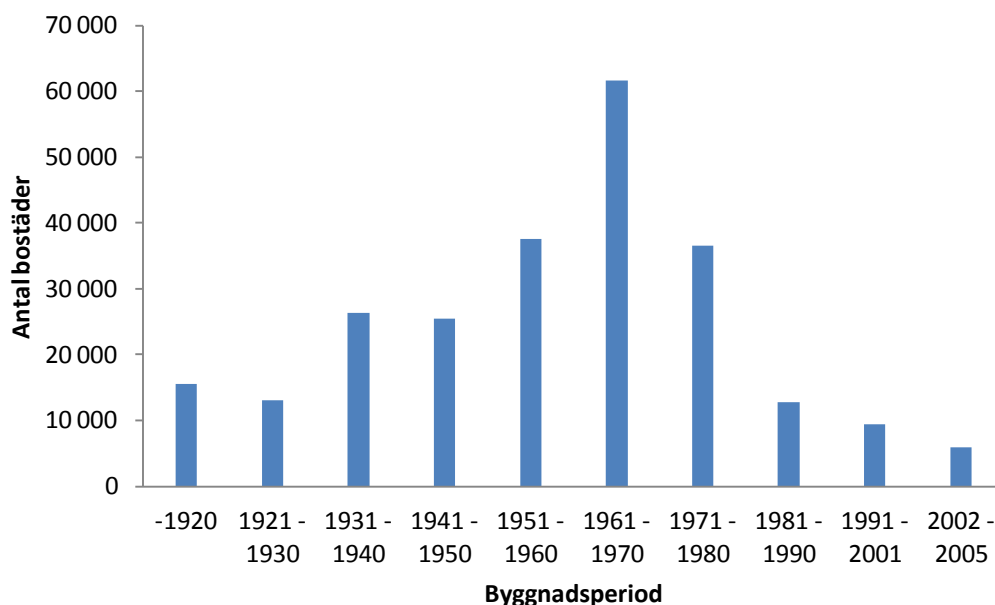
De tre stadsdelar i Göteborg med störst ökning av medelvärdet för disponibel inkomst mellan 1990 och 2006 är Skår och Överås i öster samt Hovås i söder. Den dominerande upplåtelseformen är egna hem med ett undantag då Överås år 2006 har en blandad upplåtelseform. Andelen öppet arbetslösa är ca 2 % år 2006 (bilaga 7). De tre stadsdelar i Göteborg som uppvisar minst ökning är Hammarkullen och Östra Bergsjön i nordöst och Norra Biskopsgården i nordväst. Östra Bergsjön domineras av privata och allmännyttiga hyresrätter och har en öppen arbetslöshet på 8 % år 2006.

Hammarkullen och Norra Biskopsgården har en öppen arbetslöshet på 9 % år 2006 och domineras av allmännyttiga och privata hyresrätter.

Resultatet visar att det under den studerade tidsperioden skett stora köpkraftsökningar i ett begränsat antal stadsdelar i Göteborg som har vissa gemensamma karakteristika, exempelvis upplåtelseformen. Det innebär att det sker en rumslig koncentration av individer med stora öknings i köpkraft, vilket resulterar i höga löner, ersättningar eller andra inkomster. Samtidigt pågår en ekonomisk omstrukturering som påverkar arbetskraften i riktning mot fler anställda inom tjänstesektorn. Det är rimligt att anta att den växande andelen verksamma inom tjänstesektorn tillika koncentreras till stadsdelarna med högst ökning i köpkraft.

4.4 Byggande i Göteborg

Den privata tjänstesektorns kraftiga ökning i GR sedan 1995 har påverkat byggandet och behovet av plats i både de perifera och centrala delarna av Göteborgs stad. Framförallt handlar det om kontorskrävande verksamheter som är i behov av närliggande marknader och service med stort utbud (BRG 2007, 2009). Det behövs centralt belägna kontor samtidigt som arbetskraften, högutbildade individer, behöver bostäder. Figur 4.5 identifierar byggnadsperiod för samtliga hustyper i Göteborg år 2006.

Figur 4.5: Byggnadsperiod för samtliga hustyper i Göteborg år 2006. N=244 343.
Källa: Bearbetning av Göteborg (2011).

Av figur 4.5 framgår att 1960-talet markerar byggandets höjdpunkt i Göteborg med avseende på byggnadsperiod för samtliga hustyper och ägarkategorier (småhus,

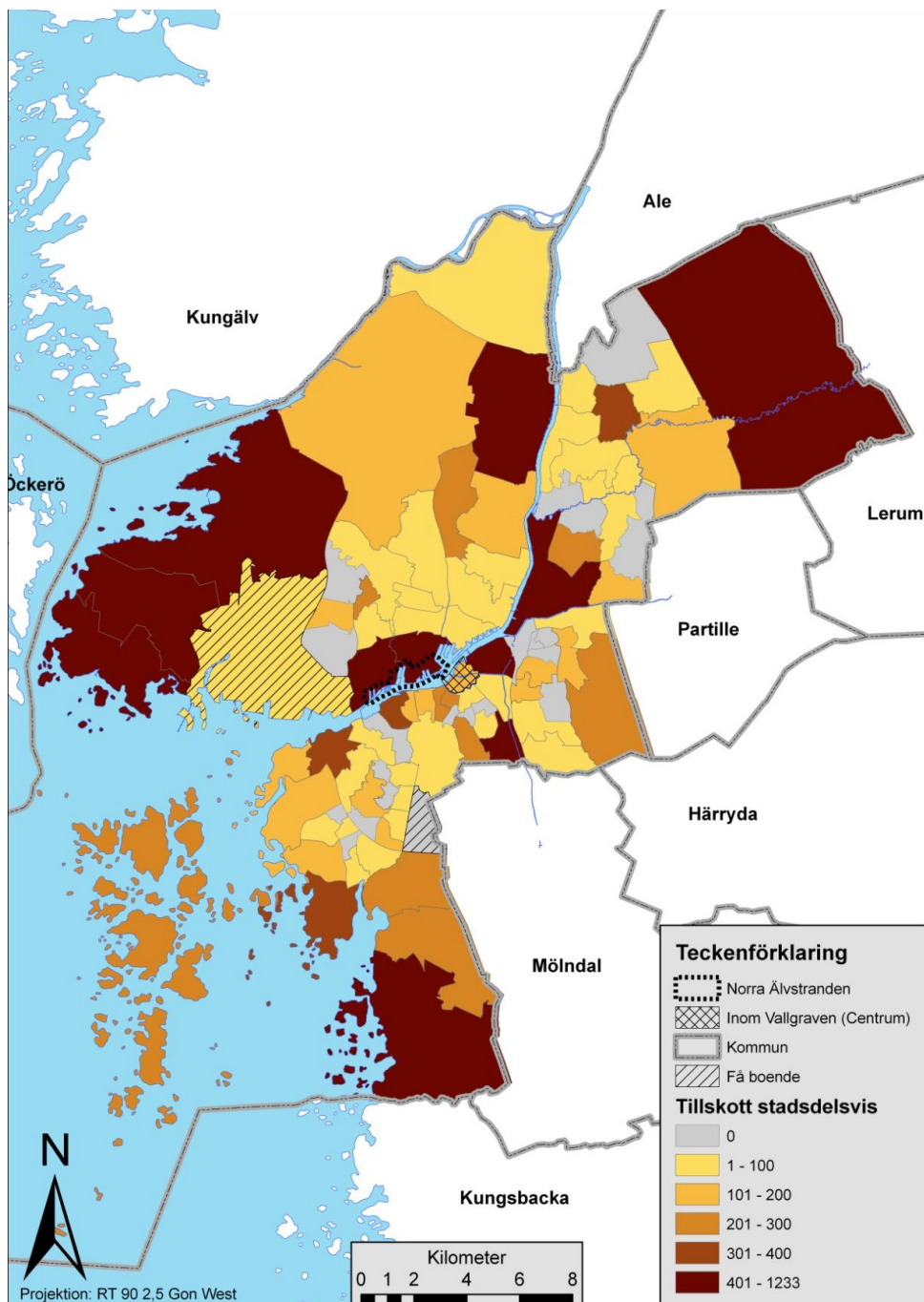
flerfamiljshus). 60-talet utgör även en betydande del av bostadsstocken. Tillsammans utgör 1960-talet och 70-talet tidpunkten för miljonprogrammet (mellan åren 1965 och 1975) som fortfarande dominerar bostadsutbudet i Göteborg och i många andra städer i Sverige. Det skall tilläggas att toppnoteringen i figur 4.5 föregåtts av omfattande rivningar av övergivna bostäder i exempelvis Landala, Annedal och Masthugget (Krantz 2010). År 1995 var antalet nybyggda bostäder nere på nivåer som inte påträffats sedan första halvan av 1940-talet. Dock var inte rivningsfrekvensen lika hög som på 1960- och 70-talen varför jämförelsen till viss del får anses vara missvisande.

Figur 4.5 visar tydliga fluktuationer mellan intilliggande byggnadsperioder, vilket tyder på att bostadsbyggandet varierar betydligt från år till år. Skillnaden är stor mellan exempelvis bostadsbyggandet under 1970-talet och 1980-talet. En ökning av antalet tillgängliga bostäder i en del av Göteborg skulle kunna utgöra ett inflyttningsargument även för kreativa individer.

Göteborgs stad påverkades tidigt av den internationella handeln och dess inflytande över exempelvis efterfrågan på de varor som tillverkades och transporterades från Göteborg (Jörnmark 2005). Svängningarna på de internationella marknaderna fick snabbt genomslag på Göteborgs näringsliv och därefter även på byggandet i Göteborg. Exempelvis skedde en ökning av bostadsbyggandet under 1930-talet fram till krigsutbrottet. År 1939 byggdes det totalt 53 500 nya lägenheter i Sverige (Krantz 2010) vilket också avspeglas i figur 4.5 ovan. Däremot har inte den pågående ekonomiska omstruktureringen i Göteborg haft någon anmärkningsvärd påverkan på den befintliga bostadsstockens ålder.

Studerar det sammanlagda bostadstillskottet för 00-talet (mellan åren 2000 och 2010) uppgår antalet till 7 767, vilket vid jämförelse med 1990-talets nyproduktion är lågt (Göteborg 2011). Därtill skall läggas den ekonomiska högkonjunkturen under 00-talet som argument för att en förändring borde ha skett med hänsyn till lågkonjunkturen under första halvan av 90-talet. 2000-talets första decennium överträffar således inte 1990-talet vad beträffar bostadsbyggande. Det skulle kunna betraktas som att bostadsbyggandet på Norra Älvstranden inte är av en sådan volym att en förnygring av den totala bostadsstockens ålder är förestående. Det befintliga antalet bostäder från 1960-talet och 70-talet är så dominerande i Göteborg att det svårligen går att hävda att den ekonomiska omstruktureringen som därefter skett haft någon större betydelse för bostadsstockens åldersstruktur.

Figur 4.6 visar stadsdelsvis fördelning av de drygt 15 000 bostäder (samtliga hustyper och ägarkategorier) som byggdes i Göteborg mellan åren 1991 och 2006 med markering av Norra Älvstranden, Centrum och stadsdelar med få boende. Bostadstillskottet anges utan hänsyn till rivningar.

Figur 4.6: Bostadsstillskott under perioden 1991 – 2006 fördelat på Göteborgs stadsdelar. N=15 214.

Källa: Bearbetning av Göteborg (2011).

Av figur 4.6 framgår att bostadsstillskottet i Göteborg skett i både de perifera och de centrala delarna mellan 1991 och 2006. Ett antal stadsdelar utanför centrum saknar bostadsstillskott under tidsperioden. Till stor del förklaras detta av bristen på mark (Krantz 2010). Platsbrist är ett ännu större problem i de centrala delarna av Göteborg. För att bygga nytt centralt i Göteborg krävs att man först river befintlig bebyggelse eller bygger på höjden. Båda dessa alternativ är tids- och kostnadskrävande samtidigt som projektet riskerar att stanna vid flera olika instanser. Bostadsstillskottet i de centrala delarna av Göteborg under tidsperioden bör således betraktas mot

bakgrund av ovanstående problematik. De till ytan större och perifert belägna delarna av Göteborg innehåller oexploaterad mark. Samtidigt kan Göteborg klassificeras som en befolkningstillväxtzon och likt andra sådana platser i Sverige gäller generell bostadsbrist trots pågående bostadsbyggande mellan 1991 och 2006 (Göteborg 2011). Utbudet hinner inte med att matcha efterfrågan på grund av inflyttning och stigande födelsetal. Mot bakgrund av inflyttning, byggande och bostadsansökningar går det att anta att trångboddheten ökat sedan 1990 även om tillförlitliga nationella mått saknas (Göteborg 2008a, Andersson et al 2009, Lantmäteriet 2010).²¹ Byggande i kombination med utflyttning innebar att det år 1974 rådde ett bostadsöverskott på 17 000 lägenheter (Jörnmark 2005). Exempelvis var 39 % av lägenhetsbeståndet i stadsdelen Hjällbo outhyrt år 1974 (Törnquist 2001).

4.5 Stad med planeringskontraster

Byggandet i de centrala delarna av Göteborg har två olika avgörande funktioner relaterade till den ekonomiska omstruktureringen att ta hänsyn till och som båda bör prioriteras. Dels bostadsbyggandet och förtätandet av de centrala delarna, dels den fortsatta etableringen av kontorslokaler för att möta det kraftigt ökade platsbehovet inom tjänstesektorn. En problematisk ekvation då utvecklingen av de nordiska storstäderna gått mot större urbana regioner med flera kärnor, vilket kan ses som en effekt av det ökade behovet av utrymme och standard vad avser boendet kombinerat med kontinuerliga förbättringar av väg och järnväg (BRG 2007). Samtidigt har betydelsen av att skapa attraktiva livsmiljöer ökat i takt med att människor, istället för företag och kapital, ses som städernas främsta medel för att sporra ekonomisk utveckling (Brännström 2005).

Mot bakgrund av de trängande behoven av bostäder och kontorslokaler som speglar Göteborgs stad framförallt under högkonjunktur då tjänstesektorn expanderar finns det några olika planeringsteoretiska perspektiv att beakta vilka hänger samman med vilken typ av storstad som beslutsfattare och invånare vill se växa fram. Till det är det nödvändigt att lägga ett historiskt perspektiv baserat på de olika omständigheter under vilka de europeiska städerna med få undantag tillkommit. Det går därför inte enligt Andersson (1985b) att applicera en omfattande plan för urban utveckling till skillnad från exempelvis de brittiska satellitstäderna eller de amerikanska motsvarigheterna (Hall 2002). Detta kapitel har pekat på några av de globala och historiska processer som får följder för bostadsbyggande, företagslokalisering och

²¹ Ett nationellt lägenhetsregister som är EU-anpassat färdigställdes av lantmäteriet i november 2010. Med ett sådant register ges varje lägenhet ett unikt löpnummer istället för som tidigare att fastigheten, oavsett hur många lägenheter den innehöll, gavs ett löpnummer. Lägenhetsregistret möjliggör på så vis identifiering av boende inom varje fastighet för varje lägenhet och skapar förutsättningar för folkbokföring per lägenhet istället för per fastighet (Lantmäteriet 2010).

attraktiviteten i Göteborg. Ett utvecklingsdrag som Göteborgs tätort uppvisat över tid är "edge city" (Phelps 2009), vilket innebär att staden sprider ut nya stadslika kärnor eller avknoppningar i anslutning till den ursprungliga stadskärnans periferi samtidigt som det sker en begränsad förtätning av kärnan. Om Göteborgs tätorts expansion in i Mölndal och Partille tas i beaktande, tillsammans med en liten stadskärna, framträder utvecklingsdrag som överensstämmer med "edge city". Kungsbacka kommun har drygt 70 000 invånare och angränsar till Göteborg i söder.

Friställandet av tidigare industritomter, vilka efter en tid förvandlas till kontor och bostäder, har inneburit att Göteborg fått en ny stadsdel, Norra Älvstranden (Jordaan et al. 2003, Hahn 2009). En stadsdel som följer den rumsliga förändringen som beskrivits som "waterfront redevelopment" (Hoyle 2000). I övrigt har bostadsbyggandet legat på en förhållandevis låg nivå i de centrala delarna av Göteborg mellan 1990 och 2006. Efter färdigställandet av Götatunneln år 2006 har nu planeringen av centralt belägna delar med oklar funktion tagit fart (Davidson 2009, Älvstranden Utveckling 2009b). Norra Älvstranden är närmast att jämföras med motsvarande urban förnyelse i exempelvis London där tomtmark längs med floden Themsen utvecklas till exklusiva bostäder (Christophers 2007). Marknadsföringen av Norra Älvstranden som ett nytt boende- och arbetsställealternativ i Göteborg skulle kunna betraktas mot bakgrund av den urbana utvecklingen i industriländerna. På samma vis används idén om den kreativa staden (Landry 2000) och om "creative class" (Florida 2004) som en betydelsefull del av den postindustriella ekonomin.

4.6 Sammanfattning

Detta kapitel har belyst frågan om hur den ekonomiska omstruktureringen i Göteborg tagit sig uttryck avseende huvudsaklig näring, branschförekomst, arbetsmarknad, disponibel inkomst och bostadsbestånd.

Den offentliga sektorn, representerat av hälso- och sjukvård, tappar andelar av de yrkesverksamma i Göteborg, vilket illustrerar hur en del av den offentliga sektorn krymper under 1990-talet och 2000-talet. Samtidigt stiger antalet sysselsatta med utbildning i takt med att exempelvis universiteten utvidgar sin verksamhet. Olika former av privata tjänster uppvisar inga stora andelsökningar under den studerade tidsperioden; exempelvis är andelen sysselsatta inom hotell- och restaurangnäringen oförändrad.

Vidare visar den senaste tidens utveckling inom industrin att produktionen blivit mer specialiserad i kombination med en antingen utökad intern serviceorganisation eller motsvarande uppdragsgivning åt externa tjänsteföretag. Som en följd expanderar den privata tjänstesektorn samtidigt som gränsdragningen blir otydligare mellan tjänste- och industrisektor. I Göteborg har denna utveckling varit tydlig då näringslivsstrukturen tidigare varit dominerad av tillverkningsföretag,

vilka diversifierat sin verksamhet på olika vis. Upplevelseindustrin i Göteborg är ett exempel på den expanderande privata tjänstesektorn och är i sin sammansättning mycket lik den kreativa industrin.

Göteborg delas in i 94 stadsdelar vilka har en någorlunda homogen sammansättning utifrån verksamheter och upplåtelseformer. Det innebär att det exempelvis är enkelt att skilja ut renodlade industriområden och utesluta dem ur boendeanalysen. Stadsdelar som är homogena avseende verksamheter skall dock inte sammanblandas med en socioekonomisk jämn fördelning. Inom flera stadsdelar i Göteborg förekommer det socioekonomiska skillnader och utvecklingen av den disponibla inkomsten visar på tydliga rumsliga skillnader, vilket accentuerar betydelsen av att studera mindre analysenheter då skillnaderna annars kan vara omöjliga att upptäcka.

Ökningen av disponibel inkomst fördelad på Göteborgs stadsdelar mellan 1990 och 2006 är ojämnt fördelad. Visserligen ökar samtliga stadsdelars disponibla inkomst bland individer i yrkesför ålder men ett fåtal stadsdelar har ökning på över 150 %, medan det stora flertalet stadsdelar har ökning på 40 - 60 %. Stadsdelar med låg inkomstökning är primärt lokaliserade i nordöstra Göteborg medan stadsdelar med stor inkomstökning är utspridda i södra, östra och västra centrala Göteborg.

Mot bakgrund av att en blandning av bebyggelsens ålder är en god förutsättning för att stimulera ekonomisk och etnisk mångfald inom stadsdelen har bostädernas demografiska profil här belysts. Det framgår att svängningar i ekonomin under 1900-talet också fått efterverkningar på åldersstrukturen. Ekonomiska uppgångar, statliga subventioner och lågkonjunkturer är exempel på händelser som påverkat bostadsbyggandet i Göteborg. En stor del av de befintliga bostäderna i Göteborg byggdes under 1960- och 70-talet. Det största bostadsbyggnadsprojektet i Göteborg, Norra Älvstranden, närmar sig sitt färdigställande och symboliserar den förvandling Göteborg genomgått från industri- och varvsstad till tjänste- och kunskapsstad.

Efter redogörelsen i detta kapitel av de stora utvecklingsdragen och förändringarna av Göteborgs näringsliv följer i nästa kapitel studier av ett antal kreativa individers val av bostad och arbetsställe. Individernas val bör betraktas mot bakgrund av den utveckling som beskrivits i detta kapitel.

5 INTERVJUER MED BOHEMER OCH KONSULTER

5.1 Inledning

Med ökad kunskap om pågående förändringsprocesser i Göteborg och om hur dessa påverkar arbetsmarknad, branschförekomst och bostadsbyggande framträder i föregående kapitel en stad som är på väg att stöpa om sin näringsbas. En förutsättning för att lyckas med en sådan förvandling är att stadens invånare i ökad utsträckning vidareutbildas, att fler bostäder erbjuds samt att tjänstesektorerna i ekonomin utvecklas och stimuleras. Föregående kapitel beskrev dessa förändringsprocesser på en övergripande nivå.

Detta kapitel studerar förändringarna genom intervjuer med representanter för kärnans undergrupper, bohemer och konsulter²² födda under 1950-talet och besvarar frågan huruvida val av bostadsområde i Göteborg sker med hänsyn till medvetenhet om kreativa miljöer. Mot bakgrund av den ekonomiska omstruktureringen och den ökade betydelsen av kreativa individers val boende och arbetsställe belyses här varifrån (uttryckt som uppväxtmiljöerna och flyttningarna) de kreativa individerna kommer. Därtill studeras respondenternas arbete och deras beskrivningar av och uppfattningar om kreativa miljöers betydelse för deras bostads- och arbetsval. Detta kapitel problematiserar vidare yrkesidentifieringen och argumenterar för användningen av utbildning vid indelning i grupper efter kreativitet. Det innebär att utbildningsvariabeln används istället för yrke i samband med avhandlingens urval (jfr figur 3.1).

Kapitlet inleds med belysning av frågan om bohemers och konsulters val av bostadsområde samt uppväxt och bakgrund. Detta möjliggör jämförelser mellan respondenterna, exempelvis om individer som vuxit upp ruralt återfinns i en annan typ av bostadsområde än vad individer som vuxit upp urbant gör. Därefter belyses frågan om skiftande yrkesroller. Respondenternas yrken, hur de uppfattas och beskrivningar av arbetsuppgifterna står i fokus. Det följande avsnittet behandlar intervjupersonernas uppfattning om kreativa miljöer samt om de varit medvetna om den kreativa miljön på något sätt och i så fall hur. Därtill besvaras frågan om den kreativa miljön haft någon påverkan på bohemerna och konsulterna när de sökt nytt hem. En aspekt på en sådan påverkan är influenser under en längre utlandsvistelse. Slutligen jämförs i detta kapitel begreppet kreativ miljö med respondenternas kreativa miljö genom ett test där respektive respondent får redogöra för i hur stor

²² Omväxlande kommer termerna respondenterna, de intervjuade och intervjupersonerna att användas. Benämningarna syftar på de bohemer och konsulter som blivit intervjuade i studien. Se avsnitt 3.8 för närmare beskrivning av bohemer och konsulter.

utsträckning ett antal påståenden hämtade från litteraturen överensstämmer med den egna uppfattningen om kreativa miljöer.

5.2 Respondenternas boende

5.2.1 Aspekter på uppväxten

Av intervjupersonerna är 8 födda i Göteborg eller i angränsande kommuner. Övriga 3 är inflyttade från andra delar av landet. Samtliga är födda i Sverige. Jämförelsevis kan nämnas att av Sveriges befolkning på 7,5 miljoner människor år 1960 var 300 000 (3,9 %) födda utomlands. I Göteborg hade 5 % av invånarna utländskt medborgarskap år 1960 varav hälften var födda i de nordiska grannländerna och 95 % i ett europeiskt land (Göteborg 1965). Utomlands födda, framförallt utanför Norden, var sällsynt vid tiden för respondenternas födelse och uppväxt. År 2007 var motsvarande andel av Sveriges befolkning 13,7 % (SCB 2010) och 21,0 % av Göteborgs stads befolkning (Göteborg 2008b), vilket belyser den markanta ökning av andelen utomlands födda som skett i Göteborg de senaste 50 åren.

Ett par olika mönster i födelseorter och uppväxtmiljöer är skönjbara bland respondenterna. Framförallt rör det sig om en skillnad i urban eller rural uppväxt. Till denna åtskillnad kommer de individer som delat uppväxten mellan urbant och ruralt. Några av respondenterna har bott hela livet i utpräglade storstadsmiljöer i centrala Göteborg, men därmed inte nödvändigtvis i lägenheter långt från skogs- och naturinslag. Tvärtom förekommer det ofta urbana miljöer med tydliga "*gröna inslag*"²³. De miljöer som respondenterna växte upp i under 1960-talet har i några fall exploaterats senare när Göteborgs tätort vuxit. Effekten av denna utveckling blir att lantliga stadsnära platser idag har en helt annan karaktär. Denna förvandling är påtaglig på Hisingen (figur 4.3) som tidigare dominerades av jordbruk (Trossholmen 2009).

Under uppväxten har det funnits sommarstugor och lantställen i naturnära miljöer där ledigheter tillbringats. Intervjupersonerna återkommer till dessa miljöer och påpekar betydelsen sommarstugorna och "*landet*" haft senare för valet av bostad och bostadsområde. En av respondenterna har flyttat från det urbana Göteborg till en rural periferi. Framförallt har bohemgruppen påpekat betydelsen av tillflyktsmål. Lantställen eller fritidshus har i några fall fungerat som alternativa arbetsställen och tillfälliga bostäder. Återkommande för konsulterna är uppväxterna i "*typiskt svenska miljöer*" ofta med villor som det dominerande inslaget i bebyggelsen med närhet till skogspartier och sjöar. En av bohemerna har växt upp i en utpräglad landsbygdsmiljö med jordbruk och djurskötsel även om det inte var föräldrarnas primära sysselsättning.

²³ Uttryck inom citationstecken i kursiv stil i kapitel 5 är återgivna citat från intervjuerna om ej annat anges.

Ett återkommande inslag under miljöbeskrivningarna är intervjupersonernas konstaterande att uppväxtmiljöerna präglats av *"präktighet"*, *"givna ramar"* och *"typisk svenskhet"*. En uppväxt som varit etniskt homogen. Först under 1970-talet blir det vanligt att intervjupersonerna stöter på utrikes födda. Det handlar då främst om finländare, jugoslaver, italienare, norrmän och engelsmän som antingen bosätter sig i bostadsområdet eller som respondenterna påträffar senare på arbetsplatsen eller i studiemiljön. Det är under den här perioden vanligt med arbetskraftsinvandring till Sverige för att möta den expanderande tillverkningsindustrins behov av arbetskraft (SCB 1991). En intervjuperson poängterar att nästan varje stadsdel i Göteborg saknar en balanserad fördelning av svenskar och utlandsfödda. Något som innebär att sannolikheten är låg för att hitta stadsdelar i Göteborg vars fördelning av utomlands födda och födda i Sverige samtidigt speglar stadens medelvärde (bilaga 7). Resonemanget är nära vad Bråmås (2008) konstaterat angående flyttkedjor mellan låg- och högstatusområden i Göteborg och dess koppling till upplåtelseformen.

Avseende bakgrund i arbetar- eller tjänstemannahem skiljer sig intervjupersonernas uppväxt åt. Den sociala ställningen varierar men med en viss övervikt av individer som upplever sig ha växt upp i *"medelklasshem"* där *"det arbetades"*. Det är endast det översta skiktet av höginkomsttagare som saknas i beskrivningarna. En av de intervjuade framhåller sin klassresa och beskriver sig som ett *"maskrosbarn"*. Vad avser skillnader mellan bohem- och konsultgruppernas sociala ställning under uppväxtåren kan ingen tydlig trend skönjas. Snarare är det fråga om en moderat spridning över hela det samhällsliga spektrat för båda grupperna.

5.2.2 Perioden på Hisingen

Hisingen är Sveriges fjärde största ö och utgör Göteborgs norra periferi (se figur 4.3). Idag är det den mest befolkade ön i Sverige med drygt 130 000 invånare. Det finns en tydlig fysisk och mental barriär i form av Göta älv som avskiljer Hisingen. Detta bidrar till uppfattningen att ön inte tillhör det riktiga Göteborg och att boende på Hisingen inte kan tänka sig att flytta till Göteborg och fastlandet samtidigt som Göteborgare inte vill bo på Hisingen (Trossholmen 2009). Då Hisingen blev skådeplats för omfattande bostadsbyggande under miljonprogramstiden, etableringen av Volvo i Torslanda och tillkomsten av Norra Älvstranden har ön blivit en allt mer betydelsefull del av staden Göteborg. I dag diskuteras en ny älvförbindelse mellan Hisingen och Göteborg och näringslivet i regionen förespråkar en snar byggstart då riskerna annars anses vara hämmande för tillväxten (Trouvé 2010).

Flera av respondenterna har under perioder vuxit upp på Hisingen. Ett intressant faktum mot bakgrund av att det vid intervjutillfället endast var en respondent som bodde på Hisingen. Det föreligger med andra ord en utflyttning från Hisingen där mer än hälften av de i Göteborg födda respondenterna vuxit upp. Fem av respondenterna har vuxit upp under några år på Hisingen och därefter flyttat söder

om Göta älv till vad som anses vara det "riktiga" Göteborg²⁴. Två av respondenterna är födda på Hisingen. De andra tre har flyttat dit med familjen och bott där under en period. Dessa flyttningar skall ses mot bakgrund av det ökade bostadsbyggandet i exempelvis Biskopsgården mellan 1956 och 1975 (Blank & Peter 2003). Idag upplever den respondent som är bosatt på Hisingen att "cirkeln slutits" då vederbörande flyttat tillbaka och bor i närheten av uppväxtmiljön. De övriga fyra har svårt att föreställa sig en flytt tillbaka till Hisingen. En av intervjupersonerna som vuxit upp på Hisingen nära varvsmiljöerna nämner att denna del av Göteborg medvetet undvikits senare i livet. Här får de starka band till uppväxten som ofta formar individens känsla av samhörighet till en plats (Westin 2009), en motsatt verkan.

Den skepsis som kan utläsas gentemot Hisingen avspeglas också i hur intervjupersonerna resonerar kring en flytt till de södra delarna av ön där Norra Älvstranden är beläget. Det hjälper föga att detta område erbjuder en boende- och arbetsmiljö som tidigare saknats i området, motviljan gentemot Hisingen kvarstår. Samtidigt bör påpekas att motviljan mot Hisingen baserat på personliga erfarenheter under uppväxten och ett mer generellt avståndstagande bör hållas isär. Det innebär att det inte är unikt för respondenterna att vara avogt inställda till sin uppväxtmiljö oavsett om det handlar om Hisingen eller inte.

5.2.3 Flyttningar

De flyttningar som intervjupersonerna redogjort för har haft en rad olika destinationer både inom Sverige och utanför. Inledningsvis börjar den egna flyttkarriären med ett centralt och billigt läge i Göteborg. Undantagna är de respondenter som redan innan den första egna flytten bodde centralt. De gör istället en flytt till en annan urban miljö. Förortsrespondenterna flyttar in till Göteborg för att studera eller för att bo ihop med en partner. De tre respondenter som inte kommer från Göteborgsområdet flyttar till Göteborg senare för arbete eller vidare studier. De huvudsakliga motiven för flyttningarna har varit yrkes- eller utbildningsmässiga. I regel är intervjupersonen utflyttad i ett eller ett par år för att sedan återvända till Göteborgsområdet.

En rad olika städer i Sverige blir tillfälliga vistelseorter för de intervjuade, däribland Växjö, Örebro, Stockholm, Västerås och Sollefteå. Två personer har vistats i Stockholm under en längre sammanhängande period på grund av utbildning. Vid ett tillfälle finns en uttalad överenskommelse i familjen att en flytt till en ny ort innebär

²⁴ Ett märkligt påstående då Hisingen tillhör Göteborgs stad. Dock förhåller det sig så med stöd av svaren att intervjupersonerna i flera fall bortser från denna ö då de hänvisar till Göteborg. Förklaringen till detta kan vara generationsbetingad eller ha samband med Hisingens rurala historia. Trossholmen (2009) finner i sina studier att personer som är födda och uppvuxna på Hisingen ogärna flyttar till Göteborg söder om Göta älv och att det till stor del förklaras av en stad-landsbygdsproblematik snarare än en ö-fastlandsmotsättning.

en "övergångsperiod" under ett år. En större arbetsmarknad i Göteborg och det tillfälliga arbetets art uppges vara skälet för att återflyttningen sker mycket fort. De individer som är födda och uppväxta i en annan del av Sverige svarar att de inte övervägt någon återflyttning till barndomens trakter. Familjerna är rotade i Göteborg och här finns också umgänget och arbetet. Den intervjuperson som vuxit upp i en bruksort i Bergslagen upplever att ett tidigt behov av att lämna den rurala bakgrunden förelåg. Att det sedan till slut blev Göteborg var en kombination av slump och anställningsmöjligheter. Det fanns inget socialt nätverk på plats sedan tidigare. I det avseendet är intervjupersonen avvikande i studien.

En bohem har en anmärkningsvärt aktiv flyttningskarriär över tid. Vederbörande är vid några perioder inte fast boende någonstans utan "*flyttar runt och bor i kappsäck*" och representerar på ett extremt vis hur flera av respondenterna är rörliga vid den här tidpunkten och "*passar munnen efter matsäcken*" som en konsult uttrycker det. Längre vistelser på samma plats ger samtidigt respondenterna möjligheter att reflektera över den nära omgivningens förändring. Försämringar i närservicen är ett återkommande tema bland både de respondenter som bor centralt och de som bor närmare landsbygden. Butikers nedläggningar eller frekventa ägarbyten tolkas av respondenterna som en följd av etableringen av externa köpcentra.

Förändringar i uppväxtmiljön är en viktig potentiell faktor bakom ett beslut att flytta eller stanna. De respondenter som bor i förorter till Göteborg upplever en försämring av servicen. Affärer försvinner och det blir en något längre resa för att handla det nödvändigaste. Undantaget från denna tendens är en konsult som är bosatt på en ö i skärgården dit inflyttning blivit vanligt. I takt med denna utveckling har också utbudet av närliggande service förbättrats. Främst handlar det om nya hotell och restauranger men även livsmedelsbutiker som har öppet året runt samt förbättrade kommunikationer.

5.2.4 Familjebildande

Bildandet av familj innebär att nya krav ställs på boendet. Initialt förändras respondenternas preferenser i ett förberedande steg och sökandet efter en ny och oftast större bostad inleds i samma eller andra bostadsområden. Forskning visar att åldern 20-34 år är den mest migrationsfrekventa i Sverige (Andersson 2000), vilket också överensstämmer tämligen väl med respondenternas familjebildande fas. Respondenterna vill dels ha en större bostad men ofta också tillgång till hiss, närhet till skolor och lekplatser samt till barnanpassat serviceutbud. Därtill handlar det i några fall om en flytt från den nuvarande bostaden och inte enbart en flytt till en ny bostad. Det innebär att respondenten vill lämna några av de negativa faktorerna med den nuvarande bostaden och bostadsområdet bakom sig. Det kan exempelvis handla om mycket trafik och buller, ett visst inslag av kriminalitet (bilinbrott eller skadegörelse), lyhörda lägenheter eller trångboddhet.

Tabell 5.1 presenterar upplåtelseformen och lokaliseringen av respondenternas bostadsområde år 1990.

Tabell 5.1: Lokalisering och upplåtelseform av respondenternas bostadsområde år 1990.

Respondent:	Typ av bostad:	Lokalisering i förhållande till Göteborg:
1. Bohem	Större hyreslgh	Centralt i Göteborg
2. Bohem	Större hyreslgh	Semi-centralt i Göteborg
3. Bohem	Större hyreslgh	Centralt i Göteborg
4. Bohem	Större hyreslgh (omb. till bostadsrätt)	Centralt i Göteborg
5. Konsult	Hus	Kranskommun till Göteborg
6. Bohem	Fritidshus alt. mindre hyreslgh	Ca 100 km perifert alt. Centralt i Göteborg
7. Konsult	Hus	Kranskommun till Göteborg
8. Konsult	Mindre bostadsrätt	Centralt i Göteborg
9. Konsult	Större hyreslägenhet	Semi-centralt i Göteborg
10. Konsult	Flerfamiljshus	Kranskommun till Göteborg
11. Konsult	Mindre bostadsrätt	Centralt i Göteborg

Anm: Det framgick oftast inte under intervjuerna huruvida hyreslägenheterna var privata eller tillhörde allmännyttan.

Tabell 5.1 visar att bohemerna framförallt bor i centralt belägna hyresrätter år 1990, medan konsulterna även bor i villor i förorter och i centralt belägna bostadsrätter. En central lokalisering i Göteborg innebär att respondenten bor i någon av de centrala delarna av Göteborg (se exempelvis BRG 2007). Ett semi-centralt läge innebär att respondenten bor i Göteborgs tätort och stad men att närområdet har karaktär av en egen stad inom staden, vilket exempelvis kan betyda en blandstad eller ett tydligt definierat och avskärmat område av staden (Jacobs 1992, Söderlind 1998, Andersson & Magnusson Turner 2008). De respondenter som bor i förorter till Göteborg uppger olika skäl till varför de inte bor närmare centrum. Andra hälften av 1980-talet har för dem inneburit en suburban flytt från lägenheter i centrala Göteborg.

Anledningarna till varför bostadssituationen ser ut som den gör bör även sökas i hushållet för den enskilde individen och inte enkom efter bohem- eller konsulttillhörighet. Forskning visar att de demografiska skälen, där hushållet och familjen har en avgörande betydelse, dominerar framförallt vid flyttningar över korta avstånd (Andersson 2000). Några av respondenterna har exempelvis skaffat familj och därmed haft ett större behov av utrymme under en längre tid före år 1990. Andra respondenter är precis i familjelivets inledande skede vid tidpunkten, medan ytterligare några inte är i en fas med behov av större boende på grund av familj. Utgångspunkten i resonemanget är dock att för de respondenter som har familj har framförallt barnens behov fått avgöra formerna för boendet. Utöver bildandet av familj och behovet av mer utrymme har de suburbana flyttarna även uppgett att de sökt utrymme för den egna firman varför huset då fungerat som både bostad och kontor under en period. Vidare har även gynnsamma möjligheter att förvärva fastigheter av släktingar nämnts som ett annat skäl eller helt enkelt ett *"sug efter hus"* som en respondent uttrycker sig.

5.2.5 Nuvarande bostadsområde

Av de 11 respondenterna är 2 boende (en konsult och en bohem) på samma adress vid tillfället för intervjun som de var 1990. Bohemen har den längsta sammanhängande vistelsen i samma bostad, drygt 25 år, av samtliga intervjupersoner. Trots att respondenterna uppvisar en viss flyttningsfrekvens även efter år 1990 ska tilläggas att de flesta av flyttningarna som skett efter 1990 inte inneburit någon större omställning vad beträffar miljön, avståndet till arbetsstället eller för barnens skolgång. Flyttningarna har i de fallen skett över korta avstånd inom samma del av Göteborg. Boendemiljön vid intervjutillfället för en respondent var kraftigt avvikande från boendemiljön år 1990. Några respondenters nuvarande bostadsområde utgörs av villor istället för lägenheter men är fortfarande i staden eller stadsnära. Med andra ord har respondenternas nuvarande typ av bostad i många fall inte förändrats sedan 1990 trots ytterligare flyttningar. Detta gäller framförallt konsulterna som bodde i hus 1990 och som uppger att de nu blivit rotade i hemmiljön genom barnens skolgång, det sociala kontaktnätet och en allmän anpassning till arbetslivet och arbetsstället. Två respondenter framhåller ett ständigt förnyelsearbete i form av trädgårdsarbete och renoveringar, vilket gjort att en längre tid på samma plats inte upplevts som monoton eller kreativitetshämmande.

En av bohemerna har av vad vederbörande identifierar som främst ideologiska skäl, flyttat ut "på vischan" och gjort en suburban flytt. Bohemen är den ende av de 11 respondenterna i studien som gjort en omfattande förändring av bostadstyp och bostadsområde; från lägenhet till villa och från stad till land sedan 1990, vilket pekar på att respondenterna tenderar att fortsätta samma typ av boende efter 35-årsåldern. Liknande cirkelrörelse återfinns för ytterligare en av förortsrespondenterna, vilket inneburit att personen flyttat tillbaka till sin barndoms villaområde. Båda respondenterna uppger att de tidigare varit motvilliga till ett återvändande.

Norra Älvstranden berörs här med avsikt att studera huruvida respondenterna har eller skulle kunna tänka sig att flytta dit i nuläget, exempelvis mot bakgrund av att barnen flyttat ut eller en tryggare anställning möjliggjort banklån för att finansiera en bostadsrätt. Ett sådant beslut skulle i så fall innebära att Norra Älvstranden är en indikator på huruvida "waterfront redevelopment" utgör ett tänkbart boende (Hoyle 2000). Dock uppvisar respondenterna en motvilja mot Norra Älvstranden, vilket inte förändrats över tid. En intervjuperson uttrycker en avsaknad av genuinitet som ett av argumenten. Jämförelsen med Floridas teser (2004) är befogad då de kreativa individerna enligt teserna skyr skapade bostadsområden som saknar inslag av autenticitet samtidigt som valet av bostad är mycket betydelsefullt. En konsult har vid tillfället för intervjun sitt arbetsställe i Stockholm. Eftersom bostaden ligger i Göteborg bor respondenten i en övernattningslägenhet eller på hotell under veckorna. Det nuvarande boendet i Göteborg upplevs så positivt att det är värt den uppoffring som krävs för att veckopendla.

Det faktum att flera av respondenterna uppger att de gjort en form av spekulativ boendekarriär på grundval av hur det svenska ägandesystemet med bostadsrätter och omgjorda hyresrätter fungerar bör påpekas. Det är relevant i sammanhanget då det lett till en förbättrad ekonomisk situation för några respondenter, vilket möjliggjort förvärv av hus eller bostadsrätter. Den ekonomiska krisen 1991 - 1994 som medförde att BNP steg med måttliga 2 % mellan 1990 – 1995 (Perbo 1999) markerar slutet på en period med stigande priser på hus och lägenheter och inledningen på en dämpad fastighetsmarknad.

5.3 Respondenternas yrkesroller

5.3.1 Förändrade anställningar

En rad faktorer påverkar respondenternas yrkesroller och inledningsvis diskuteras här förändrade anställningar. Respondenternas yrkeskarriärer varierar både vad avser antal och av anställningens längd. Förändrade anställningar påverkar respondenternas yrkesroller i olika utsträckning. De respondenter som haft samma yrke under en längre tid beskriver exempelvis att arbetsuppgifterna skiftat betydligt. Det föreligger med andra ord en föränderlighet i arbetets natur som är gemensam för samtliga respondenter. Tabell 5.2 visar respondenternas yrken vid två olika tillfällen samt deras utbildning.

Tabell 5.2: Respondenternas yrke år 1990 och år 2008 samt utbildning.

Respondent/undergrupp	Yrke 1990	Yrke 2008	Utbildning
1. Man -58/Bohem	Översättare, författare, kritiker	Översättare, EF	Grundskola
2. Kvinna -56/Bohem	Författare, städare	Författare	Journalist
3. Kvinna -56/Bohem	Konstnär, postanställd	Konstnär, vårdare	Konst
4. Kvinna -53/Bohem	Dansare, arbetslös, koreograf	Koreograf, chef	Dansterapeut
5. Kvinna -60/Konsult	PR-konsult	Kommunikationschef	Information
6. Kvinna -60/Bohem	Skulptör, kulturarbetare, lärare	Skulptör, dansare, massör	Gymnasium
7. Kvinna -57/Konsult	PR-konsult, marknadsföring	PR-konsult, coaching	PR-utb. (USA)
8. Man -59/Konsult	Marknadschef, frilans	Copywriter	Ingenjör
9. Kvinna -58/Konsult	TV-producent, lärare	Tv-producent, projektled.	Journalist
10. Man -57/Konsult	Arkitekt	Arkitekt, chef	Arkitekt
11. Man -59/Konsult	Forskarstuderande	Lektor, EF, författare	Forskning

Anm: EF = Egen företagare. IP 4 genomgick utbildning till dansterapeut vid intervjutillfället. Information var en tidigare benämning på vissa utbildningar inom samhällsvetenskap. IP 9 var även föräldraledig under 1990.

Bohemerna har ofta haft eller har parallella anställningar för att klara uppehållet, vilket stärkt dem i deras identifikation som konstnärer och kulturarbetare. Konsulterna har bytt jobb men tydligare behållit en förankring till branschen och utbildningen. Över tid märks en etablering av egenföretagare i båda grupperna. Vad avser respondenternas utbildning har två bohemer kortare utbildningar som inte haft någon bärighet på senare yrkesval. En av de övriga respondenterna har idag ett yrke som inte är kopplat till den formella utbildningen. De övriga 8 respondenterna har utbildningar som alla på något vis motsvarar det yrke som de idag uppger att de har. Som tidigare nämnts fanns inte alla yrken när respondenterna inledde sin

yrkeskarriär och det har då varit fråga om att skapa sitt eget yrke, ibland med inspiration från utbildningar och nya yrken utomlands. Bohemerna har en marginellt kortare utbildning, vilket tydligast framgår av att två av bohemerna saknar eftergymnasial utbildning. Dock saknar inte alla bohemer högskoleutbildning, en respondent har exempelvis examen från konsthögskolan Valand i Göteborg.

Respondenterna i konsultgruppen uppger i flera fall att de idag har ett yrke som inte fanns när de inledde sin professionella karriär under 1980-talet. Utbildningen har då tjänat som en initierande mekanism, vilket senare lett vidare till anställning inom den nuvarande branschen. Detta faktum är särskilt framträdande för konsulter verksamma inom management och PR. Konsulterna tar då fasta på en förmåga eller ett karaktärsdrag, exempelvis skicklighet med tal eller grafisk framställning hos sig själva, som får fungera som gemensam nämnare för yrkeskarriären. Exempelvis *"jag har alltid varit duktig på att rita"*.

Tre av konsulterna och en av bohemerna har avancerat till chefspositioner. Ingen av de fyra uppger att detta varit eftersträvaransvärt utan att det skett av en slump och att de *"blivit tillfrågade"*. Ytterligare en konsult har blivit erbjuden flera chefspositioner men tackat nej då det förelegat en misstanke om att arbetsmiljön skulle komma att försämrans. Chefskapet har inneburit förändringar i arbetsuppgifter mot mer administrativa göromål samt bidragit till en helikoptersyn över verksamheten. Respondenterna är ambivalenta i sin inställning till att vara chef. Det har bidragit till varierande arbetsuppgifter samtidigt som de kommit längre från det initiala yrket. Detta förklaras till viss del också av förbättringar inom informationsteknik och organisering. En konsult uppger att *"endast 5 % "* återstår av det yrke som respondenten en gång utbildade sig till och arbetade som. För flera av respondenterna förhåller det sig på liknande vis, uttryckt i att de nuvarande arbetsuppgifterna ter sig tämligen avlägsna från den ursprungliga utbildningen och yrket.

Under perioder av respondenternas yrkesliv har det varit vanligt med parallella arbeten av ströjobbskaraktär, framförallt bland bohemerna. Att etablera egna rörelser, exempelvis enskilda firmor, är vanligt bland båda grupperna och speglar en allmängiltig trend mot individuell och kunskapsbaserad konsultverksamhet. Antingen har respondenterna en egen rörelse som följer deras yrkeskarriär parallellt under lång tid eller så varvas anställningar med frilansande verksamhet. Det förekommer också närmare samarbeten inom samma företag där ingen är anställd utan arbetar utifrån den egna rörelsen. Avseende den rumsliga separeringen av arbetsställe och bostadsområde är den tämligen uttalad för båda grupperna med undantag för två bohemer.

5.3.2 Fem komponenter i yrkesrollen

Mot bakgrund av de diskussioner som förts under intervjuerna kan följande fem komponenter i yrket ställas upp:

1: *Vilket yrke vi säger att vi har.* En komponent som relativt enkelt beskriver traditionella yrkesgrupper. Det ligger nära till hands att här tänka på hantverkaryrken eller på yrken som är tydligt placerade i en hierarkisk ordning, exempelvis inom vården. Som tidigare nämnts svarade även några intervjupersoner tämligen ofreflekterat över vilket yrke de hade. För dem följer yrket som beständigt och dessutom knutet till utbildningen. Förändringar kan ha skett över tid men respondenten identifierar sig fortfarande starkt med det ursprungliga yrket.

2: *Vad vi de facto gör i vårt yrke.* Här föreligger det en tydlig trend mot förändrade arbetsuppgifter. Flera av intervjupersonerna har eller hade två olika anställningar samtidigt varför arbetsuppgifterna och vad de faktiskt gör skiljer sig åt. Arbetsuppgifterna var i flera fall säsongbetonade, exempelvis knutna till redovisningstidpunkter för administrativa uppgifter, till deadlines för kreativt skapande eller till ansökningsperioder för medel till forskning eller kulturarbete. Till de säsongbetonade arbetsuppgifterna hör också undervisningen som följer höst- och vårterminsindelningen. Respondenterna upplever att arbetsuppgifternas fragmentering ökar, ofta med följderna att en bredare kompetens behövs.

3: *Var vi jobbar.* Av intervjupersonerna var det ingen som omedelbart nämnde sin arbetsgivare eller sitt direkta bidrag till företaget under de inledande diskussionerna rörande yrket. Däremot framkom det senare i några fall vilken den nuvarande arbetsgivaren var. Frågan var man jobbar kan besvaras på flera olika vis beroende på intervjupersonens identifiering med arbetsgivaren och/eller arbetsstället. Distinktionen mellan var man geografiskt arbetar och vilket företag man jobbar åt är svår att göra utan ytterligare ledning. "Jag jobbar åt Volvo", "jag jobbar i Kungsbacka" och "jag jobbar i läppstiftet" är alla tre exempel på möjliga svar på frågan var man arbetar och som kan tänkas illustrera hur individen uppfattar sitt arbete. Detta medför ett annat sätt att beskriva sin yrkesroll och aspekterna på den genom att respondenterna svarar var någonstans de jobbar.

4: *Vilken titel vi har.* Denna aspekt framträdde med tydlighet när det gällde konsulterna i studien. Konsult²⁵ kan inte hävdas vara ett yrke i egentlig mening. SCB (2009b) har exempelvis inte någon yrkeskategori för konsulter i sin yrkesstatistik. Med andra ord innefattar begreppet konsult snarare tjänsten som utförs och kan då

²⁵ Begreppet konsult skall i det här sammanhanget inte sammanblandas med den undergrupp benämnd konsulterna som används i kapitlet. Konsult var i det här fallet ett begrepp som lyftes och diskuterades av intervjupersonerna själva. Intervjupersonerna är inte medvetna om den indelning i undergrupperna bohemer och konsulter som senare gjordes.

innehålla en rad olika typer av arbetsinsatser. Under intervjuerna med konsulter har därför respondenterna själva förklarat att de egentligen är arkitekter, kommunikationsstrateger, projektledare, föredragshållare eller copywriters. Det uppstår en koppling till punkt 3 då respondenterna förklarar att deras arbetsgivare är ett konsultföretag. Flera av intervjupersonerna nämnde att det förekommer interna titelsystem som endast i begränsad utsträckning kommuniceras utåt. Bohemerna kallar sig konstnärer eller kulturarbetare och lägger större tyngd i titeln som konstnär än konsulternas motsvarande benämning. Bohemerna är inte i lika stor utsträckning medvetna om huruvida de har en intern titel hos den nuvarande arbetsgivaren, vilket hänger ihop med den generellt mindre betydelse som identitetsbärare anställningen "för brödfödan" har.

5: *Vilken utbildning vi har.* Avslutningsvis bör störst uppmärksamhet läggas vid individernas utbildning i förhållande till deras yrkesroll. Sammantaget bidrar utbildningen till att ytterligare försvåra en generalisering av yrkesrollen i en statistisk yrkesdefinition. Förvisso kan den underlätta kategoriseringen vilket tidigare visats, men för en majoritet av respondenterna råder det motsatta förhållandet. En förklarande faktor är det långa tidsavstånd som råder mellan respondentens utbildning, vilket ofta skedde under första halvan av 1980-talet, och det yrke som respondenten har vid tidpunkten för intervjun. Dock kan utbildning sägas utgöra den vägvisare som fört flera av intervjupersonerna i riktning mot de arbetsuppgifter de har idag. I några fall fanns inte det nuvarande yrket i början på 1980-talet när karriären inleds men utbildningen hjälpte till att lägga grunden för det nya yrket. De undantag som förekom var den arkitekt- eller konstutbildade respondenten. Med tillägget att för flera respondenter fanns inte yrket inledningsvis varför utbildningen istället blivit anknytningen bakåt i tiden. Då de flesta respondenterna är verksamma inom tjänstesektorn kan uppfinnandet av deras yrken efterhand betraktas mot bakgrund av den expansion som skett i dessa branscher (jfr kap 4).

Sammantaget bör de fem komponenterna i yrkesrollen belysas mot bakgrund av den ekonomiska omstruktureringen i omvärlden och i Göteborg. Det har tidigare framkommit att omstruktureringen inneburit en expanderande privat tjänstesektor och ökade krav på flexibla anställningsförhållanden. Respondenternas nya titlar och tjänster är framförallt för konsulterna relaterade till etableringen av nya branscher som exempelvis management och PR.

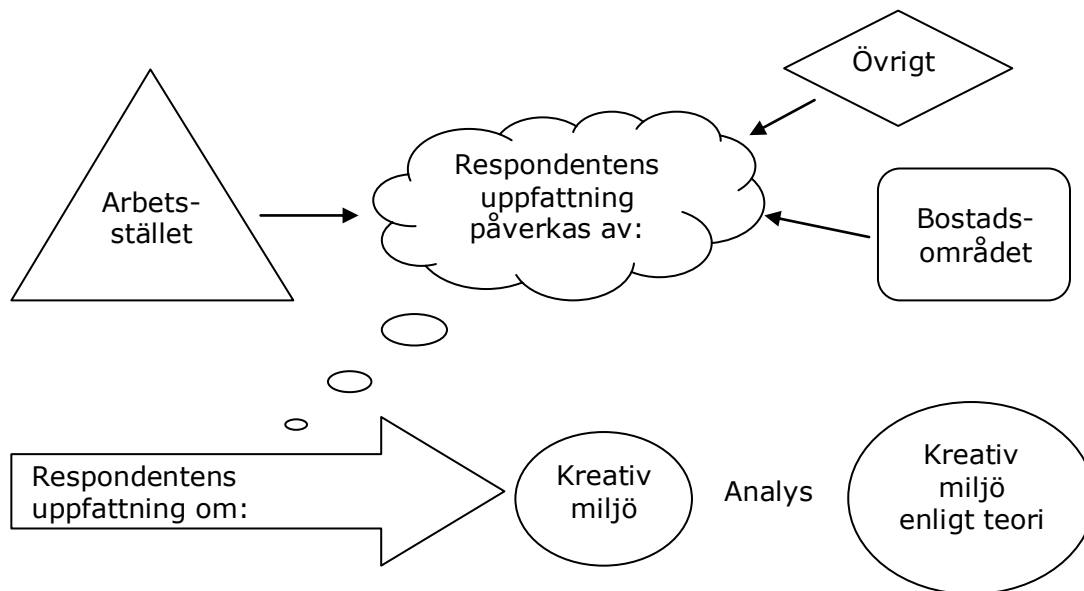
5.4 Respondenternas medvetenhet om kreativa miljöer

5.4.1 Uppfattningar om kreativa miljöer

Tidigare har framkommit att intervjupersonerna tenderar att välja nytt bostadsområde med hänsyn till barn och familj, vilket också påverkar respondenternas uppfattning om och betydelsen de anser att kreativa miljöer kan

tillskrivas. Över tid fokuserar flera av respondenterna på nyttan av de kreativa miljöerna kopplat till arbetsinsatsen. Med andra ord går den kreativa miljön från att vara romantiserad och ofta teoretiserad till att bli ett verktyg för yrkesutövandet.

Figur 5.1 visar en modell över respondenternas kreativa miljöer och hur de två fysiska aspekterna, bostadsområde och arbetsställe, formar deras uppfattning om kreativa miljöer.

Figur 5.1: Uppfattningar om kreativ miljö illustrerade i en analysmodell.
Källa: Bearbetning av Borggren (2009).

Av figur 5.1 framgår att respondenternas uppfattningar om kreativa miljöer påverkas av deras arbetsställe och bostadsområde. Därtill förekommer det sannolikt ytterligare faktorer som kan tänkas inverka på uppfattningen om vad en kreativ miljö är. Det kan exempelvis innebära att respondenten är skeptisk till begreppet kreativitet och därav helt eller delvis förhindrad att beskriva en kreativ miljö. Sambandet mellan uppfattning om typ av plats (arbetsställe eller bostadsområde) är dynamiskt då respondenterna uppger att deras syn på vad som varit kreativa miljöer tidigare i livet inte längre uppfattas på samma sätt. Huvuddragen av respondenternas beskrivningar blir därmed föremål för jämförelser med teorin.

En konsult tycker att frågan rörande medvetenheten och nyttan av kreativa miljöer är svårbesvarad. Enligt vederbörande finns kreativa miljöer "överallt". Det avgörande blir då om de kreativa miljöerna eftersöks eller inte. För intervjupersonens egen bransch innebär det att hela tiden ha kreativa kännetecken, signaler och markörer, som fungerar som identitetsbärare och signalerar till en potentiell kund att han eller hon kommit rätt. Med andra ord råder en kontinuerlig medvetenhet om de kreativa miljöerna och nyttan av dem ur ett professionellt perspektiv.

För den respondent i studien som kanske hade den allra högsta arbetsbördan vid intervjutillfället är medvetenheten om den kreativa miljön klar och tydlig. På arbetsstället, som respondenten sällan lämnar före klockan åtta på kvällen, är den kreativa miljön konkretiserad i de olika arbetsgrupper som vederbörande är engagerad i. Här måste den kreativa miljön, främst uttryckt som det öppna samtalet och bollandet av idéer, vara ständigt närvarande. Medvetenheten och betydelsen är oförändrad över tid. Eftersom arbetet är styrt av diverse olika deadlines och beting hamnar fokus på färdigställandet och levererandet av en idé eller produkt. Det ligger i allas intresse att den kreativa processen underlättas och nyttan av den kreativa miljön ligger återigen på den professionella sidan.

När den kreativa miljön associeras till hemmet och bostadsområdet svarar flera intervjupersoner ja på frågan om den kreativa miljön haft betydelse. Inte bara har den haft betydelse, utvecklar en konsult, den har dessutom eftersökts och det har uppfattats som en seger efter exempelvis renoveringsarbeten eller långvariga eftersökningar. I ett fall handlade det om en budgivning på ett radhus i östra Göteborg som vanns. Därmed är svaret för respondenten att det ligger en stor betydelse i att bo i en kreativ miljö då det eftertraktade huset uppfyllde de personliga preferenserna. För respondenten är också en kreativ miljö kopplad till uppfattningar om inredning, mode och smak, vilket innebär att medvetenheten om en kreativ miljö hör samman med tydliga materiella karakteristika. "Nyfunkis" uppfattas exempelvis som icke-kreativt då det inte passar respondentens önskemål om en mer "personlig stil". Med andra ord är en kreativ miljö i hemmet samma sak som att trivas i sitt hem och viljan att göra det är självklar.

En bohem redogör för resor utanför Sverige till miljöer med konstnärligt verksamma människor. Dessa resor uppfattar intervjupersonen inte som ett medvetet sökande efter kreativa miljöer utan istället ett sökande efter "gynnsamma betingelser" för kreativt arbete. Därmed går intervjupersonen emot uppfattningen att vederbörande medvetet skulle ha sökt kreativa miljöer. Istället har erfarenheterna av dessa miljöer kommit senare och de kreativa miljöerna utomlands är retrospektiva. En snarlik uppfattning har en annan bohem som påpekar vanans makt när det handlar om betydelsen av kreativa miljöer. Det är genom träningen och arbetet med pjäser och uppsättningar som individen kommit att lära sig och vänja sig vid vilken typ av miljö som ger bäst förutsättningar för kreativt skapande. Intervjupersonen påpekar att det inte har förekommit en förutbestämd uppfattning om vilken typ av miljöer som vederbörande bör söka sig till och återigen blir den kreativa miljön ett fenomen som vi tillåts reflektera över i retrospektiv. De facto var och är intervjupersonen ytterst kreativ i dessa miljöer.

5.4.2 Mötesplatser

Under intervjuerna har begreppet mötesplatser rymt en rad olika betydelser där den gemensamma nämnaren är interaktionen mellan människor på framförallt

arbetsstället. Hemmet betraktas inte primärt som en mötesplats och därigenom som en kreativ miljö utan det är i så fall miljöer utanför och runt bostadsområdet som fungerar som mötesplatser. Ett flertal intervjupersoner exemplifierar med mötesplatser som de själva upplevt varit viktiga i deras kreativa skapande. För några av bohemerna innebär mötesplatser en tom scen i en lokal som används till gemensamma repetitioner. För konsulterna är mötesplatserna uttryckta som öppenhjärtiga diskussioner och konflikter på arbetsstället där ingen behöver förställa sig eller riskera att bli misskrediterad på grund av felaktiga åsikter. För några av bohemerna vars arbetsuppgifter utgörs av mycket skrivande i enskildhet är mötesplatserna framförallt ventiler i hemmet eller på neutral mark efter arbetsdagens slut. Även om skribenterna inte står i direkt beroendesituation till mänskligt interagerande framgår det tydligt att deras skapande indirekt inte skulle vara realiserbart utan mötesplatserna.

Problematiken med att ha oklara gränser mellan arbetsstället och hemmet tar en respondent som exempel på hämmande för kreativa miljöer och för arbetsinsatsen. Det innebär enligt respondenten att mötesplatserna förlorar sin attraktion.

Enligt en konsult är ett viktigt inslag i kreativa miljöer blandningen av människor och tar universitetsvärlden som ett dåligt exempel. Således har individen medvetet valt att inte samarbeta med yrkesakademiker utan att istället söka kompetenser utanför den akademiska världen. Vad intervjupersonen därför söker är mötesplatser som kan underlätta dessa möten mellan akademiker och icke-akademiker. Universitetens ambitioner med tvärvetenskaplighet dömer intervjupersonen ut som misslyckat:

”De kreativa miljöerna handlar om att hitta rätt människor. Även om universiteten sysslat med tvärvetenskaplighet i 30 år så blir det ändå individer som drar efter samma bana.” (IP 11)

Universitetens ansträngningar med att åstadkomma blandningar av discipliner och vetenskaper är enligt respondenten inte tillräckliga. Detta har delvis att göra med försörjningssituationen och de områdesindelningar som råder inom akademien förklarar respondenten. En annan respondent med god insyn inom universitetsvärlden påpekar även de sämre kreativa miljöer som råder i den akademiska världen och förklarar det med oklar riktning. Vederbörande är i en position som gör det möjligt att jämföra arbetsmiljöerna i näringslivet med motsvarande inom akademien.

5.4.3 De tysta platserna och välbefinnandet

Några av respondenterna i bohemgruppen beskrev tysta platser som varit givande ur skapandesynpunkt. Exempelvis ett stipendium till en by på landsbygden i Frankrike som upplevdes som *”tyst och tråkig”*. Under de förutsättningarna lyckades

intervjupersonen komma in i ett flyt i skapandet som var mycket positivt. Ytterligare två respondenter ur bohemgruppen framhöll vikten av tystnad och lugn i samband med dansträning och repetitioner men som inte nödvändigtvis behövde vara ruralt lokaliserad. En process som likt författarnas arbete mycket handlar om att *"gå in i sig själv"*. För att en kreativ miljö skall kunna uppfylla detta krävs det tysta platser. Två bohemer har stugor norr om Göteborg dit de beger sig under perioder för att ta tillvara på tystnaden och lugnet som framförallt präglar lågsäsongen.

"Slutna rum" uppfattas av en konsult som något som inte *"är så bra"*. I detta fall kopplas kreativa miljöer framförallt till gemensamma projektarbeten i grupp. En annan konsult betonar vikten av att dörren till arbetsrummet måste få vara stängd ibland när vederbörande önskar en lugn och tyst miljö. Förvisso inte en lika drastisk åtgärd som att resa till sommarstugan för att få vara ifred och arbeta men det pekar trots allt på konsultgruppens ambivalens rörande tysta miljöer och slutna rum.

Det allmänna välbefinnandet har stor inverkan på de kreativa miljöerna enligt en av konsulterna. Exempelvis kan man vara kreativ hemma i samband med renovering av hus eller pysslande i trädgården samtidigt som välbefinnandet också bidrar positivt till atmosfären på arbetsstället. Fler exempel på platser som genom sitt välbefinnande blir en sekundär kreativ miljö är löpspår och träningsmiljöer. Här finns ingen uppbyggd förväntan på att leverera en idé eller ett förslag och av den anledningen, hävdar en respondent i konsultgruppen, möjliggörs spontan kreativitet ur stundens välmående. Att respondenterna söker ett alternativ till deras invanda boende- eller arbetsmiljö för att tillvarata kreativitet pekar mot att det förekommer en dualism. Flera faktorer samverkar ofta i respondentens verksamhet och vad gäller tysta platser och välbefinnande är det tydligt att ett alternativ till den ofta urbana miljön under perioder eftertraktas. Perioderna kan vara regelbundna, exempelvis *"två kvällar i veckan"*, eller under längre sammanhängande tider.

5.4.4 Hemmiljön

Hemmiljön är kreativ då den innebär trygghet för respondenterna där *"var sak har sin plats"*. I hemmet finns också fritidsintressen såsom böcker, musik och trädgård nära till hands vilka utövar ett indirekt inflytande och försätter emellanåt individerna i kreativa sinnesstämningar. En av personerna i konsultgruppen kan på ett mer lekfullt vis utöva sitt yrke i trädgårdslandet och i verkstaden vilket upplevs som kreativt. Det handlar med andra ord om olika typer av *"triggare"* som finns nära till hands i hemmet och som stimulerar kreativa reaktioner hos intervjupersonerna. I konsultgruppen går meningarna en aning isär rörande hemmet som kreativ miljö. Samtidigt som exempelvis trädgårdslandet lovordas som ett kreativt utrymme påpekar en intervjuperson med bestämdhet att den enda gång som vederbörande verkligen känt sig icke kreativ var *"när jag gick hemma"*. Resultaten av beskrivningarna av kreativa miljöer pekar istället på att det handlar om olika typer av omgivning och sinnesstämningar.

Det finns en tendens mot mer "ordning och reda". Det förklaras av att flera intervjupersoner tröttnat på oklara förhållanden till arbetsställe och hem, vilket innebär att tydligare markörer mellan hemmiljön och arbetsmiljön efterfrågas. Kombinationen av antingen egen företagare, frilans eller som konstnärligt skapande, upplever samtliga individer blir ohållbart över tid. Ett flertal faktorer spelar in i denna utveckling. Framförallt handlar det om en förändrad syn på hemmet som kreativ miljö när familjen växer och om en uppväxtaspekt, vilket innebär att respondenten har ett annat behov av struktur i medelåldern jämfört med de inledande åren i den yrkesverksamma karriären.

En respondent ur bohemgruppen vill helst inte beskriva några kreativa miljöer utan undviker frågan. Dock talar respondenten om "negativa sociala miljöer" som hämmande för kreativiteten. De negativa sociala miljöerna är platser som saknar "mänskliga möten" eller som känns påtvingade på något vis, vilket respondenten exemplifierar med kön till kassan på en stormarknad. Respondenten beskriver de negativa sociala miljöerna som liggande i närheten till hemmiljön varför de frekventeras ofta men utan egentlig önskan om att uppleva dem. Över lag råder en tendens bland respondenterna i studien att inte beskriva hemmiljön som en kreativ miljö i någon större utsträckning. Framförallt är konsulterna kortfattade i sina beskrivningar av de kreativa miljöerna i eller i nära anslutning till hemmet. En respondent uttrycker att "de klassiska" attributen finns på plats i hemmet, vilket skulle kvalificera den som kreativ miljö. Dessa attribut innefattar konst, litteratur och musik.

Den kreativa miljön kopplat till hemmiljön beskrivs av några intervjupersoner som en mötesplats av något slag. Omständigheterna för denna plats varierar likväl som syftet. För några individer är det ett arbetsställe som lämnas när arbetsdagen tar slut. Därefter är det antingen slut med kreativa miljöer i tillvaron eller så tar en ny typ av kreativ miljö vid i samband med hemkomsten. I undantagsfall slutar den kreativa miljön när personen når arbetsstället och mycket av hemligheten bakom det kreativa arbetet handlar i detta fall om att bibehålla den inspiration som upplevts i hemmet.

5.4.5 Kreativ miljö i jämförelse med några egenskaper

Detta avsnitt jämför intervjupersonernas bild av en kreativ miljö med tidigare forskning. För att operationalisera jämförelsen har ett test utförts under intervjuerna. I tabell 5.3 presenteras medelvärden på en skala från 1 – 5 (med 5 motsvarande fullständig överensstämmelse) där respondenterna jämför sin egen kreativa miljö med egenskaper hämtade ur litteratur om kreativitet.

Av tabell 5.3 framgår att *mötesplatser* är det påstående som har det högsta medelvärdet. Tidigare i kapitlet har framkommit att *mötesplatser* också var något som intervjupersonerna själva beskrev under intervjun. *Mötesplatser* följs av *bra infrastruktur* och *många olika sätt att bo på* på delad andra plats. Behovet av olika

former av sociala utbyten är starkt bland samtliga respondenter även om gestaltningen kan variera. *Många olika sätt att bo på* är framförallt knuten till tanken om att bekämpa segregation i staden med hjälp av att blanda hustyper, upplåtelseformer och storlek i respektive bostadsområde (Holmqvist 2009).

Tabell 5.3: I hur stor utsträckning överensstämmer följande påstående med din bild av en kreativ miljö?

Påstående	Medelvärde av respondenternas värderingar (N =11)
<i>Mötesplatser</i> (Jacobs 1992)	4.50
<i>Bra Infrastruktur</i> (Andersson 1985b)	4.45
<i>Många olika sätt att bo på</i> (Söderlind 1998)	4.45
<i>Tolerans mot avvikande beteende</i> (Florida 2004)	4.25
<i>Blandade funktioner</i> (Törnqvist 1983)	4.18
<i>Resa</i> (Törnqvist 2009)	4.00
<i>Natur</i> (Florida 2004)	3.95
<i>Storstadsregion</i> (Florida 2004)	3.82
<i>Kvartersgemenskap</i> (Jacobs 1992)	3.73
<i>Riskkapital</i> (Törnqvist 2009)	3.73
<i>Parker</i> (Jacobs 1992)	3.68
<i>Strukturell instabilitet</i> (Andersson 1985)	3.64
<i>Aktiv på fritiden</i> (Clark et al 2002)	3.61
<i>Bohemer</i> (Florida 2002)	3.50
<i>Etisk Mångfald</i> (Florida 2004)	3.27
<i>Universitet</i> (Hägerstrand et al 1991)	3.09
<i>Flytta</i> (Törnqvist 2009)	2.90
<i>Centralt beläget i staden</i> (Clark et al 2002)	2.73
<i>Operahus</i> (Hall 2000)	2.68
<i>Nobelpristagare</i> (Törnqvist 2009)	2.00

Källa: Bearbetning av Borggren (2009).

Bra infrastruktur associerade respondenterna med att kunna ta sig mellan olika platser på ett smidigt sätt, vilket förvisso inte är speciellt stimulerande för kreativiteten men det ansågs ändå vara ett nödvändigt verktyg. Former för infrastrukturen varierade med respondenternas erfarenheter av respektive färdmedel. Avsaknaden av exempelvis buss och spårvagn som avgår relativt frekvent upplevde flera respondenter som negativt. En respondent beskrev då detta påstående lästes upp att det helst av allt skall vara en *"lantlig känsla med tillgång till stadens service"*. Enligt respondenten var just en fungerande infrastruktur ett exempel på skillnaden mellan stad och landsbygd. *Bra infrastruktur* har lyfts fram av Andersson (1985b, Andersson & Strömquist 1988) som en viktig förutsättning för framgångsrika kreativa miljöer.

Trots att *tolerans mot avvikande beteende* inte var något som intervjupersonerna själva nämnde under intervjuens inledande delar hamnar påståendet högt i tabell 5.3. Det var först när respondenterna konfronterades med påståendet som det togs för givet att det var ett viktigt inslag i uppfattningen om en kreativ miljö. Det snarlika *etnisk*

mångfald hamnar långt ned i tabellen. En av intervjupersonerna associerar till olika slag av fundamentalism och tar direkt avstånd från påståendet.

Diskrepansen mellan *att flytta* och *att resa* är också intressant att notera i tabell 5.3. Då *resa* har ett avsevärt högre medelvärde antyds det här att intervjupersonerna är nöjda med den kreativa miljö de bor i för närvarande. Det är vidare inte någon högre överensstämmelse mellan individernas uppfattade kreativa miljö och ett centralt läge. Endast ett av påståendena i tabell 5.3 faller under hälften av det maximala värdet 5, vilket indikerar en generellt positiv inställning till en majoritet av påståendena. Att *centralt beläget i staden* inte spelar någon större roll för respondenterna är något överraskande även om resultatet reflekterar den boendekarriär som många av dem hunnit göra. Då *storstadsregion* hamnar betydligt högre innebär det att respondenterna dock inte associerar den kreativa miljön med en plats som är belägen alltför långt från centrum.

Nederst i tabell 5.3 återfinns *nobelpristagare* och *operahus*, vilket väl avspeglar respondenternas uppfattningar rörande associationen mellan dessa båda faktorer och kreativa miljöer. Även *universitet* hamnade på den nedre halvan av tabell 5.3. *Bohemer* var ett påstående som respondenterna brottades med att försöka förstå. Några respondenter gjorde historiska kopplingar när detta påstående nämndes och hade svårt att sedan relatera begreppet tillbaka till egna upplevelser. Därtill kan begreppet ha en negativ konnotation på svenska, vilket ytterligare gjorde några respondenter tveksamma till hur de skulle associera *bohemer* med uppfattningen om deras kreativa miljö. Den respondent ur bohemgruppen som vistats i Amsterdam påpekade den skillnad som rådde mellan svenska förhållanden och holländska vad avser förekomsten av *bohemer* i kreativa miljöer.

5.5 Den kreativa miljöns påverkan på respondenterna

5.5.1 Utlandsvistelsens betydelse för senare val av boende

Det förekommer 4 längre flyttningar utomlands utan att någon respondent rotar sig permanent på platsen. Det har framförallt varit tidsbegränsade vistelser som haft förutbestämda "*avslut*", exempelvis arbete som au pair eller via utbytesstipendium. Det skulle kunna tänkas att dessa tidsbegränsade utlandsvistelser sänker sannolikheten för att respondenten skall bli kvar utomlands permanent till skillnad mot en mer "*chansartad*" vistelse utomlands, vilket förekommit i ett fall. I takt med att respondenterna blir äldre blir flyttningsfrekvensen lägre. Följande citat belyser hur några av respondenterna med längre utlandsvistelser bakom sig såg på sambandet mellan vistelsen i utlandet och det senare boendet i Sverige:

"Nej, jag tror inte jag kan påstå att mina utlandsvistelser påverkat mitt boende senare i livet. Möjligen vidgade det mitt perspektiv något - som uppvuxen i lantligt belägen villa med stor tomt fick

jag, när jag var i München, erfarenhet av att bo på liten yta väldigt centralt i staden." (IP5)

Respondenten upplever hur utlandsvistelsen kontrasterade mot den boendemiljö som individen tidigare varit van vid. Dock slår respondenten tämligen säkert fast att vistelsen i Tyskland inte haft någon senare betydelse för valet av boende i Sverige. Med ännu större övertygelse resonerar följande respondent:

"Nej, min stipendievistelse i Frankrike har inte påverkat mitt val av bostad.

Jag bor kvar i samma gamla lägenhet där jag bott de senaste tjugofem åren." (IP2)

Av ovanstående citat framgår att respondenten inte anser att utlandsvistelsen haft någon betydelse för senare val av bostadsområde, vilket förklaras av att det inte skett några flyttningar. Utlandsvistelsen befrämjade istället det kreativa arbetet. En annan respondent förhåller sig mer kluven till huruvida utlandsvistelsen påverkat det senare valet av hem:

"Jo det har dom delvis - då jag delvis trivs i förorten nu pga att här finns många olika kulturer, människor från flera länder, det talas flera språk och det minner om exempelvis Amsterdam. Då känner jag mig mer som att jag bor i världen än just i Sverige... och det känns positivt eftersom det är det jag gör.

I Göteborgs centrum är det inte så." (IP6)

Det framgår av citatet ovan att respondenten finner likheter mellan den förort i Göteborg som vederbörande nu bor i och Amsterdam. Däremot framgår inte om det är utlandsvistelsen som sedermera fått respondenten att bosätta sig i en mångkulturell förort till Göteborg. De facto förhåller det sig så att bostäder i regel är lättare att få tag i i de invandrartäta förorterna till Göteborg då upplåtelseformen ofta är mycket ensidig och genererar ett stort utbud av allmännyttiga hyreslägenheter. Respondentens citat ovan beskriver centrala Göteborg som en segregerad stadskärna avseende de boendes födelseland. Respondenten upplever inte att Göteborgs centrum är jämförbart med Amsterdam och därtill inte heller en kreativ miljö. Angående människorna i boendemiljön berättar samma respondent:

"Stavanger har nog påverkat mig konstnärligt men det tror jag berodde mer på mig själv än på staden. Vid sidan av att jag tycker norrmän är gladare och delvis öppnare än svenskar och det tyckte jag även då jag bodde där." (IP6)

Respondentens resonemang pekar på betydelsen av människorna i boendemiljön, och hur de kan komma att påverka det senare valet av hem och till viss del

bostadsområde. Det reflekterar också, tillsammans med de tidigare citaten i detta avsnitt, hur olika behov rörande boendet gestaltar sig. En annan respondent anser att utlandsvistelsen haft betydelse för det senare boendet i Sverige:

”Att ha ett personligt, trivsamt och mysigt hem, gärna olikt mycket annat, har varit viktigt för mig, och när du säger det så har bilderna av olika hem från USA-tiden inte sällan dykt upp i huvudet. Det har nog gett mig en alternativ referensram. Jag vet att det finns annat än ’standard’-sättet att bo som inte nödvändigtvis behöver betyda dyrare.” (IP7)

I citatet ovan beskriver respondenten hur utlandsvistelsen bidragit till en alternativ referensram som haft betydelse senare i livet. Respondenten påpekar också skillnader mellan Sverige och USA vad gäller konkreta former av byggande, inredning och hur man ser på lyx. För respondenten har utlandsvistelsen inneburit att uppfattningen om hur man kan bo förändrats.

Det går mot bakgrund av svaren på frågan huruvida längre utlandsvistelser påverkat det senare valet av hem och bostadsområde inte att dra en bestämd slutsats. De sista citaten belyser svårigheten att sammanlänka orsak och samband. En boendemiljö som respondenten upplever som positiv och eftersträvansvärd behöver inte betyda att individen automatiskt flyttar till en liknande miljö i Sverige. Istället kan det förhålla sig så att vissa fragment av erfarenheten tas med av respondenten och upptäcks senare utan att ursprunget då kan spåras. Vidare behöver en flytt till ett bostadsområde i Sverige som liknar den eftertraktade och utomlands upplevda, inte innebära att skälet till flytten varit sökandet efter motsvarande utomlands. Detta avsnitt pekar på en viss komplexitet i betydelsen av boende utomlands och dess senare betydelse för valet av bostadsområde i Sverige.

5.5.2 Kreativa miljöer i Göteborg och deras påverkan på val av boende

Med ett undantag är respondenterna verksamma och bor i urbana miljöer i eller kring Göteborg, vilket också återkommer i deras beskrivningar av kreativa miljöer. Däremot skiljer sig beskrivningarna åt med hänsyn till graden av urbanitet. Med andra ord vill en del av respondenterna förhålla sig med distans till de centrala delarna av staden men samtidigt utnyttja fördelarna med att bo och verka i urbana miljöer. En viktig sådan fördel är förekomsten av väl utbyggd kollektivtrafik. För bohemerna är närheten till konsumenter och/eller finansiärer en fördel som erbjuds i de urbana miljöerna. Beskrivningarna av kreativa miljöer innehåller därmed olika grader av urbana inslag. Boendet är framförallt kollektivt och gränsdragningen mellan arbetsställe och hemmet mycket oklar.

I retrospektiv beskriver en av respondenterna bostadsområdet runt det dåvarande hemmet på Linnégatan som typiskt motsvarande uppfattningen om kreativa miljöer:

”En kreativ miljö, [är] när folk odlar sina passioner. Verksamhet pågår i varje rum, individer som är uppfyllda, vad de gör är inte så viktigt, bara att de är uppfyllda.” (IP3)

Respondenten beskriver vidare tillvaron i den stora lägenheten, ljuden och dofterna på bakgården och de många konstnärligt och musikaliskt begåvade människor som samexisterade i denna miljö. Ytterligare en av intervjupersonerna har under samma tidsperiod bott på Linnégatan och beskriver en miljö där inte enbart människor med hög inkomst eller fast anställning kunde bo, i kontrast till individens uppfattning om samma gata idag. Genom att ta *”tre dagars arbete i hamnen”* kunde hyran för en stor lägenhet betalas för en månad framåt vilket innebar att en blandning av olika samhällsklasser bodde i området. Vidare så föll denna mix av olika inkomsttagare väl samman med individens allmänna uppfattning om en kreativ urban miljö där det framförallt var viktigt med blandningen av funktioner och storlekar på lägenheterna. Haga församling som ligger i nära anslutning till Linnégatan och Långgatorna kan också anses motsvara respondentens uppfattning om kreativa miljöer om de materiella aspekterna såsom blandningen av storlekar på hus och upplåtelseformer vägs in. Tanken om en socialt blandad stadsdel ligger nära beskrivningarna av exempelvis kreativa städer (Landry 2000).

Den rakt motsatta uppfattningen har en konsult som hävdar att Göteborg är för litet för att generera några kreativa miljöer. Utifrån egen erfarenhet talar istället intervjupersonen om att vidga sina vyer, vara öppen för nya samarbetsformer och att bryta ut ur de strukturer som man är verksam inom. En kreativ miljö i Göteborg är inte att *”gå till ett café och spela homosexuell”*. Istället handlar det om att skapa en egen kreativ miljö utanför din geografiska ram, det finns enligt intervjupersonen ingen möjlighet att *”stå still”* (Ibid). Dock anser intervjupersonen att Linné i Göteborg är en trevlig miljö där det är lätt att bli stimulerad men företagen saknas.

Kreativa miljöer i Göteborg uppfattas med *”signaler”* enligt en respondent ur bohemgruppen. Det innebär att miljön och människorna som vistas där skall se ut på ett visst sätt, klä sig på ett visst sätt och i övrigt följa de signaler som är gällande för miljön. Respondenten exemplifierar med dagligt bankarbete och motsvarande arkitektarbete som för en utomstående ser ungefär likadant ut och utgörs av till största delen datorberoende rutiner. Respondenten menar att kravet ökar på gestaltningen av de kreativa miljöerna på arbetsställena och att signalerna blir uttrycket för detta. En annan respondent bygger vidare på resonemanget om signaler och symboler på arbetsstället och beskriver ett arbetsklimat som är tolerant och *”öppet för förslag”*. De fysiska attributen i miljön är inte det mest väsentliga hävdar respondenten ur konsultgruppen utan klimatet och att det är öppet för *”kreativa konflikter”*.

Bland konsulterna förekommer det flera resonemang om signalerna på arbetsställena. En respondent talar om "markörer" och beskriver små subtila signaler som skall nå fram till mottagaren, i det här fallet kunden, och bidra med en slags kvalitetsförsäkring. Markörerna talar om för kunden och för de anställda att arbetsstället är, eller åtminstone aspirerar på att vara, en kreativ miljö.

En annan intervjuperson nämner Länsmansgården som en nutida kreativ miljö i Göteborg som få känner till eller besöker. Anledningen till att intervjupersonen uppfattat Länsmansgården som en kreativ miljö är att konstnärligt aktiva människor bor där, mycket på grund av de relativt låga boendekostnaderna samt en faktisk tillgång på bostäder. Samtidigt är det inte hela Länsmansgården som är kreativ, intervjupersonen anser att diverse påtvingade miljöer såsom kön till kassorna i ICA-butiken upplevs som direkt motsatta. Att en icke-attraktiv boendemiljö i Göteborg uppfattas som konstnärlig och kreativ aktualiserar frågan om utvecklingen av Göteborgs olika stadsdelar.

5.6 Sammanfattning

Detta kapitel har visat att respondenternas hem och bostadsområde har olika former och lägen i och runt Göteborg. Respondenterna fördelar sig med ett undantag över bostäder som ligger centralt, perifert i Göteborg eller i angränsande kommuner. Det förekommer intressanta likheter gällande respondenternas uppväxtort. Exempelvis en period på Hisingen bland flera av respondenterna och ett avståndstagande till miljöer associerade med uppväxten senare i livet. Sommarstugor och lantställen är vanligt förekommande under uppväxten, vilket får betydelse för senare val av bostadsområde och i vissa fall arbetsställe. Bohemerna använder sommarstugorna som tillfälliga arbetsställen under perioder. Att respondenterna bor i nära anslutning till eller i Göteborg under intervjutillfället är en direkt följd av att de med två undantag är verksamma i Göteborg. Därtill knyter andra faktorer dem till Göteborg såsom barnens skolor, närboende släktingar och vänner.

Respondenternas uppväxt har varit homogen och typiskt svensk i arbetar- eller tjänstemannahem, vilket eventuellt påverkat dem i deras senare val av bostadsområde. Det går inte att se något tydligt samband mellan exempelvis konsulter – tjänstemannahem och bohemer – arbetarhem. Tre respondenter är födda utanför Göteborg och flyttar in senare. Den egna boendekarriären inleds typiskt med en mindre lägenhet som ligger centralt i Göteborg. Bostadssituationen i Göteborg under slutet av 1970-talet är olik den som råder idag vilket innebär att det förekommer slumpartade förvärv av hyreslägenheter. Några av respondenterna har medvetet undvikit att återvända till miljöer som liknar deras uppväxtmiljö, vilket gällt Hisingen och mer rurala miljöer.

Av de 11 respondenterna bor idag 1 person i ett område som kännetecknas av hög andel utlandsfödda, allmännyttig upplåtelseform av lägenheter och en arbetslöshet som överstiger Göteborgs stads medelvärde. Då detta område varit platsen för flera av respondenternas uppväxt illustrerar det en förflyttning som skett av respondenternas boende.

I takt med att utbildning påbörjas och avslutas, förvärvsarbete inleds och familjen i några fall växer, påverkas önskemålen om bostad och bostadsområde. Konsulterna är i viss utsträckning benägna att flytta till hus eller radhus tidigare och oftare än bohemerna. När respondenterna nått en tidpunkt i livet då familjen återigen blivit mindre på grund av skilsmässor eller utflyttade barn förändras önskemålen på bostaden återigen.

Det är vanligt att bohemerna har eller har haft ströjobb av olika karaktär för att försörja sig parallellt med konstnärligt och kreativt skapande. Konsulterna har delvis mer strömlinjeformade yrkeskarriärer och anställningar som tryggt den ekonomiska situationen. Att under perioder driva egna rörelser, exempelvis enskilda firmor, är vanligt förekommande bland båda grupperna. Detta kapitel argumenterar med stöd av intervjuerna för att ytterligare aspekter såsom kompetenser, utbildningar och vad intervjupersonerna de facto gör i sitt yrkesutövande måste övervägas då vederbörande skall kategoriseras i kategorier av kreativa individer. Att enbart definiera en kreativ individ efter det nuvarande yrket är inte ett tillräckligt tillvägagångssätt. Sammanfattningsvis är det därför utbildning och inte yrke som utgör individernas kategorisering i bohem- och konsultgrupper.

Det har även i detta kapitel framkommit att beskrivningar av kreativa miljöer har olika former av socialt utbyte gemensamt. Det innebär att mötesplatser tillskrivs stor betydelse. Det gäller främst arbetsstället för konsultgruppen och bostadsområdet för bohemgruppen. En del individer har behov av att växla miljöer under perioder för att stimulera den egna kreativiteten. Mötesplatsen kan också vara rörlig och uppkomma spontant. Beskrivningarna varierar från resor till inspirerande platser till det tysta arbetet bland en grupp dansare som repeterar på en scen. Det förekommer en hel del hänvisningar till tidigare upplevda kreativa miljöer under 1970- och 80-talen. De mötesplatser som då beskrivs präglas ofta av kollektiva boendeformer där gränser mellan arbetsställe och bostadsområde är oklara med spontana möten mellan besökare och inneboende.

Öppenhet och tolerans är återkommande beskrivningar i litteraturen om kreativa miljöer framförallt då arbetssituationen involverar grupp- och projektarbeten. Samtalet behöver vara befriat från hämningar eller inskränkningar samtidigt som ett övergripande mål behöver vara utstakat. Flera av de tydligaste kreativitetsmarkörerna har försvunnit i takt med att det mesta arbetet nuförtiden är datoriserat. Konsulterna har därför att förhålla sig till sitt arbete främst genom

datorn. De yttre associationerna; kläderna, ritbordet, räknestickorna, verktygen etc, är inte längre lika uppenbara.

När respondenternas uppfattning om en kreativ miljö testas mot ett antal påståenden hämtade från forskning om kreativitet framgår att det är *mötesplatser, bra infrastruktur* och *många olika sätt att bo på* som är de tre påståenden som i störst utsträckning överensstämmer med respondenternas uppfattningar om kreativa miljöer. Längre utlandsvistelser har påverkat några av respondenternas uppfattningar om kreativa miljöer men samtidigt berättar andra respondenter att det inte förekommer något klart samband mellan utlandsvistelsen och kreativa miljöer. Det går mot bakgrund av vad som här framkommit inte att styrka påståendet att längre utlandsvistelser påverkar uppfattningen om kreativa miljöer eller deras betydelse för val av arbetsställe och bostad.

Resultat från intervjuerna belyser svårigheterna med att använda yrke som urvalskriterium vid studier av kreativa individer. Här förordas att individens utbildning sätts i fokus. Denna observation är en viktig utgångspunkt för studierna i nästa kapitel, som riktar blickarna mot var kreativa individer bor och arbetar, med fokus på förändringarna mellan åren 1990 och 2006.

6 VAR BOR OCH ARBETAR KREATIVA INDIVIDER I GÖTEBORG ÅREN 1990 OCH 2006?

6.1 Inledning

I föregående två kapitel har förändringsprocesserna avseende arbetsmarknad och bostadsutbud i Göteborg kartlagts liksom bohemers och konsulters boende och arbete samt deras medvetenhet om kreativa miljöer. Arbetsmarknaden i Göteborg domineras av arbetstillfällen inom hälso- och sjukvård, utbildning, företagstjänster och motorfordonstillverkning. Bostadsutbudet i Göteborg består framförallt av bostäder byggda på 1960- och 70-talet och bostadsbyggandet varierar kraftigt mellan olika stadsdelar. Platser som borgar för möten mellan människor antingen på arbetstid eller fritid lyftes fram av respondenterna i föregående kapitel. Yrkesrollen uppfattas som mångfacetterad och ofta skiftande, vilket får konsekvenser för detta kapitel. Med stöd av vad som framkommit kartläggs här var kreativa individer (kärnan) bor och arbetar. I fokus är förändringar mellan åren 1990 och 2006.

Primärt avser detta kapitel att belysa de stadsdelar med en överrepresentation av kärnan och att ställa dessa observationer i relation till stadsdelar med en överrepresentation av jämförelsegruppen (se avsnitt 3.2). En sådan jämförelse bidrar till att kartlägga graden av lokal mångfald respektive koncentration av individer med olika utbildningsbakgrund i Göteborg. Därtill identifieras eventuella skillnader och likheter i bostadsområdenas karaktär avseende upplåtelseform och socioekonomiska faktorer. Hur fördelningen mellan kärnan och jämförelsegruppen beräknas förklaras utförligt i bilaga 5. Bostadsområdet definieras som någon av de 94 stadsdelarna som Göteborg delas in i baserad på naturliga eller konstruerade hinder samt primära funktion (bilaga 3 & 7).

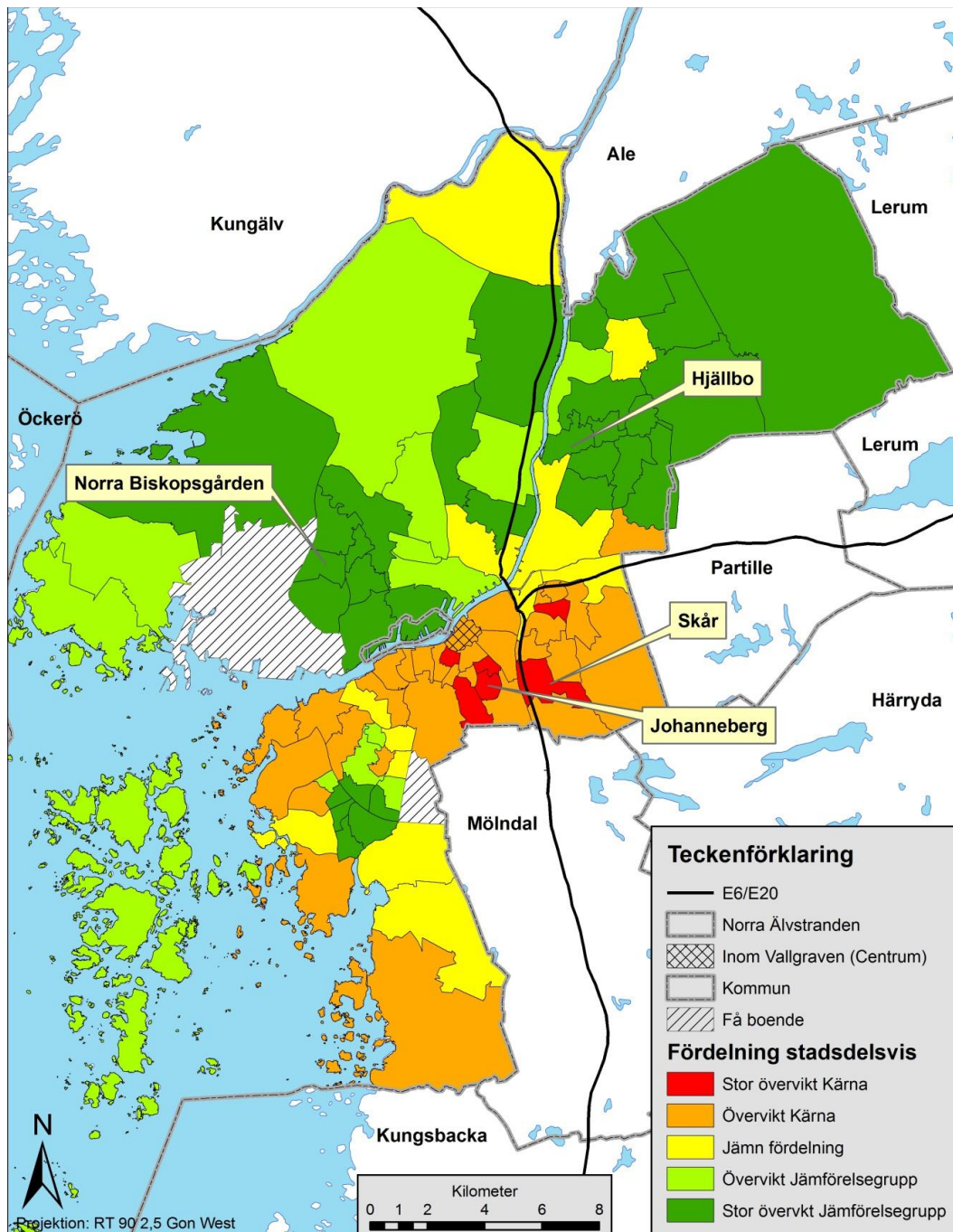
För år 2006 redovisas angränsande kommuner uppdelade församlingsvis, med undantag för Kungsbacka som enbart redovisas som kommun,²⁶ för de individer som flyttat från Göteborg. Vidare jämförs undergrupperna till kärnan - konsulter och bohemer - med avseende på bostadsområde och arbetsställe för att belysa huruvida det finns skillnader bland individerna i kärnan. Dessutom kartläggs samma individers arbetsställe åren 1990 och 2006. Särskilt uppmärksammas även kartläggning av egenföretagare för respektive undergrupp vid båda tidpunkterna för att bättre urskilja denna grupp bland de kreativa individerna och tydliggöra i hur stor utsträckning arbete sker hemifrån.

²⁶ För Kungsbacka kommun saknades kartdata på församlingsnivå.

6.2 Kärnans respektive jämförelsegruppens bostadsområden åren 1990 och 2006

6.2.1 Fördelningen av kärna respektive jämförelsegrupp på Göteborgs stadsdelar

Figur 6.1 visar den rumsliga fördelningen av kärnan och jämförelsegruppen i Göteborgs stadsdelar år 1990.

Figur 6.1: Stadsdelsvis fördelning av kärnan och jämförelsegruppen i Göteborg år 1990.
N= 25 220 (jämförelsegruppen) 7 933 (kärnan).

Källa: Bearbetning av GILDA (2006).

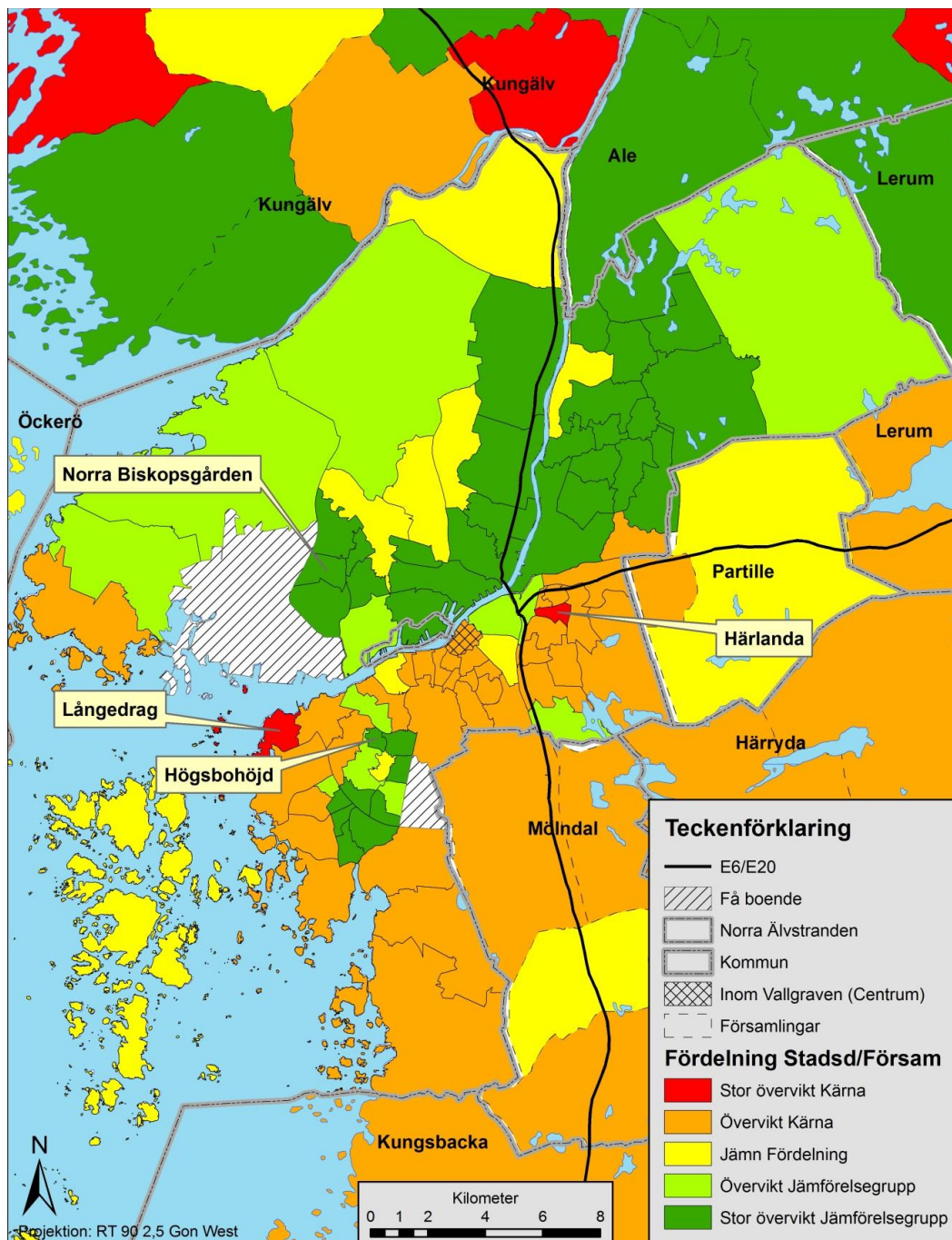
Av figur 6.1 framgår att fördelningen mellan kärnan och jämförelsegruppen varierar för de olika stadsdelarna. Tre olika geografiska mönster framträder. I norr dominerar stadsdelar med en övervikt av individer ur jämförelsegruppen, i söder dominerar stadsdelar med en övervikt av individer ur kärnan och i sydväst finns en kil av stadsdelar med en övervikt av individer ur jämförelsegruppen. Göta älv och E20:s sträckning österut i figur 6.1 bildar en nord/sydlig indelning av stadsdelar med överrepresentation av kärnan respektive jämförelsegruppen. Norr om Göta älv och E20 finns endast en stadsdel med övervikt av individer ur kärnan. Centrala Göteborg och de angränsande stadsdelarna har en övervikt av individer ur kärnan. De stadsdelar som har en jämn fördelning av kärnan och jämförelsegruppen och som kan betraktas som mest intressanta ur ett mångfaldsperspektiv är få och belägna utanför de centrala delarna av Göteborg.

Samtliga stadsdelar som gränsar till Göta älvs södra älvstrand utom en har en övervikt av individer ur kärnan. Här ligger de stadsdelar som kanske allra mest associeras till staden Göteborg såsom Masthugget och Majorna. Haga, en annan stadsdel som förknippas med Göteborg, angränsar förvisso inte till Göta älv men ligger nära och i anslutning till Masthugget och uppvisar en stor övervikt av individer ur kärnan. Det råder en övervikt av kreativa individer i de centrala och kända stadsdelarna inklusive Inom Vallgraven år 1990. De två stadsdelarna Brämregården och Sannegården har en stor övervikt av individer ur jämförelsegruppen. De älvnära södra delarna av Brämregården och Sannegården utgör tillsammans Norra Älvstranden.

Fyra stadsdelar är markerade med namn i figur 6.1. De är de två stadsdelar med störst övervikt av kärnan respektive de två med störst övervikt av jämförelsegruppen. Skår och Johanneberg är de stadsdelar i Göteborg som år 1990 har störst övervikt av individer ur kärnan. Norra Biskopsgården och Hjällbo är de stadsdelar med störst övervikt av individer ur jämförelsegruppen. Ingen av de fyra stadsdelarna kan betraktas som centralt belägna även om Norra Biskopsgården och Hjällbo jämförelsevis är avsevärt mer perifert lokaliserade. Johanneberg och Skår är inte heller perifert lokaliserade utan snarare semicentralt belägna.

Den huvudsakliga upplåtelseformen i Skår år 1990 är egna hem, medan upplåtelseformen i Norra Biskopsgården och Hjällbo är allmännyttiga hyreslägenheter. Mätt i antal invånare år 1990 är stadsdelarna jämförbara (bilaga 7). Norra Biskopsgården och Hjällbo kan beskrivas som typiska miljonprogramförorter med en mycket liten andel egna hem och bostadsrätter. Hjällbo och Norra Biskopsgården har lägst förvärvsinkomst av samtliga stadsdelar i Göteborg år 1990. Medelvärde av förvärvsinkomsten i Skår är bland det högsta i Göteborg år 1990 medan Johannebergs förvärvsinkomst ungefär motsvarar medelvärdet för hela Göteborg (bilaga 7).

Figur 6.2 visar relationen mellan kärnan och jämförelsegruppen år 2006. De angränsande kommunerna är redovisade på församlingsnivå i figur 6.2 för att få enheter som är storleksmässigt jämförbara med Göteborgs stadsdelar.

Figur 6.2: Stadsdels- och församlingsvis fördelning av kärnan och jämförelsegruppen i Göteborg och angränsande kommuner år 2006. N= 19 762 (jämförelsegruppen) 6 621 (kärnan).

Källa: Bearbetning av GILDA (2006).

Av figur 6.2 framgår att relationen mellan kärnans och jämförelsegruppens bostadsområden i stor utsträckning liknar motsvarande relation i figur 6.1. Det innebär att det råder en nord-sydlig gräns mellan stadsdelar med övervikt av kärnan

och stadsdelar med övervikt av jämförelsegruppen. De senare stadsdelarna finns norr om Göta älv på Hisingen samt i nordöst norr om E20. Därtill har en majoritet av de södra stadsdelarna en övervikt av individer ur kärnan och samma kil som observerades i figur 6.1 finns även i figur 6.2. De stadsdelar som angränsar till centrum österut har förändrat sin fördelning år 2006 och är därmed inte längre övervägande kärna utan är istället jämnt fördelade eller med en övervikt för jämförelsegruppen. Ett resultat som motsäger den annars generella nord/sydliga trenden avseende fördelningen av kärnan och jämförelsegruppen. Om stadsdelar med jämn fördelning tas i särskilt beaktande framgår det av figur 6.1 och 6.2 att det inte är frågan om samma stadsdelar. Stadsdelar med jämn fördelning förändras till att bli dominerade av antingen kärnan eller jämförelsegruppen. Samtidigt tillkommer nya jämnt fördelade stadsdelar år 2006.

Långedrag, Härlanda, Högsbohöjd och Norra Biskopsgården är särskilt markerade i figur 6.2. Långedrag och Härlanda har störst övervikt av kärnan, medan Högsbohöjd och Norra Biskopsgården har störst övervikt av jämförelsegruppen. Norra Biskopsgården förekom även i figur 6.1. Långedrag hade vid tidpunkten högst medelinkomst av samtliga stadsdelar i Göteborg och karakteriseras i övrigt av egna hem, låg arbetslöshet, ett havsnära läge och låg andel utrikes födda. Därtill är den dominerande upplåtelseformen för Långedrag egna hem vid båda tidpunkterna, vilket signalerar att bostadsområdets karaktär varit oförändrat under den studerade tidsperioden. Härlanda har en medelinkomst som är högre än medelvärdet för Göteborg men avsevärt lägre än Långedrags inkomstnivå. Härlanda är beläget i östra Göteborg och är i likhet med Långedrag en liten stadsdel mätt i antal invånare år 1990 och år 2006. I övrigt karakteriseras Härlanda av en upplåtelseform som domineras av egna hem både år 1990 och år 2006, låg arbetslöshet, låg andel utomlands födda och en medelinkomst som är över medelvärdet för Göteborgs stad. Därtill saknar Härlanda och Långedrag allmännyttiga hyreslägenheter vid båda tidpunkterna (bilaga 7).

Högsbohöjd i sydvästra Göteborg är en del av den kil av stadsdelar i södra Göteborg som har en övervikt av jämförelsegruppen. Högsbohöjd har en medelinkomst som är lägre än medelvärdet för Göteborgs stad och består nästan uteslutande av privata och allmännyttiga hyreslägenheter. Det allmännyttiga bostadsbeståndet är betydligt högre än medelvärdet för Göteborgs stad vid båda tillfällena. Andelen utlandsfödda och den öppna arbetslösheten är något lägre än medelvärdet för Göteborg år 2006. Befolkningsmängden i Högsbohöjd motsvarar ungefär medelvärdet för Göteborgs stadsdelar. Norra Biskopsgården är i samma storleksklass som Högsbohöjd vad avser befolkning år 2006. Bostadsutbudet i Norra Biskopsgården består av nästan uteslutande allmännyttiga hyreslägenheter vid båda tillfällena, vilket pekar på att bostadsområdets karaktär i likhet med Högsbohöjd varit beständig över tid.

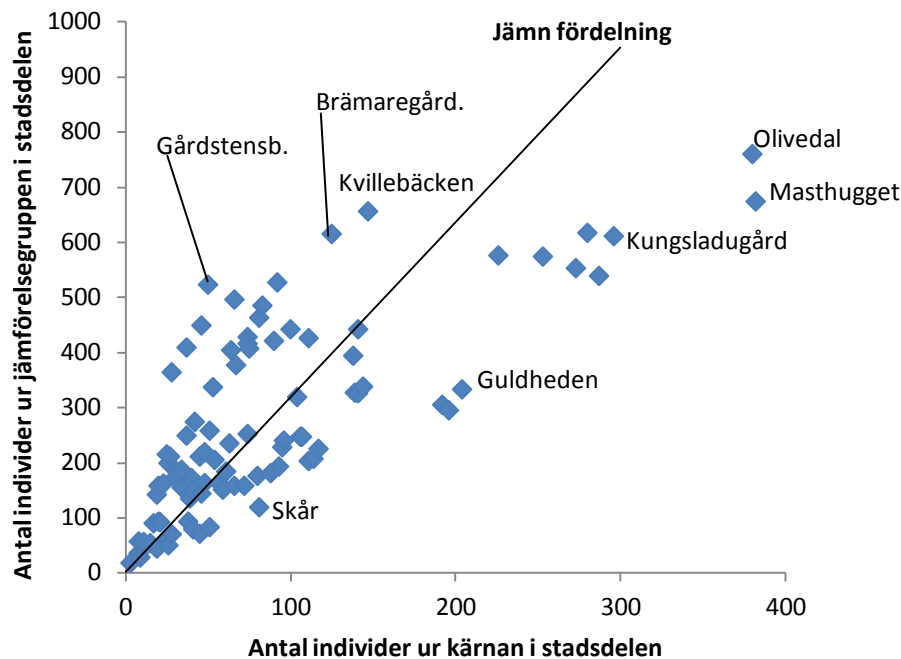
Av figur 6.2 framgår även fördelningen av individer ur kärnan och jämförelsegruppen i angränsande kommuners församlingar år 2006. Då en betydande del av de studerade individerna bor i någon av dessa kommuner år 2006 är det relevant att även belysa denna fördelning. Samtliga kommuner ligger inom pendlingsavstånd från Göteborg varför det är rimligt att anta att individerna som bor där kan vara yrkesverksamma i Göteborg år 2006. Figur 6.2 visar hur församlingarna i Lerum, Ale och Kungälv's kommuner till största del förstärker det nord/sydliga mönster som framträder i Göteborg. Ett par församlingar i Kungälv's kommun avviker från denna trend. På motsvarande sätt understödjer fördelningen av kärna och jämförelsegrupp i de södra och östra grannkommunernas församlingar i Mölndal, Partille och Härryda samma trend tillsammans med Kungsbacka kommun, vilket innebär att de har en övervikt av kärnan år 2006.

Norra Älvstrandens båda stadsdelar har en övervikt av individer ur jämförelsegruppen år 2006. Vid en jämförelse mellan figurerna 6.1 och 6.2 framgår att det inte skett någon större förändring avseende fördelningen av kärna och jämförelsegrupp på Norra Älvstranden. Både Brämaregården och Sannegården har växt snabbare än medelvärdet för Göteborg mellan 1990 och 2006 och upplåtelseformerna är blandade vid båda tidpunkterna (bilaga 7).

6.2.2 Storleken på kärnan respektive jämförelsegruppen

Med fördelningen av kärnan och jämförelsegruppen kartlagd följer att studera antalet individer ur kärnan och jämförelsegruppens i respektive stadsdel samt hur fördelningen förhåller sig till medelvärdet för Göteborg. Således går det att utvärdera huruvida fördelningen av kärnan och jämförelsegruppen kan förklaras av storleken på respektive grupp i stadsdelen. Antalet individer i kärnan och jämförelsegruppen för respektive stadsdel år 1990 redogörs för i figur 6.3.

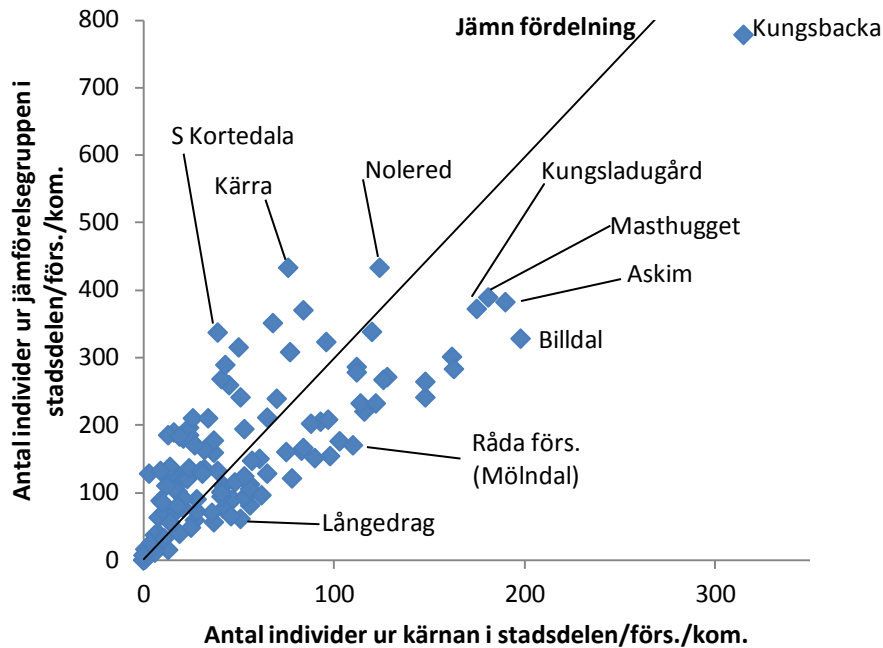
Figur 6.3 visar hur antalet individer i kärnan och jämförelsegruppen varierar för stadsdelarna. De allra flesta stadsdelar har färre än 200 individer ur jämförelsegruppen och färre än 100 individer ur kärnan. Ett fåtal stadsdelar har mer än 200 individer ur kärnan och 400 individer ur jämförelsegruppen. Samtliga större stadsdelar har ojämna fördelningar av individer ur kärnan och jämförelsegruppen. Olivedal har flest individer ur jämförelsegruppen och näst mest individer ur kärnan år 1990. Samtidigt är Olivedal placerat långtifrån den jämna fördelningen för Göteborg, vilket innebär att individer ur kärnan är överrepresenterade. Masthugget och Kungsladugård är ytterligare två exempel på stadsdelar med stort antal individer ur både kärnan och jämförelsegruppen och där kärnan samtidigt är överrepresenterad. Det framgår av figur 6.3 att storleken på kärnan och jämförelsegruppen i Skår är jämförelsevis liten; en stadsdel där kärnan har en stor övervikt (jfr figur 6.1).

Figur 6.3: Antal individer ur kärnan och jämförelsegruppen fördelade per stadsdel år 1990. N= 25 220 (jämförelsegruppen) 7 933 (kärnan).
Källa: Bearbetning av GILDA (2006).

I Gårdstensberget, Kvillebäcken och Brämaregården är jämförelsegruppen överrepresenterad, vilket framgår av att de befinner sig till vänster om linjen som anger jämn fördelning i figur 6.3. Gemensamt för dessa tre stadsdelar är medelinkomster som ligger under medelvärdet, lokaliseringar norr om Göta älv/E20 och befolkningsstorlekar som är över medelvärdet för Göteborg (bilaga 7). I Gårdstensberget är relationen mellan kärnan och jämförelsegruppen 10,46 år 1990, vilket innebär att det bor 10 gånger fler individer ur jämförelsegruppen jämfört med kärnan. Av figur 6.3 framgår även att ett litet antal stadsdelar har en jämn fördelning av kärnan och jämförelsegruppen oavsett storlek. Dessa stadsdelar utgörs av observationer som tangerar linjen i figur 6.3.

Figur 6.4 redovisar antalet individer i kärnan och jämförelsegruppen år 2006 fördelade på Göteborgs stadsdelar, Kungsbacka kommun och för övriga angränsande kommuners församlingar. Av de 25 220 individerna i jämförelsegruppen år 1990 (jfr figur 6.1 och 6.3) återfinns 19 762 (78,3 %) i figurerna 6.2 och 6.4. Motsvarande antal och andel för kärnan är 7 933 individer år 1990 och 6 621 (83,5 %) år 2006. Resterande individer är inte bosatta i studieområdet år 2006. Av figur 6.4 framgår att Kungsbacka kommun tillsammans med stadsdelarna Masthugget, Kungsladugård, Askim, Billdal, Kärra, och Nolered tillhör de bostadsområden med högst antal individer ur kärnan och jämförelsegruppen sammantaget.

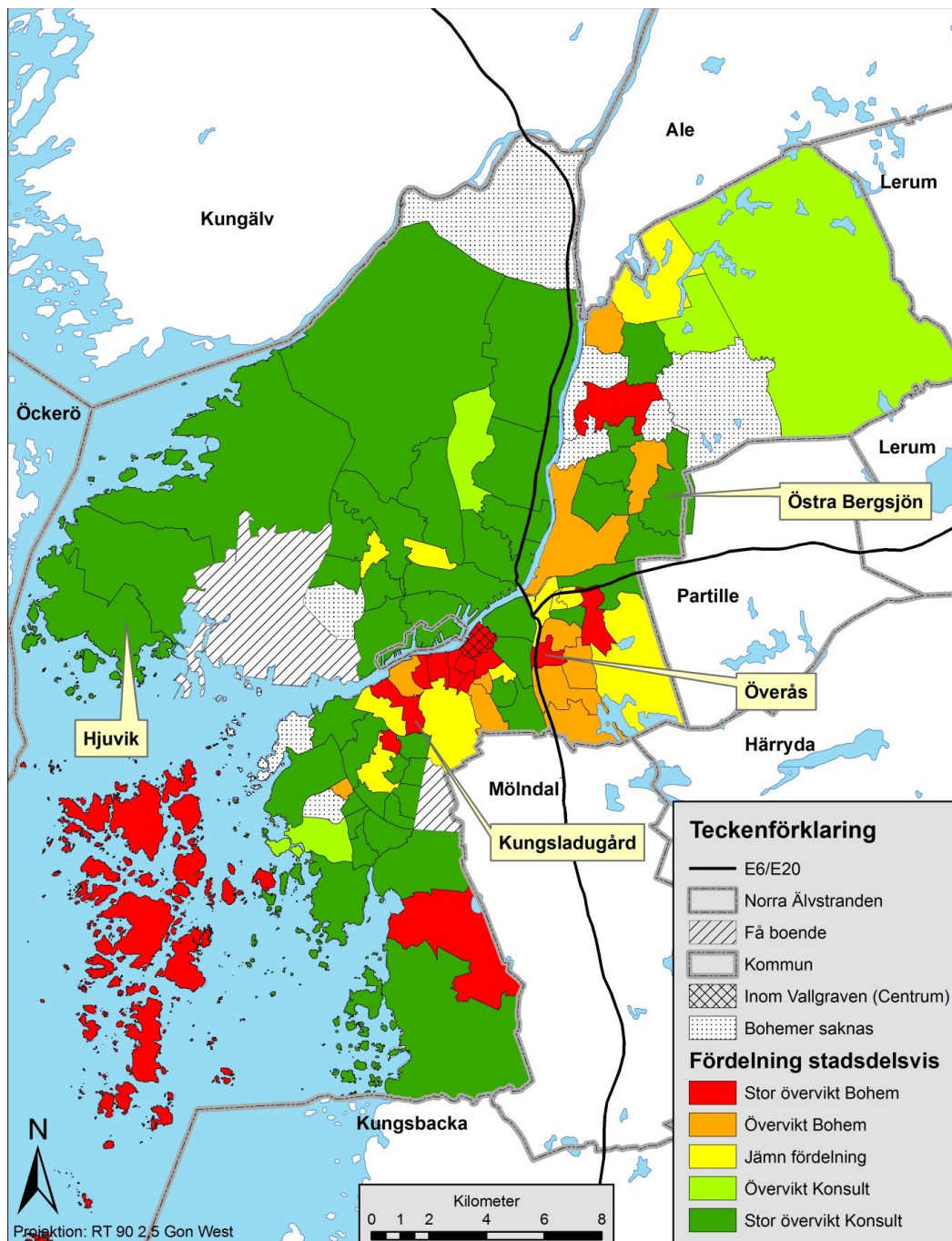
Figur 6.4: Antal individer ur kärnan och jämförelsegruppen fördelade per stadsdel år 2006. N= 19 762 (jämförelsegruppen) 6 621 (kärnan).
Källa: Bearbetning av GILDA (2006).

Gemensamt för Masthugget, Kungsladugård, Askim, Billdal, Kärra, Nolered och Kungsbacka är att de är belägna på avstånd från Göteborgs centrum. Masthugget och Kungsladugård ligger 2-3 km från centrum och närmast. Tätorten i Kungsbacka kommun ligger 25 km från Göteborgs centrum. Nolered ligger på den norra delen av Hisingen och bebyggdes framförallt under 1990-talet (bilagorna 3 och 7). Kungsbacka kommun är överlägset störst vad gäller både antalet individer ur kärnan och jämförelsegruppen, vilket pekar på den utflyttning som skett från Göteborg sedan 1990. Det är rimligt att anta att karaktären på bostadsområdena i Kungsbacka framförallt domineras av egna hem då efterfrågan på exploaterbar stadsnära mark inte bör vara i paritet med Göteborg. Ingen av de största stadsdelarna i figur 6.4 har en jämn fördelning av kärna och jämförelsegrupp.

Långedrag är den stadsdel i Göteborg som har störst övervikt av kärnan år 2006 (figur 6.2). Av figur 6.4 framgår att Långedrag är en jämförelsevis liten stadsdel med ett lågt antal individer ur kärnan och jämförelsegruppen. Kärra ligger i Göteborgs norra periferi och följer E6:ans sträckning. Jämförelsegruppen är överrepresenterad i Kärra. Området har växt kraftigt under den studerade tidsperioden och karakteriseras av en medelinkomst över genomsnittet för Göteborg; en upplåtelseform som domineras av bostadsrätter och en låg arbetslöshet (bilaga 7).

6.3 Bohemers respektive konsulters bostadsområden åren 1990 och 2006

I detta avsnitt studeras individerna i kärnan närmare med hjälp av undergrupperna bohemer och konsulter. Av särskilt intresse är de geografiska koncentrationerna och de eventuella rumsliga skillnaderna på stadsdelsnivå. Figur 6.5 visar bohemers och konsulters bostadsområden i Göteborg år 1990.

Figur 6.5: Stadsdelsvis fördelning av konsulter och bohemer i Göteborg år 1990. N= 3 378 (konsulter) 599 (bohemer).

Källa: Bearbetning av GILDA (2006).

Av figur 6.5 framgår att överrepresentation av bohemer framförallt förekommer i de centrala stadsdelarna söder om Göta älv inklusive Inom Vallgraven år 1990. Samtliga stadsdelar på Hisingen i norr har en överrepresentation av konsulter utom två där fördelningen istället är jämn. Ett antal stadsdelar saknar bohemer (konsulter finns dock i samtliga), vilket förklaras av att bohemer sammanräknat uppgår till 599 individer. De 8 stadsdelar som saknar bohemer år 1990 är lokaliserade perifert i Göteborg. I nordöstra Göteborg norr om E20:s östliga sträckning, återfinns både bohem- och konsultdominerade stadsdelar vilka angränsar till varandra.

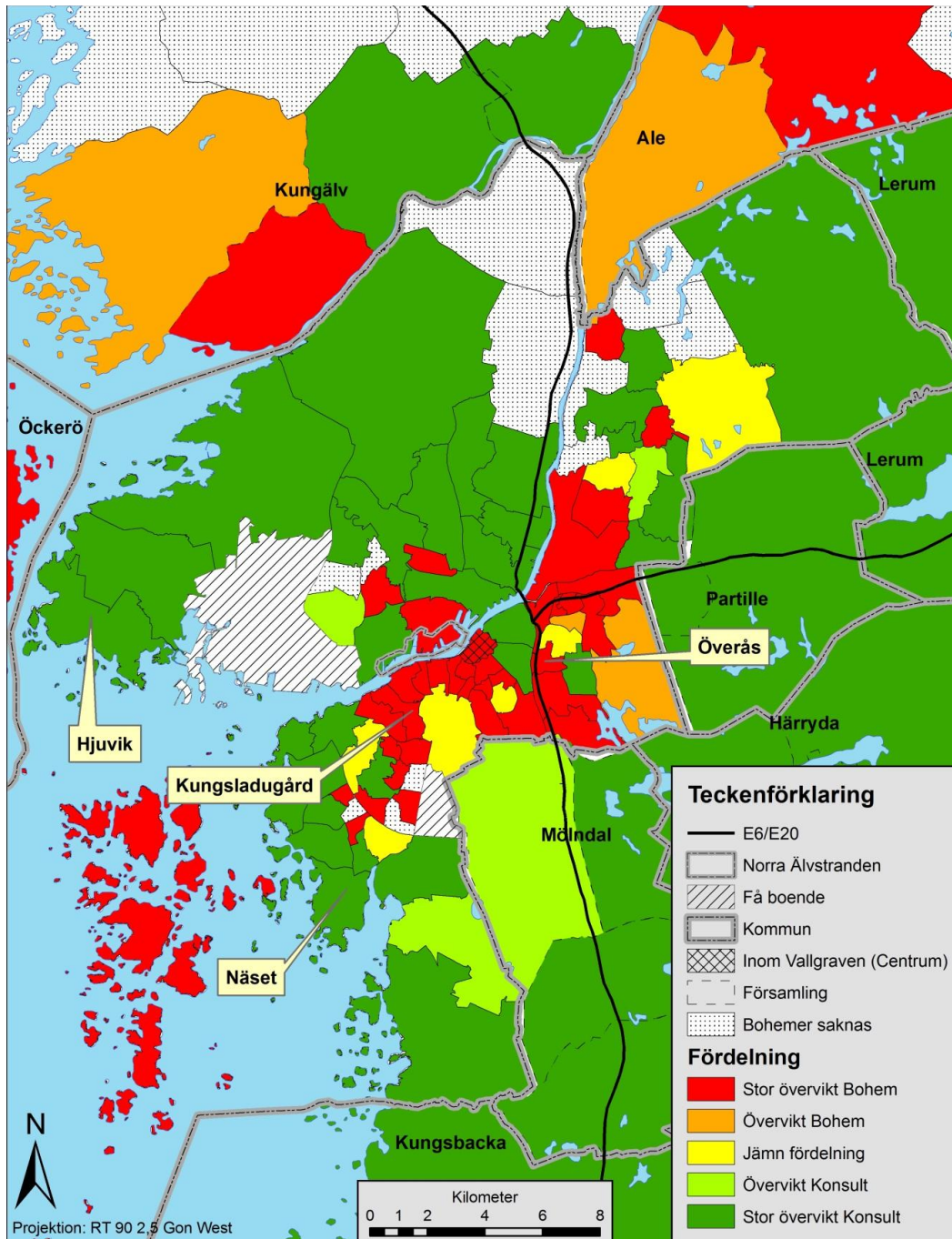
Störst överrepresentation av konsulter finns i stadsdelarna Hjuvik och Östra Bergsjön. Hjuvik och Östra Bergsjön är olika varandra i karaktär men har det perifera läget och den norra lokaliseringen gemensamt. Hjuvik består av äldre bostäder med upplåtelseformen egna hem. Östra Bergsjön ligger i Göteborgs nordöstra periferi och gränsar till Partille kommun. Befolkningsökningen har varit måttlig sedan 1990. År 1990 var den dominerande upplåtelseformen i Östra Bergsjön allmännyttiga hyreslägenheter och det huvudsakliga byggdecenniet är 1970-talet, vilket indikerar att stadsdelen är av typisk miljonprogramskaraktär.

Bohemerna är överrepresenterade i exempelvis Kungsladugård och Överås. Kungsladugård är en av Göteborgs största stadsdelar mätt i befolkning år 1990, medan Överås är en av de mindre. 63 % av bostäderna i Kungsladugård är allmännyttiga hyreslägenheter, medan Överås saknar allmännytta år 1990 (bilaga 7). Stadsdelarna som tillsammans utgör Norra Älvstranden, de södra delarna av Sannegården och Brämaregården, är år 1990 överrepresenterade av konsulter. Dock har det vattennära bostadsbyggandet inte startat vid denna tidpunkt.

Av figur 6.6 framgår fördelningen av konsulter och bohemer i Göteborg och angränsande kommuners församlingar år 2006. För Kungsbacka kommun visas endast kommunen.

Överrepresentationen av bohemer kan knytas till de centralt belägna stadsdelarna, skärgården samt i spridda delar av nordöstra Göteborg år 2006. Stadsdelarna i Göteborgs periferi samt de angränsande kommunerna i söder och öster karakteriseras samtliga av en övervikt av konsulter. Församlingarna i Ale kommun och två församlingar i Kungälv kommun har en övervikt av bohemer. I figur 6.6 är Näset, Kungsladugård, Hjuvik och Överås särskilt markerade då de utgör stadsdelarna med störst övervikt av bohemer respektive konsulter. De stadsdelar och församlingar som saknar bohemer ligger samtliga minst 5 km från Inom Vallgraven. På Hisingen norr om Göta älv förekommer både bohem- och konsultdominerade stadsdelar där den senare typen är mest frekvent. Norra Älvstranden är delat i en stadsdel med överrepresentation av konsulter (västra) och en stadsdel med överrepresentation av bohemer (östra).

Av de 3 378 konsulterna som bodde i Göteborg år 1990 (figur 6.5) återstår år 2006 2 894 (85,7 %) i Göteborg eller i någon av de angränsande kommunerna Öckerö, Ale, Kungälv, Kungsbacka, Lerum, Härryda, Partille och Mölndal. Motsvarande antal för bohemerna är 462 (77,1 %) individer år 2006.

Figur 6.6: Stadsdels- och församlingsvis fördelning av konsulter och bohemer i Göteborg och angränsande kommuner år 2006. N= 2 894 (konsulter) 462 (bohemer).

Källa: Bearbetning av GILDA (2006).

Vidare framgår av figur 6.6 att det råder markanta rumsliga skillnader mellan angränsande stadsdelar. Ett exempel är de två konsultdominerade stadsdelarna öster om det bohemdominerade Inom Vallgraven (centrum). Det saknas med andra ord

utjämnande inslag i form av en gradvis förändring av stadsdelarnas karaktär i en viss riktning. Motsvarande mönster återfinns på den södra delen av Hisingen, samt i östra och nordöstra Göteborg. Vid jämförelse med år 1990 (figur 6.5) framstår detta fragmentariska mönster något mer år 2006.

Näset och Hjuvik är de två stadsdelar där konsulterna är mest överrepresenterade. De är båda perifert lokaliserade i förhållande till Göteborgs centrum och ligger utmed kusten. Medelinkomst, arbetslöshet, allmännyttans andel av bostadsbeståndet och andelen utlandsfödda i Hjuvik och Näset år 2006 följer mönstret för stadsdelar som domineras av egna hem, vilket innebär inkomster över medel, utlandsfödda under medel, obefintlig allmännytta samt arbetslöshet under medel. Hjuvik är lokaliserat i den del av Göteborg där en stor del av bostadsbyggandet under 1990- och början av 2000-talet skett, vilket resulterat i att befolkningen ökat med 89,5 % mellan 1990 och 2006 (bilaga 7).

Överås och Kungsladugård är stadsdelarna med störst övervikt av bohemer år 2006. Den högsta överrepresentationen av bohemer återfinns i samma stadsdelar 1990 som 2006. Kungsladugård har en i stort sett oförändrat hög andel allmännyttiga hyreslägenheter år 2006 och en medelinkomst som motsvarar medelvärdet för hela Göteborg. Befolkningsmässigt är Kungsladugård en av de största stadsdelarna vid båda tillfällena med en befolkningsökning som är något lägre än den genomsnittliga ökningen. Arbetslösheten i Kungsladugård ligger på samma nivå som medelvärdet för Göteborg och andelen utlandsfödda är 10 %, vilket kan jämföras med de 20,5 % som är medelvärdet för Göteborg. Överås är beläget öster om Inom Vallgraven, har låg arbetslöshet och hög medelinkomst (bilaga 7). Huvudsaklig upplåtelseform har förändrats från egna hem till blandat i Överås år 2006.

6.4 Bohemers respektive konsulters arbetsställen åren 1990 och 2006 och förekomsten av egenföretagare

6.4.1 Inledning

Detta avsnitt belyser bohemers och konsulters arbetsställen åren 1990 och 2006. En sådan belysning kartlägger graden av lokal mångfald respektive koncentration av individer med olika utbildningsbakgrund i Göteborg avseende arbetsställen. Det blir därmed möjligt att identifiera exempelvis vilka stadsdelar som har övervikt av sysselsatta konsulter respektive bohemer. Arbetsstället knyts till någon av de 94 stadsdelarna eller till kringliggande kommuner och församlingar. Därtill redovisas i detta avsnitt förekomsten av egenföretagare bland bohemerna och konsulterna. Avsnittet begränsas därmed inte till att enbart gälla de kreativa individer som är anställda utan även de som driver egen rörelse ifrån hemmet eller från en annan plats.

6.4.2 Fördelningen av bohemers respektive konsulters arbetsställen

Fördelningen av konsulter och bohemer redovisas på stadsdelsnivå samt i angränsande kommuner åren 1990 och 2006. Genom att kartlägga var bohemerna och konsulterna arbetar ökar förståelsen för vilka delar av Göteborg med omnejd som är attraktiva för kreativa individer. Fördelningen redovisar antalet bohemer och konsulter med arbetsställe i respektive stadsdel, församling eller i Kungsbackas fall, kommun. Det kan röra sig om några enskilt stora arbetsställen som dominerar exempelvis en stadsdel varför de 4 största arbetsställets lokalisering kartläggs för respektive grupp. Det är inte antalet konsult- och bohemarbetsställen i respektive rumsliga enhet som studeras utan det sammanlagda antalet konsulter och bohemer med arbetsställe i stadsdelen och hur dessa förhåller sig till varandra.

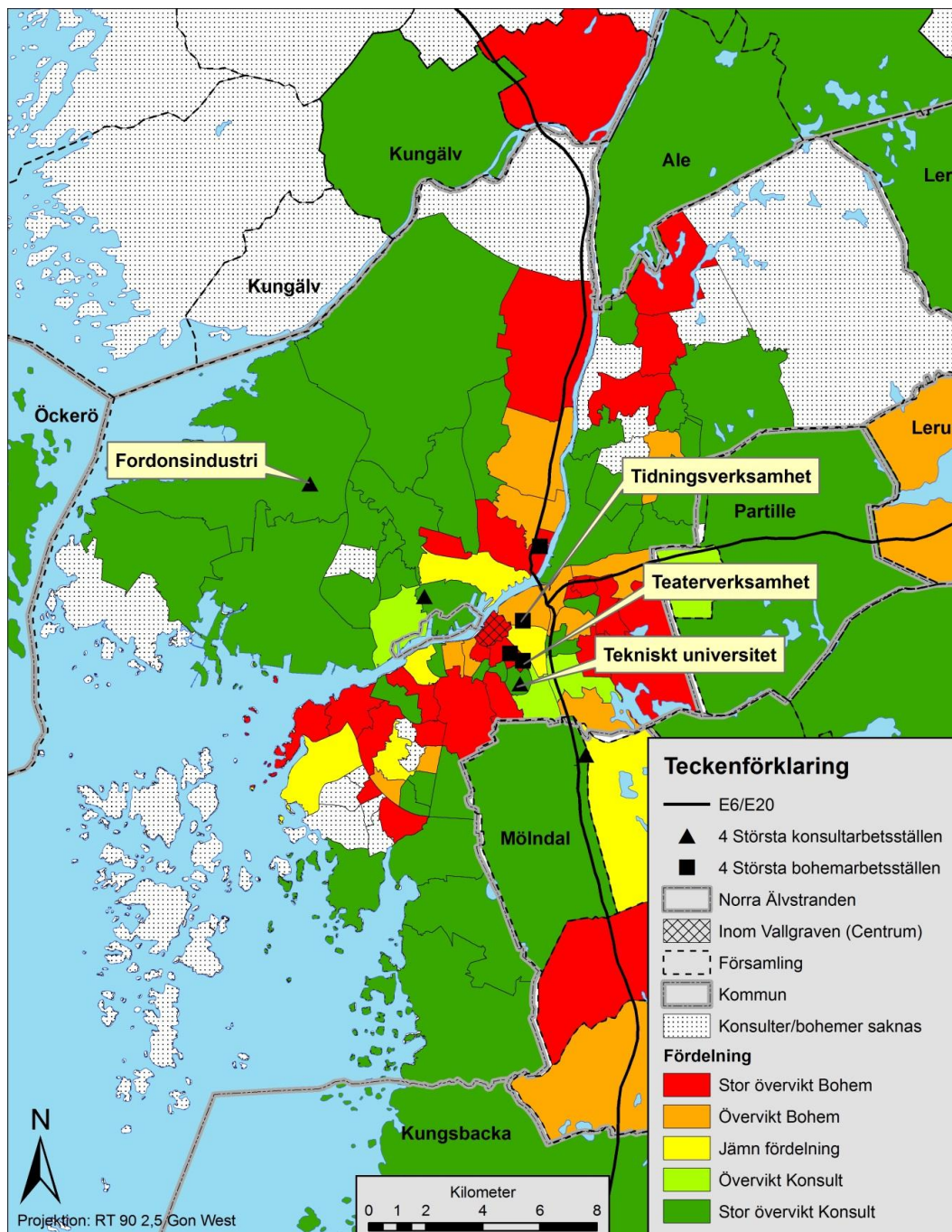
Figur 6.7 visar bohemers och konsulters arbetsställen fördelade på stadsdelar och Norra Älvstranden samt i angränsande kommuner år 1990. Därtill framgår de 4 enskilt största arbetsställen för respektive grupp.

Av figur 6.7 framgår att stadsdelarna med en överrepresentation av bohemer ligger i de centrala och norra delarna av Göteborg. Ett antal stadsdelar har en jämn fördelning av konsulter och bohemer. Stadsdelar med en överrepresentation av konsulter är framförallt belägna i Göteborgs periferi. Därtill är de flesta angränsande kommuners församlingar samt Kungsbacka kommun konsultdominerade. För konsulter är arbete inom fordonsindustri och arbete med forskning och utbildning inom teknikområdet största arbetsställen, medan för bohemer är tidnings- respektive teaterverksamhet de största arbetsställen. Bohemer arbetar, relativt konsulter, i större utsträckning centralt i Göteborg. Sammantaget ger det ett mönster som i stor utsträckning följer en centrum-periferi fördelning av var bohemer och konsulter arbetar.

Vidare framgår av figur 6.7 att två av konsulternas största arbetsställen är belägna utanför de centrala delarna av Göteborg. Ytterligare ett av de fyra största konsultarbetsställen är beläget på Norra Älvstranden, vilket också får betraktas som utanför centrum i Göteborg. Det skall dock tilläggas att Norra Älvstranden inte hunnit utvecklas till ett centrum för konsultverksamhet år 1990 och att lokaliseringen av konsultarbetsställen indikerar att det inte är fråga om de södra delarna av Brämregården och Sannegården som ligger i anslutning till Göta älv. Tre av de största bohemarbetsställen år 1990 är belägna i de centrala delarna av Göteborg.

Tidningsverksamhet kännetecknar det största bohemarbetsstället år 1990. Fordonsindustri på Hisingen är det största arbetsstället bland konsulterna. Stadsdelen Inom Vallgraven har en stor övervikt av bohemer, vilket ytterligare poängterar bohemgruppens benägenhet att arbeta i centrala Göteborg i förhållande till konsultgruppen. Ett antal i Göteborg perifert belägna stadsdelar har inte några

konsult- eller bohemarbetsställen år 1990. Samma avsaknad av arbetande konsulter eller bohemer kännetecknar stora delar av Kungälv's kommun.

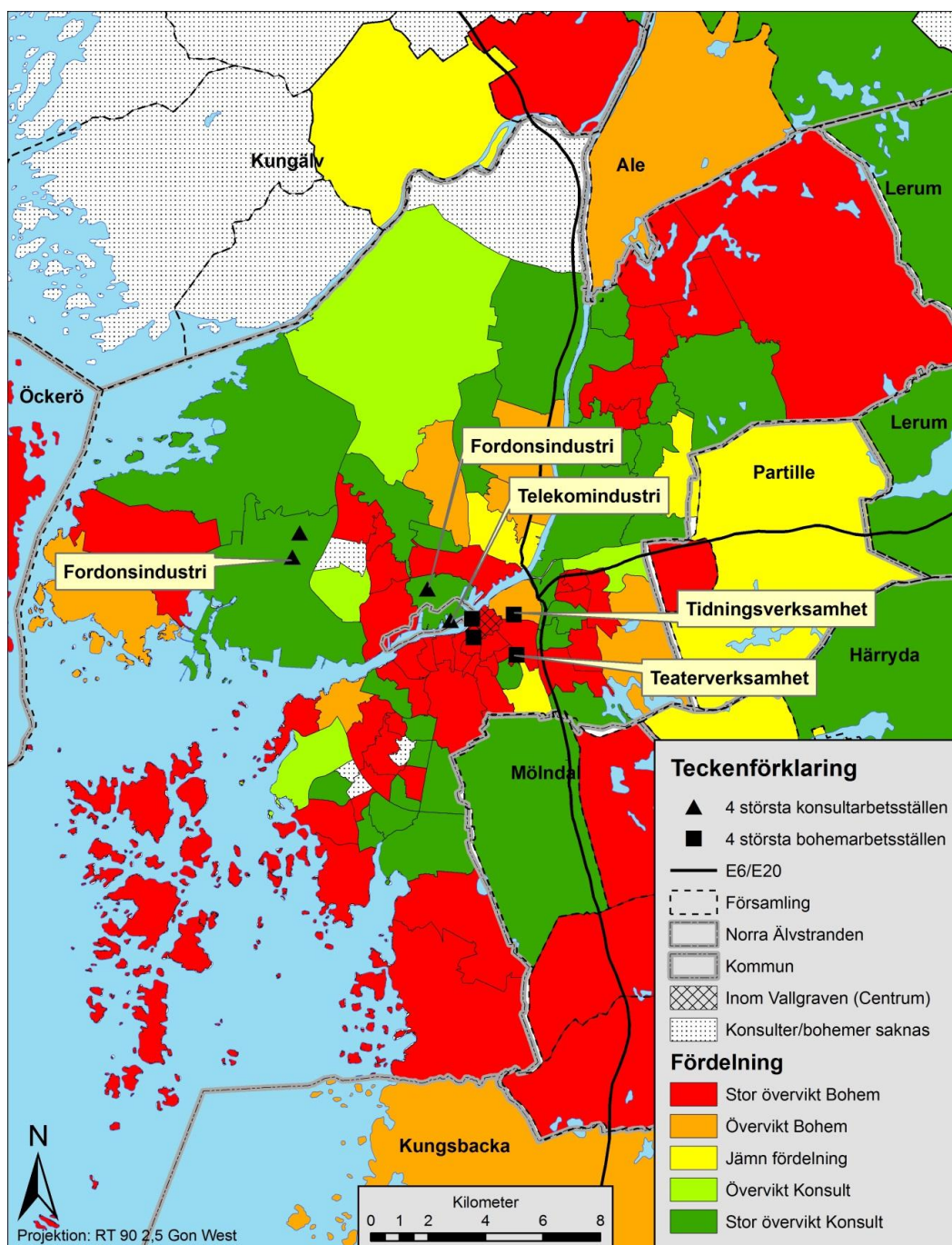
Anm: Centrum (Inom Vallgraven) är särskilt markerat. Vidare är de största arbetsställena särskilt markerade med angivelse av väsentligaste verksamhetsinriktning.

Figur 6.7: Fördelningen av var bohemer och konsulter arbetar i Göteborg, Norra Älvstranden och angränsande kommuner och församlingar år 1990. N= 2 438 (konsulter) 388 (bohemer).

Källa: Bearbetning av GILDA (2006).

Figur 6.7 visar att det råder en generell brist på stadsdelar, församlingar och kommuner med en mer moderat övervikt i indelningen av konsulter och bohemer. Istället är det påfallande hur frekvent det antingen råder stor övervikt för bohemer eller för konsulter.

Figur 6.8 redovisar fördelningen av bohemers och konsulters arbetsställen år 2006 samt var de största arbetsställen för respektive grupp ligger.

Figur 6.8: Fördelningen av var bohemer och konsulter arbetar i Göteborgs stadsdelar och angränsande kommuner och församlingar år 2006. N= 2 650 (konsulter) 346 (bohemer).

Källa: Bearbetning av GILDA (2006).

Det råder en stor övervikt av bohemers arbetsställen i de centrala stadsdelarna år 2006. Här finns tidningsverksamhet, teatrar och museer, vilka utgör några av bohemernas största arbetsställen. Två av de största konsultarbetsställena ligger på Norra Älvstranden, vilket innebär att utvecklingen av teknikparken Lindholmen Science Park attraherat konsulterna. De övriga två största konsultarbetsställena ligger båda på Hisingen i anslutning till fordonsindustrin. Hisingen i övrigt redovisar en överrepresentation av konsulter. Överlag ger figur 6.8 ett något fragmentariskt intryck med stora skillnader i fördelning mellan intill varandra lokaliserade stadsdelar och församlingar.

Kungsbacka kommun har en övervikt av bohemer. Församlingarna i Härryda och Lerum är konsultdominerade och i Kungälv saknas i de flesta församlingar bohemer och konsulter. Mölndals kommun består av en bohemdominerad församling och en konsultdominerad.

Vid jämförelse av figurerna 6.7 och 6.8 framgår att stadsdelar med en övervikt av bohemernas arbetsställen sprider ut sig. År 1990 är stadsdelar med en övervikt av konsulters arbetsställen mer vanligt. Exempelvis domineras Hisingen av stadsdelar med en stor övervikt av konsultarbetsställen. Detsamma gäller för södra Göteborg och för grannkommunerna. Vid båda tillfällena förekommer endast ett fåtal stadsdelar med en jämn fördelning av arbetsställen mellan bohemer och konsulter.

6.4.3 Förekomsten av egenföretagare bland konsulter respektive bohemer

Detta avsnitt belyser egenföretagarna bland konsulter och bohemer samt även bland kärnan och jämförelsegruppen. Föregående avsnitt tog inte närmare upp arbetsställen med ett fåtal anställda ur bohem- och konsultgrupperna utan fokuserade på största arbetsställena, vilket betonar behovet av att även studera mindre arbetsställen och egenföretagare. Ett ökat egenföretagande illustrerar en av effekterna med den ekonomiska omstruktureringen nämligen flexibiliseringen av arbetsformerna och ett ökat behov av uppdragsbetonade tjänster, vilket är vanligt bland verksamma och ofta eftertraktade individer i kreativa och kunskapsintensiva branscher (Saxenian 2006, Gill 2007, Wahlqvist 2009). Genom att kartlägga egenföretagarnas arbetsställen och jämföra dem med var de bor identifieras egenföretagandet som sker från hemmet och huruvida detta skiljer sig åt mellan konsulter och bohemer. Tabell 6.1 visar andelen egenföretagare för kärnan, jämförelsegruppen, konsultgruppen och bohemgruppen.

Av tabell 6.1 framgår att egenföretagare är klart vanligast förekommande bland bohemerna vid båda tidpunkterna. Däremot är överskottet av aktiv näringsverksamhet lägre bland bohemernas egenföretagare i jämförelse med konsulternas egenföretagare år 2006. Ett resultat som pekar på en något mer fragmentarisk och eventuellt sämre eller försämrad inkomstsituation för bohemerna. Antalet egenföretagare och överskotten av näringsverksamheten har ökat markant

mellan 1990 och 2006 för samtliga grupper. Jämförelsegruppen har större andel egenföretagare än kärnan år 1990. År 2006 råder det omvända förhållandet då kärnans andel egenföretagare ökat mer än jämförelsegruppen.

Tabell 6.1: Andel (%) egenföretagare (EF) och medelvärde för överskott (skr) av aktiv näringsverksamhet för kärnan, jämförelsegruppen, konsulter och bohemer åren 1990 och 2006.

	EF 1990 Andel (Antal)	Överskott av aktiv näringsverks. 1990	EF 2006 Andel (Antal)	Överskott av aktiv näringsverks. 2006
Kärna	1,4 % (104)	56 868	5,6 % (420)	130 182
Jfrgrupp	2,0 % (450)	68 882	4,7 % (996)	126 286
Konsult	1,1 % (36)	61 803	5,5 % (177)	130 758
Bohem	4,6 % (26)	67 950	15,7 % (85)	116 186

Anm: Överskott av aktiv näringsverksamhet avser förtjänst efter avdrag och kostnader (SCB 2009a).

Källa: Bearbetning av GILDA (2006).

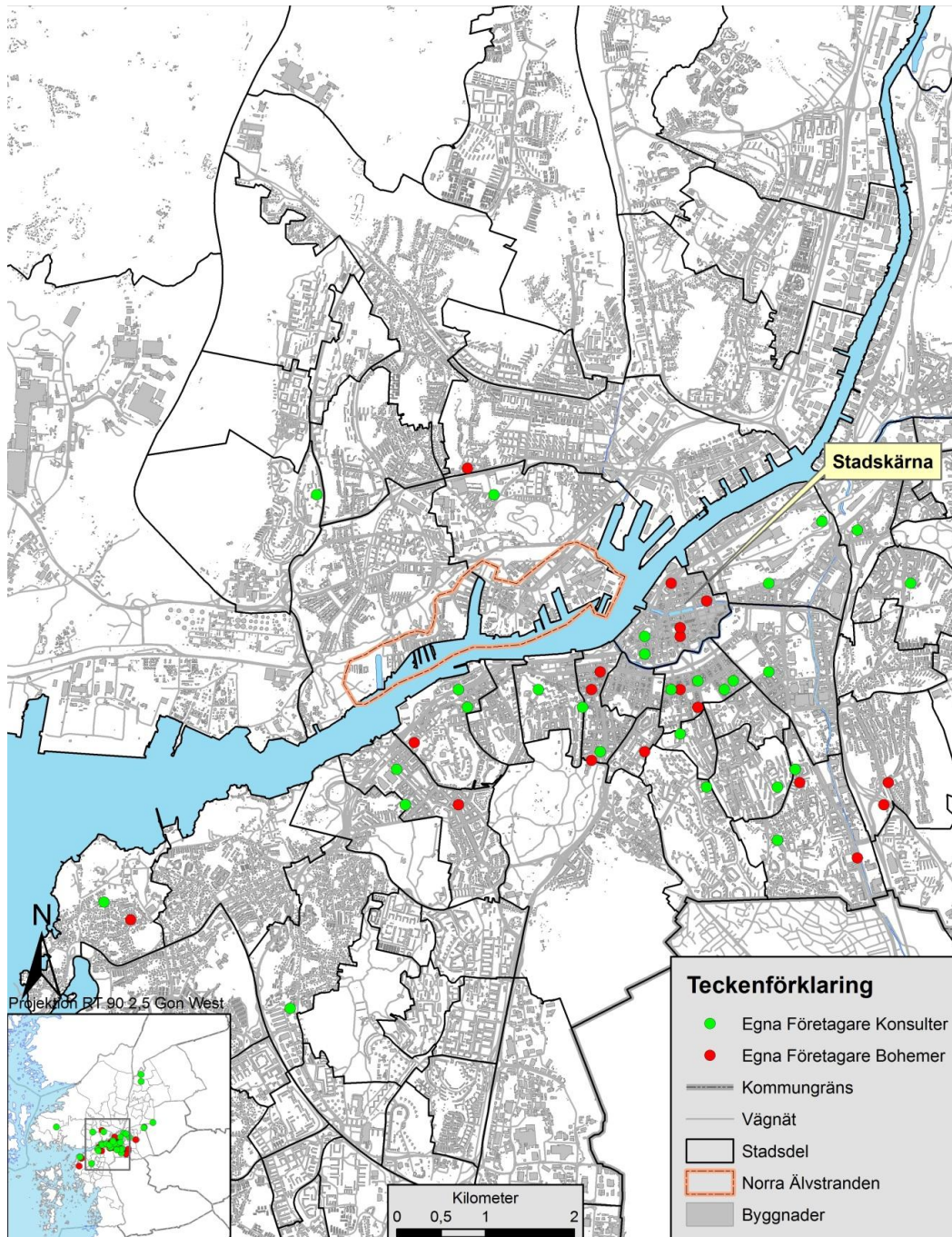
För båda undergrupperna (konsulter och bohemer) och kärnan är andelen av individerna som i stor utsträckning förlitar sig på aktiv näringsverksamhet som inkomstkälla liten även om andelen bohemer ökat kraftigt. De flesta individerna är sysselsatta på annat sätt, till exempel anställda, och endast ett mindre antal driver egen rörelse. Det innebär att det är inkomster från tjänst och/eller kapital som är den dominerande inkomsten för bohemerna, konsulterna och individerna i kärnan.

Som jämförelse kan nämnas att en studie (Hermelin 2007) visat att antalet egenföretagare inom tjänstesektorn i Stockholm ökat under 1990- och 00-talet, vilket ytterligare understryker betydelsen av att närmare studera egenföretagandets geografi då det förefaller vara en växande verksamhetsform. Därtill har det påpekats att det finns en tendens inom forskning om tjänsteindustrin att negligera egenföretagare då oproportionerligt stort fokus läggs på storföretag (Rusten & Bryson 2010).

Mot bakgrund av detta resultat pekar genomlysningen av empirin på en förvisso delvis olik inkomstsituation mellan bohemer och konsulter, men att obalansen endast föreligger mellan ett relativt litet antal individer i varje undergrupp. Figur 6.9 visar egenföretagarnas arbetsställen år 1990.

Av figur 6.9 framgår att egenföretagarnas arbetsställen i stor utsträckning är lokaliserade i de centrala delarna av Göteborg år 1990, alternativt strax söder om centrum. Endast ett fåtal arbetsställen ligger på mer än 3 km avstånd från stadskärnan. Därtill är 4 (1 bohem och 3 konsulter) arbetsställen av sammanlagt 62 belägna på Hisingen, vilket pekar på den tydliga gräns som Göta älv utgör. År 1990 är det ovanligt att egenföretagare bland bohemer och konsulter är etablerade på Hisingen. Beträffande skillnader mellan konsulter och bohemer avseende egenföretagarnas lokalisering framgår det av figur 6.9 att dessa är små. Både

bohemerna och konsulterna är utspridda över centrala och semi-centrala Göteborg. Till viss del finns det ett större antal egenföretagare bland konsulterna lokaliserade utanför Göteborg.

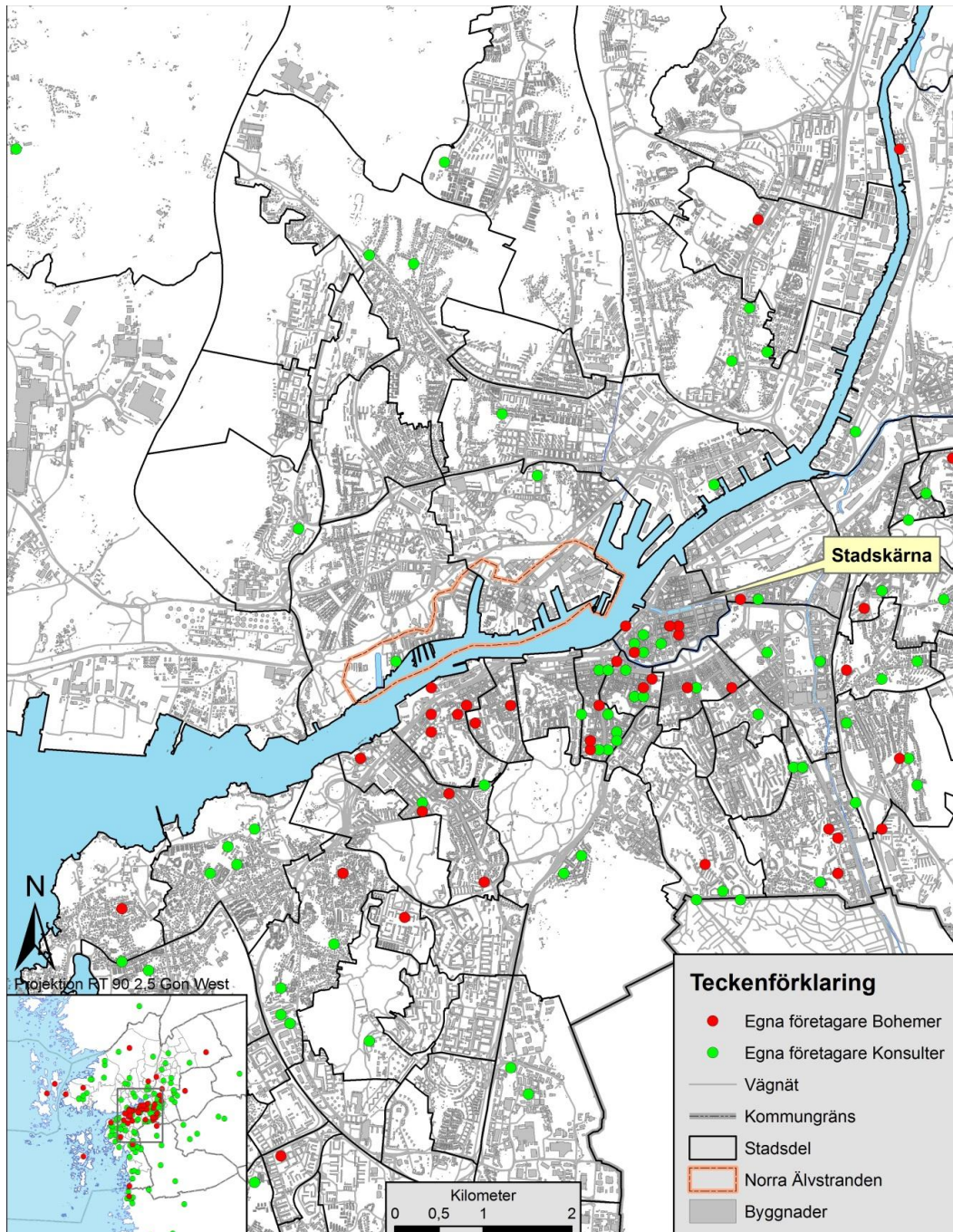

Figur 6.9: Egenföretagares arbetsställen för bohemer och konsulter år 1990. N=36 (konsulter) 26 (bohemer).
Källa: Bearbetning av GILDA (2006).

Figur 6.9 kan jämföras med figur 6.5 (bohemernas och konsulternas bostadsområde år 1990) för att belysa ett eventuellt samband mellan bostadsområde och arbetsställe. Vid kontroll av den folkbokförda vistelseorten och arbetsställets koordinater för varje individ i figur 6.9 framgår att koordinaterna vid 6 tillfällen av 26 (23,1 %) matchar

varandra bland bohemerna, vilket innebär att rörelsen bedrivs från hemmet eller i mycket nära anslutning (100 m) till hemmet. Vid samma kontroll av konsulterna i figur 6.9 framgår att koordinaterna vid 20 tillfällen av 36 (55,6 %) matchar varandra. Konsulterna är i större utsträckning benägna att bedriva sin rörelse från hemmet år 1990.

Figur 6.10 visar den rumsliga fördelningen av egenföretagarnas arbetsställen bland bohemer och konsulter år 2006.

Figur 6.10: Egenföretagares arbetsställen för bohemer och konsulter år 2006. N=171 (konsulter) 80 (bohemer).

Källa: Bearbetning av GILDA (2006).

Egenföretagarna bland konsulterna är mer utspridda i Göteborg och i angränsande kommuner än vad egenföretagarna bland bohemerna är år 2006. I centrala Göteborg förekommer koncentrationer av både bohemer och konsulter som är egenföretagare. Södra Göteborg domineras av konsulternas egenföretagare, vilket är ett mönster som fortsätter över kommun- och regiongränsen in i Kungälv kommun. I östra Göteborg finns både bohemer och konsulter som är egenföretagare om än i mindre utsträckning än i de centrala och södra/sydvästra delarna av staden. På Hisingen finns ett antal egenföretagare som är konsulter på spridda platser. Norra Älvstranden har inga arbetsställen för egenföretagare år 2006.

Jämförelsen av egenföretagarens arbetsställe och vistelseort år 2006 visar att koordinaterna vid 59 tillfällen av 80 (73,8 %) överensstämmer för bohemerna. För konsulterna är motsvarande antal överensstämmelser 124 av 171 (72,5 %). Således är det dels vanligare med egenföretagare bland både konsulter och bohemer år 2006 jämfört med år 1990, dels är det vanligare att rörelsen bedrivs från hemmet. Jämförelsevis har bohemernas hemarbete ökat avsevärt mer än konsulternas och nått upp till samma nivå år 2006.

Vid jämförelse av figur 6.9 och 6.10 framträder en koncentrerad bild av egenföretagarnas lokalisering år 1990 vad gäller både bohemer och konsulter som står i kontrast mot det betydligt mer utspridda lokaliseringsmönstret år 2006. En utspridning som blir särskilt tydlig om lokaliseringarna utanför centrala Göteborg i figur 6.10 tas i beaktande.

6.5 Sammanfattning

Detta kapitel redovisar inledningsvis relationen mellan kärnans och jämförelsegruppens bostadsområden åren 1990 och 2006. En nord/sydlig gräns är skönjbar utmed Göta älv och motorvägen E20 där stadsdelar med en övervikt av kärnan återfinns i söder och stadsdelar med en övervikt av jämförelsegruppen återfinns i norr samt i en sydvästlig kil. Göta älv/E20gränsen förekommer vid båda studerade tidpunkter. År 2006 har en utflyttning skett från Göteborg och bosättningsmönstret följer till största del den nord/sydliga fördelningen mellan Göteborgs stadsdelar. Stadsdelar med flest individer ur kärnan och jämförelsegruppen, de i det här sammanhanget allra största stadsdelarna, har samtliga en överrepresentation av kärnan. Kärnan föredrar därmed de mest befolkade stadsdelarna och är i proportion till jämförelsegruppen fler. Jämförelsegruppen är mer utspridd än kärnan över fler stadsdelar. Kungälv kommun är det överlägset största bostadsområdet år 2006 mätt i antal individer ur både kärnan och jämförelsegruppen.

Vid studierna av fördelningen av bosatta bohemer och konsulter på stadsdelnivå i Göteborg år 1990 samt därtill i angränsande kommuner år 2006 har stadsdelarna

med störst överrepresentation av respektive undergrupp särskilt lyfts fram och analyserats. De angränsande kommunerna och deras församlingar är framförallt karakteriserade av en överrepresentation av konsulter. Överrepresentationen av bohemer i centrala Göteborg bekräftar vid jämförelse mellan åren 1990 och 2006.

Kartläggning av bohemer och konsulter åren 1990 och 2006 visar att förändringar sker i det rumsliga mönstret. De centralt belägna stadsdelarna domineras betydligt mer av bohemarbetsställen år 2006 än år 1990. Därtill tenderar bohemdominerade stadsdelar att sprida sig till de perifera delarna av Göteborg. Stadsdelar som domineras av konsultarbetsställen glesas ut mellan åren 1990 och 2006.

Kapitlet avslutas med studier av fördelningen av bohemers och konsulter arbetsställen samt förekomsten av egenföretagare. Stadsdelar med en överrepresentation av bohemernas arbetsställen är framförallt centralt lokaliserade. Det gäller vid båda tidpunkterna även om de enskilt största arbetsställena observeras, vilka samtliga ligger i centrum. Konsulternas arbetsställen dominerar stadsdelarna i Göteborgs periferi samt delvis på Norra Älvstranden år 2006. Konsulternas enskilt största arbetsställen är lokaliserade på Hisingen eller i Mölndal utanför de centrala delarna av Göteborg.

Egenföretagare är mest frekvent förekommande bland bohemerna där överskottet av deras näringsverksamhet, måttet på hur lönsam deras rörelse är, är högre än konsulternas år 1990 och lägre år 2006. Andelen egenföretagare ökar kraftigt bland både bohemer och konsulter (och bland kärnan och jämförelsegruppen) under tidsperioden. Vad gäller den rumsliga fördelningen av egenföretagarna är de koncentrerade till centrala Göteborg år 1990 för båda grupperna, medan det år 2006 är fråga om betydligt mer utspridda lokaliseringar för framförallt konsulterna.

7 NORRA ÄLVSTRANDEN: FRAMVÄXT OCH FÖRÄNDRINGAR MELLAN ÅREN 2006 OCH 2008

7.1 Inledning

Mot bakgrund av tidigare resultat i avhandlingen är Norra Älvstranden den lokala del av Göteborg där den ekonomiska omstruktureringen och de globala förändringarna haft störst genomslag. Avsikten är här att belysa om utvecklingen 2006 - 2008 står i samklang med eller avviker från utvecklingen 1990 – 2006. Det bör framhållas att studien omfattar en turbulent tid med global och nationell finansiell oro, vilket troligen fått konsekvenser för områdets utveckling. Men oaktat detta är Norra Älvstranden av särskilt intresse eftersom det är här som de största insatserna gjorts för att Göteborg ska framstå som attraktiv och pånyttfödd samt som centrum för lokalisering av högteknologiska verksamheter. Exempelvis byggs nya bostäder och nya lokaler för verksamheter som hotell, teatrar, bibliotek, universitetsfilialer, gymnasieskolor och statliga TV-bolag (Jordaan et al. 2003, Hahn 2009). Norra Älvstranden är den del av Göteborg som tydligast gör staden till ytterligare ett exempel bland många i världen på utvecklade städers förvandling från varu- till tjänsteproduktion. Detta kapitel belyser om samma kreativa individer som tidigare studerats återfinns i denna händelseutveckling och om de flyttar till eller är verksamma på arbetsställen på Norra Älvstranden.

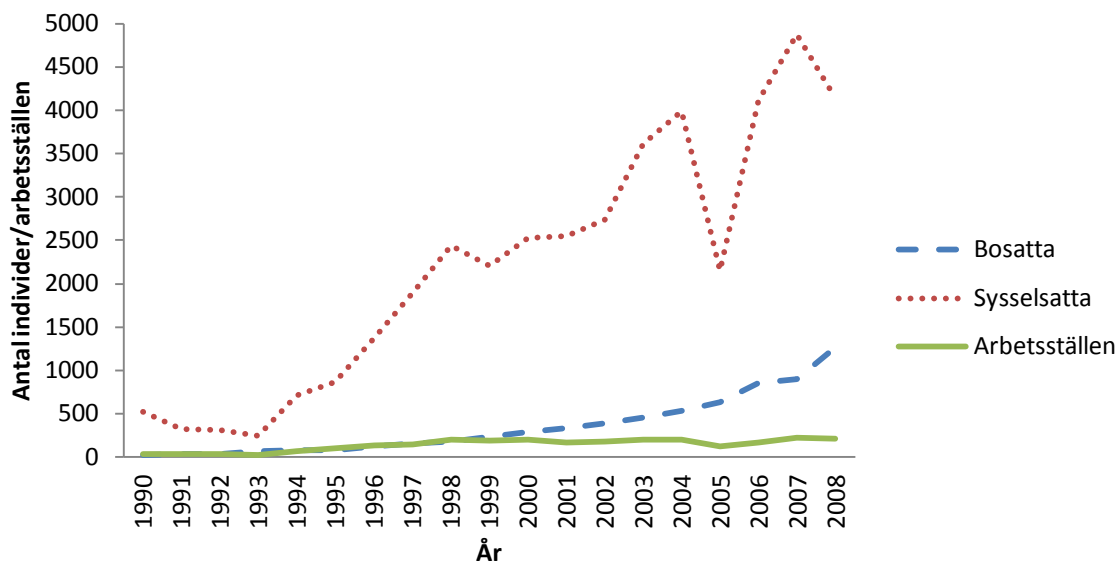
Frågan är hur globaliseringens påverkan tagit sig uttryck på Norra Älvstranden. Hur förändringen ser ut i respektive bostadsområde och arbetsställe avseende antal bosatta och sysselsatta kreativa individer. Detta motiverar att Norra Älvstranden studeras särskilt under perioden 2006 – 2008, vilket möjliggjorts genom att statistik för år 2008 publicerats under 2010.²⁷ Av särskild betydelse är förändringen på Norra Älvstranden i jämförelse med övriga stadsdelar och närliggande kommuner.

Kapitlet inleds med beskrivning av Norra Älvstrandens tillväxt. Därefter jämförs Norra Älvstranden med övriga Göteborg och dess stadsdelar avseende bosatta och sysselsatta individer ur kärnan, jämförelsegruppen, konsulterna och bohemerna. De båda följande avsnitten redovisar vilka förändringar som skett av dessa individers bosättning respektive sysselsättning på Norra Älvstranden mellan åren 2006 och 2008. Kapitlet avslutas med en sammanfattning.

²⁷ Att redovisa förändringar för individers flyttningar för hela Göteborg visade sig vara ett alltför tids- och arbetskrävande alternativ.

7.2 Norra Älvstranden växer fram

Norra Älvstranden utgör Hisingens sydligaste del och benämndes tidigare Hisingens södra älvstrand. Något ologiskt har södra blivit norra i samband med att området förändrats. Under mitten av 1980-talet bildades Norra Älvstrandens Utvecklings AB (NUAB)²⁸ och lokaliserades i anslutning till vad som tidigare varit Eriksbergsvärkets verksamhetsområde i västra Göteborg. År 1985 togs det första spadtaget till nya bostäder under visionen Norra Älvstranden, vilket kan ses som en utveckling inspirerad av Docklands i London samt av containerhantering i USA (Trossholmen 2009). Den norra älvstranden av Göta älv bestod då av ödetomter, nedlagda fabriker och stängda varv. Under inledningsskedet arrangerades stora konserter i området vilka Öhrström (2004) påpekar hade en betydelsefull effekt då det genererade ett positivt genomslag och ett långsamt uppfattningsskifte bland allmänheten. Dessutom medgav de populära evenemangen på sikt att ett utökat handlingsutrymme medgavs för politiker och planerare i färd med att förändra Eriksberg och Lindholmen. Byggandet av bostäder gick långsamt till en början och tog inte fart förrän år 2000 då företaget Ericsson beslutade att placera en större utvecklingsenhet vid Lindholmen (Jörnmark 2005). Figur 7.1 visar utvecklingen av antalet bosatta och sysselsatta individer i konsultnäringar.²⁹

Anm: Variabelbyte för näringar år 2005. Arbetsställen är sammanslagna på 100-meterrutor.
Figur 7.1: Antal sysselsatta och bosatta individer i åldern 20-65 år och sysselsatta i konsultnäringar samt arbetsställen på Norra Älvstranden under perioden 1990 - 2008.

Källa: Bearbetning av GILDA (2008).

²⁸ Numera det kommunala företaget Älvstranden Utveckling AB.

²⁹ Avser näringsgrenarna SNI 69-74 för perioden 1990 - 2004 och SNI 69 - 75 för perioden 2005 - 2008.

Utvecklingen av bosatta individer i konsultpräglade branscher på Norra Älvstranden tar framförallt fart efter år 2000. Antalet sysselsatta på Norra Älvstranden sjunker samtidigt som antalet bosatta fortsätter stiga.

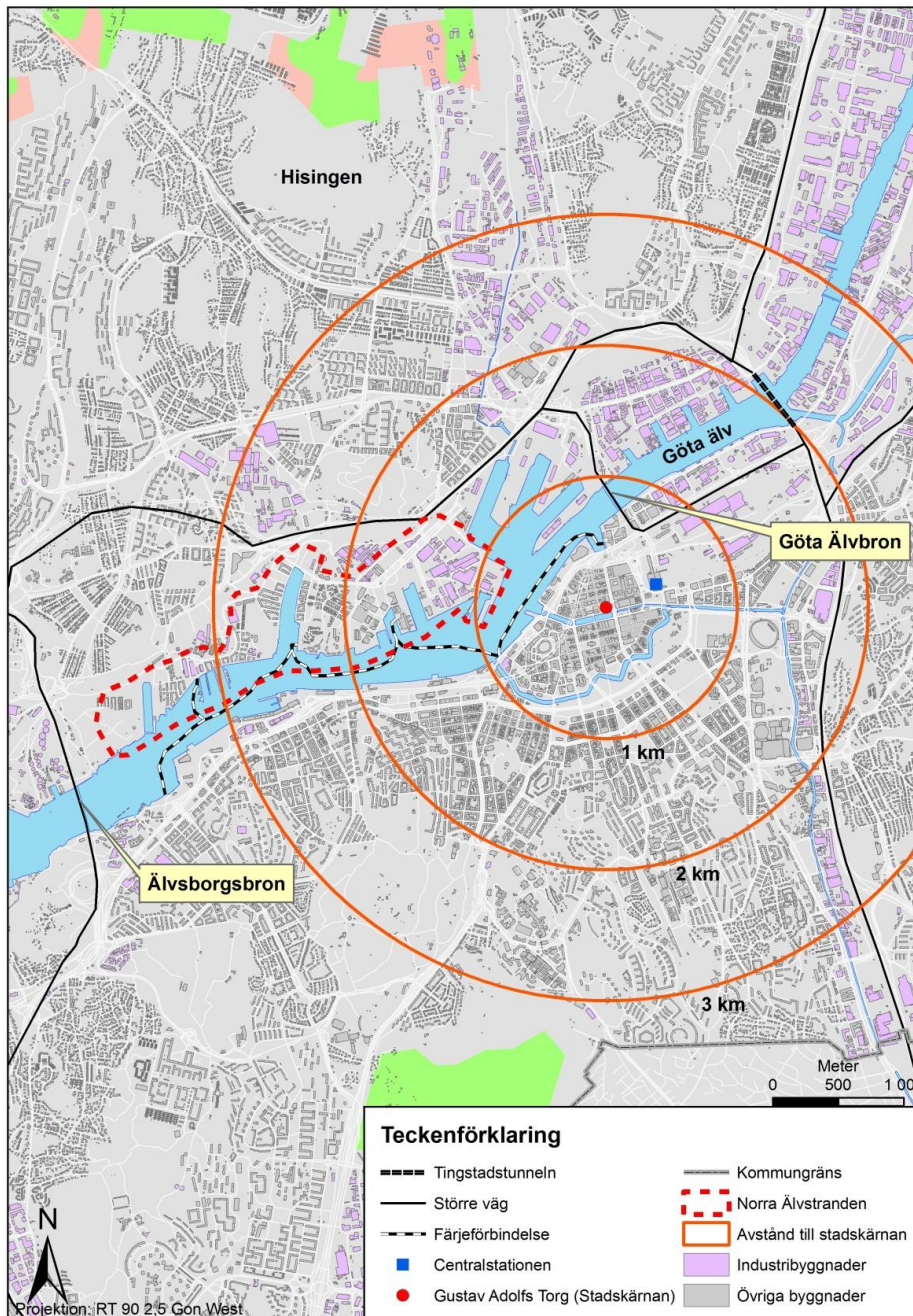
Mot bakgrund av ett antal välbesökta evenemang på Norra Älvstranden under 1980- och 90-talen med omfattande marknadsföringsarbete blev försäljningen av de första bostadsrätterna tämligen framgångsrik trots rådande lågkonjunktur (Öhrström 2004). Evenemang av olika slag har fortsatt i takt med att Norra Älvstranden växt västerut. Ostindiefararen Götheborg tillhör en av de senare attraktionerna. Ek (2007) påpekar med hjälp av exempel från Malmö betydelsen av att arrangera större evenemang i anslutning till det nya bostadsområdet för att på så vis marknadsföra inte bara själva evenemanget utan även i förlängningen nytt boende och en ny livsstil. Målsättningen med Norra Älvstranden har under utvecklingen varit att skapa en hållbar stadsdel, som skall vara ett livligt område med god tillgång till exempelvis mötesplatser i form av caféer och restauranger.

Hahn (2009) undersöker den socioekonomiska strukturen på Norra Älvstranden med målsättningen att ta reda på om det kan anses vara en stadsdel för alla, vilket i så fall skulle avvika från det gängse utvecklingsmönstret internationellt. Hahn finner att befolkningen på Norra Älvstranden är heterogen avseende hushållets sammansättning och ålder men att medelinkomster och utbildningsnivåer är klart över och arbetslösheten under medelvärdet för Hisingen och för Göteborg. De höga priserna på bostäder i området i kombination med stor efterfrågan innebär att Norra Älvstranden inte har den socioekonomiska sammansättning som kan anses spegla övriga Göteborg. Hahn (Ibid) skriver exempelvis att medelinkomsten år 2007 för invånarna på Norra Älvstranden var 375 000 SEK per år, vilket skall jämföras med medelvärdet för Hisingen (231 000) och Göteborg (265 000).

Området Norra Älvstranden är särskilt intressant om den riktning som Göteborgs utveckling tagit de senaste 20 åren vill belysas i ljuset av ekonomisk omstrukturering (Hahn 2009). Norra Älvstranden är i stort sett färdigutvecklat och Älvstranden Utveckling AB (tidigare NUAB) arbetar vidare med två nya utvecklingskoncept döpta till Södra Älvstranden och Centrala Älvstaden som skall ansluta till Norra Älvstranden och därmed skapa attraktiva boendemiljöer nära vattnet och överbygga den avdelare Göta älv utgör. En anledning till att det visionära och planerande arbetet inte slår av på takten trots att Norra Älvstranden snart är färdigbyggt är att Göteborg torde vara unikt i landet vad gäller tillgång till centralt lokaliserad mark som används i begränsad utsträckning. Därtill är de storskaliga projekten³⁰ en påminnelse om ambitionen i Göteborgs Stads översiktsplan att nå en befolkning för arbetsmarknadsregionen på 1,5 miljoner senast år 2020 (Andersson et

³⁰ Se exempelvis även Viking Green City avsedd för 70 000 invånare och innefattande framförallt Frihamnen (Viking Green 2011).

al 2009). För att uppnå detta måste stadskärnan förtätas och göra plats för fler invånare samtidigt som regionförstoring appliceras med hjälp av infrastruktursatsningar. Därtill krävs fler arbetsplatser i kärnan av GR, vilket framförallt innebär att skapa förutsättningar för en fortsatt etablering av kontorsplatser i centrala Göteborg (BRG 2007, 2009). Figur 7.2 illustrerar Norra Älvstrandens lokalisering i förhållande till centrala Göteborg.

Figur 7.2: Norra Älvstranden med angivelse av avstånd till stadskärnan (CBD).
Källa: Bearbetning av Hahn (2009).

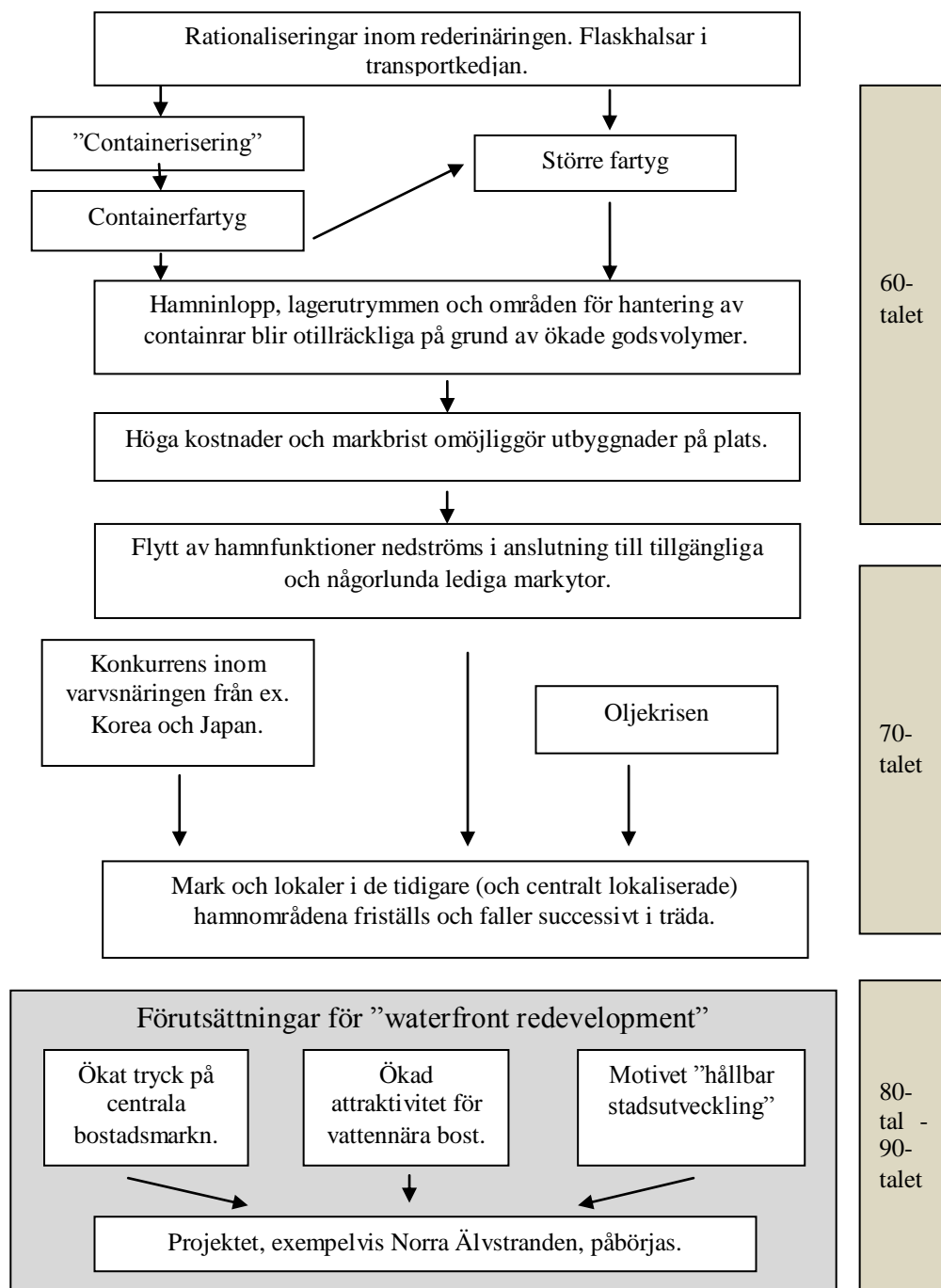
I förhållande till centrala Göteborg är Norra Älvstranden beläget mellan 1 och 4 km västerut fågelvägen och dess närhet till centrum bör beaktas då det är ett tungt

argument för områdets popularitet. Figur 7.2 visar dock att det inte finns några fasta älvförbindelser som ansluter till Norra Älvstranden. Älvsborgsbron, Göta älvbron och Tingstadstunneln, ligger utanför Norra Älvstranden och innebär att resor med bil, buss eller spårvagn tar längre tid. En ny älvförbindelse diskuteras i Göteborg och bland förslagen finns en gång- och cykelbro (Trouvé 2010). För att hantera den ökade mängden dagliga resenärer mellan centrala Göteborg och Norra Älvstranden har färjetrafiken successivt byggts ut och är delvis gratis (Trossholmen 2009). Göta älv omgärdas i stor utsträckning av industribyggnader. Med undantag för Norra Älvstrandens bostäder i anslutning till Göta älv saknar Göteborg bostäder i direkt anslutning till vatten. Norra Älvstranden står i det sammanhanget ut som ett unikt bostadsområde i Göteborg vars motsvarighet inte finns på någon sida av Göta älv.

Norra Älvstranden representerar i förlängningen hur övergången från varu- till tjänsteproduktion kan gestalta sig i staden. Tillverkningsindustrins tillbakagång (främst rumsligt, det ekonomiska bidraget fortsätter att vara betydande) från de centrala delarna skapar nya möjligheter för byggande av bostäder till människor som ofta inte har någon direkt koppling till industrin. På så vis möts plats och behov. De kreativa individerna söker därtill bostäder och miljöer som skall stimulera både under arbete och fritid (Landry 2000, Florida 2004). Samtidigt som relativt perifert belägna delar av Göteborgs stad som exempelvis Eriksberg (Norra Älvstrandens västra del) exploaterats och utvecklats till moderna boendemiljöer väntar mer centralt belägna delar av Göteborg såsom Skeppsbron, Ringön, Gullbergsvass, Frihamnen och Masthuggstorget på hur motsvarande förvandling kommer att se ut (Älvstranden Utveckling 2009a). Göteborg är en kontrastrik stad där ett till synes attraktivt centralt läge vid vattnet kan upptas av en asfalterad parkeringsplats och några busskurer.

Figur 7.3 redogör för några av de globala och lokala händelser som lett fram till att stora ytor av centrala Göteborg friställts och att byggandet av Norra Älvstranden kunnat genomföras.

Det omfattande byggnadsprojektet Norra Älvstranden kan ses som resultatet av en ekonomisk omstrukturering som skett i Göteborg sedan slutet på 1960-talet med varvsnedläggningar och centralt belägna ytor utan funktion. Av figur 7.3 framgår att när förutsättningarna för projektet är uppfyllda över en 30-årsperiod behövs därtill tre avgörande faktorer: en ökad efterfrågan på centrala bostäder, en ökad attraktivitet kring vattennära boende samt lanseringen av det politiska motivet hållbar stadsutveckling. Dessutom framgår av figur 7.3 hur globala förändringar, exempelvis den ökade konkurrensen från östasiatiska varv, får en lokal påverkan i Göteborg med industrimark som hamnar i träda efter att Göteborgs varv får allt svårare att klara den internationella konkurrensen.

Figur 7.3: Förutsättningar för genomförande av projekt i enlighet med "waterfront redevelopment".

Källa: Bearbetning av Hahn (2009).

Att jämföra Norra Älvstranden med miljonprogrammets genomförande mellan åren 1965 och 1975 är vanskligt då skillnaderna avseende antalet byggda bostäder är mycket stora. Dessutom resulterade miljonprogrammet och saneringarna i omfattande rivningar av befintliga bostäder till skillnad från saneringen och återanvändandet av övergiven industrimark som varit fallet med Norra Älvstranden. Miljonprogrammet handlade framförallt om att ersätta gamla bostäder med nya eller att uppföra nya bostäder, medan "waterfront redevelopment" och Norra

Älvstranden utgår från att ersätta industri med boende och således ändra platsens funktion. Trots dessa skillnader framstår Norra Älvstranden, här symboliserande "waterfront redevelopment", i likhet med miljonprogrammet, som det mest framstående urbana förnyelseprojektet under sin samtid. Tabell 7.1 redovisar Norra Älvstrandens uppskattade bostadsutbud när området är färdigbyggt år 2012.

Tabell 7.1: Uppskattad bostadsstock på Norra Älvstranden i samband med områdets färdigställande år 2012 sorterad efter upplåtelseform och byggherre.

Byggherre	Hysesrätter	Bostadsrätter/Egnahem	Summa
HSB	26	555	581
Älvstranden Utveckling	250	0	250
Egnahemsbolaget	0	77	77
SGS Studentlägenheter	455	0	455
Familjebostäder	152	0	152
Bostadsbolaget	671	0	671
Riksbyggen	0	113	113
JM	0	1111	1111
NCC	0	69	69
PEAB	0	224	224
Totalt	1554	2149	3703

Källa: Lindblad (2011-04-07), Lindkvist (2011-04-07), Palmgren (2011-04-07), Eliasson (2011-04-08), Redig (2011-04-08), Würbler (2011-04-08).

Bostadsstocken på Norra Älvstranden består av både hyreslägenheter (42 %), framförallt byggda av de kommunala bostadsbolagen, och bostadsrätter. Därtill finns ett litet antal egna hem i form av radhus. De privata byggföretagen bygger företrädesvis bostadsrätter och överlåter i de flesta fall förvaltningen på bostadsrättsföreningarna. Vid tidpunkten för undersökningen år 2011, som ligger till grund för tabell 7.1, var inte Norra Älvstranden färdigbyggt. Dock kvarstår endast att bygga ett fåtal bostäder i de västra delarna samtidigt som den kommunala detalj- och översiktsplaneringen för området är färdig, varför uppskattningen i tabell 7.1 endast marginellt bör avvika från det slutgiltiga resultatet. Detalj- och översiktsplanerna för området reglerar utbudet av bostäder och byggföretagen har att följa dessa. Kombinationen av både växande bostadsområde och koncentration av arbetsställen inom tekniktunga branscher med närhet till fordonsindustrin på Hisingen gör Norra Älvstranden ytterligare intressant och delvis avvikande gentemot motsvarande "waterfront redevelopment" i Sverige som i större utsträckning är renodlade bostadsområden.³¹

7.3 Norra Älvstranden i jämförelse med övriga Göteborg

Föregående avsnitt visade att framväxten av Norra Älvstranden grundlades i varvsnedläggningar till följd av utländsk konkurrens. Här jämförs Norra

³¹ För närmare beskrivning av och diskussion kring liknande byggprojekt i Sverige se Westin 2010 (Hammarby Sjöstad i Stockholm), Ek 2007 (Västra Hamnen i Malmö) och Hahn 2009 (Norra Älvstranden i Göteborg).

Älvstranden med övriga Göteborg och dess stadsdelar avseende bosatta och sysselsatta individer ur kärnan, jämförelsegruppen, konsulterna och bohemerna.

Norra Älvstranden omfattar de södra delarna av Sannegården och Brämaregården men är i sig ingen egen stadsdel. Brämaregården och Sannegården redovisas därtill som hela stadsdelar i de följande tabellerna, vilket innebär att de individer som är bosatta eller sysselsatta i de södra delarna av Brämaregården och Sannegården även är medräknade i uppgifter om Norra Älvstranden (jfr figur 7.6). Tabell 7.2 visar förändringen av antalet individer i åldern 20-65 år verksamma i konsultpräglade näringar utan hänsyn taget till om de tillhör kärnan eller jämförelsegruppen.

Tabell 7.2: Förändring av bostadsområde och arbetsställe mellan åren 2006 och 2008 för individer i åldern 20-65 år verksamma i konsultpräglade näringar.

Boende i stadsdel	Förändring		Arbetsställe i stadsdel	Förändring	
	(abs)	(%)		(abs)	(%)
1. Sannegården	367	36,9	1. Inom Vallgraven	1894	30,8
2. Brämaregården	289	29,1	2. Stampen	942	36,5
3. Krokslätt	272	16,2	3. Gamlestaden	707	95,0
4. Gårdstensberget	198	46,2	4. Högsbo	375	22,3
5. Guldheden	190	17,3	5. Krokslätt	220	17,1
1. Ruddalen	-9	-6,3	1. Brämaregården	-983	-38,2
2. Lorensberg	-9	-4,1	2. Sannegården	-274	-38,4
3. Långedrag	1	0,4	3. Arendal	-216	-8,3
4. Rödbo	3	4,5	4. Torpa	-149	-47,5
5. Södra Skärgården	6	2,8	5. Grevegården	-99	-76,7
Göteborg	8227	18,0	Göteborg	4405	12,2
Norra Älvstranden	350	53,1	Norra Älvstranden	-456	-16,1

Anm: Stadsdelar med störst absoluta förändringar i antalet individer är angivna. Negativa tal anger minskning och var i fallet med boende i stadsdelen 2 till antalet.

Källa: Bearbetning av GILDA (2008).

Sannegården och Brämaregården är de stadsdelar som ökat mest avseende bosatta individer i åldern 20-65 år och verksamma inom konsultpräglade näringar. Samtidigt har dessa stadsdelar minskat mest vad gäller sysselsatta individer. Ytterligare stadsdelar som har ökat under tidsperioden vad gäller antalet boende individer sysselsatta i konsultpräglade näringar är Krokslätt, Gårdstensberget och Guldheden. Ruddalen i södra Göteborg och Lorensberg i centrala Göteborg är de enda stadsdelarna med negativ förändring av antalet individer sysselsatta i konsultpräglade näringar under tidsperioden. Långedrag, Rödbo och Södra Skärgården har små positiva förändringar av antalet bosatta individer i tabell 7.2. Att endast två stadsdelar uppvisar negativa förändringar i tabell 7.2 kan förklaras av Göteborgs befolkningsökning under den studerade tidsperioden. I de centralt belägna stadsdelarna Inom Vallgraven och Stampen sker den största ökningen av sysselsatta individer under den studerade tidsperioden. Göteborg generellt ökar både avseende bosatta och sysselsatta. På Norra Älvstranden ökar antalet bosatta kraftigt (53 %), medan antalet sysselsatta minskar med 16 %. Vidare framgår av tabell 7.2 att antalet sysselsatta individer i centrum ökar markant.

Tabell 7.3 visar förändring av antal bosatta och sysselsatta, som tillhör kärnan.

Tabell 7.3: Förändring av bostadsområde och arbetsställe mellan åren 2006 och 2008 för individer i kärnan.

Boende i stadsdel	Förändring		Arbetsställe i stadsdel	Förändring	
	(abs)	(%)		(abs)	(%)
1. Brämaregården	15	25,4	1. Stampen	58	25,4
2. Änggården	11	17,2	2. Mölndal (k)	26	6,0
3. Lorensberg	10	21,2	3. Kallebäck	17	28,3
4. Överås	7	25,0	4. Södra Kortedala	12	92,3
5. Sannegården	6	7,2	4. Stigberget	12	41,4
1. Masthugget	-24	-14,1	1. Vasastaden	-44	-34,2
2. Mölndal (k)	-11	-3,7	2. Krokslätt	-28	-20,0
3. Kungsladugård	-10	-6,5	3. Olskroken	-24	-23,6
4. Askim	-9	-4,9	4. Gamlestaden	-23	-15,7
4. Annedal	-9	-14,6	5. Torpa	-20	-27,1
Göteborg	-85	-1,6	Göteborg	-299	-6,1
Norra Älvstranden	26	44,8	Norra Älvstranden	-13	-5,1

Anm: Stadsdelar med störst absoluta förändringar i antalet individer är angivna.

Källa: Bearbetning av GILDA (2008).³²

Brämaregården ökar mest av stadsdelarna i Göteborg om Norra Älvstranden bortses. Både den procentuella och absoluta ökningen är störst på Norra Älvstranden som dock ökar från ett initialt lågt antal. Hela Göteborgs stad uppvisar en negativ nettoflyttning av individer ur kärnan under tidsperioden. Störst ökning av sysselsatta individer sker i Stampen.

Tabell 7.4 visar förändring av antal bosatta och sysselsatta individer som tillhör jämförelsegruppen.

Tabell 7.4: Förändring av bostadsområde och arbetsställe mellan åren 2006 och 2008 för individer i jämförelsegruppen.

Boende i stadsdel	Förändring		Arbetsställe i stadsdel	Förändring	
	(abs)	(%)		(abs)	(%)
1. Brämaregården	46	14,4	1. Stampen	140	16,3
2. Kungsbacka (k)	28	3,5	2. Tofta	51	68,9
3. Kungälv (k)	21	7,2	3. Långedrag	33	94,3
4. Johanneberg	20	16,8	4. Kungsbacka (k)	24	7,8
5. Heden	18	8,7	5. Haga	21	16,3
1. Kärra	-33	-7,5	1. Olskroken	-131	-59,9
2. S Kortedala	-31	-9,0	2. Inom Vallgraven	-73	-7,8
3. Tuve	-26	-7,8	2. Frölunda Torg	-73	-59,9
4. Stigberget	-21	-8,2	4. Gamlestaden	-58	-10,1
5. Angereds Centrum	-20	-10,6	5. Vasastaden	-55	-27,9
Göteborg	-408	-2,4	Göteborg	-915	-6,9
Norra Älvstranden	55	35,7	Norra Älvstranden	-10	-3,9

Anm: Stadsdelar med störst absoluta förändringar i antalet individer är angivna.

Källa: Bearbetning av GILDA (2008).

³² (k) = kommun. Resultatet sorterat efter den absoluta förändringen. Då skillnaderna är stora mellan relativ och absolut förändring av antalet individer i stadsdelen eller kommunen innehåller bilaga 6 en motsvarande tabell med sortering på den relativa förändringen.

Återigen ökar antalet boende mest i Brämregården av Göteborgs stadsdelar. Norra Älvstrandens ökning är störst samtidigt som Göteborg uppvisar negativ nettoflyttning, d.v.s. fler utflyttare än inflyttare (Andersson 2000), av individer ur jämförelsegruppen. Ökningen av antalet sysselsatta är störst i Stampen, medan centrala Göteborg minskar. Göteborgs stad minskar, vilket även antalet sysselsatta på Norra Älvstranden gör om än marginellt.

Tabell 7.5 visar förändringen av antal bosatta och antal sysselsatta konsulter.

Tabell 7.5: Förändring av bostadsområde och arbetsställe mellan åren 2006 och 2008 för konsulter.

Boende i stadsdel	Förändring		Arbetsställe i stadsdel	Förändring	
	(abs)	(%)		(abs)	(%)
1. Sannegården	9	25,0	1. Stampen	31	18,7
2. Lorensberg	5	45,5	2. Kvillebäcken	14	73,7
3. Kungälv (k)	4	6,7	3. Kallebäck	13	29,5
4. Stenungsund (k)	3	12,5	3. Säve	13	216,7
4. Johanneberg	3	11,1	5. Heden	7	10,5
1. Mölndal (k)	-10	-6,6	1. Brämregården	-35	-11,0
2. Skälltorp	-6	-16,3	2. Inom Vallgraven	-25	-16,8
3. Askim	-5	-5,3	3. Olskroken	-18	-45,0
3. Hjuvik	-5	-6,5	3. Gamlestaden	-18	-17,5
3. Annedal	-5	-25,0	5. Änggården	-17	-63,0
Göteborg	-39	-1,8	Göteborg	-137	-6,1
Norra Älvstranden	15	65,2	Norra Älvstranden	-18	-9,2

Anm: Stadsdelar med störst absoluta förändringar i antalet individer är angivna.

Källa: Bearbetning av GILDA (2008).

Bosatta konsulter ökar i Sannegården och i Lorensberg men även i grannkommunerna Stenungsund och Kungälv. Ökningen av antalet sysselsatta är störst i Stampen. Göteborg och Norra Älvstranden tappar antal sysselsatta med 6 respektive 9 %, medan Brämregården i absoluta tal minskar mest. Mönstret i tabell 7.2 återspeglas delvis i tabell 7.5 då sysselsättningen minskar på Norra Älvstranden. Tabell 7.6 visar förändringen av antal bosatta och antal sysselsatta bohemer.

Tabell 7.6: Förändring av bostadsområde och arbetsställe mellan åren 2006 och 2008 för bohemer.

Boende i stadsdel	Förändring		Arbetsställe i stadsdel	Förändring	
	(abs)	(%)		(abs)	(%)
1. Änggården	4	100,0	1. Inom Vallgraven	10	28,6
2. Kallebäck	2	100,0	2. Guldheden	5	250,0
2. Överås	2	100,0	3. Heden	4	57,1
2. Brämregården	2	33,3	4. Brämregården	3	37,5
2. Lunden	2	28,6	4. Askim	3	100,0
1. Masthugget	-5	-20,9	1. Skår	-4	-66,7
2. Johanneberg	-3	-75,0	1. Olskroken	-4	-50,0
2. Annedal	-3	-24,1	1. Kungsladugård	-4	-57,2
4. Jättesten	-2	-29,6	4. Änggården	-3	-37,5
4. Partille/Öckerö (k)	-2	-25,0	5. Partille (k)	-2	-40,0
Göteborg	-8	-2,1	Göteborg	3	0,9
Norra Älvstranden	1	20,0	Norra Älvstranden	0	0

Anm: Stadsdelar med störst absoluta förändringar i antalet individer är angivna.

Källa: Bearbetning av GILDA (2008).

Norra Älvstranden skiljer ut sig vad gäller ökningen av antal bosatta med undantag för bohemerna vars ökning är marginell. Ökningen av antalet bosatta ur kärnan, jämförelsegruppen och konsulterna på Norra Älvstranden är avsevärt större än för övriga områden. Tilläggas kan att antalet individer ur samtliga grupper (kärnan, jämförelsegruppen, konsulterna och bohemerna) i Göteborg sammantaget minskar. Således fortsätter utflyttningen ur Göteborg samtidigt som det finns tydliga lokala avvikelser. Norra Älvstranden växer under en tidsperiod då de kreativa individerna samtidigt flyttar ut ur Göteborg.

Av de 599 individerna i bohemgruppen är 4 respektive 5 bosatta på Norra Älvstranden år 2006 respektive 2008. Av tidigare kapitel har framgått att förändringarna är större i närliggande bostadsområden, framförallt söder om Göta älv i sydvästra Göteborg där det förekommer både nettominskningar och ökning av bosatta bohemer. Bohemernas relativa ökning är lägre än konsulternas och därtill är en lägre andel av det totala antalet bohemer i studien bosatta på Norra Älvstranden i jämförelse med konsulterna. Trots storleksförhållandet mellan bohemer och konsulter³³ har Norra Älvstranden attraherat konsulter före bohemer. Istället är det de centrala delarna av Göteborg som har flest antal bosatta bohemer.

Vad gäller antal konsulter, som arbetar på Norra Älvstranden, framträder ett delvis annat mönster. Norra Älvstranden kännetecknas inte av samma avvikande tillväxt som var fallet med de bosatta individerna. Istället minskar antalet sysselsatta individer på arbetsställen på Norra Älvstranden och i Brämaregården, vilket också avspeglas för Göteborg som helhet. Exempelvis minskar antalet sysselsatta ur kärnan på arbetsställen i Göteborg med 299 individer (6 %) mellan åren 2006 och 2008. Detta mönster återkommer för jämförelsegruppen och konsulterna med bohemerna som marginellt undantag. Stampen uppvisar störst positiv förändring mätt i absoluta tal mellan åren 2006 och 2008 för samtliga grupper utom bohemerna. Samtidigt framträder ett mönster med minskande antal sysselsatta individer i jämförelsegruppen och bland konsulterna på arbetsställen i centrala Göteborg (Inom Vallgraven).

Att bostadsområdet Norra Älvstranden lockar till sig bosatta individer samtidigt som de i området sysselsatta individerna i studien minskar pekar mot att olika utvecklingar sker samtidigt på lokal nivå i Göteborg. Mot bakgrund av det rumsliga förändringsmönster som här framkommit kartlägger följande avsnitt i närmare belysning de bosatta på Norra Älvstranden under samma tidsperiod.

³³ Ett storleksförhållande som innebär att det finns 5,64 gånger fler konsulter än bohemer i studien (figur 3.1; bilaga 5).

7.4 Bosatta på Norra Älvstranden

Detta avsnitt redovisar var det skett förändringar rörande bostadsområde avseende individerna i kärnan, jämförelsegruppen och konsulterna. Bohemerna utelämnas då de inte bor eller arbetar på Norra Älvstranden i någon nämnvärd utsträckning. För att få en uppfattning om den rumsliga fördelningen av förändringen är även existerande bostäder år 2008 redovisade, vilket underlättar förståelsen för sambandet mellan antal bostäder och invånare. Det är osannolikt att ökningarna eller minskningarna sker i de östra delarna av Norra Älvstranden, som utgörs av industri- och kontorsområden. Figur 7.4 visar en för bostadsområdet i sydvästra Brämaregården typisk miljö.

Figur 7.4: Korsningen Plåtslagargatan-Släggaregatan i stadsdelen Brämaregården.
Källa: Foto förf. 2011-03-28.

De östra delarna av Norra Älvstranden belägna i den sydvästra delen av Brämaregården skiljer sig i bebyggelsekaraktär i jämförelse med den övriga delen av Norra Älvstranden. I sydvästra Brämaregården är bostäderna äldre, trä är det dominerande byggnadsmaterialet och karaktären är av kvartersbebyggelse med smala gator. Flerbostadshusen är vanligtvis 2-3 våningar höga och endast i undantagsfall 4 våningar. I området finns en biograf från 1915 som fortfarande används mestadels som teater. Vidare finns ett koloniområde som ytterligare bidrar till att ge sydvästra Brämaregården en äldre prägel (Trossholmen 2009). Ursprungligen har området tjänat som bostäder åt varvsanställda och tecken finns på

att gentrifiering pågår, exempelvis i form av renoveringar av fastighetsbeståndet. Trots den avvikande karaktären som inte kan hävdas överensstämma med "waterfront redevelopment" har detta område (se särskild markering i figur 7.6) en attraktionskraft inte minst då det erbjuder en del fristående villor nära Göteborgs centrum. Dock har det inte förekommit något motsvarande bostadsbyggande i denna äldre del av Norra Älvstranden varför utbudet av bostäder varit tämligen oförändrat under den studerade tidsperioden.

I de östra delarna av Norra Älvstranden förekommer det miljöer som avviker i stil och byggnadstidpunkt från gängse mönster för "waterfront redevelopment". Områdets geografiska läge mellan Lindholmen Science Park och de nybyggda delarna i västra Brämaregården och i Sannegården i kombination med pågående gentrifiering gör att det inte går att bortse från bostadsområdet i denna studie. Mot slutet av Släggaregatan i figur 7.4 går det att ana konturerna av nyare bebyggelse (bostäder i anslutning till Lindholmen Science Park) öster om bostadsområdet, vilket betonar de omfattande förändringsprocesser som pågår i närheten.

Det är i de västra delarna av Norra Älvstranden, i Sannegården, som det byggts bostäder under 1990- och 2000-talen. Figur 7.5 visar ett område som tillkommit i slutfasen av Norra Älvstrandens utveckling.

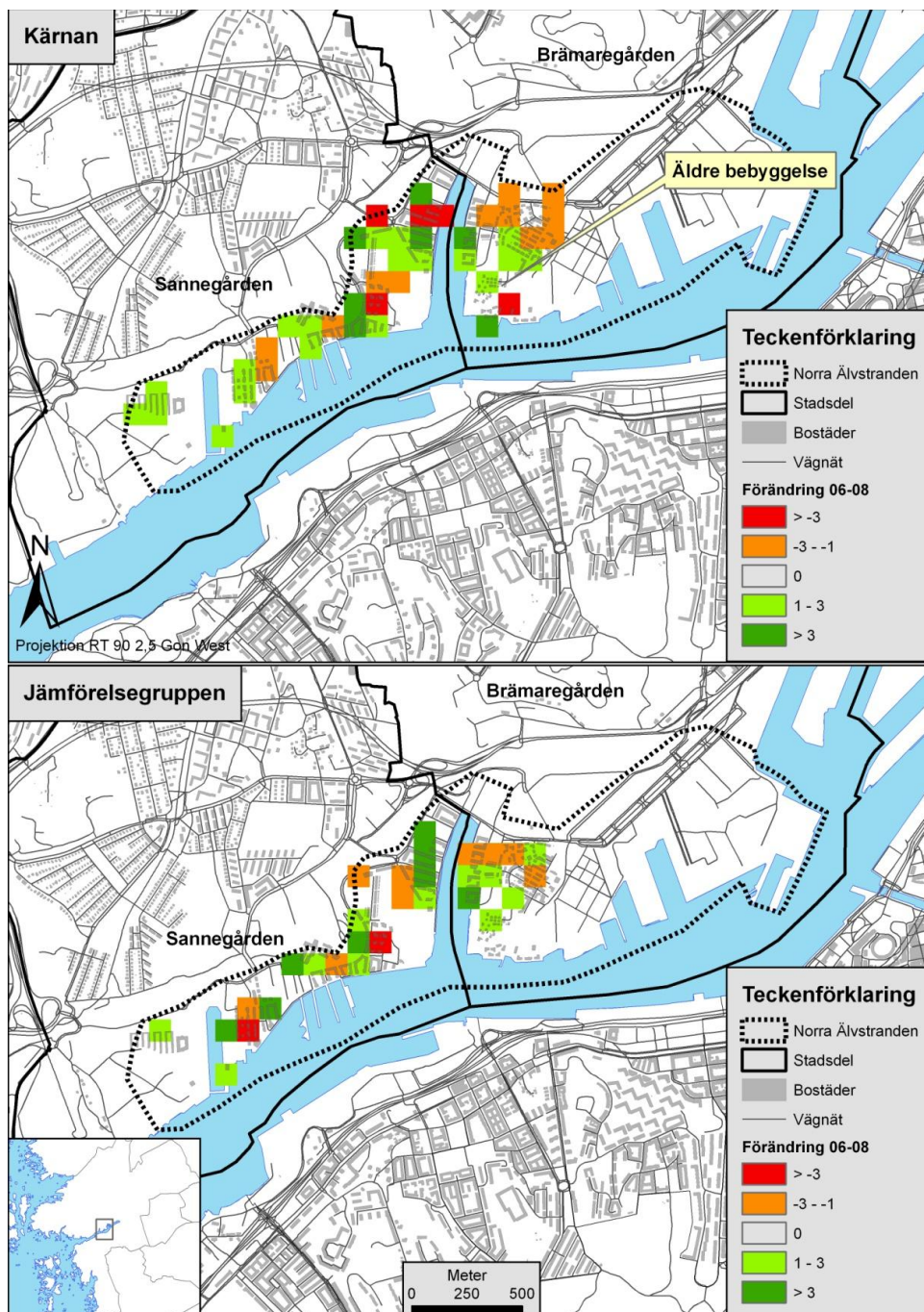
Figur 7.5: Bostadsområde i anslutning till Eriksbergskranen i stadsdelen Sannegården.
Källa: Foto förf. 2011-03-28.

Av figur 7.5 framgår hur den vattennära bebyggelsen växt fram i det forna varvsområdet i nära anslutning till Eriksbergskranen med tillhörande kaj. Norra Älvstranden domineras av flerbostadshus som är mellan 4 och 15 våningar höga och ofta med olika typer av servicebetonade verksamheter i bottenvåningarna. I de allmänna öppna ytorna mellan huskropparna förekommer konstverk, grönområden, bryggor och lekplatser. Av figurerna framgår att Norra Älvstranden framförallt innehåller två olika typer av bostadsområden. Dels äldre och delvis gentrifierade trähus som växt fram parallellt med varvens etablering och dels moderna glas- och betonghus i direkt anslutning till älven som tillkommit efter varvens nedläggningar.

Figur 7.6 visar förändringen i kärnans och jämförelsegruppens boende på Norra Älvstranden. Därtill visas i figur 7.6 de befintliga bostädernas lokalisering samt vägnätet.

Antalet individer ur kärnan som är bosatta på Norra Älvstranden ökar mellan åren 2006 och 2008 från 58 till 84, vilket motsvarar en ökning på 45 %. I jämförelse med det totala antalet i kärnan (7 937 individer), är antalet bosatta på Norra Älvstranden marginellt. Av figur 7.6 framgår hur ökningen av individerna fördelar sig i 100-metersrutor. Närliggande lokala skillnader i förändringen av antalet individer ur kärnan indikerar att det förekommer både in- och utflyttning i bostadsområdet inom den korta tidsperioden. De nybyggda bostäderna på Norra Älvstranden kan visa sig vara för kostsamma för vissa individer som väljer att flytta ut. I de östra älvanslutna delarna av Norra Älvstranden är förändringen av antalet bosatta individer ur kärnan små. Detta indikerar att individer ur kärnan är mer etablerade i denna del av Norra Älvstranden.

Den relativa ökningen av bosatta individer ur jämförelsegruppen på Norra Älvstranden motsvarar inte kärnans. Mellan år 2006 och år 2008 ökar antalet individer ur jämförelsegruppen som är bosatta på Norra Älvstranden från 154 till 209 (36 %). Figur 7.6 kartlägger hur denna ökning fördelat sig rumsligt. Ökningen av jämförelsegruppen är till största del koncentrerad till de centrala delarna av Norra Älvstranden. I de västra delarna av Norra Älvstranden sker också betydande ökning men det bör ställas mot det faktum att det även sker avsevärda minskningar i samma område. De östra delarna av Norra Älvstranden med äldre bebyggelse har smärre förändringar avseende antalet bosatta individer ur jämförelsegruppen. Till viss del kan detta förklaras av det oförändrade utbudet av tillgängliga bostäder på denna del av Norra Älvstranden.

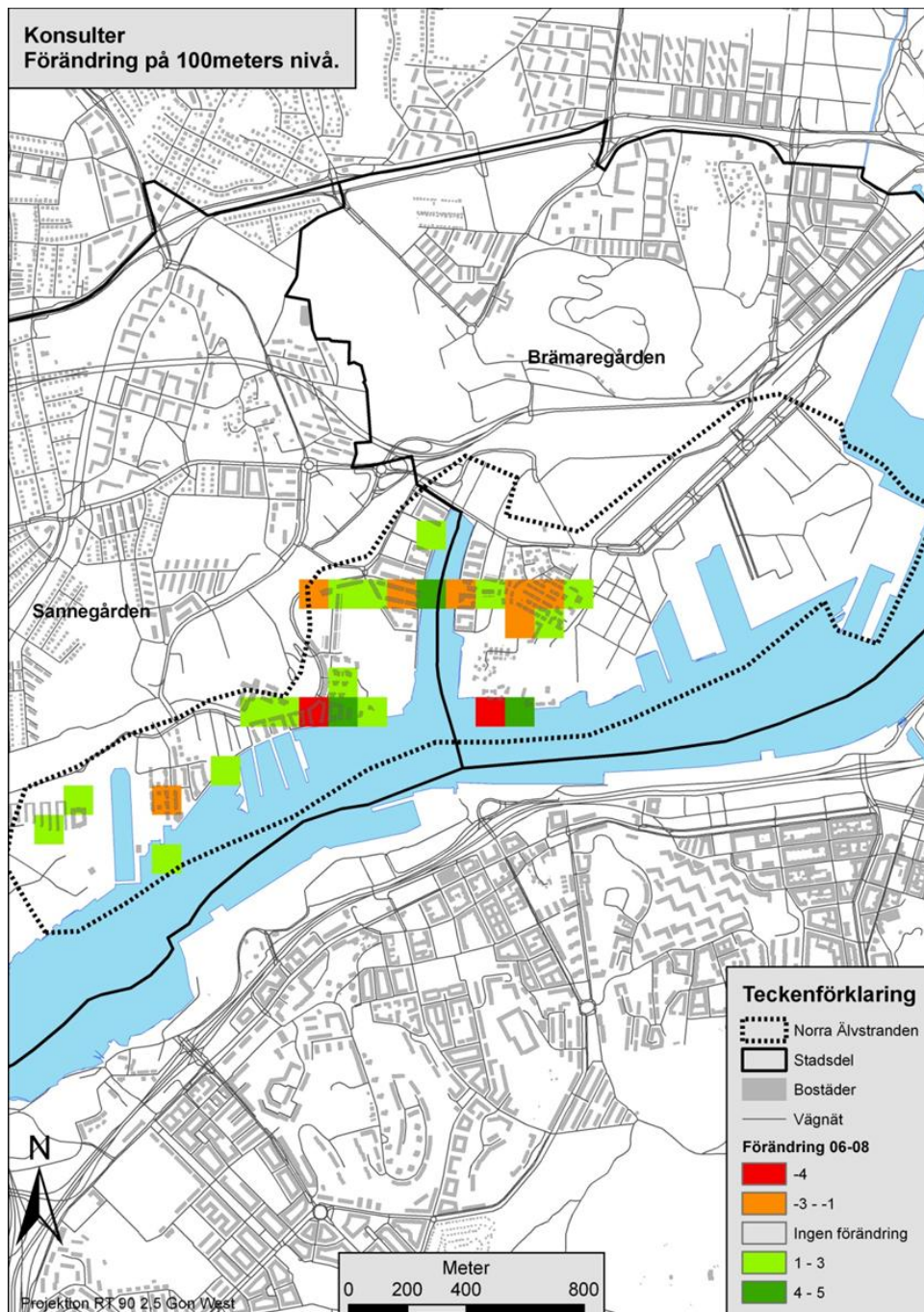
Figur 7.6: Förändring av antalet bosatta individer ur kärnan respektive jämförelsegruppen på Norra Älvstranden mellan åren 2006 och 2008 mätt i 100-metersrutor.

Källa: Bearbetning av GILDA (2008).

Det sker både nettoökningar och minskningar avseende bosatta individer ur kärnan och jämförelsegruppen inom 100-metersrutorna på Norra Älvstranden. Sammantaget ökar antalet individer ur både kärnan, som har den klart högsta relativa ökningen, och jämförelsegruppen i området under den studerade tidsperioden. En ökning som skall betraktas mot bakgrund av den totala minskning av antalet individer ur kärnan och jämförelsegruppen som skett i Göteborg under samma tidsperiod. I de östra delarna av Norra Älvstranden är förändringarna mindre än i de västra delarna. Det verkar således finnas ett samband mellan nyare bostadsbebyggelse och högre

omsättning på boende. Vad avser ökningarna i 100-metersrutorna fördelar de sig på delvis olika platser på Norra Älvstranden. Jämförelsegruppens ökning sker i ett centralt nordligt bälte, medan kärnans största ökning är koncentrerade till två olika delar. Dels i den älvnära delen av östra Norra Älvstranden, som är ett av de äldsta bostadsområdena av nya Norra Älvstranden, samt i den västra delen av Norra Älvstranden.

I figur 7.7 redovisas förändringen av konsulternas bostadsområden.

Figur 7.7: Förändringen av antal bosatta individer ur konsultgruppen på Norra Älvstranden mellan åren 2006 och 2008 mätt i 100-metersrutor.

Källa Bearbetning av GILDA (2008).

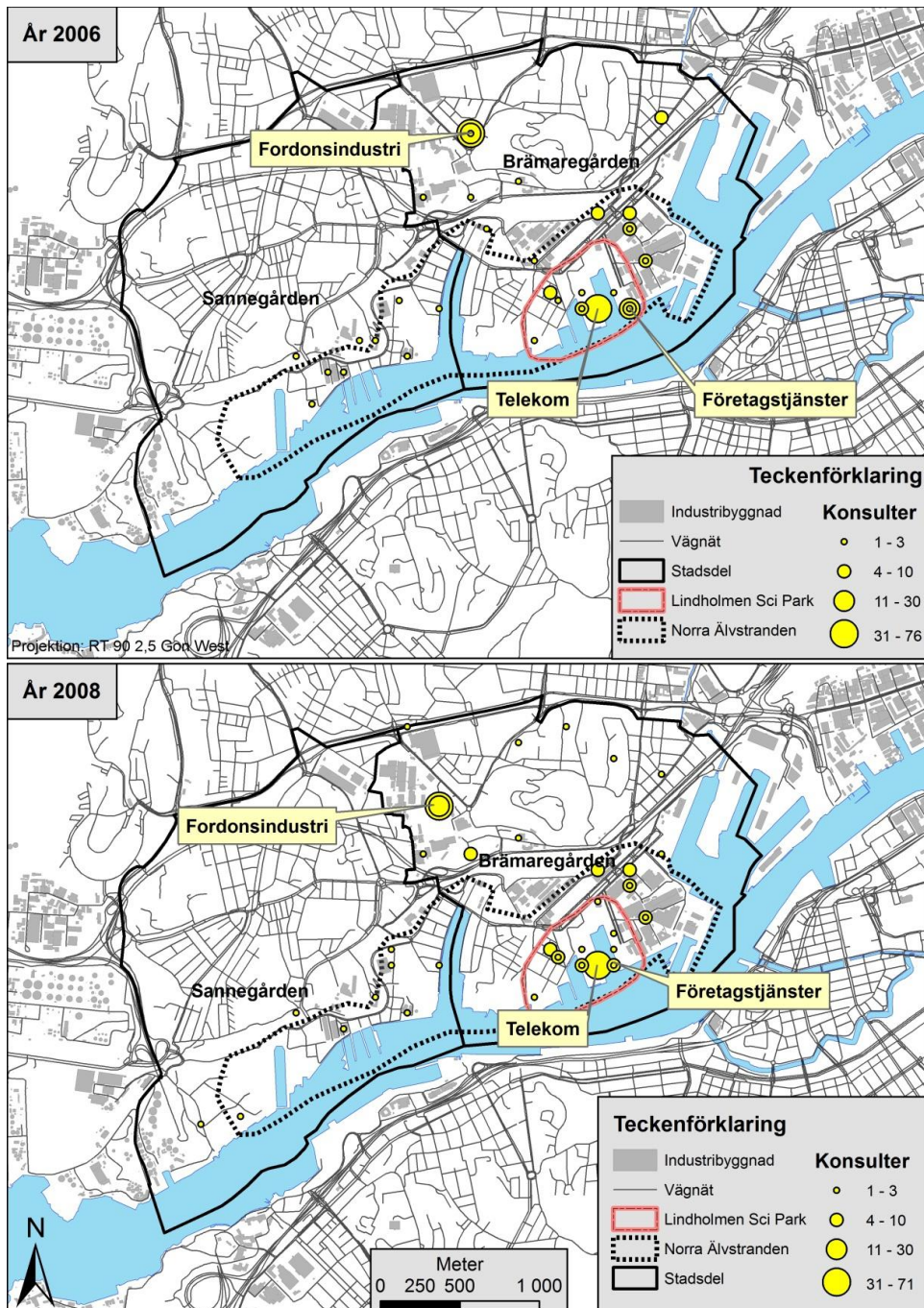
De flesta 100-metersrutorna i figur 7.7 visar positiva förändringar av antalet bosatta individer ur konsultgruppen mellan åren 2006 och 2008. Totalt växte konsultgruppen från 23 till 38 individer bosatta på Norra Älvstranden, vilket motsvarar en ökning på 65 %. Betraktat mot bakgrund av det totala antalet konsulter i studien (3 378 individer) är andelen bosatta på Norra Älvstranden liten, men den relativa ökningen är anmärkningsvärd och överträffar alla andra ökningar under samma tidsperiod. Figur 7.7 indikerar att Norra Älvstranden i ökad utsträckning utgör ett boendeanternativ för konsulterna. Studeras de lokala nettoförändringarna i 100-metersrutorna i figur 7.7 framgår att det nästan uteslutande är det nybyggda Norra Älvstranden som genererar ökningen. I de äldre östra delarna (Brämregården) är förändringen marginell. Utvecklingen i sydvästra Göteborg söder om älven är negativ, vilket indikerar en utflyttning av konsulter.

7.5 Sysselsatta på Norra Älvstranden

Norra Älvstranden innehåller inte enbart bostadsområden utan har även blivit platsen för etableringen av teknikparken Lindholmen Science Park beläget i de östra delarna av Norra Älvstranden (figur 7.8). En utgångspunkt är att det förekommer både bostadsområden och arbetsställen i området, vilket gör att Norra Älvstranden skiljer sig från exempelvis Västra Hamnen i Malmö och Hammarby Sjöstad i Stockholm som är mer renodlade bostadsområden.

Utöver Lindholmen Science Park förekommer ett antal verksamhetstyper som kan spåras tillbaka till tiden före etableringen av Norra Älvstranden. Det handlar då främst om motor- och motorfordonstillverkning. Därtill finns en rad nya branscher som framförallt kan härledas till den privata tjänstesektorn. Några verksamheter som etablerats i samband med Norra Älvstrandens framväxt är hotell och restauranger, teater, fastighetsmäklare, konsulttjänster inom en rad olika branscher, högre utbildning i anslutning till Lindholmen Science Park och forskning och utvecklingsfilialer till telekom- och elektronikindustrin. Följande avsnitt belyser huruvida individerna i konsultgruppen attraherats av denna utveckling, vilket skulle illustreras av ett ökat antal sysselsatta konsulter på Norra Älvstranden.

I huvudsak är arbetsställena på Norra Älvstranden koncentrerade till de östra delarna men det förekommer även viss verksamhet utspridd på andra platser i området. Figur 7.8 visar förekomsten av arbetsställen med konsulter på Norra Älvstranden samt i angränsande områden norr om Göta älv. Därtill visas den rumsliga utbredningen av Lindholmen Science Park och befintlig industribebyggelse.

Figur 7.8: Konsulter på arbetsställen på Norra Älvstranden åren 2006 och 2008. Källa Bearbetning av GILDA (2008).

Konsulterna är framförallt verksamma på arbetsställen belägna på Norra Älvstranden år 2006 och år 2008 och då i de östra delarna där även merparten av industribyggnaderna finns. Lindholmen Science Park innehåller en rad arbetsställen med flertalet verksamma individer ur konsultgruppen och ett mindre antal verksamma bohemer. Bostäder och arbetsställen är med andra ord tydligt rumsligt separerade på Norra Älvstranden. Detta ska ses mot bakgrund av tidigare byggda stora industrilokaler som kan användas som kontor. De vanligaste verksamheterna är särskilt markerade i figur 7.8 och utgörs av konsultverksamhet inom företagstjänster (innefattar exempelvis management, ekonomisk rådgivning,

arkitektverksamhet, redovisning, teknik), verksamhet inom telekom och fordonsindustri. Strax norr om Norra Älvstranden ligger ett stort konsultarbetsställe verksamt inom fordonsindustrin som genom närheten till bostadsområdena är intressant. Det är exempelvis fullt realistiskt att bo i de älvnära delarna av Norra Älvstranden och arbeta i närliggande områden. Av figur 7.8 framgår även att det på flera platser finns mer än ett arbetsställe, vilket innebär att olika företag delar lokaler. Det totala antalet konsulter verksamma på arbetsställen på Norra Älvstranden har minskat från 193 individer till 175, vilket motsvarar 9 %.

Vid jämförelse av arbetsställets lokalisering åren 2006 och 2008 framgår att i de västra delarna av Norra Älvstranden har arbetsställen försvunnit. Samtidigt har några arbetsställen strax norr om de centrala delarna av Norra Älvstranden samt ett i anslutning till Lindholmen Science Park vuxit, vilket indikerar att det sker en ökning av arbetsställen i områden inriktade mot konsultverksamhet.

Tabell 7.7 visar de tio vanligaste näringsgrenarna bland konsulterna på eller i anslutning till Norra Älvstranden åren 2006 och 2008.

Tabell 7.7: Konsulter (antal) fördelade på näringsgrenar med arbete på eller i anslutning till Norra Älvstranden åren 2006 och 2008.

År 2006		År 2008	
Näringsgren	Antal	Näringsgren	Antal
1. Telekomindustri	76	1. Kommunikationsutrustning	71
2. Fordonsindustri (lastbilar)	60	2. Fordonsindustri (lastbilar)	57
3. Fordonsindustri	32	3. Fordonsindustri	40
4. Motortillverkning	18	4. Motortillverkning	18
5. Teknisk konsultverksamhet	11	5. Teknisk konsultverksamhet	10
6. Maskintillverkning	7	6. Maskintillv. (massa, papper)	9
7. Partihandel industrimaskiner	6	6. Fordonsindustri (lastbilar)	9
7. Underhåll/rep. kontorsmask.	6	8. Partihandel diverse maskiner	6
7. Teknisk konsultverksamhet	6	8. Dataprogram., utveckling	6
10. Konsultverks. (programvara)	5	8. Övrig teknisk konsultverks.	6

Anm: Då statistiken vad gäller branschindelning uppdaterades 2007 förekommer i vissa fall nya beteckningar på samma typ av verksamhet. Att samma näringsgren förekommer vid mer än ett tillfälle innebär att det finns fler än ett arbetsställe inom denna bransch.

Källa: Bearbetning av GILDA (2008).

Av tabell 7.7 framgår att telekomindustri, vilket betecknas kommunikationsutrustning år 2008, är vanligaste näringsgren vid båda tidpunkterna. Detta förklaras av att en stor mobiltelefonföretag har en forsknings- och utvecklingsenhet i Lindholmen Science Park. Tillverkning av fordon är dock sammantaget den näringsgren som sysselsätter flest konsulter och omfattar det näst största och tredje största arbetsstället. Forskning och utveckling inom telekomindustri och fordonsindustri symboliserar med andra ord två olika verksamheter som samtidigt kan ses som representanter för hur den ekonomiska omstruktureringen i Göteborg lett till en blandning av nya och gamla branscher. Det fjärde enskilt största arbetsstället verksamt inom motortillverkning tillhör med

samma resonemang en sedan tidigare (d.v.s. före Norra Älvstranden) etablerad bransch och det femte enskilt största arbetsstället, teknisk konsultverksamhet, tillhör en ny bransch.

Vidare framgår av tabell 7.7 att det mellan åren 2006 och 2008 inte förekommer några större skillnader i antalet verksamma konsulter på arbetsställena. Några konsulter har lämnat de två största arbetsställena och till det tredje största arbetsstället har tillkommit 8 konsulter.

7.6 Sammanfattning

Detta kapitel har belyst förändringen på Norra Älvstranden efter år 2006 genom att studera ett urval av kreativa individer. Under perioden 2006 till 2008 ökar antalet individer ur detta urval bosatta på Norra Älvstranden ur samtliga grupper utom bohemerna. Samtidigt minskar antalet individer i andra delar av Göteborg. De ökningarna som sker på Norra Älvstranden löper parallellt med att individerna fortsätter flytta ut från Göteborg, vilket även identifierades i tidigare kapitel för perioden 1990 – 2006. Vid jämförelse mellan kärnan och jämförelsegruppen framgår att kärnans relativa ökning på Norra Älvstranden är större. Den rumsliga fördelningen av ökningen varierar mellan 100-metersrutorna, vilket indikerar en viss omsättning av de bosatta. Framförallt förekommer både nettoökningar och minskningar i de nybyggda västra delarna av Norra Älvstranden. Trots ökningarna av individer ur både kärnan och jämförelsegruppen på Norra Älvstranden är andelen bosatta i detta område relativt det totala antalet individer i kärnan och jämförelsegruppen mycket låg år 2008.

Vid jämförelse mellan på Norra Älvstranden bosatta bohemer och konsulter framkommer att den procentuella ökningen varit störst bland konsulterna. Bohemerna är i mycket liten utsträckning bosatta på Norra Älvstranden, vilket delvis kan förklaras av att de är färre än konsulterna (599 bohemer jämfört med 3 378 konsulter). Norra Älvstranden har förändrats i riktning mot fler bosatta konsulter ur urvalet. De arbetsställen som framträder på Norra Älvstranden består till övervägande del av konsulter vid båda tidpunkterna. Konsulternas arbetsställen är koncentrerade till de östra delarna av Norra Älvstranden i anslutning till Lindholmen Science Park.

Norra Älvstranden symboliserar, genom den ekonomiska omstrukturering som skett, globala förändringar placerade i en lokal kontext i Göteborg. Resultat i detta kapitel visar att konsulterna i studien etablerar sig på Norra Älvstranden samtidigt som en utflyttning från Göteborg sker bland samma individer. Det visar att "waterfront redevelopment" i Göteborg till viss del går stick i stäv med en suburban trend bland kärnan och konsulterna. Ett ökat tryck på bostadsmarknaden kombinerat med tillgång till centralt belägen mark utgör de viktigaste mekanismerna

bakom Norra Älvstrandens tillkomst. Därtill framgår att de nybyggda delarna av Norra Älvstranden präglas av en större omsättning av boende än de äldre och gentrifierade östra delarna. De höga priserna på nybyggda bostäder i kombination med tillika höga månadskostnader i form av hyror och avgifter bidrar till en rörlig population av boende på Norra Älvstranden. Det är signifikativt för den ekonomiska omstruktureringen att den del av Göteborg som tidigare var den tunga industrins och varvens hemvist nu istället bereder plats åt konsulter, som är en del av den expanderande privata tjänstesektorn.

8 SAMMANFATTANDE ANALYS OCH SLUTSATSER

8.1 Inledning

Detta kapitel utvärderar resultatet från de empiriska kapitlen 4-7 mot bakgrund av syfte och frågor.

Syftet med denna avhandling är att belysa om förändringar sker av var kreativa individer bor och arbetar. Ett vidare syfte är att belysa hur globalisering och strukturomvandling påverkar kreativa individers val av bostadsområde och arbetsställe i urbana områden.

Kapitlet är disponerat efter de i kapitel 2 formulerade frågorna:

- Hur har den ekonomiska omstruktureringen skett i Göteborg avseende näringsliv, arbetsmarknad och bostadsbestånd?
- Sker val av bostadsområde (stadsdel) i Göteborg med hänsyn till medvetenhet om kreativa miljöer?
- I vilka stadsdelar i Göteborg bor kreativa individer respektive individer i jämförelsegruppen åren 1990 och 2006?
- I vilka stadsdelar i Göteborg bor bohemer respektive konsulter åren 1990 och 2006?
- I vilka stadsdelar i Göteborg arbetar bohemer respektive konsulter åren 1990 och 2006?
- Hur har Norra Älvstranden utvecklats som bostadsområde och arbetsställe för kreativa individer under perioden 2006-2008?

8.2 Ekonomisk omstrukturering i Göteborg

De näringar som dominerar arbetsmarknaden tillhör den offentliga sektorn även om andelen sysselsatta inom hälso- och sjukvård sjunker mellan åren 1990 och 2006. Det faktum att den största branschen inom den offentliga sektorn minskar sin andel av de sysselsatta i Göteborg pekar på att en förändring av de dominerande arbetsställena pågår. Därtill skall läggas att den privata tjänstesektorn, exemplifierat genom branschen företagstjänster, ökat mätt i andel individer i yrkesför ålder. Det innebär att färre arbetar inom offentlig sektor relativt den privata tjänstesektorn år 2006 jämfört med år 1990, vilket delvis kan kopplas till den ekonomiska omstruktureringen och en växande tjänstemarknad. Samtidigt bör den offentliga sektorns krympning betraktas mot bakgrund av ekonomiska nedskärningar i Sverige efter den ekonomiska krisen på 1990-talet som drabbade sysselsättningen i samtliga näringsgrenar. Under samma tidsperiod ligger tillverkningssektorn på en tämligen

oförändrad nivå, vilket understryker fordonstillverkningens fortsatta stora betydelse för Göteborg. Varuproduktion kvarstår som en viktig del av Göteborgs näringsliv.

Bostadsbyggandet i Göteborg har inte tillnärmelsevis kommit upp i 1960- och 70-talens volymer. Det innebär att en oproportionerligt stor andel av den befintliga bostadsstocken härstammar från miljonprogramtiden. Då Göteborgs befolkning samtidigt oavbrutet växt sedan 1980-talet innebär det i sin tur att bostads- och platsbrist är ett konkret problem för tillväxten inte bara i Göteborg utan även för den lokala arbetsmarknaden och för regionen. Det huvudsakliga tillskottet av bostäder under perioden 1990 – 2006 har skett i Torslandaområdet i norr och i den södra stadsdelen Billdal och består av egna hem. Därtill har ett bostadstillskott av hyres- och bostadsrätter följt längs med Norra Älvstranden och i stadsdelen Stampen öster om centrum. Trots tillskottet av bostäder i periferin är en majoritet av lägenheterna minst 30 år gamla. Den ekonomiska omstruktureringen har inte påverkat bostadsstockens ålder i Göteborg nämnvärt då bostadsbyggandet under miljonprogramåren 1965-1975 var avsevärt mer omfattande.

Bristen på bostäder och den ständigt ökade belastningen på trafikinätet utgör hot mot stadens ekonomiska och sociala utveckling och kan på sikt leda till ohälsa, trängsel och en stagnerande tillväxt. Om målsättningen är att attrahera kreativa individer i enlighet med Floridas teser bör de varningar som hörs från USA uppmärksammas vad gäller köer i trafiken, stress och stigande fastighetspriser. Den ekonomiska omstruktureringen i Göteborg har påverkat staden och dess invånare inom en rad områden. Exempelvis genom etablering av begreppet evenemangsstad, tjänstesektorns expansion och genom urbana förändringsprocesser som medverkat till att diversifiera utbudet av bostadstyper och arbetsställen. År 2006 har nya bostäder byggts längs med Norra Älvstranden. Dessa förändringsprocesser bör inte betraktas som enskilda händelser vilka sammanträffar av en slump utan som delar i ett större nyliberalt konkurrenssammanhang där stadsförnyelse och platsmarknadsföring genom "waterfront redevelopment" är ett viktigt inslag. Det kan även uttryckas som att Göteborg är beroende av Norra Älvstranden för sin konkurrenskraft. *En slutsats är att frigörandet av mark längs med Göta älv bidragit till att skapa nya arbetsställen och bostadsområden som löpt parallellt med en expanderande privat tjänstesektor.*

Den ekonomiska omstruktureringen i Göteborg bör betraktas mot bakgrund av utvecklingen av stadsdelarnas disponibla inkomst. Av analysen framgår att det råder tydliga rumsliga skillnader i inkomstutveckling för den arbetsföra befolkningen mellan åren 1990 och 2006. Därtill visar inkomstutvecklingen att stadsdelar som domineras av egna hem, perifera lägen i Göteborgs stad, hög medelinkomst år 1990 och hög utbildningsnivå redovisar den högsta inkomstökningen under den studerade tidsperioden. Stadsdelar med jämförelsevis låg inkomstökning domineras av allmännyttiga hyreslägenheter, hög andel utlandsfödda och låga

förvärvsinkomster, vilket ytterligare indikerar att socioekonomiska skillnader är tydligt framträdande i Göteborg och att det verkar finnas ett samband med upplåtelseform. Det är betydelsefullt att belysa dessa rumsliga skillnader då de kreativa individernas val av bostad och arbetsställe görs mot bakgrund av bostadsutbudet vid den givna tidpunkten. *Slutsatsen är att bostadsområden med billiga boendeformer såsom hyreslägenheter haft lägst inkomstökning, medan bostadsområden med dyra boendeformer såsom havsnära egna hem haft störst inkomstökning.*

8.3 Val av bostadsområde (stadsdel) i Göteborg med hänsyn till medvetenhet om kreativa miljöer

Det är i retrospektiv som de intervjuade lyfter fram betydelsen och innebörden av de kreativa miljöerna. Flera respondenter uppger dock att skälen bakom en del av flyttningarna varit behov av att söka inspiration, närma sig arbetsplatsen eller att verka närmare marknaden, vilket indirekt kan ses som en "omedveten medvetenhet" om de kreativa miljöernas betydelse. I det sammanhanget är det vidare nyttan i professionella sammanhang, d.v.s. i yrkeslivet, som avgör den förändrade betydelsen av kreativa miljöer. Tendensen pekar mot en tillspetsning från ett allmänt tillstånd som är flyktigt till sin natur och delvis opreciserat avseende plats till ett verktyg med givna ramar. Den kreativa miljön är något som intervjupersonerna idag har nytta av i yrkesrollen, det är mot bakgrund av en ökad personlig produktivitet som respondenterna rättfärdigar den kreativa miljön. Beträffande betydelsen av kreativa miljöer över tid kan med ledning av intervjuerna en viss avmattning skönjas. Huruvida intervjupersonerna arbetade själva eller i grupp hade betydelse för hur de beskrev kreativa miljöer och förutsättningar för skapande arbete.

Det är urbana miljöer som lyfts fram med en rik mångfald av människor och verksamheter när kreativ miljö och dess betydelse beskrivs. Trots att respondenterna associerar sin kreativa miljö med uppblandade bostadsformer så torde Göteborg i detta avseende inte vara särskilt väl lämpat, vilket pekar på den klyfta som finns mellan respondenternas uppfattning om den kreativa miljön och dess faktiska gestaltning i bostadsområdet och hemmet.

Parallellt med utvecklingen mot en nischad kreativ miljö ligger tillkomsten av barn och utökning av familjen, vilket definitivt förändrar synen på den kreativa miljön och dess betydelse vid val av bostad och arbete. Detta även om det råder skillnader mellan män och kvinnor i hur mycket barnens livsförändrande påverkan betonas. Generellt talar männen i intervjuerna mindre om tillkomsten av barn och dess betydelse för yrkeskarriären och för valet av bostadsområde och boende. Oavsett kön är det dock otvivelaktigt så att barn och familj haft större påverkan vid val av bostadsområde i jämförelse med de kreativa miljöerna. En ny fas i livet inleds i samband med familjebildandet, vilket medför andra prioriteringar. Det innebär att

det är de demografiska skälen som dominerar flyttbesluten. I sammanhanget är det då intressant att påpeka att Norra Älvstranden betraktas med viss skepsis trots att flera respondenter upplever att de tillhör rätt målgrupp, att de genom sin ålder, familjesituation och etablering på arbetsmarknaden identifierar sig med den av arkitekterna tilltänkta gruppen av inflyttare. Individerna i intervjustudien har under sin uppväxt bott i både lägenheter, radhus och fristående villor. I regel upplever de ett större inslag av trångboddhet under uppväxten jämfört med nuvarande levnadsförhållanden. Trots att de flesta respondenter flyttat minst en gång sedan 1990 har miljöerna i de flesta fall inte förändrats dramatiskt. Det har exempelvis handlat om flytt mellan villor eller till en lägenhet på samma gata eller i samma kvarter, vilket innebär att bostadsområdet är oförändrat efter flytten. Respondenternas bostäder motsvarar samtliga fyra upplåtelseformer om än med en övervikt mot egna hem och bostadsrätter.

Intervjustudien visar att en lojalitet mot en centralt belägen kreativ miljö över tid inte kan styrkas. Däremot kan en rad andra val av bostadsområde och bostad som indirekt gynnat kreativiteten på lång sikt spåras. *Slutsatsen är att respondenterna i de allra flesta fall inte tagit hänsyn till kreativa miljöer då de valt bostadsområde utan att de istället prioriterat andra saker.*

8.4 Stadsdelar där individer i kärnan respektive jämförelsegruppen bor åren 1990 och 2006

I de centrala delarna av Göteborg har samtliga stadsdelar en övervikt av individer ur kärnan år 1990. Göta älv och E20:s östliga sträckning delar Göteborg i ett av jämförelsegruppen överrepresenterat norr och ett av kärnan överrepresenterat syd inklusive centrum. Det är i de centrala delarna av Göteborg som gentrifieringsprocesser ägt rum med påföljande socioekonomiska omfördelningar. De perifera delarna av Göteborg, exempelvis de västra och norra delarna av Hisingen karakteriserade av glesare bebyggelse och viss landsbygd, har en överrepresentation av jämförelsegruppen år 1990. Dessa delar blir under den studerade tidsperioden föremål för omfattande bostadsbyggande av framförallt villor. Samtidigt karakteriseras storstadspräglade och centralt lokaliserade bostadsområden av en överrepresentation av individer ur kärnan. Därtill är de studerade individernas ålder vid tidpunkten tämligen väl överensstämmande med den grupp individer som beskrivs av Florida (2004). Resultatet att kärnan är centralt lokaliserad förstärks av att bostadsområden med en jämn fördelning av kärnan och jämförelsegruppen, d.v.s. stadsdelar med en utbildningsmässigt heterogen befolkning, är få och perifert lokaliserade. Enligt teserna (Florida 2004) kommer de kreativa individerna att bosätta sig i bostadsområden som är befolkade av andra individer med samma intressen och preferenser.

En närmare granskning av stadsdelarnas karaktär visar att de av kärnan mest överrepresenterade bostadsområdena år 1990 domineras av egna hem. Samtidigt präglas jämförelsegruppens stadsdelar av flerbostadshus och hög andel allmännyttiga hyreslägenheter. *En slutsats av denna observation är att det inte enbart föreligger en geografisk skillnad i var de av kärnan respektive jämförelsegruppen mest överrepresenterade bostadsområdena ligger år 1990, utan att det även finns en skillnad i upplåtelseform och social status.* Skillnaden i upplåtelseform är betydelsefull då ett bostadsområdes socioekonomiska status kan härledas till förekomsten av allmännytta, privata hyreslägenheter, bostadsrätter och egna hem. Kärnan är överrepresenterad i välbeställda bostadsområden i syd och i centrum och jämförelsegruppen i mer utsatta bostadsområden i norr. Det innebär att Göta älv och E20's östliga sträckning kan liknas vid en avdelare som inte enbart markerar skillnader i social status utan även i fördelningen av kreativa individer. Studien över inkomstutvecklingen i Göteborgs stadsdelar mellan 1990 och 2006 stödjer även denna observation. Förändringen som sker mellan åren 1990 och 2006 pekar på att det krävs ett kustnära boende på en del av Hisingen som genomgått omfattande byggande av villor under 1990- och 2000-talen för att bryta kärnan och jämförelsegruppens indelning i nord och syd.

Det faktum att flest individer ur både kärnan och jämförelsegruppen bor i Kungsbacka kommun år 2006 illustrerar den utflyttning som sker mellan åren 1990 och 2006. En utflyttningstrend som är gemensam för både kreativa individer och för övriga populationen, vilket också är illustrativt för den konventionella boendekarriären och för de flyttkedjor i vilka individen oavsett bakgrund avancerar i stadsdelarnas socioekonomiska hierarki. De kustnära delarna av västra Göteborg och de södra och östra grannkommunerna utgör vanliga bostadsområden för de kreativa individerna i kärnan. Samtidigt kvarligger den nord-sydliga gränsen mellan stadsdelar med överrepresentation av kärnan (syd) och stadsdelar med överrepresentation av jämförelsegruppen (nord) år 2006. Mönstret sammantaget pekar på att en flyttning ut ur Göteborgs stad och centrala Göteborg sker. En utflyttning som följer den nord-sydingelning av staden som föreligger från år 1990. Både kärnan och jämförelsegruppen flyttar ut ur de centrala delarna av Göteborg men till olika bostadsområden. Detta är en observation som motsäger tesen om de kreativa individernas boendepreferenser och lojaliteten till en plats över tid samt även den kreativa staden då invånarna flyttar. Utflyttningen bör betraktas mot bakgrund av en ökad tillgång på bostäder i de perifera delarna och en ökad efterfrågan och konkurrens i de centrala delarna av Göteborg, vilket bidrar till att påskynda den suburbana rörelsen. *Slutsatsen är att flyttningen sker enligt etablerad sektor- och migrationsteori.*

Antalet stadsdelar med en jämn fördelning av kärnan och jämförelsegruppen är få till antalet vid båda tidpunkterna, vilket pekar på bristen på heterogenitet i stadsdelarnas utbildningskaraktär. Kärnans och jämförelsegruppens olika

utbildningar sammanfaller med den rumsliga indelningen av staden i nord och syd. Därtill förefaller det råda en brist på bostadsområden i Göteborg som består av en blandning av individer med olika utbildningsbakgrund. Den rumsliga separeringen av individerna i kärnan och jämförelsegruppen är med andra ord en utbildningsmässig separering. *Slutsatsen är att kärnan och jämförelsegruppens rumsliga fördelning visar att det avseende kohortens utbildningsbakgrund saknas blandade stadsdelar i Göteborg.*

Då utbildning är en markör för senare yrke och inkomst föreligger en koppling till Göteborgs socioekonomiska indelning. En brist på stadsdelar med jämn fördelning av invånare med olika utbildningsbakgrund kan även i ett längre perspektiv innebära att det saknas inslag av blandstad och att de kreativa individernas val av bostadsområde bidrar till att förstärka segregationen.

8.5 Stadsdelar där bohemer respektive konsulter bor åren 1990 och 2006

Kärnan utgör i sig en stor och heterogen grupp individer varför det tidigare påpekats att en uppdelning är relevant för att kunna studera eventuella skillnader mellan olika kategorier av kreativa individer. Vid en närmare granskning av kärnan genom operationalisering av undergrupperna bohemer och konsulter framträder en liknande nord-sydlig indelning av Göteborg som även utkristalliserades för kärnan och jämförelsegruppen. Skillnaderna mellan bohemer och konsulter och mellan kärnan och jämförelsegruppen liknar varandra avseende bostadsområde. Bohemerna ikläder sig kärnans bostadsområden och konsulterna jämförelsegruppen. Om Floridas "creative class" skall studeras longitudinellt är det bohemerna som bäst motsvarar beskrivningen. Kritiken som anförts mot alltför breda kategorier av kreativa individer som riskerar att dölja väsentliga skillnader avseende exempelvis boendepreferenser har här styrkts. *Slutsatsen är att det endast är en liten andel av kärnan som består av individer vars bosättningsmönster överensstämmer med Floridas teser och samtidigt motsäger den konventionella bostadskarriären och de etablerade flyttkedjorna.*

År 2006 är överrepresentationen av bohemer fortfarande (i jämförelse med år 1990) koncentrerad till Olivedal, Inom Vallgraven och det angränsande Annedal, som ligger i de centrala delarna av Göteborg. Olivedal och Annedal karakteriserades år 1990 av en blandning av privata hyreslägenheter och bostadsrätter med låg andel allmännyttiga bostäder. Huvuddelen av bostadsstocken har tillkommit under 1950-60- och 70-talen och utgörs av 5- och 6-våningshus med varierande grad av näringsverksamhet i bottenvåningen. Olivedal har därtill en stor andel bostäder byggda runt sekelskiftet. Under och efter 1970-talet omvandlades upplåtelseformerna i både Olivedal och Annedal och år 2006 har andelen

bostadsrätter ökat, särskilt i Olivedal (bilaga 7). Det finns inga friliggande villor eller fritidshus i någon av stadsdelarna, vilket bidrar till den urbana prägel. I enlighet med Floridas teser om de kreativa individerna och den kreativa staden skall kvarblivandet vara ett faktum då den rätta platsen hittats. *Slutsatsen är att bohemerna stannar kvar i flerbostadshus i de centrala delarna av Göteborg, vilket illustreras av den ökade överrepresentationen av bohemer år 2006.*

Konsulterna uppvisar en större benägenhet att bosätta sig utanför centrala Göteborg än bohemerna med hänsyn till den överrepresentation av konsulter som förekommer i de perifera delarna. En ansevärd del av utflyttningen är riktad mot de södra grannkommunerna. Utflyttningen är inte bara en rörelse från kärna till periferi, utan också från lägenhet till egna hem eftersom de perifera stadsdelarna och grannkommunerna har ett stort utbud av hus i förhållande till centrala Göteborg. Detta får även anses vara en generell flyttningstrend för befolkningen i Göteborg. Intervjupersonerna som uppgav att de flyttat kortare avstånd inom samma kvarter eller stadsdel till större hus förstärker slutsatsen att flyttningmönstret överensstämmer med sektor-teorin, en typ av flyttning som sker inom samma del av staden till liknande miljöer. *En slutsats är att konsulternas flyttning sker enligt gängse mönster med utflyttning mot periferin inom samma sektor av det urbana området.*

Det är viktigt att skapa attraktiva bostadsmiljöer, vilket lyfter fram betydelsen av pull-faktorer. För att attrahera kreativa individer och därtill skapa kreativa miljöer, med de positiva effekter på ekonomin som detta länge hävdats ha, krävs att grundläggande önskemål om boendemiljöer, såsom ett större och perifert beläget hem senare i livet, uppfylls. Detta är önskemål som inte är unika för en viss grupp av människor, utan snarare applicerbara på hela populationen. Det är även viktigt att vara lyhörd inför ändrade livssituationer. Samtidigt visar resultaten att de kreativa individerna som tillsammans utgör begreppet kärnan i avhandlingen inte är en homogent sammanhållen grupp människor vad avser boendet. Genom att särskilt belysa bohemerna och konsulterna framträder skillnader och endast ett fåtal stadsdelar uppvisar en jämn fördelning av konsulter och bohemer trots att de tillhör samma generation. *En slutsats är att Göteborg inte framträder som en diversifierad stad vad gäller fördelningen av bohemer och konsulter eller kärnan och jämförelsegruppen.*

Studierna av kärnan och jämförelsegruppens boende år 2006 pekar på avvikande resultat från tidigare studier (Clifton 2008), som kartlagt Floridas kärna i "creative class" och funnit att centrala stadsdelar innehåller störst koncentrationer av kreativa individer. En kärna av kreativa individer som är uppskattningsvis jämförbara med kärnan i denna avhandling. Resultatet har visat att en majoritet är bosatta i förorter. Det innebär att kärnan följer ett liknande mönster som den övriga populationen och bosätter sig i de perifera delarna av Göteborgs stad eller i angränsande kommuner inom GR. Lojaliteten, benägenheten att stanna, till bostadsområdena i exempelvis Olivedal, Annedal och Masthugget kan med andra ord ifrågasättas för kärnan som

helhet. Denna studie över antalet individer ur kärnan respektive jämförelsegruppen i respektive stadsdel indikerar att perifert belägna stadsdelar eller grannkommuner växer, medan de centrala delarna i bästa fall har samma antal individer ur kärnan och jämförelsegruppen år 2006. Däremot varierar resultaten för undergrupperna konsulter och bohemer. Bohemerna är lojalare mot de centrala bostadsområdena och arbetsställena och flyttar ut i mindre utsträckning än konsulterna. *Men slutsatsen är, mot bakgrund av den förändring som sker mellan åren 1990 och 2006, att de centrala delarna av staden endast delvis kan anses vara kreativa individers hem.*

8.6 Bohemers respektive konsulters arbetsställen åren 1990 och 2006

Skillnaderna är markanta mellan lokaliseringen av konsulternas och bohemernas arbetsställen 1990 och 2006. De största konsultarbetsställena ligger utanför de centrala delarna av Göteborg, medan bohemernas största arbetsställen är lokaliserade nära eller i centrum. Detta återspeglar näringslivets rumsliga fördelning i Göteborgs stad där exempelvis de stora arbetsgivarna inom fordonsindustri och läkemedelsforskning är belägna utanför centrala Göteborg och i vissa fall även utanför Göteborgs stad. Centrala Göteborg domineras i stället av kontorskrävande verksamhet, vilket har fått genomslag i studien år 2006. I likhet med fördelningen av bohemers och konsulters bostadsområden återfinns endast ett fåtal stadsdelar med en jämn fördelning av bohemer och konsulter, vilket återigen illustrerar bristen på varierande arbetsuppgifter och blandning av olika typer av arbetsställen i Göteborg. *Det pekar, i enlighet med en av flerkärneteorins postulat, vidare mot slutsatsen att det skett en rumslig specialisering och koncentration av snarlika yrken och näringar till vissa delar av staden, exempelvis Lindholmen Science Park på Norra Älvstranden och koncentrationen av arbetsställen inom fordonsindustri på Hisingen.*

Att konsulternas största arbetsställen koncentreras till platser utanför de centrala delarna av Göteborg kan förklaras av att Göteborgs stadskärna är liten och dominerad av den privata tjänstesektorn. I centrala Göteborg är framförallt företag verksamma inom finans- försäkrings- och redovisningssektorn lokaliserade. Förvisso verksamheter som kräver högutbildad personal, exempelvis i form av ekonomer, jurister och revisorer, men som i förhållande till de stora företagen verksamma inom verkstadsindustri fortfarande är mindre år 2006. De mest frekvent förekommande arbetsställena bland bohemerna och konsulterna tillhör de största arbetsställena i Göteborg, vilket visar den betydelse ett fåtal företag och arbetsgivare har. På så vis kan de relativt perifert lokaliserade koncentrationerna av konsulters arbetsställen förklaras.

Studien av egenföretagandet indikerar en generell ökning av antalet företag för samtliga grupper och en rumslig utspridning. Egenföretagandets utspridning följer boendet, vilket kan förklaras av att även boendet tenderar att spridas ut mot Göteborgs periferi och grannkommunerna. Vi kan med hjälp av studien över

egenföretagarna konstatera att den folkbokförda vistelseorten och det egna företagets lokalisering sammanfaller i drygt 70 % av fallen. Återigen är det framförallt konsulterna som sprids ut mest från centrala Göteborg. Att bohemerna stannar kvar i centrala Göteborg, vilket inkluderar de sydvästra stadsdelarna, bekräftas av resultatet av egenföretagarnas lokalisering och verksamhet. Vidare visar sammanställningen av aktiv näringsverksamhet att bohemerna i mycket större utsträckning än konsulterna driver egna rörelser men att inkomsterna inte ökar lika mycket. Det är tänkbart att de konsulter som har egna rörelser uteslutande driver dessa verksamheter, medan bohemerna har ett flertal olika inkomstkällor och är på så vis inte lika verksamma i den egna rörelsen. En observation är att bohemerna i större utsträckning än konsulterna driver egna företag men att de inte är lika inkomstbringande, vilket indikerar att grupperna har olika förutsättningar för inkomst och sysselsättning. *Slutsatsen är att egenföretagandets lokalisering följer bostadens lokalisering för båda grupperna och vid båda tidpunkterna, vilket innebär en viss utspridning av konsulternas arbetsställen då de flyttar till förorter och grannkommuner i större utsträckning än bohemerna.*

8.7 Norra Älvstranden 2006-2008

Den nya stadsdelen Norra Älvstranden utgör ett undantag mot den generella utflyttningstrenden då det sker en inflyttning av konsulter (undergrupp i kärnan) samtidigt som både kärnan och jämförelsegruppen fortsätter att flytta ut ur Göteborg. Norra Älvstranden attraherar fler bosatta konsulter (och fler individer i åldern 20-65 verksamma i konsultpräglade branscher) i takt med att antalet färdigställda bostäder hela tiden ökar. Samtidigt minskar antalet sysselsatta konsulter (och antalet individer i åldern 20-65 år verksamma i konsultpräglade branscher) på Norra Älvstranden under samma tidsperiod. Antalet sysselsatta individer ur kärnan och jämförelsegruppen på Norra Älvstranden minskar också men andelen för dessa grupper är lägre. Mot bakgrund av de stora uppsägningarna inom fordonsindustrin som ägde rum hösten år 2008 är det rimligt att anta att dessa även drabbat konsulterna i studien. Ett påstående som styrks av att de största arbetsställena i Norra Älvstrandens närområde tillhör fordonsindustrin.

Förekomsten av äldre bebyggelse på Norra Älvstranden ger området en blandad karaktär. Det skall dock framhållas att bostäderna är kvartersmässigt enhetliga avseende ålder, storlek och utseende. Det förekommer inte skillnader bland bostäder på exempelvis samma gata. Den blandade karaktären är begränsad då varje delområde, snarare än kvarter, kan variera. Norra Älvstranden kan betraktas som bostadsmässigt zonindelad där "waterfront redevelopment" fått ske ostört i tilldelade områden samtidigt som delar av den äldre bebyggelsen sparats i ett separat område. Sammanblandningen mellan dessa båda inslag är nästintill obefintlig och därför riskerar utvecklingen att få negativa sociala konsekvenser. Detta eftersom den äldre bostadsstocken erbjuder lägre boendekostnader och en begränsad

omsättning hyresgäster, samtidigt som de nya bostäderna enligt "waterfront redevelopment" består av uppskattningsvis 60 % bostadsrätter och egna hem. Norra Älvstranden har en medelinkomst som markant överstiger medelvärdet för Göteborg och för Hisingen och kommer mot bakgrund av utvecklingen i området att mest sannolikt fortsätta attrahera höginkomsttagare. Därtill visar omsättningen av boende i de nybyggda delarna av Norra Älvstranden att in- och utflyttning är vanligt. En tänkbar förklaring är att etablerade flyttkedjor från låg- till högstatusområden i Göteborg även kommit att innefatta Norra Älvstranden.

Förvisso sker inflyttning till Norra Älvstranden mellan åren 2006 och 2008 men antalet individer som flyttar in är få i jämförelse med andra flyttdestinationer som exempelvis Kungälv eller Mölndal. De fulla effekterna av Norra Älvstranden står dock inte klara förrän området är färdigbyggt år 2012. Resultatet visar också att antalet bosatta och sysselsatta i konsultpräglade branscher ökar från mycket låga nivåer år 1990. Norra Älvstranden består nästan uteslutande av hyreslägenheter och bostadsrätter, medan det i Göteborgs stads norra periferi framförallt byggs egna hem. Nya centralt belägna bostäder attraherar varken kärnan eller jämförelsegruppen i någon större utsträckning, däremot sker en flyttning till nybyggda egna hem i perifera delar av Göteborgs stad. Enligt teorier om urban pånyttfödelse och förvandlingen av stadens funktion från produktion till konsumtion är Norra Älvstranden och "waterfront redevelopment" viktiga byggstenar då de symboliserar en rumslig omstöpning. Ingen annanstans i Göteborg är varuproduktionens uttag och tjänsteproduktionens intåg tydligare representerat än utmed Norra Älvstranden. Det skall dock tilläggas att Norra Älvstranden växer vad avser antalet bosatta individer ur kärnan, jämförelsegruppen och undergruppen konsulterna, vilket är anmärkningsvärt då det inte sker något tillflöde av individer i studien under den studerade tidsperioden. Det innebär att Norra Älvstrandens ökning sker på bekostnad av andra bostadsområden i studien. *Men slutsatsen är den marginella betydelse tillkomsten av Norra Älvstranden har som flyttdestination år 2006 och även år 2008.*

Då Norra Älvstranden är konsulternas val av bostadsområde och arbetsställe, till skillnad från bohemerna som återfinns i centrala och semi-centrala sydvästra Göteborg, bör bilden av den kreativa staden problematiseras. Det har framgått att två av de tyngsta förespråkarna (Florida och Landry) för kreativitet som en lösning på urbana problem relaterade till ekonomisk omstrukturering, ser kreativa lösningar och kreativa individer som avgörande komponenter. Här har framkommit att individer som på grund av sina boende- och arbetsställeval mest efterliknar "creative class" är bohemerna. *Slutsatsen är att mot bakgrund av den ekonomiska omstruktureringen och tjänstesektorns framväxt framträder två alternativa kreativa städer i Göteborg; en centralt belägen kreativ stad med arbetsställe och bostadsområde lokaliserade nära varandra, medan en alternativ kreativ stad byggs på Norra Älvstranden och attraherar en annan typ av människor.*

Det faktum att antalet bosatta individer ur kärnan, jämförelsegruppen och bland konsulterna (undergrupp i kärnan) ökar samtidigt som arbetstillfällena minskar pekar på att arbete och boende inte är i fas vad gäller den ekonomiska utvecklingen. I kombination med att uppsägningar mest troligt drabbat individerna framgår även att Norra Älvstranden allt mer knyts till Göteborg genom utökad kollektivtrafik i form av färja och buss. Dessa transportmedel gör det därmed lättare för boende på Norra Älvstranden att ta sig till mer avlägset lokaliserade arbetsställen. Fortsatta förbättringar av kommunikationerna över Göta älv skulle förenkla för människor att ta sig mellan de båda kreativa städerna och därmed på sikt utmynna i en större kreativ kärna.

Norra Älvstranden utgör ett skyltfönster för att platsmarknadsföra Göteborg genom evenemang, moderna och hållbara stadsdelar och utvidgad tjänstesektor; en trend som känns igen från exempelvis Malmö, Hamburg, Köpenhamn och Kapstaden. Behovet av att marknadsföra staden kan i sin tur betraktas mot bakgrund av den ekonomiska omstruktureringen och ökad konkurrens mellan storstadsregioner om högutbildade invånare. Antalet bosatta konsulter på Norra Älvstranden ökar under den studerade tidsperioden trots den generella utflyttning från Göteborg som pågår. Det innebär att suburbana bosättningstrender till viss del upphävs av "waterfront redevelopment".

9 REFLEKTIONER OCH UTGÅNGSPUNKTER FÖR FORTSATTA STUDIER

9.1 Inledning

Avvikelsen mellan de kreativa individernas faktiska lokalisering av bostad och arbete och den teoretiska har här utgjort avhandlingens identifierade forskningsproblem. Exempelvis har tidigare studier visat att "creative class" i Sverige framförallt återfinns i förorter. Antagandet gällde att boendepreferenserna ändras med ålder och att det skulle kunna förklara skillnaderna i observerad och teoretisk bostad och arbetsplats. Därmed skulle de kreativa individerna följa en konventionell boendekarriär. Floridas tesers uppmärksamhet, den ekonomiska omstruktureringen och framväxten av nya stadsdelar i enlighet med "waterfront redevelopment" bidrar till att öka forskningsproblemets relevans.

Vad betyder då avhandlingens bidrag för forskningsproblemet? Till att börja med att det inte finns belägg för att de kreativa individerna skulle göra avvikande val av boende och arbete visavi den övriga populationen. Både kärnan och jämförelsegruppen flyttar från centrala Göteborg och från Göteborgs stad. Antagandet att boendepreferenser har ett samband med ålder gäller även för de kreativa individerna. De förblir inte lojala mot boende och arbete i en centralt belägen stadsdel. Vid närmare analyser av kreativa individers bosättningsmönster bör flyttkedjor och konventionella boendekarriärer beaktas.

Här följer ett antal reflektioner över avhandlingen tillsammans med några tentativa utgångspunkter för fortsatta studier.

9.2 Reflektioner

Göteborg utgör ett exempel på en lokal arbetsmarknad där de största arbetsställets lokalisering är tämligen oförändrade under den studerade tidsperioden. En reflektion är här att Floridas tes svårligen får stöd i denna avhandling då bostadskarriären för de allra flesta individerna i kärnan följer den konventionella bostadskarriären.

En reflektion som bör lyftas fram rör skillnader specifika för den studerade generationen födda mellan åren 1956 och 1960, d.v.s. avslutningsdelen av raketgenerationen. Till de yttre aspekterna såsom det generella ekonomiska välståndet vid tidpunkten för generationens uppväxt under 1960- och 70-talen kan tilläggas åsikter, livsstilar och kulturella yttringar som genereras inifrån generationen. I det här sammanhanget blir de kulturella skillnaderna relevanta då de

även är uttryck för var någonstans vederbörande vill bosätta sig och arbeta. Av resultatet har framkommit att respondenterna i intervjustudien under perioder av sin kreativa verksamhet varit påverkade av influenser och yttringar som kan betraktas som generationsspecifika skillnader. Exempelvis har det yttrat sig i aktivt bostadssökande i centrala delar av Göteborg vid en tidpunkt då unga människor bosatte sig i lägenheter med rivningskontrakt. Det kan diskuteras huruvida en annan generation, exempelvis födda tio år senare, hade samma möjligheter eller önsksningar att finna bostäder centralt.

Det faktum att kärnans och jämförelsegruppens bostadsområden är indelade i nord och syd med utgångspunkt i det rådande bostadsutbudet i Göteborg år 1990 bör lyftas fram och reflekteras i ljuset av rådande bostadsutbud. Vad hade exempelvis varit alternativet till boende i Göteborg givet de förutsättningar som rådde 1990?

Svaret är att det inte fanns samma geografiskt spridda utbud av bostäder i Göteborg år 1990 som det finns idag. Förutsättningen för att kunna välja olika bostäder, miljöer och typer av boende i Göteborg grundar sig på ett varierat utbud. Här har framkommit att ett antal omständigheter såsom den befintliga bostadsstocken, bidragit till att begränsa valmöjligheterna avseende bostadsområde i Göteborg år 1990. Norra Älvstranden var vid tidpunkten inte ett bostadsområde och därför inte ett reellt alternativ år 1990 även om bostadsbyggandet började redan 1985. Samtidigt fanns ett stort utbud av framförallt privata och allmännyttiga hyreslägenheter i de stadsdelar, vilka motsvarar de centrala sydvästra delarna av Göteborg. Således inverkar dessa yttre omständigheter på de kreativa individernas val av bostad i Göteborg år 1990. En annan reflektion är om intervjupersonerna vuxit upp på Hisingen, hade beslutet att eventuellt flytta dit senare i livet varit lika svårt att ta?

Ett antal intervjupersoner växte upp på Hisingen. Det är mot bakgrund av resultatet påfallande tydligt hur Hisingen utgör en del av uppväxten för att sedan vara frånvarande i respondenternas självständiga boendekarriär. Bostadsbrist och ekonomiskt trångmål är huvudsakliga argument för att senare i livet bosätta sig på Hisingen. Att flytta från Hisingen motsäger tidigare observationer om Hisingsborgs ovilja att flytta till det riktiga Göteborg senare i livet och bör betraktas som en indikator på hur förändrade ekonomiska förutsättningar påverkat intervjupersonernas val av bostad.

Eftersom betydelsen av en kreativ miljö oftast uttrycks i formen av en mötesplats är det interaktionen mellan människor som är en viktig komponent, vilket skulle kunna tänkas utgöra ett bidrag till beslutsfattande med avsikten att attrahera kreativa individer. Då det kan röra sig om både planerade eller oplanerade möten mellan människor blir det intressant att studera hur formella och informella mötesplatser uppstår i staden. Om arbetsformerna och arbetsstället präglas av isolering av något slag blir betydelsen av mötesplatser främst förlagd till framtiden. Om arbetsformerna å

andra sidan är grupp och/eller projektbetonade i vad som kan liknas vid en stereotyp reklambyråmiljö lyfts vikten av att isolera sig själv efter arbetsdagens slut i exempelvis trädgårdslandet eller med husrenovering fram. Växelverkan mellan grupp och ensamhet märks och kanske är det just möjligheten att alternera dessa miljöer som utgör kärnans förhållningssätt till kreativitet. En reflektion är således att i det närmaste orimliga krav på staden att kunna erbjuda ett växelspel inom rimligt geografiskt avstånd framträder. Svårigheten framstår ännu tydligare då motivet bakom växlingen av kreativa miljöer varit att lämna staden som intervjupersonen verkat i.

Eftersom det föreligger skillnader i vilka delar av Göteborg som är attraktiva för kreativa individer och vilka som är attraktiva för den övriga populationen är det intressant att reflektera över om dessa stadsdelar har några gemensamma drag. Det bör dock tilläggas att var och hur man skall bo i de flesta fall är ett beslut som påverkar flera individer i hushållet och att ekonomiska eller sociala omständigheter påverkar graden av frivillighet i beslutet. Då jämförelsegruppen är överrepresenterad i vad som skulle kunna kallas för de socialt utsatta delarna av Göteborg tyder det på att individerna i jämförelsegruppen i större utsträckning varit begränsade i sitt val av bostadsområde, särskilt då flyttkedjorna tas i beaktande. De kreativa individernas val av bostad och arbete bör förstås mot bakgrund av ekonomiska och sociala förutsättningar i samband med den ekonomiska omstruktureringen samt att de i kraft av vad som kan förmodas vara högre inkomst kunnat följa flyttkedjorna. Det innebär i korthet en kontinuerlig uppgradering av boendet som följer linjen hyresrätt-bostadsrätt-villa i takt med ökade inkomster.

Förvisso har en rad gemensamma drag lyfts fram, exempelvis mötesplatserna, men det behövs mer precisa beskrivningar av stadsdelarna med överrepresentation av kreativa individer. Därtill är utflyttningen stor till perifera villaområden bland framförallt konsulterna. En reflektion är att antingen acceptera att de centralt belägna stadsdelarna som stämmer överens med "creative class" till viss del lämnas, med förändrade familjeförhållanden varande en viktig orsak, eller att lyfta fram en alternativ förklaring, vilken pekar på möjligheten för de kreativa individerna att vara kreativa i olika omgivningar under olika skeenden i livet och att det därtill kan förekomma flera olika kreativa urbana miljöer inom samma stad samtidigt.

Göteborgs förorter är ensidigt dominerade av endast en upplåtelseform och den socioekonomiska polariseringen ökar. Att förorterna i söder och norr har en hög andel utomlands födda och personer med utländsk bakgrund borde ur ett Florida-Landry perspektiv vara ett incitament för kreativa individer att flytta dit. Dock handlar det inte om en faktisk mångfald och tolerans utan mer om en tilltalande diversitet som det är diskutabelt om det går att finna någonstans i Göteborg. Det har exempelvis här visats att få stadsdelar har en jämn fördelning av kärna och jämförelsegrupp eller bohemer och konsulter, vilket tillsammans med tidigare

studier över den socioekonomiska indelningen ger en fingervisning om Göteborg som en uppdelad stad. Respondenterna har en homogent svensk uppväxt, vilket överensstämmer med den låga andel utomlands födda som befann sig i Göteborg på 1950- och 60-talen. Därtill har flera respondenter senare flyttat till förorter runt Göteborg som karakteriseras av en låg andel utrikes födda. För Göteborg specifikt saknas det miljöer som kan karakteriseras av heterogenitet vad gäller den etniska sammansättningen. Den kontextuella aspekten försvårar möjligheten att studera resultatet utifrån Floridas perspektiv, vilket istället lyfter fram mångfalden av valmöjligheter.

Platsmarknadsföringen av Norra Älvstranden genom evenemang, arbetstillfällen inom tjänstenäringen och nya bostadsområden är samtliga uttryck för det nya Göteborg. Varvsnäringens försvinnande på grund av internationell konkurrens är ett exempel på en kedjereaktion som får konsekvenser för Göteborgs framtida utformning. Det faktum att intervjupersonerna uttrycker sig skeptiskt angående att bo på Norra Älvstranden behöver inte betyda att kreativt verksamma individer skyr dessa restaurerade/nyskapade stadsdelar på grund av avsaknad av genuitet eller strukturell instabilitet. Samtidigt visar studien av Norra Älvstranden att konsulterna bosätter sig på Norra Älvstranden om än inte i lika stor utsträckning som exempelvis inflyttningen till Kungälv kommun. Dock går inte jämförelsen mellan Kungälv och Norra Älvstranden att göra då det rör sig om olika långa tidsperioder samt till andra typer av upplåtelseformer. När storstadsregioner i USA i vissa fall har uppemot 10 miljoner invånare och sträcker sig över mycket stora urbana landskap torde det vara självklart att unga kreativa och ofta högutbildade individer inte kan vara jämnt utspridda över området utan att de sannolikt koncentreras till vissa områden. De kreativa miljöerna hittas lättare i vissa stadsdelar och är även en mer legitim analysnivå då en individ knappast kan röra sig regelbundet över hela Los Angeles hur väl utbyggd infrastrukturen än kan anses vara. De geografiska skillnaderna mellan Sverige och USA förtjänar i det här sammanhanget reflektion. De facto saknar Sverige en storstadsregion med tillräckligt stort befolkningsunderlag för att vara jämförbar med gruppen av mest namnkunniga storstadsregioner i Floridas analys. Göteborg skulle räknas i samma storleksklass som exempelvis städerna Detroit, San Jose, Indianapolis och Jacksonville.

Att antalet sysselsatta konsulter på Norra Älvstranden ökat fram till år 2006 pekar på att de urbana utvecklingsstrategierna varit framgångsrika då ett viktigt mål med Lindholmen varit att skapa arbetstillfällen åt den växande tjänstesektorn. Samtidigt är nedgången i antalet konsultarbetsställen efter år 2006 och fram till år 2008 ett tecken på att området i stor utsträckning är beroende av förändringar inom framförallt fordonsindustrin, vilken i sin tur är beroende av den globala ekonomiska konjunkturen. Då antalet bosatta konsulter på Norra Älvstranden fortsätter öka mellan åren 2006 och 2008 visar det att både arbetstillfällen och bostäder bör analyseras när en stadsdels attraktivitet studeras. En reflektion är här att inflyttning

till nya bostäder och förekomst av arbetstillfällen inom konsultpräglade näringar i en stadsdel mycket väl kan ge två olika bilder av den pågående utvecklingen. Något som bör övervägas när målsättningen med en ny stadsdel är att skapa arbetsställen och bostäder i kombination.

Under intervjuerna i studien påtalades att Norra Älvstranden blivit ett stort arbetsställe men att området på grund av sin karaktär inte tilltalar som boendemiljö. Istället bor kärnan i de sydvästra centrala och semicentrala stadsdelarna från Vallgraven i öster till Stigbergsliden i väster. Konsulterna tenderar att lämna dessa bostadsområden i större utsträckning än bohemerna. Med andra ord verkar bohemerna vara mer knutna till trenden som stipulerar att barnfamiljer skall bo kvar centralt, vilket pekar på behovet av att uppmärksamma både den centralt och perifert bosatta befolkningens behov av service. Samtidigt kännetecknas det centrala bältet centrum-sydväst av en i det närmaste fullständig avsaknad av nybyggda bostäder under den studerade tidsperioden. Konsulterna rör sig i större utsträckning längs med en bygglogik och en flyttkedja än vad bohemerna gör över tid. En sådan observation ifrågasätter huruvida kreativa individer verkligen fångas upp i de nybyggda stadsdelarna i takt med att den socioekonomiska situationen förbättras. Samtidigt bör tilläggas att bohemerna utgör en liten del av kärnan och att deras utbildningsbakgrund är olik konsulternas. Dessutom är befolkningsökningen på Norra Älvstranden markant, vilket visar att andra individer bosätter sig där.

9.3 Utgångspunkter för fortsatta studier

Denna avhandling pekar på några av svårigheterna med att ringa in en särskild grupp individer utifrån deras boende- och arbetsställepreferenser. Kärnan består med andra ord av individer med alltför varierande utbildningar för att kunna dra slutsatser om val av bostad och arbete. En rad olika faktorer konstituerar individernas preferenser rörande bostadsområde vid olika tidpunkter i livet och påverkar bostadsvalet. Det förefaller mest sannolikt att individen kommer att göra nya val av boendeformer och bosätta sig utanför centrum senare i livet i linje med en konventionell boendekarriär. Däremot behöver en obenägenhet att bo och arbeta centralt senare i livet innebära att staden förlorar sina kreativa individer. En fortsatt inflyttning till Göteborg behöver kombineras med en ökning av arbetstillfällen i samtliga näringsgrenar. En sådan kombination skulle kunna borga för att antalet kreativa individer bosatta och yrkesverksamma i centrala Göteborg vidhålls. En utgångspunkt för fortsatta studier bör grundas på ökad kännedom om den suburbana flyttrend som kännetecknar samtliga individer i den studerade generationen.

Den privata tjänstesektorns tillväxt innebär att nya stadsdelar växer fram med ambitionen att hysa både arbetsställen, offentliga mötesplatser och bostadsområden. Ett viktigt sådant mål är utvecklingen av Göteborgs stadskärna genom skapandet av

40 000 nya arbetstillfällen för tjänstesektorn. Det kan diskuteras huruvida de kreativa individernas val av bostadsområde i Göteborg visar att de nya stadsdelarna, exempelvis Norra Älvstranden, lyckats attrahera de kreativa individerna som varit föremål för studierna i avhandlingen. Samtidigt skall tilläggas att området inte var färdigbyggt år 2008 och att inflyttningen kan förväntas fortsätta fram till färdigställandet år 2012. Merparten av de kreativa individerna väljer istället villor i förorterna och i viss utsträckning en nyproducerad lägenhet på Norra Älvstranden. Att intervjupersonerna betonar familjebildande och vardagliga praktikaliteter som viktiga förändringar innebär i förlängningen att städer som aspirerar på att attrahera och behålla kreativa individer också bör sörja för att grundläggande urbana funktioner existerar. Att dessutom skapa boendemiljöer som innehåller en mångfald av dessa funktioner ökar utmaningen ytterligare. Det har här framkommit att försämringar i närservicen och svårigheten att få dagisplatser i de delar av Göteborg som respondenterna bor i utgör ett potentiellt hot som bör beaktas då nya boendemiljöer skall byggas. Dagisplatser, serviceutbud och livsmedelsbutiker är samtliga del av det utbud som behöver finnas om Göteborgs stad skall fungera som en kärna i GR. En förklaring till nedläggningen av exempelvis livsmedelsbutiker i centrala Göteborg kan sökas i det ökade antalet externa köpcentra som växt upp runt Göteborgs stad. Urholkandet av grundläggande funktioner kan leda till en utglesning av tätorten om invånarna söker varianter på boende i stadens periferi.

Alternativet till att inte försöka uppfylla en mångfald av önskemål som följer av att kreativa individer i olika åldrar bor centralt i Göteborg blir att hela tiden sörja för att det sker en inflyttning av nya kreativa individer ur yngre generationer vilka ersätter de utflyttande. Ett förslag på fortsatta studier är uppföljningar och kartläggningar av de strömmar av in- och utflyttare till stadsdelar som identifierats som attraktiva bland kreativa individer. En sådan studie skulle kunna ge svar på om det sker en omsättning över tid av kreativa individer baserat på exempelvis ålder, kön och inkomst.

Studien av egenföretagandet bland konsulter och bohemer öppnar upp för ett forskningsspår med analyser av den ökade förekomsten av företag baserade i hemmet. Mot bakgrund av den etablering av nya geografiska koncentrationer av arbetsställen inom konsultpräglade näringar (t.ex. Lindholmen Science Park) som sker i Göteborg uppstår en intressant problematik under förutsättning att egenföretagande från hemmet visar sig fortsätta. Att individen arbetar från hemmet innebär i nästa steg att arbetsplatsens lokalisering förlorar sin betydelse och att kraven på boendemiljön sannolikt ökar ytterligare då vistelsen kan komma att innefatta i princip dygnets alla timmar. Frågan blir då hur ett sådant hänsynstagande och en avvägning mellan förbättrade kommunikativa verktyg och planering av nya bostadsområden skulle se ut. Fortsatta studier krävs för att ta reda på orsakerna bakom arbetsställets lokalisering och huruvida lokaliseringen av arbetsställen inom tjänstenäringen i nära anslutning till bostadsområden påverkar graden av

egenföretagande baserat i hemmet. Det har här framgått i retrospektiv att närhet till kreativa miljöer kan vara en tänkbar orsak bakom valet av arbetsställets lokalisering men att uppfattningen om vad en kreativ miljö är för något är föränderlig och svår att konkretisera.

Efter den senaste finanskrisen, vilken grundlades i den havererade amerikanska bostadsmarknaden, ser det ännu dystrare ut för de amerikanska storstäder som i likhet med Göteborg har sin ekonomiska bas i tillverkningsindustrin. En tolkning är att inte alla städer går att rädda trots förhoppningar. Därtill kommer omsvängningen av ekonomin från tillverkningsindustri mot privat tjänstesektor, vilket varit en utveckling som kritiserats på en rad olika punkter. Ett grundläggande fundament i argumenten är ifrågasättandet av om denna förvandling kommer alla individer till godo. Framförallt på grund av att arbetsstyrkan i större utsträckning består av deltidsarbete eller korttidsanställningar som raserat arbetarklassens en gång starka identitet och sammanhållning. Samtidigt har inte det manuella tillverkningsarbetet försvunnit, det har i stället förfinats eller flyttats längre bort från de materiellt utvecklade nationerna, vilket skapat en illusion av en mer befriad och jämställd arbetsstyrka. De svängningar i sysselsättningen på Norra Älvstranden som här observerats pekar på att de kreativa individerna är verksamma i branscher som är känsliga för globala ekonomiska förändringar och att en utmaning är att hantera dem.

Frågan blir då om det är en god idé att bygga nya Norra Älvstranden eller om förutsättningarna här är så unika att Norra Älvstranden inte kan anses vara en förebild. Om respondenternas synpunkter på Norra Älvstranden, vilka kortfattat kan sammanfattas som skeptiska och avståndstagande, för en stund bortses ifrån är det förenklade svaret att Norra Älvstranden är en förebild vad gäller utvecklingen av antalet bosatta men inte när det gäller utvecklingen av antalet sysselsatta. Göteborg är i det här sammanhanget inget undantag utan agerar utifrån de givna förutsättningarna som gäller i den urbana konkurrensen. En utgångspunkt och utmaning blir att hitta verksamheter och näringar som är långsiktigt motståndskraftiga mot global påverkan och samtidigt attraktiva för de kreativa individerna om målsättningen är fortsatt ekonomisk tillväxt.

I ljuset av en majoritet av respondenternas boendekarriärer i Göteborg framstår staden indelad efter levnadsskeenden; barndom, ungdomstid och familjebildande, där respektive stadsdel är intressant under en viss fas i livet. Därtill bör respondenternas flyttkarriärer belysas mot bakgrund av tidigare identifierade flyttkedjor i Göteborg. Vid en jämförelse är respondenternas flyttkarriärer i flera fall överensstämmande med flyttkedjan hyresrätt-bostadsrätt-villa. En utgångspunkt för fortsatta studier är identifieringen av de komponenter eller pull-faktorer i de attraktiva stadsdelarna som motiverat inflyttare i olika levnadsskeenden. Ökad

kunskap om generationsbetingade preferenser är en betydelsefull tillgång vid planering av nya bostadsområden.

Intervjuerna pekar på att kreativa individer anpassar sitt boende efter förändrade familje- och livssituationer. Därmed blir det intressant att ifrågasätta huruvida närhet till kreativa miljöer kan hävdas utöva en bestående lockelse på individerna. Intervjupersonerna uppger inte att tolerans och öppenhet varit avgörande faktorer vid val av nya bostäder. Förvisso kan Göteborgs relativa litenhet göra att brister i tolerans och öppenhet inte blir lika påfallande som i exempelvis en stor amerikansk stad. Samtidigt påpekar intervjupersonerna själva de negativa erfarenheterna som de gjort i anknytning till bostadsområdet, vilket tyder på att intervjupersonerna varit medvetna om bristen på öppenhet. En brist som inte varit permanent förekommande utan som respondenterna snarare stött på vid vissa tillfällen. En utgångspunkt för fortsatta studier bör vara en närmare förståelse för vad kreativa miljöer består av och om de är generaliserbara. Det har här framgått att respondenterna sökt vissa miljöer vid den yrkesverksamma karriärens inledning som de i retrospektiv beskriver som kreativa miljöer. Fortsatta studier skulle kunna närmare analysera de viktigaste delarna i dessa miljöer för att i ett senare skede kunna besvara frågan om kreativa miljöer går att återskapa eller inte.

ENGLISH SUMMARY

Creative individuals' residential areas and places of work

In light of economic transformation and changes in the urban structure in Göteborg (Gothenburg), Sweden.

Background

This thesis studies residence and place of work of a selected cohort of individuals who are part of the creative economy. Framing these choices of residence and place of work is an ongoing restructuring of the global economy affecting, most notably, manufacturing, the labour market, the lifestyle of highly-educated individuals and urban planning. One outcome of this change is increased regional, national and international competition for talented and employable individuals. The stakes are especially high for postindustrial cities facing downsizing by firms that constitute the traditional economic base. Industries such as car manufacturing, shipyards, steel plants and heavy machinery have been shrinking in number of employees in Western Europe and North America since the mid-1970s. Economic restructuring involves not only a temporary weakening in the demand for a certain product, but a gradual termination of the entire sector. However, the process of economic restructuring doesn't end there; it then incubates and starts a new sector. In general, it can be argued that the service industry fit that description.

The service industry incorporates a wide segment of the contemporary labour market and its categorisation needs to result in a few simplifications. It is crucial to note that the creative industry is part of the service economy and that the growing interest in culture and creativity is substantially grounded in postindustrial cries for urban renewal. Hence, it is from the changes brought about by global economic restructuring that the creative industries emerge as a part of the service industry.

Creativity has been the object of study for a long time within, for example, psychology and behavioral science. A popular approach within the arts and science has been to enquire into what constitutes an individual's creative capacity and if there are any personal characteristics among, for example, famous artists and scientists that can be argued supportive of creative production. Further studies have observed the surroundings of the creative individual in an attempt to establish a connection between creative places and creative individuals by way of common denominators. However, the individual is unique and these attributes cannot easily be applied to a larger population. There also is the matter of using a few "success-

stories” to inadequately tell the greater tale obstructing the way. In other words, creativity hasn’t been quantified and executed in terms to fit the general population.

In 2002, Richard Florida released his book *The Rise of the Creative Class*, which quickly gained huge interest among planners and politicians. The advent of the book signaled the fusion of creativity with, most of all, geography, economics and planning. Using census statistics for the US population of 2000, Florida ranked all of the metropolitan centers in the US based on share of working population belonging to the Creative Class (CC) by occupation. Florida then found that the cities topping the list - Austin, Seattle, Ann Arbor, San Francisco, New York, etc - also have a number of other attributes in common. They are, for example, in possession of a university; there’s an ethnic mix among the population; there’s tolerance towards the gay community and there’s an abundance of amenities. Hence, these findings become imperative guidelines for other cities trying to establish themselves in a competitive urban arena.

The concept of the CC is framed by a more general turn towards alternative sources of employment, income and entrepreneurship and also a turn towards a cultural economy where cities compete to attract affluent citizens. It was noted even before Florida that, for example, amenities and various kinds of soft values are required in order to attract talented individuals and gain a competitive advantage. The CC personifies this sought- after individual and hence becomes very attractive in the eyes of planners, policy-makers and various urban elites. Due to the amenity-seeking attitude of the CC, which includes prioritising hobbies and spare-time interests ahead of work opportunities, location strategies of firms in, for example, high-tech industries will shift. Hence, Florida has perhaps become most famous for stating that firms will follow people instead of that people will follow firms in pursuit of jobs. Amenity-driven location strategies among companies were investigated earlier as well as quality-of-life considerations in migration research; however neither received as much attention as they did when packaged and explained by Florida in the early 2000s.

Reactions, criticisms and applications of the CC have been multitudinous in, most notably, the Netherlands, Australia, South Africa, Sweden, Canada, the UK, Denmark, Italy, Germany and New Zealand. Comparative studies on CC and human capital, CC and migration and mappings of an equivalent of the CC in Europe are some of the examples of post-Florida research. The findings are the result of the wide scope of research; however, a few comments are worthwhile. The need for a more detailed analysis of the CC is highlighted by the findings above. Moreover there is an urge to break down the CC into smaller groups based on education, actual labour input and producer/consumer perspectives. Overarching these issues, however, is a spatial mismatch between the preferred residential location and place of work of the CC and its actual location.

This mismatch can be described as a conflict between what Florida states and what appears to be the case following previous observations. According to Florida, the individuals in the CC will look for and establish themselves in a downtown location where other creative individuals are based. However, previous studies have indicated that the CC thesis may be flawed in a number of ways, and emphasised the importance of addressing contextual differences between Europe, Australia and the US. One such issue concerns what happens as the individual progresses along the professional and residential career. According to theory, the CC will remain downtown at least partially unaffected by domestic changes, such as starting a family. Thus, mapping the CC results in finding primarily suburban locations within commuting distance. Hence, a spatial mismatch occurs in the void of these two different types of location.

Aim and research design

The aim of this thesis is to shed light on whether the residential areas and places of work of creative individuals will change. A further aim is to investigate if globalisation and structural economic change affects creative individuals' choice of residential areas and places of work in urban areas using a unique longitudinal individual database (GILDA) and interviews. In addition, this thesis sheds light on changes taking place in Gothenburg's economy by use of official statistics and the consequences of this change in the location of residential areas and places of work in Gothenburg.

An individual and longitudinal database is required due to the generational and age-based nature of the problem. It is therefore essential to compare the residential patterns of the same individuals at two different points in time in order to shed light on the problem of the preferred location of the CC. The thesis maps the residential location and place of work of approximately 8 000 creative individuals (hereafter defined as *core*) during the years 1990 and 2006. The selected individuals composing the *core* were born between 1956 and 1960 and resided in Gothenburg, Sweden, in 1990. The variable used to define a creative individual is highest completed education. Two subgroups of *core* also are studied in this thesis. They are *consultants* (engineer-educated) and *bohemians* (arts-educated) and serve to highlight the many different educations that constitute the *core*.

Statistics Sweden (SCB) has compiled a wide-ranging database, GILDA, based on a number of official records. Through the use of coordinates assigned to the residence and place of work of each individual included in the study, it is possible to fully observe place of living and work of the *core*. It also is possible to compare the residence of the same individual at two different points in time.

Interviews were conducted during 2008, 2009 and 2010 in order to address forms of work and residence. Eleven respondents participated in 60–120- minute- long interviews which dealt with the residential and professional careers and opinions regarding the importance and meaning of creative milieu when deciding where to live and work.

Context

Gothenburg is the second largest city in Sweden with a population of approximately 500 000. Strategically important for both trade and warfare, the city quickly grew after its founding in the early 17th century. Today, Gothenburg's local economy relies heavily on industries (for example car, truck and engine manufacturer Volvo, bearings manufacturer SKF, welding and cutting equipment manufacturer ESAB and pharmaceutical company AstraZeneca) that are mainly export-oriented. The local labour market of Gothenburg employs 700 000 people and 20 % of Sweden's industry workforce is located in Gothenburg. Hence, the city sits well within the context of the globalised world economy. Simultaneously, certain parts of the city of Gothenburg are undergoing a physical transformation which closely resembles waterfront redevelopment. Waterfront redevelopment has been observed for some time and usually occurs in port-cities where abundance of derelict post-industrial land is common. In, for example, Baltimore, USA, the waterfront redevelopment has been guided by a close connection with its historical roots as a 19th and 20th century center of ship-building. Similar to Baltimore, Gothenburg is a former ship-making city and housed four major shipyards whose production peaked in 1967, making Gothenburg the biggest ship producer in the world for a short period of time. International competition and the oil crises of the 1970s caused the shipyards to close, and structural economic change was initialized, thanks in part to substantial economic aid from the Swedish government.

Corresponding with the downfall of Gothenburg's ship manufacturing in the 1970s and 1980s was the completion of the million homes programme (MHP) in 1975. Initially intended to counteract urbanisation and lack of adequate housing, the MHP resulted in a substantial oversupply of public housing. The MHP left a significant mark on today's housing market as a majority of the supply consists of 1960s and 1970s public housing located in the suburbs. The housing market in Gothenburg consists of four major tenure forms - home ownership (houses), cooperative housing (owner-occupied flats), public rental and private rental. Hence, the studied individuals have four types of housing to choose from when deciding where to live. A number of factors influence the residential decision made by the individual/household: the availability of housing at the time, social networks, extent of the family, social status of the neighborhood and income levels. The extent of available housing in Gothenburg during the studied time-period has been changing from surplus in the late 1970s to a present-day shortage.

The physical transformation of Gothenburg is occurring in a number of different ways. First, there is the waterfront redevelopment taking place on locations close to the city centre. Due to the density of the city and the higher cost of land, rental and owner-occupied apartments are being built in these parts. Second, there is a continuing development of single-family houses in the peripheral parts of the city. This development resembles sprawl and spreads into neighboring municipalities. Both of these trends affect the physical transformation of Gothenburg and are closely linked to individuals who have an option of deciding where to live. Despite annual construction of between 1 000 and 1 500 new houses each year since 1990, supply is unable to meet the demand of a population of 500 000 with an average annual net growth of 8 000 individuals. This lack of housing is not a unique phenomenon of Gothenburg; it can be observed in all of the largest cities in Sweden and to great extent also abroad. The result of rising demand, especially for downtown apartments, triggers growing prices and long waiting lines for rental apartments. It also helps to stimulate segregation as poor people find themselves not able to compete in the bidding for owner-occupied flats.

The age of the studied *core* contributes to the contextual issue, for example by being under the generational impact of a certain era or period in history sometimes referred to as the rocket generation because of the rapid socio-economic improvements among a vast number of individuals in parallel with the rising welfare state. For this case (a 1956 - 1960 birth cohort), the creative individuals were born during an economic golden era in Swedish contemporary history characterised by stable and significant economic development, the expansion of the welfare system and the launch of Swedish Third way politics³⁴. The creative individuals therefore are part of a generation of Swedes who grew up without suffering the effects of economic recession.

Research themes

The theoretical platform rests on three research themes that correspond with the aim and research problem of the thesis.

The first research theme depicts *creativity* as first and foremost a potential asset in city planning and policymaking. Creativity, if understood as the presence of creative and educated individuals in the city, can salvage a wrecked economy based on

³⁴ Intended as a middle way between capitalism and socialism and developed by the Social Democratic Party, which held office continuously between 1932 and 1976. The period 1945 - 1973 saw remarkable national economic growth and is perhaps best characterised by close cooperation between the ruling party, the most influential industrial owner families, representatives of the organized employers and the labour unions. One effect of this was comparatively few strikes.

traditional manufacturing. Meanwhile, creativity is not a new phenomenon but the level of attention given to concepts such as the creative city, the “creative class” and the creative industries highlights the growing importance within a wider social and economic context. Previous research has tended to use various definitions and angles to creativity depending on discipline, making it a complex concept.

Urban milieus constitute the second research theme. Here it is argued that the city district is the most suitable level of analysis considering the precision of the available data. It also is debatable whether it is realistic to assume that the *core* would be an evenly distributed mass of creative individuals throughout the larger metropolitan area. Instead, each city district needs to be studied separately in order to map the geography of the creative individuals. Further, the city districts are part of an ongoing urban renewal trend happening most notably through gentrification and waterfront redevelopment, both of which offers new residential and to some extent work place options under condition that income levels are met.

The last research theme highlights *migration*. In order to understand the different motives for moving and staying, migration theory is explained in general terms. Most of all, it is important to note the difference between the conventional residential career according to residential migration theory and the migration pattern of the “creative class”. A conventional residential career implies a suburban move at a point in life when, for example, the family grows. The residential career of the “creative class” diverges from the conventional in that the suburban move is neglected in favor of continuous loyalty to a downtown residence. Following the residential preferences of the CC is also the need for amenities and a variety of lifestyle options, regardless of the location of potential employers.

The research themes presented above need to be viewed in light of the ongoing global economic restructuring, which also has a local influence on Gothenburg. The individuals composing the *core* are an important tool in the fierce neoliberal competition among cities to attract firms, capital and educated residents. Hence, all of the three research themes become affected by structural change and by global urban competition. It is assumed here that creativity, defined as the *core*, is an important component in postindustrial urban survival and that the distribution most likely will be distributed unevenly on a city district level.

Theoretical platform

This is an urban-geographical thesis focused on the residential patterns of a selected number of individuals. A research interest in urban phenomena rests on a number of different theoretical foundations highlighting the importance of the city as the primary engine of changes in society. Such foundations rest in part on studies conducted by Christaller in what came to be known as central-place-theory. Central-

place-theory highlights size, distribution and number of central places in a network of cities of various significance. Christaller's theory serves to put forth the importance of the city and its surrounding economic base.

Choice of residence within the city was explained by Hoyt using sector theory in the 1930s. Depending on the spatial structure of the city with its different functions the residents will move within a given residential sector of the city. Sector theory was initially applied to the urban structure in the USA where a high degree of separation between residential, commercial and industrial areas of the city was practiced by city planners and politicians. Residential migration in Gothenburg follows the socioeconomic hierarchy of the city districts, consequently creating ports of entry along the urban fringe receiving the most immigrants. Progression of the socioeconomic status of the residents, for example by increasing salary, results in migration to a higher status neighborhood within the same city. A move is likely to take place independent of the ethnic and social background of the individual as long as distance to work is acceptable.

A major theoretical contribution which fits the thesis is primarily Florida's CC-concept which sits within a wider economic-geographical theoretical frame focusing on primarily the positive effect of urban economics and 'soft values' on growth. On a macro-level there is a general acceptance today that the service industries constitute a significant factor behind economic growth. Service industries are especially significant in the developed countries and culture needs to be understood as intertwined with the urban economy. The 'hard values' such as capital, infrastructure and machines are no longer considered the sole contributors to economic growth. Following the growing private and public service sector is also expanded investments into human capital, meaning on-the-job training, apprenticeships, higher education etc. Increasing the educational level of the work-force becomes a way of coping with increased international competition following globalisation.

It has been pointed out that the arrival of the cultural economy already has had both theoretical and practical implications for the urban development in the largest Scandinavian cities. Behind this shift in policy lies *the cultural turn* within contemporary planning which connects with the work of, most notably, Landry and Florida.

Behind an individual's motives to move lies a number of push and pull factors which influence the final decision. The mapping of *the core* at two different points in life must take into consideration, as part of a theoretical platform, theories of mainly domestic migration. As the individuals grow older and enter new phases in their professional and life careers a changed residential demand is expected, meaning that a larger family requires more space in the form of, for example, a house - a demand which, if met, means moving to a suburban destination. Research of interregional

migration in Sweden has shown that work opportunities constitute the single most important factor behind a decision to move longer distances. Hence recent research regarding residential preferences questions Florida's theses, which state that job opportunities aren't as important in the postindustrial age as they were before.

The appropriateness of the arrival of the CC-concept in Gothenburg highlights the importance placed by planners and policymakers on rebranding and market cities in accordance with a given time-period or era. Therefore, the arrival of the CC-concept in Gothenburg sits very well with the ongoing rebirth of the city as a knowledge-service- and event-based city-region.

Questions

Given the aim of the thesis in light of the theoretical platform described above a number of questions emerge below directed towards the four empirical chapters:

- How has the economic restructuring of Gothenburg been shaped with attention to major industry, labour market and supply of dwellings?
- Does awareness of creative milieu affect choice of residence (city district) in Gothenburg?
- In which city districts in Gothenburg do creative individuals (*core*) and the comparison group live in 1990 and 2006?
- In which city districts in Gothenburg do *bohemians* and *consultants* (sub-groups of *core*) live in 1990 and 2006?
- In which city districts in Gothenburg do *bohemians* and *consultants* (sub-groups of *core*) work in 1990 and 2006?
- How has Norra Älvstranden developed as a residential area and place of work for creative individuals (*core*, and the subgroups *consultants* and *bohemians*) during the period 2006-2008?

Results and analysis

The findings of this thesis indicate that the residential choice of the *core* differ little from the rest of the population. The preferred location of the *core* in 1990 is to a great extent urban, meaning it is centrally located in Gothenburg in city districts characterised by a mix of primary functions and tenure forms. Sixteen years later, in 2006, the same individuals now live in neighboring municipalities or in peripheral parts of the city. The preferred location is often adjacent to the sea. The municipality of Kungälv, bordering Gothenburg to the south and characterised by rapid population growth and urban sprawl, houses by far the biggest number of individuals from both the *core* and also from the rest of the population in the age cohort. The new third residential choice; that is city districts undergoing waterfront redevelopment, is neglected by the *core*.

Looking specifically at *consultants* and *bohemians*, residence becomes differentiated. *Bohemians* tend to remain in a downtown location in 2006 while *consultants* move out of the central parts of Gothenburg. Norra Älvstranden, the area of Gothenburg which most closely follows urban renewal is of specific interest. Both the interviews and the mapping of the *core* show no substantial link to residential locations on the waterfront. Instead, *consultants* migrate to the suburbs and *bohemians* remain in the city centre.

A similar pattern can be found when looking at *bohemians* and *consultants* place of work. The city districts located in or near downtown Gothenburg have an overrepresentation of *bohemians* in 1990 and 2006. The city centre holds mostly smaller enterprises and firms as regards number of employees, whereas the bigger industrial areas are located in the peripheral parts of Gothenburg. This is also where there are places of work overrepresented with *consultants*. These places of work constitute firms working in engineering, heavy machinery, cars and trucks, pharmaceuticals, computer programming and ICT. Studies of the extent of sole proprietorships among both *consultants* and *bohemians* show that *consultants'* sole proprietorships are more profitable while it is more common with sole proprietorships among *bohemians*. The geography of the sole proprietorships is closely related to place of residence and concentrated to the central parts of Gothenburg in both years. Approximately 70 % of sole proprietorships among both *consultants* and *bohemians* are co-located with place of residence in 2006. The number of sole proprietorships increases between 1990 and 2006, indicating that a growing number of both *consultants* and *bohemians* are working from home.

During interviews respondents emphasised the importance of meeting places in order to stimulate creative work. Most of the respondents replied that the creative milieu wasn't searched and found but more stumbled upon. It was in retrospect that respondents reflected upon meeting places as key to creative milieu. It was also in retrospect that the respondents found creative milieu to be significant when choosing residence and place of work. Instead of deliberately searching for a creative milieu per se, respondents became more and more aware of their residential preferences as they became more experienced with different forms of living. Hence, making more and more informed choices of where to live and also work can be regarded as a form of in-direct creative milieu spotting. This becomes realisable as living in a desirable environment stimulates respondents' personal creativity as much as living in an undesirable environment hampers it.

The implications for policy and theory of the preliminary results include an emphasis on the life cycle of the *core* which differs little from the rest of the population in the birth cohort. In other words, that it is unlikely and unwise to direct planning and urban renewal towards a group that according to Florida will remain loyal to a downtown creative milieu, especially considering the findings which highlight

normal residential behavior of the creative individuals. In order to accommodate for the *core* in a city, surroundings need to include for example child friendly residences or otherwise risk losing the *core* to the suburbs.

The development in recent years (2006-2008) at Norra Älvstranden shows a somewhat inconsistent pattern. The number of *consultants* residing at Norra Älvstranden increase during the studied time-period, a noticeable finding based on the fact that the *core* continues to move out of Gothenburg throughout the period 1990 – 2008. Hence it can be argued that waterfront redevelopment attracts a number of individuals belonging to the *core*. Meanwhile the development of Norra Älvstranden has also rendered a number of new job opportunities in high-tech industries and consultancies in close proximity to the new housing. Despite these new establishments, the number of *consultants* working at Norra Älvstranden decreased between 2006 and 2008, a trend which also is in line with contemporary developments in the city. One suggestion is that the global financial crisis which primarily affected Sweden in the fall of 2008 resulted in layoffs in the high-tech sector, ultimately also affecting the *core* and the subgroup *consultants*.

Discussion and further research

The use of an age cohort needs to be discussed in light of the findings presented here. It is for example possible that the studied generation has specific preferences regarding residence and work that, in case of a similar study on a different generation, would not be disclosed. Further research could address whether there are differences across generations concerning choice of residence and place of work among creative and well-educated individuals.

The growing extent of sole proprietorships among *consultants* and *bohemians* indicates that the place of work is becoming less significant among creative individuals. A majority of the sole proprietorships are co-located with place of residence which highlights that there is either a lack of appropriate accommodations for small firms in Gothenburg or that improved ICT and a desire to be close to home results in an increased number of people working from home. Hence planners and politicians, when drafting new urban environments, should take into consideration that sole proprietorships among creative individuals in Gothenburg is growing and that the business is located at home. Further research could address whether the choice to work from home is a voluntary choice or a result of for example lack of accommodations.

The creative individuals in this study have, with the exception of the *bohemians*, given precedence to family and age when choosing where to live and work. Hence, the fact that proximity to a creative milieu located downtown mattered less than for example a house in the suburbs of Gothenburg questions the loyalty to a creative milieu and

to the creative city. It further highlights a difference between the Swedish and US context regarding the location of creative individuals. The longitudinal scope of this study, using a unique database, have allowed a closer examination of the residence and place of work of the creative individuals than previous studies in most notably the US and UK.

REFERENSER

Böcker, rapporter och övriga källor

- Adorno, T. W. (1991). The Culture Industry Reconsidered. *The City Cultures Reader*. Miles, M., Hall, T. & Borden, I. (red). London & New York, Routledge.
- Ahlqvist, O. (2009). Reliability and Validity. *International Encyclopedia of Human Geography*. Kitchin, R. & Thrift, N. (red). Oxford & Amsterdam, Elsevier: 512-516.
- Almeida, P. & Kogut, B. (1999). Localization of knowledge and the mobility of engineers in regional networks. *Management Science* **45**: 905-917.
- Alvstam, C. G. (1998). Lokaliseringsteori för produktion av tjänster – Über den mangel eines Standort der Dienstleitung. *Svensk Geografisk Årsbok*, s 67-80.
- Alvstam, C. G. (2003). Det moderna näringslivets framväxt. *Sveriges Nationalatlas - Västra Götaland*. Wastenson, L., Arnberg, U. & Cramér, M. (red). Örebro, Sveriges Nationalatlas Förlag.
- Amabile, T. M. (1996). *Creativity in context: update to "the social psychology of creativity"*. Oxford, Westview.
- Amcoff, J. (2009). Regionförstoring - verklighet eller villfarelse? *PLAN*(3-4): 8-13.
- Amin, A. & Thrift, N. (2007). Cultural-economy and cities. *Progress in Human Geography* **31**(2): 143-161.
- Andersson, E. & Magnusson Turner, L. (2008). *Den delade staden*. Umeå, Boréa.
- Andersson, R. (1987). *Den svenska urbaniseringen : kontextualisering av begrepp och processer*. Kulturgeografiska Institutionen, Uppsala Universitet, Uppsala.
- Andersson, R. (2000). Varför flyttar man? *Hemort Sverige*. Norrköping, Board of Integration: 50-65.
- Andersson, R., Bråmås, Å. & Hogdal, J. (2009). *Fattiga och rika - segregationen i Göteborg 1990 – 2006*, Göteborg, Göteborgs Stad.
- Andersson, Å. E. (1985a). Creativity and Regional Development. *Papers in regional science* **56**(1): 5-20.
- Andersson, Å. E. (1985b). *Kreativitet - storstadens framtid : en bok om Stockholm*. Stockholm, Prisma : Regionplanekontoret, Stockholms läns landsting.
- Andersson, Å. E. & Strömquist, U. (1988). *K-samhällets framtid*. Stockholm, Bokförlaget Prisma.
- Aronsson, L. & Braunerhielm, L. (2011). Plats för kreativitet. *Kreativitet på plats*. Aronsson, L. & Braunerhielm, L. (red). Karlstad, Karlstad University Press.
- Asheim, B. (1996). Industrial districts as "learning regions": A condition for prosperity? *European Planning Studies* **4**(4): 379-400.
- Asheim, B. (2009). Guest Editorial: Introduction to the Creative Class in European City Regions. *Economic Geography* **85**(4): 355-362.

- Asheim, B. & Hansen, H. K. (2009). Knowledge Bases, Talents and Contexts: On the Usefulness of the Creative Class Approach in Sweden. *Economic Geography* 85(4): 425-442.
- Atkinson, R. (2003). Introduction: Misunderstood Saviour or Vengeful Wrecker? The Many meanings and problems of Gentrification. *Urban Studies* 40(3): 2343-2352.
- Atkinson, R. & Easthope, H. (2009). The Consequences of the Creative Class: The Pursuit of Creativity Strategies in Australia's cities. *International Journal of Urban and Regional Research* 33(1): 64-79.
- Barnes, T. J. (2004). *Reading economic geography*. Malden, Blackwell.
- Barnes, T. J. (2009). Quantitative Revolution. *International Encyclopedia of Human Geography*. Kitchin, R. & Thrift, N. (red). Amsterdam, Elsevier.
- Bell, D. (1973). *The coming of post-industrial society - A venture in social forecasting*. New York, Basic Books.
- Bennett, D. (2010). Creative Migration: A Western Australian case study of creative artists. *Australian Geographer* 41(1): 117-128.
- Bergman, B. (2001). *Klara 1950 - Gator och Näringar i en citystadsdel*. Stockholm, Stockholmia Förlag.
- Berry, M. (2005). Melbourne - Is there Life after Florida? *Urban Policy and Research* 23(4): 381-392.
- Beyers, W. B. (2002). Services and the New Economy: elements of a research agenda. *Journal of Economic Geography* 2: 1-29.
- Bjereld, U. & Demker, M. (2003). Självförverkligare och Världsförbättrare: En undersökning av de fria logotyperna. *Demokratitrender*. Oscarsson, H. (red). Göteborg, SOM-institutet och Statsvetenskapliga institutionen Göteborgs universitet.
- Blank, Y. & Peter, S. (2003). Göteborg - Sveriges port mot väster: Stadens utbyggnad. *Sveriges Nationalatlas - Västra Götaland*. Wastenson, L., Arnberg, U. & Cramér, M. (red) Örebro, Sveriges Nationalatlas Förlag.
- Boggs, J. (2009) Cultural Industries and The Creative Economy - Vague but useful Concepts. *Geography Compass* 3, 1483-1498
- Borggren, J. (2006). Florida i Sverige - Kreativitet och NordRegio/Eurofutures regionindelningsförslag. Kulturgeografiska Institutionen, Umeå Universitet, Umeå.
- Borggren, J. (2009). A place without living standards – The connection between creative class and creative milieu. Paper presented at Nordic Geographers Meeting, Turku.
- Boschma, R. & Fritsch, M. (2009). Creative Class and Regional Growth: Empirical evidence from seven European Countries. *Economic Geography* 85(4): 391-423.
- Boterman, W. R., Karsten, L. & Musterd, S. (2010). Gentrifiers Settling Down? Patterns and Trends of Residential Location of Middle-Class Families in Amsterdam. *Housing Studies* 25(5): 693-714.

- Boyle, P. & Halfacree, K. (1999). *Migration and gender in the developed world*. London, Routledge.
- BRG (2007). *Tillväxt i Göteborgsregionen - Ett underlag för regionens tillväxtstrategi*. Strömquist, U., Johansson, B. & Wijkmark, B. (red). Göteborg.
- BRG (2009). *The Region of Sustainable Growth*, Göteborg.
- BRG (2010). *A powerful growth strategy for: 600 000 new inhabitants in the commuting region. Heavy expansion of the city centre. Göteborg Region 2020*, Göteborg.
- Bridge, G. (2006). It's not just a question of taste: gentrification, the neighborhood, and cultural capital. *Environment and Planning A* **38**: 1965-1978.
- Bråmås, Å. (2006). *Studies in the Dynamics of Residential Segregation*. Department of Social and Economic Geography, University of Uppsala, Uppsala.
- Bråmås, Å. (2008). Dynamics of ethnic residential segregation in Göteborg, Sweden, 1995–2000. *Population, Space and Place* **14**(2): 101-117.
- Brännström, L. (2005). Does Neighborhood Origin Matter? A Longitudinal Multilevel Assessment of Neighborhood Effects on Income and Receipt of Social Assistance in a Stockholm Birth Cohort. *Housing, Theory & Society* **22**(4): 169-195.
- Bunge, W. (1962). *Theoretical Geography*. Lund, C.W.K. Gleerup Publishers.
- Burgess, E. W. (1925). The Growth of the City. *The City*. Park, I., Burgess, E. W. & McKenzie, R. (red) Chicago, University of Chicago Press.
- Buttimer, A. (1983). *Creativity and context: a seminar report*. Lund, Liber Läromedel Gleerup.
- Buttimer, A. & Mels, T. (2006). *By northern lights: on the making of geography in Sweden*. Aldershot, Ashgate.
- Christaller, W. (1933). *Central Places in Southern Germany*. Original 1933. Englewood Cliffs New Jersey, Prentice-Hall.
- Christophers, B. (2007). Enframing creativity: power, geographical knowledges and the media economy. *Transactions of the Institute of British Geographers* **32**: 235-247.
- Christophers, B. (2008). The BBC, the creative class, and neoliberal urbanism in the north of England. *Environment & Planning A* **40**: 2313-2329.
- Clark, T. N., Lloyd, R., Wong, K. K. & Jain, P. (2002). Amenities drive urban growth. *Journal of Urban Affairs* **24**: 493-515.
- Clifton, N. (2008). The "creative class" in the UK: an initial analysis. *Geografiska Annaler. Series B, Human Geography* **90**(1): 63-82.
- Cooke, P. (2008). Culture, clusters, districts and quarters: some reflections on the scale question. *Creative Cities, Cultural Clusters and Local Economic Development*. Cooke, P. & Lazzeretti, L. (red) Cheltenham, Edward Elgar.
- Cooke, P. & Lazzeretti, L. (2008). *Creative cities, cultural clusters and local economic development*. Cheltenham, Edward Elgar.
- Currah, A. (2009). Creativity. *International Encyclopedia of Human Geography*. Kitchin, R. & Thrift, N. (red) Oxford, Elsevier.

- Currid, E. & Williams, S. (2010). The geography of buzz: art, culture and the social milieu in Los Angeles and New York. *Journal of Economic Geography* **10**(3): 423-451.
- Dahlström, M. & Hermelin, B. (2007). Creative Industries, spatiality and flexibility: The example of film production. *Norsk Geografisk Tidsskrift* **61**(3): 111-121.
- Davidson, M. (2007). Gentrification as global habitat: a process of class formation or corporate creation? *Transactions of the Institute of British Geographers* **32**: 490-506.
- Davidson, M. (2009). Waterfront Development. *The International Encyclopedia of Human Geography*. Kitchin, R. & Thrift, N. (red) Oxford, Elsevier: 215-221.
- Davis, M. (1990). Fortress L.A. *The City Reader*. LeGates, R. T. & Stout, F. (red) London & New York, Routledge.
- Dieleman, F. M. (2001). Modelling residential mobility; a review of recent trends in research. *Journal of Housing and the Built Environment* **16**(3): 249-265.
- Dicken, P. (2011). *Global Shift. Mapping the Changing Contours of the World Economy*. 6th Edition. SAGE Publications Ltd. London.
- Economist, The. (2011). 9 Juni 2011. The Swedish Economy: North Star. *The Economist*. (<http://www.economist.com/node/18805503>)
- Ek, R. (2001). Behovet av ett reflexivt förhållningssätt till GIS. *Nordisk Samhällsgeografisk Tidsskrift* **33**(1): 25-46.
- Ek, R. (2007). Malmö och America's Cup - det koloniala evenemanget. *Plats som produkt - Kommersialisering och paketering*. Ek, R. & Hultman, J. (red) Lund, Studentlitteratur.
- Ek, R. & Hultman, J. (2007). *Plats som produkt: Kommersialisering och paketering*. Lund, Studentlitteratur.
- Eriksson, M. (2010). *(Re)producing a periphery: Popular representations of the Swedish North*. Department of Social and Economic Geography, Umeå University, Umeå.
- Eriksson, R. (2009). *Labour Mobility and Plant Performance. The influence of proximity, relatedness and agglomeration*. Department of Social and Economic Geography, Umeå University, Umeå.
- Esaiasson, P. (1999). *Metodpraktikan : konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm, Norstedts juridik.
- Evans, G. (2009). Creative Cities, Creative Spaces and Urban Policy. *Urban Studies* **46**(5&6): 1003-1040.
- Findlay, A. & Rogerson, R. (1993). Migration, places and quality of life: voting with their feet? *Population Matters - The Local Dimension*. Champion, T. (red). London, Paul Chapman Publishing Ltd.
- Florida, R. (2002). Bohemia and economic geography. *Journal of Economic Geography* **2**(1): 55-71.
- Florida, R. (2004). *The rise of the creative class : and how it's transforming work, leisure, community and everyday life* (Paperback Edition). New York, Basic Books.

- Florida, R. (2005a). *The flight of the creative class : the new global competition for talent*. New York, HarperBusiness.
- Florida, R. (2005b). *Cities and the creative class*. New York, Routledge.
- Florida, R. (2008). *Who's your city?* New York, Basic Books.
- Florida, R. & Tinagli, I. (2004). *Europe in the Creative age*. DEMOS (<http://www.demos.co.uk/files/EuropeintheCreativeAge2004.pdf?1240939425>)
- Forsström, Å., Alvstam, C. G., Lorentzon, S. & Larsson, A. (2003). Bebyggelse och Infrastruktur. *Sveriges Nationalatlas - Västra Götaland*. Wastenson, L., Arnberg, U. & Cramér, M. (red). Örebro, Sveriges Nationalatlas Förlag.
- Foucault, M. (1979). *Discipline and punish: the birth of the prison*. New York, Vintage Books.
- Foucault, M. (2008). *"Samhället måste försvaras": College de France 1975-1976*. Hägersten, Tankekraft.
- Fransson, U. (1997). *Ungdomars hushållsbildning - Processer på en lokal arbetsmarknad*. Kulturgeografiska Institutionen, Uppsala Universitet, Uppsala.
- Friedmann, J. (1993). Toward a non-Euclidian mode of Planning. *Journal of the American Planning Association* **59**(4): 482-486.
- Frisk, M. (2008). *Sju miljarder för sju minuter?: Planering, politik och hybrida geografier i tunnelbygget genom Hallandsås*. Fakulteten för samhälls- och livsvetenskaper Avdelningen för kulturgeografi och turism, Karlstads Universitet, Karlstad.
- Fritz, M. (2003). Att leva med sin historia. *Sveriges Nationalatlas - Västra Götaland*. Wastenson, L. Arnberg, U. & Cramér, M. Örebro, Sveriges Nationalatlas Förlag.
- Garnham, N. (2005). From Cultural to Creative Industries. *International Journal of Cultural Policy* **11**(1): 15-29.
- Gibson-Graham, J. K. (2006). *The end of capitalism (as we knew it): A feminist critique of political economy*. Oxford, Blackwell Publishers.
- Gibson, C. (2010). Guest Editorial - Creative Geographies: tales from the 'margins'. *Australian Geographer* **41**(1): 1-10.
- Gibson, C. & Kong, L. (2005). Cultural economy: a critical review. *Progress in Human Geography* **29**(5): 541-561.
- GILDA (2006). Geografisk Individuell Longitudinell Databas för Analys baserad på uppgifter från SCB för åren 1990 - 2006. Institutionen för kulturgeografi och ekonomisk geografi, Handelshögskolan vid Göteborgs universitet. CRA (Centrum för Regional Analys).
- GILDA (2008) Geografisk Individuell Longitudinell Databas för Analys baserad på uppgifter från SCB för åren 1990 – 2008. Institutionen för kulturgeografi och ekonomisk geografi, Handelshögskolan vid Göteborgs universitet. CRA (Centrum för Regional Analys).
- Gil Solá, A. (2009). Vägen till jobbet - Om kvinnors och mäns arbetsresor i förändring. Institutionen för kulturgeografi och ekonomisk geografi, Handelshögskolan vid Göteborgs universitet, Göteborg. *Choros* 2009:2.

- Gill, R. (2002). Cool, Creative and Egalitarian? Exploring Gender in Project-Based New Media Work in Europe. *Information, Communication & Society* 5(1): 70-89.
- Gill, R. (2007). *Technobohemians or the New Cybertariat? New media work in Amsterdam a decade after the Web*. Amsterdam, Institute of Network Cultures.
- Glaeser, E. L., Kallal, H. D., Scheinkman, J. A. & Schleifer, A. (1992). Growth in Cities. *Journal of Political Economy* 100(6): 1126-1152.
- Glaeser, E. L. (1994). *Cities, Information and Economic Growth*. *Cityscape* 1:9-14.
- Glaeser, E. L. (1998). Are Cities dying? *Journal of Economic Perspectives* 12(2): 139-160.
- Glaeser, E. L. (2004). Review of Richard Florida's *The rise of the creative class*. *Regional Science and Urban Economics* 35:593-596.
- Godfrey, B. J. (1997). Urban development and redevelopment in San Francisco. *Geographical Review* 87(3): 309-333.
- Gottlieb, P. D. (1994). Amenities as an Economic Development Tool: Is there Enough Evidence? *Economic Development Quarterly* 8(3): 270-285.
- Göteborg (1965). Folkräkningen i Göteborg 1960. Folk- och Bostadsräkningen. Göteborg, Göteborgs stads statistiska kontor.
- Göteborg (2001). Områdesindelningar i Göteborg. Göteborg, ADB-kontoret.
- Göteborg (2008a). Göteborgsamhällets utveckling. GoTrends. Göteborg, Stadskansliet, storstadsutveckling.
- Göteborg (2008b). Utrikes födda 2007. Perspektiv Göteborg 2010.
- Göteborg (2010). Kommunfullmäktige sa ja till SDN-reformen. Vårt Göteborg. Hemsidan besökt 100505, 2010. (http://www.vartgoteborg.se/prod/sk/vargotnu.nsf/1/ovrigt,kommunfullmaktige_sa_ja_till_sdnreformen/)
- Göteborg (2011). Områdesfakta/Göteborgsbladet. Göteborgs stads statistikdatabas på Internet. Hämtat 100205, 100208, 100308. Hemsidan besökt 110821. (<http://www4.goteborg.se/prod/G-info/statistik.nsf>)
- Göteborg, Älvstranden Utveckling AB & Handelshögskolan (2009). Älvstrandsprocessen 2000 - 2010: Från Älvstranden till Älvstaden. Göteborg.
- Hagevi, M. (2007). De postsekulära generationerna. *Det Nya Sverige*. Holmberg, S. & Weibull, L. (red) Göteborg, SOM-Institutet.
- Haggett, P. (1975). *Geography: A modern synthesis*. New York, Harper International Edition Harper & Row Publishers.
- Hahn, C. (2009). Die neue urbane Waterfront - ein Stadtteil für alle? *Europa Regional* 17(1): 25-33.
- Hall, P. (2000). Creative Cities and Economic Development. *Urban Studies* 37(4): 639-649.
- Hall, P. (2002). *Urban and regional planning*. London, Routledge.
- Hall, P. (2009). Polycentricity. *International Encyclopedia of Human Geography*. Kitchin, R. & Thrift, N. (red). London, Elsevier.
- Hammel, D. J. (2009). Gentrification. *International Encyclopedia of Human Geography*. Kitchin, R. & Thrift, N. (red). Oxford, Elsevier: 360-367.

- Hansen, H. K. (2007). *Technology, talent and tolerance : the geography of the creative class in Sweden*. Institutionen för Kulturgeografi och Ekonomisk Geografi, Lunds Universitet, Lund.
- Hansen, H. K. & Niedomysl, T. (2008). Migration of the creative class: evidence from Sweden. *Journal of Economic Geography Advance Access*.
- Hansen, H. K., Vang, J. & Asheim, B. (2011). Den kreativa klassen och regional utveckling: Kunskapsbaser som analytisk ansats. *Kreativitet på plats*. Aronsson, L. & Braunerhielm, L. (red). Karlstad, Karlstad University Press.
- Harris, C. & Ullman, E. (1945). The Nature of Cities. *Annals of the American Academy of Political and Social Science* **242**: 7-17.
- Harvey, D. (2004). The Difference a Generation Makes. *Reading Economic Geography*. Barnes, T. J., Peck, J., Sheppard, E. & Tickell, A. (red). Malden, Blackwell Publishing.
- Harvey, D. (2011). *The Enigma of Capital and the Crises of Capitalism*. London, Profile books.
- Hauge, A. (2007). *Dedicated followers of fashion : an economic geographic analysis of the Swedish fashion industry*. Kulturgeografiska Institutionen, Uppsala Universitet, Uppsala.
- Hayden, D. (1995). *The Power of Place: urban landscapes as public history*. Cambridge, MIT Press.
- Hedberg, C. (2009). Entrance, Exit and Exclusion: Labour Market Flows of foreign-born Adults in Swedish 'Divided Cities'. *Urban Studies* **46**(11): 2423-2446.
- Helderman, A. C., Mulder, C. H. & Van Ham, M. (2004). The changing effect of home ownership on residential mobility in the Netherlands, 1980-98. *Housing Studies* **19**(4): 601-616.
- Hermelin, B. (2007). The Urbanization and Suburbanization of the Service Economy: Producer Services and Specialization in Stockholm. *Geografiska Annaler Series B Human Geography* **89 B**(1): 59-74.
- Hermelin, B. & Rusten, G. (2007). The Organizational and Territorial Changes of Services in a Globalized World. *Geografiska Annaler Series B Human Geography* **89**(1): 5-11.
- Holmberg, S. & Weibull, L. (2005). *Lyckan kommer, lyckan går: trettio kapitel om politik, medier och samhälle: SOM-undersökningen 2004*. SOM-institutet, Göteborgs Universitet, Göteborg.
- Holme, I. M. & Solvang, B. K. (1997). *Forskningsmetodik : om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Lund, Studentlitteratur.
- Holmqvist, E. (2009). Vem bestämmer stadens utveckling? - om minskad segregation som politiskt mål och samhällsplanering som medel. *PLAN* **63**(3-4): 52-56.
- Hospers, G.-J. (2011). Place Marketing in Shrinking Europe: Some Geographical Notes. *Tijdschrift voor economische en sociale geografie* **102**(3):369-375.
- Houston, D., Findlay, A., Harrison, R. & Mason, C. (2008). Will attracting the "Creative Class" boost economic growth in old industrial regions? A case

- study of Scotland. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography* **90**(2): 133-149.
- Hoyle, B. (2000). Global and Local Change on the Port-City Waterfront. *Geographical Review* **90**(3): 395-417.
- Hoyman, M. & Faricy, C. (2008). It takes a Village: A Test of the Creative Class, Social Capital and Human Capital Theories. *Urban Affairs Review* **44**(3): 311-333.
- Hoyt, H. (1939). *The Structure and Growth of Residential Neighborhoods in American Cities*. Washington D.C., Federal Housing Administration United States.
- Hoyt, H. (1964). Recent Distortions of the Classical Models of Urban Structure. *Land Economics* **40**(2): 199-212.
- Hutton, T. A. (2008). *The New Economy of the Inner City - Restructuring, regeneration and dislocation in the twenty-first-century metropolis*. London and New York, Routledge.
- Hutton, T. A. (2009). Trajectories of the New Economy: Regeneration and Dislocation in the Inner City. *Urban Studies* **46**(5&6): 987-1001.
- Hägerstrand, T., Sollbe, B., Carlestam, G. & Perlenhem, L. (1991). *Om tidens vidd och tingens ordning*. Stockholm, Statens råd för byggnadsforskning.
- ITPS (2004). Boendeflyttare och jobbflyttare - orsaker och drivkrafter till nya flyttmönster i det postindustriella samhället. Östersund.
- ITPS (2008). Kreativa näringar - en tillväxtsektor? Tillväxtpolitisk utblick, Östersund.
- Jacobs, J. (1969). *The economy of cities*. Vintage Books Edition (1970). New York, Vintage.
- Jacobs, J. (1992). *The death and life of great American cities*. New York, Vintage.
- Janik, A. & Toulmin, S. (1973). *Wittgenstein's Vienna*. New York, Simon and Schuster.
- Jansson, J. & Power, D. (2008). *Leva på kultur - Preliminära resultat från en studie av kulturella näringar*. Kulturgeografiska Institutionen, Uppsala Universitet, Uppsala.
- Johansson, B. (2010). *Storstadsregionerna och ekonomins utveckling*. CESIS och Internationella Handelshögskolan, Jönköping.
- Johnston, R. J. (1973). *Spatial Structures - Introducing the study of spatial systems in human geography*. London, Methuen & Co Ltd.
- Jordaan, C., Kadijk, K., Van Der Stoep, R. & Zeelenberg, S. (2003). *Norra Älvstranden - Something in between - Reshaping Göteborg's waterfront*. Department of Human and Economic Geography, University of Gothenburg, Göteborg.
- Jörnmark, J. (2005). *Göteborgs globalisering*, Göteborgs stadsmuseum, Göteborg.
- Kahl, C. H., da Fonseca, L. H. & Witte, E. H. (2009). Revisiting Creativity Research: An Investigation of Contemporary Approaches. *Creativity Research Journal* **21**(1): 1 - 5.
- Kitchin, R. & Tate, N. J. (2000). *Conducting research in human geography : theory, methodology and practice*, Harlow, Prentice Hall.
- Kloosterman, R. C. (2010). This is not America: Embedding the cognitive-cultural Urban Economy. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography* **92**(2): 131-143.

- Knox, P. L. & Marston, S. A. (1998). *Places and regions in global context : human geography*. Upper Saddle River, N.J., Prentice Hall.
- Krantz, L.-G. (1999). *Rörlighetens mångfald och förändring - Befolkningens dagliga resande i Sverige 1978 och 1996*. Kulturgeografiska Institutionen, Göteborgs Universitet, Göteborg.
- Krantz, L.-G. (2010). Bostadsbyggande och befolkningsutveckling i Göteborg - en beskrivning av utvecklingen sedan 1970-talet. Fastighetskontoret. Göteborg.
- Krätke, S. (2004). City of talents? Berlin's regional economy, Socio-spatial fabric and 'Worst Practice' urban governance. *International Journal of Urban and Regional Research* **28**(3): 511-529.
- Landry, C. (2000). *The creative city: a toolkit for urban innovators*. London, Earthscan.
- Landry, C. (2006). *The Art of City-making*. London, Earthscan.
- Lantmäteriet (2010). Lägenhetsregistret - Presentation. Hemsidan besökt 101118 (http://www.lantmateriet.se/templates/LMV_Page.aspx?id=17136.)
- Lantmäteriet (2011). Medgivande I 2011/0071—0100. Gävle.
- Larsson, A. (2003). Fordonsindustrins underleverantörer. *Sveriges Nationalatlas - Västra Götaland*. Wastenson, L., Arnberg, U. & Cramér, M. (red). Örebro, Sveriges Nationalatlas Förlag.
- Law, J. & Urry, J. (2004). Enacting the social. *Economy and Society* **33**(3): 390-410.
- Lee, E. S. (1966). A Theory of Migration. *Demography* **3**(1): 47-57.
- Long, J. (2009). Sustaining creativity in the creative archetype: The case of Austin, Texas. *Cities* **26**: 210-219.
- Lorenzen, M. & Vaarst Andersen, K. (2009). Centrality and Creativity: Does Richard Florida's Creative Class offer new insights into Urban Hierarchy? *Economic Geography* **85**(4): 363-390.
- Lundholm, E. (2007). *New Motives for Migration? On Interregional Mobility in the Nordic Context*. Department of Social and Economic Geography, Umeå University, Umeå.
- Magnusson Turner, L. (2008). Who Gets What and Why? Vacancy Chains in Stockholm's Housing Markets. *European Journal of Housing Policy* **8**(1): 1-19.
- Markusen, A. (2006). Urban development and the politics of a creative class: evidence from a study of artists. *Environment & Planning A* **38**(10): 1921-1940.
- Marlet, G. & Woerkens, C. v. (2005). Tolerance, aesthetics, amenities or jobs? Dutch city attraction to the creative class. Discussion Paper Series nr: 05-33. Utrecht, Tjalling C. Koopmans Research Institute.
- Martins Holmberg, I. (2006). *På stadens yta - Om historiseringen av Haga*. Institutionen för kulturvård. Göteborgs Universitet, Göteborg.
- Massey, D. (1984). *Spatial divisions of labour : social structures and the geography of production*. London, Macmillan.
- McCann, E. J. (2007). Inequality and Politics in the Creative City-Region: Questions of Livability and State Strategy. *International Journal of Urban and Regional Research* **31**(1): 188-196.

- McGranahan, D. & Wojan, T. (2007). Recasting the Creative Class to Examine Growth Processes in Rural and Urban Counties. *Regional Studies* 41(2): 197-216.
- Mellander, C. & Florida, R. (2007). There goes the Neighborhood: How and why Bohemians, Artists and Gays effect Regional Housing Values, Jönköping. (http://www.creativeclass.com/rfcgdb/articles/There_Goes_the_Neighborhood.pdf)
- Millard-Ball, A. (2002). Gentrification in a Residential Mobility Framework: Social Change, Tenure Change and Chains of Moves in Stockholm. *Housing Studies* 17(6): 833.
- Mulder, C. H. (2007). The family context and residential choice: A challenge for new research. *Population, Space and Place* 13(4): 265-278.
- Negrey, C. & Rausch, S. D. (2009). Creativity gaps and gender gaps: women, men and place in the United States. *Gender, Place and Culture* 16(5): 517-533.
- Nelson, R. (2005). A Cultural Hinterland? Searching for the Creative Class in the small Canadian City. *The Small Cities Book*. Garrett-Petts, W. (red) Vancouver, New Star Books.
- Niedomysl, T. (2007). Promoting Rural Municipalities to Attract New Residents: An Evaluation of the Effects. *Geoforum* 38:698-709.
- Niedomysl, T. (2008). Residential preferences for interregional migration in Sweden: demographic, socioeconomic and geographical determinants. *Environment and Planning A* 40: 1109-1131.
- Nuur, C. & Laestadius, S. (2009). Is the 'Creative Class' necessarily urban? Putting the Creativity Thesis in the context of non-urbanised Regions in Industrialised Nations. *European Journal of Spatial Development*. (www.nordregio.se/EJSD/debate200906.pdf)
- O'Callaghan, C. (2010). Let's Audit Bohemia: A Review of Richard Florida's 'Creative Class' Thesis and Its Impact on Urban Policy. *Geography Compass* 4(11): 1606-1617.
- Ock Park, S. (2006). Service Worlds and the Dynamics of Economic Spaces. *Knowledge-based Services, Internationalization and Regional Development*. Harrington, J. W. & Daniels, P. W. (red). Aldershot, Ashgate: 15-40.
- Ougaard, M. (2008). The Political Economy of The "Creative Class": A Theoretical Comment. *Science & Society* 72(3): 349-357.
- Peck, J. (2005). Struggling with the Creative Class. *International Journal of Urban and Regional Research* 29(4): 740-770.
- Peck, J. & Tickell, A. (2002). Neoliberalizing Space. *Antipode* 34(3): 380-404.
- Peel, Q. (2008). 11 April 2008. Nordic states stay hot for globalization. *Financial Times*.
- Perbo, U. (1999). Varför fick Sverige en depression i början på 90-talet? *Ekonomisk Debatt* 27(6): 325-334.
- Phelps, N. A. (2009). Edge Cities. *International Encyclopedia of Human Geography*. Kitchin, R. & Thrift, N. (red). Amsterdam, Elsevier.
- Pieterse, E. (2008). *City Futures*. London & Cape Town, Zed Books Ltd & UCT Press.

- Pinch, S. & Henry, N. (1999). Paul Krugman's Geographical Economics, Industrial Clustering and the British Motor Sport Industry. *Regional Studies* **33**: 815-827.
- Ponzini, D. & Rossi, U. (2010). Becoming a Creative City: The Entrepreneurial Mayor, Network Politics and the Promise of an Urban Renaissance. *Urban Studies* **47**(5): 1037-1057.
- Power, D. (2002). "Cultural Industries" in Sweden. An Assessment of their Place in the Swedish Economy. *Economic Geography* **78**(2): 103-129.
- Power, D. & Hallencreutz, D. (2002). Profiting from creativity? *Environment and Planning A* **34**: 1833-1854.
- Power, D. & Lundmark, M. (2004). Working Through Knowledge Pools: Labour Market Dynamics, the Transference of Knowledge and Ideas, and Industrial Clusters. *Urban Studies* **41**: 1025-1044.
- Pratt, A. C. (2004). The Cultural Economy: A Call for Spatialized 'Production of Culture' *Perspectives*. **7**: 117-128.
- Pratt, A. C. (2007). An economic geography of the cultural industries. *An economic geography reader*. Leyshon, A., McDowell, L. & Lee, R. (red). London, SAGE Publications.
- Pratt, A. C. (2008a). Creative cities: the cultural industries and the creative class. *Geografiska Annaler. Series B, Human Geography*. **90**(2): 107-117.
- Pratt, A. C. (2008b). Taming the cultural industries. *The Creative Industries: Ten Years After*. Milton Keynes.
- Pratt, A. C. (2009a). Cultural Economy. *International Encyclopedia of Human Geography*. Kitchin, R. & Thrift, N. (red). Oxford, Elsevier: 407-410.
- Pratt, A. C. (2009b). Urban Regeneration: From the Arts 'Feel Good' Factor to the Cultural Economy: A Case Study of Hoxton, London. *Urban Studies* **46**(5-6): 1041-1061.
- Rantisi, N. M., Leslie, D. & Christopherson, S. (2006). Placing the creative economy: scale, politics, and the material. *Environment and Planning A* **38**(10): 1789-1797.
- Rérat, P., Söderström, O. & Pigué, E. (2010). New forms of gentrification: issues and debates. *Population, Space and Place* **16**(5): 335-343.
- Rice, G. A. (2009). Central Business District. *International Encyclopedia of Human Geography*. Kitchin, R. & Thrift, N. (red). London & Amsterdam, Elsevier.
- Robinson, G. M. (1998). *Methods and techniques in human geography*. Chichester, Wiley.
- Rosenfeld, R. A. (1992). Job Mobility and Career Processes. *Annual review of Sociology* **18**(1): 39-61.
- Rusten, G. & Bryson, J. R. (2007). Understanding the relationship between information and communication technology and the behaviour of firms located in regional clusters. *The Handbook of Service Industries*. Bryson, J. R. & Daniels, P. W. (red). Cheltenham, Edward Elgar.
- Rusten, G., Bryson, J. R. & Aarflot, U. (2007). Places through products and products through places: Industrial design and spatial symbols as sources of competitiveness. *Norsk Geografisk Tidsskrift*. **61**(3): 133-144.

- Rusten, G. & Bryson, J. R. (2010). Placing and spacing services: towards a balanced economic geography of firms, clusters, social networks, contracts and the geographies of enterprise. *Tijdschrift voor economische en sociale geografie* **101**(3): 248-261.
- Sahlin, N.-E. (2001). *Kreativitetens filosofi*. Nora, Nya Doxa.
- Sampson, R. J., Morenoff, J. D. & Gannon-Rowley, T. (2002). Assessing "Neighborhood Effects": Social Processes and New Directions in Research. *Annual review of Sociology* **28**: 443-478.
- Sassen, S. (2001). *The Global City: New York, London, Tokyo* 2nd Edition. Princeton, Princeton University Press.
- Saxenian, A. (1994). *Regional Advantage. Culture and competition in Silicon Valley and Route 128*. Cambridge, MA, Harvard University Press.
- Saxenian, A. (2006). *The new argonauts : regional advantage in a global economy*. Cambridge, MA, Harvard University Press.
- Sayer, A. (1992). *Method in social science : a realist approach*. London, Routledge.
- SCB (1989). Statistisk årsbok för Sverige. Årg. 76 (1990). Stockholm Örebro, SCB ; Publikationstjänsten, SCB.
- SCB (1991). Tema invandrare: (Focus on immigrants). Stockholm, Statistiska centralbyrån (SCB).
- SCB (1994). Statistisk årsbok för Sverige. Årg. 81 (1995). Stockholm Örebro, SCB, Publikationstjänsten, SCB.
- SCB (2000). SUN 2000 - Svensk utbildningsnomenklatur. Meddelanden i samordningsfrågor. Örebro.
- SCB (2004). SUN – Svensk Utbildningsnomenklatur: Nyckel mellan "gamla" SUN och SUN 2000. Hemsidan besökt 110821. (http://www.scb.se/Pages/Standard___62591.aspx).
- SCB (2005). En longitudinell databas kring utbildning, inkomst och sysselsättning (LOUISE) 1990-2002. Örebro, Avdelningen för arbetsmarknads- och utbildningsstatistik.
- SCB (2007). Tema: Utbildning - Sambandet mellan utbildning och yrke. Befolkning & Välfärd. Örebro.
- SCB (2009a). Longitudinell Integrationsdatabas för Sjukförsäkrings- och Arbetsmarknadsstudier (LISA) 1990 - 2007. Arbetsmarknads- och utbildningsstatistik. Örebro.
- SCB (2009b). Yrkesstrukturen i Sverige 2007 - Yrkesregistret med yrkesstatistik. Statistiska meddelanden AM 33 SM 0901. SCB. Örebro.
- SCB (2010). Tabeller över Sveriges befolkning. Korrigerad version 20100218. BE01 Befolkningsstatistik. Hemsidan besökt 100518, 2010.
- Schumpeter, J. A. (1947). The Creative Response in Economic History. *The Journal of Economic History* **7**(2): 149-159.
- Schön, L. (2007). *En modern Svensk ekonomisk historia*. Stockholm, SNS Förlag.
- Scott, A. J. (1997). The Cultural Economy of Cities. *International Journal of Urban and Regional Research* **21**(2): 323-339.

- Scott, A. J. (2006). Entrepreneurship, innovation and industrial development: geography and the creative field revisited. *Small Business Economics* **26**: 1-24.
- Scott, A. J. (2007). Capitalism and Urbanization in a New Key? The Cognitive-Cultural Dimension. *Social Forces* **85**(4): 1466-1486.
- Scott, A. J. (2010). Cultural economy and the creative field of the city. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography* **92**(2): 115-130.
- Sjöholm, J. (2010). *The geographies of knowledge in (making) artwork: The field, the art studio and the art scene*. Kulturgeografiska Institutionen, Uppsala Universitet, Uppsala.
- Smidt-Jensen, S. (2007). The Roles of culture and creativity within urban development strategies. Outlining a theoretical framework for analysing Scandinavian cities. *CSB Working Paper*. Royal Agrarian University, Università degli studi Urbino, Centre for Strategic Urban Research.
- Smith, M. P. (2001). *Transnational Urbanism: Locating globalization*. Oxford, Blackwell.
- SOU (1970). Urbaniseringen i Sverige – en geografisk samhällsanalys. Bilaga 4, tidsanvändning och omgivningsstruktur.
- SOU (2004). Regional Utveckling - Utsikter till 2010. Bilaga 3 till Långtidsutredningen.
- Stigendal, M. (1999). *Sociala värden i olika sociala världar: segregation och integration i storstaden*. Lund, Studentlitteratur.
- Stjernström, O. (1998). *Flytta nära, långt bort: de sociala nätverkens betydelse för val av bostadsort*. Kulturgeografiska Institutionen, Umeå Universitet, Umeå.
- Storper, M. & Scott, A. J. (2009). Rethinking human capital, creativity and urban growth. *Journal of Economic Geography* **9**(2): 147-167.
- Ström, P., Zaring, O., Egels, N., Eriksson, M. & Wolf, R. (2005). Företagen som aktörer i den regionala tillväxtstrategin - ur ett företagsledarperspektiv. Göteborg.
- Ström, P. & Nelson, R. (2010). Dynamic regional competitiveness in the creative economy: can peripheral communities have a place? *The Service Industries Journal* **30**(4): 497 - 511.
- Ström, P. & Wahlqvist, E. (2007). Sverige i den kreativa ekonomin. *PLAN* **61**(5-6): 53-58.
- Söderlind, J. (1998). *Stadens renässans : från särhülle till samhälle : om närhetsprincipen i stadsplaneringen*. Stockholm, SNS (Studieförbundet Näringsliv och samhälle).
- Thufvesson, O. (2006). *Kreativitetens yttre villkor: miljöer, rörlighet och nobelpristagare*. Institutionen för kulturgeografi och ekonomisk geografi. Lund, Lunds Universitet.
- Thufvesson, O. (2009). *Platsutveckling*. Helsingborg, Lunds Universitet Campus Helsingborg, Helsingborgs stad.
- Thulin, E. (2004). *Ungdomars Virtuella Rörlighet - Användningen av dator, internet och mobiltelefon i ett geografiskt perspektiv*. Kulturgeografiska Institutionen, Göteborgs Universitet, Göteborg.

- Tinagli, I., Florida, R., Ström, P. & Wahlqvist, E. (2007). Sweden in the Creative Age. *Occasional Papers*. Kulturgeografiska Institutionen. Göteborg, School of Business, Economics and Law, Göteborgs Universitet. CreativityGroupEurope.
- Trip, J. J. (2007). Assessing quality of place: A comparative analysis of Amsterdam and Rotterdam. *Journal of Urban Affairs*. **29**(5): 501-517.
- Trossholmen, N. (2009). *Norra Älvstranden - En vandring från dåtid till nutid*. Göteborg, Arkipelag Förlag.
- Trouvé, J. (2010). GP Debatt: Börja bygga nya älvförbindelsen nu. GöteborgsPosten. Göteborg.
- Törnqvist, A. (2001). *Till förortens försvar - Utveckling och organisering i de tre stadsdelarna Hjällbo, Hammarkullen och Eriksbo 1970 - 1995*. Institutionen för socialt arbete. Göteborg, Göteborgs universitet.
- Törnqvist, G. (1983). Kreativitetens geografi. *Svensk Geografisk Årsbok* **59**
- Törnqvist, G. (1990). Towards a Geography of Creativity. *The World Economy and the Spatial Organization of Power*. A. Shachar & S. Öberg. Aldershot, Avebury.
- Törnqvist, G. (1996). *Sverige i nätverkens Europa : gränsöverskridandets former och villkor*. Malmö, Liber-Hermod, Institutet för framtidsstudier.
- Törnqvist, G. (2004a). Creativity in Time and Space. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography* **86**(4): 227-243.
- Törnqvist, G. (2004b). *Kreativitetens geografi*. Stockholm, SNS förlag.
- Törnqvist, G. (2009). *Kreativitet i tid och rum - processer, personer och platser*. Stockholm, SNS Förlag.
- Urban, S. (2008). Stockholms etniska delning. Polarisering på arbets- och bostadsmarknaden. *Den kalla och varma staden: migration och stadsförändringar i Stockholm efter 1970*. Forsell, H. (red). Stockholm, Stockholmia förlag.
- Wahlqvist, E. (2009). Making Art Work - Concerning Arts Graduates' Life Choices and Career Paths - The Creative Arts Academy Contribution to Regional Development. Konstnärliga Fakulteten, Göteborgs universitet. Institutionen för kulturgeografi och ekonomisk geografi, Handelshögskolan vid Göteborgs universitet. CRA (Centrum för Regional Analys). *Occasional Papers* 2009:6.
- Wahlqvist, E. & Borggren, J. (2011). Staden mot stillsamheten – konstnärers val av geografi. *Kreativitet på plats*. Aronsson, L. & Braunerhielm, L. (red). Karlstad. Karlstad University Press.
- Wenz, L. (2009). The rise of the creative economy in Cape Town and its implications for urban planning. *3rd European Conference on African Studies*. Leipzig.
- Verdich, M. (2010). Creative Migration? The Attraction and retention of the 'creative class' in Launceston, Tasmania. *Australian Geographer* **41**(1): 129-140.
- Westin, K. (2009). Norrlänningarnas syn på livet och tillvaron. *Kan Norra Sverige Regionaliseras?* Lidström, A. (red). Umeå, Statsvetenskapliga Institutionen Umeå Universitet: 95-102.
- Westin, S. (2010). *Planerat, alltför planerat: En perspektivistisk studie i stadsplaneringens paradoxer*. Kulturgeografiska Institutionen, Uppsala Universitet, Uppsala.

- VGR & Handelshögskolan (2006). Tillväxt, Tolerans och den Kreativa Klassen. Hemsidan besökt 100304. (<http://www.hgu.gu.se/item.aspx?id=10824>)
- Viking Green (2011). *Viking Green City*. Hemsidan besökt 110806. (<http://www.vikinggreen.se/>)
- Wojan, T. R., Lambert, D. M. & McGranahan, D. A. (2007). Emoting with their feet: Bohemian attraction to creative milieu. *Journal of Economic Geography* 7(6): 711-736.
- Wood, P. (2002). Debates and commentary - Services and the 'New Economy': an elaboration. *Journal of Economic Geography* 2: 109-114.
- Wärneryd, O. (1968). *Interdependence in Urban Systems*. Regionkonsult Aktiebolag, Göteborg..
- YIMBY (2010). Yttrande över förslag till Norra Masthugget. Göteborg.
- Älvstranden Utveckling AB. (2009a). Från Älvstranden till Älvstaden. *Älvstrandsprocessen 2000 - 2010*. Göteborg.
- Älvstranden Utveckling AB. (2009b). Klart för samråd: Tyck till om Skeppsbron - innerstans nya mötesplats vid älven. Hemsidan besökt 091021, 2009. (<http://www.alvstranden.com/default.aspx?id=6&navId=10>)
- Älvstranden Utveckling AB. (2009c). Norra Älvstranden. Hemsidan besökt 090528, 2009. (<http://www.alvstranden.com/default.aspx?id=6&navId=10>)
- Öhrström, B. (2004). *Urban processes and global competition - Enabling factors for mutual urban and economic development at Norra Älvstranden in Göteborg*. Göteborg, Department of Urban Design and Development School of Architecture.

Personliga kontakter och mail-korrespondens

- Lindblad, H. (2011-04-07). Marknadschef, NCC Göteborg. (Mailkorrespondens).
- Lindkvist, O. (2011-04-07). Byggchef, Älvstranden Utveckling AB Göteborg. (Mailkorrespondens).
- Palmgren, B. (2011-04-07). Kommunikatör, Älvstranden Utveckling AB Göteborg. (Mailkorrespondens).
- Würgler, A. (2011-04-07). Medlemscenter, HSB Göteborg. (Mailkorrespondens).
- Eliasson, A. (2011-04-08). Säljledare, NCC Boende AB Göteborg. (Mailkorrespondens).
- Redig, L. (2011-04-08). Projektchef, JM Bostad Region Väst Göteborg. (Mailkorrespondens).

BILAGOR

Bilaga 1 Utbildningsförteckning

Kommentar:

Förteckning över vilka utbildningar som ligger till grund för indelning i kärna och undergrupper. Det är alltid den högsta avslutade utbildningen som räknas. Skulle fallet vara att en individ har flera olika utbildningar på samma nivå väljs den senaste (SCB 2009a). Koden är fyrsiffrig (högsta utbildning enligt "gamla" SUN) och anger inriktning (första siffran) och nivå (andra siffran). Blankt innebär att utbildningen tillhör definitionen av kärna men att individer med denna utbildning saknas i urvalet.

Förklaring:

x = Utbildningen tillhör definitionen av kärna men individer saknas i urvalet.

x o o = Utbildningen tillhör kärna

x o x = Utbildningen tillhör kärna och undergruppen bohem

x x o = Utbildningen tillhör kärna och undergruppen konsult

Kod	Namn	Kärna	Konsult	Bohem
140z	Pedagogik och lärarutbildning, allmän utbildn.	x		
142z	Pedagogik	x	o	o
143a	Lärarutbildning, inriktning förskola	x	o	o
143b	Lärarutbildning, inriktning fritidsverksamhet	x	o	o
143x	Annan lärarutb. för förskola och fritidsverks.	x	o	o
144a	Lärarutb., grunds. lägre åldrar, allmän ämnesin.	x	o	o
144b	Lärarutb., grunds. lägre åldrar, mat./no-ämnen	x		
144c	Lärarutb., grunds. lägre åldrar, sve./so-ämnen	x		
144x	Annan lärarutb. för grundskolans lägre åldrar	x		
145a	Ämneslärarutb., matematik/data/naturvet.	x	o	o
145b	Ämneslärarutb., historia/samhällsvet./ekonomi	x	o	o
145c	Ämneslärarutb., språk	x	o	o
145d	Ämneslärarutb., ma/data/naturv – hist/sam/ek	x	o	o
145e	Ämneslärarutb., ma/data/naturv – språk	x		
145f	Ämneslärarutb., hist/samh/ek – språk	x	o	o
145g	Ämneslärarutb., ma/data/naturv – prakt/estet.	x		
145h	Ämneslärarutb., hist/sam/ek – prakt/estet.	x		
145i	Ämneslärarutb., språk – prakt/estetisk	x		
145x	Annan ämneslärarutb.	x	o	o
146a	Lärarutb., industri och hantverk	x	o	o
146b	Lärarutbildning, handel och administration	x	o	o
146c	Lärarutbildning, hotell och restaurang	x		
146d	Lärarutbildning, livsmedel och konditori	x		
146e	Lärarutbildning, naturbruk	x	o	o
146f	Lärarutbildning, vård och omsorg	x	o	o
146g	Lärarutbildning, medieproduktion	x		
146h	Lärarutbildning, musik	x	o	o
146i	Lärarutbildning, bild och formkonst	x	o	o
146j	Lärarutbildning, dans och teater	x	o	o
146k	Lärarutb., trä- och metallslöjd samt textilslöjd	x	o	o

Kod	Namn	Kärna	Konsult	Bohem
146l	Läroarb. i idrott och hälsa	x	o	o
146m	Läroarb. i hushållsvetenskap	x	o	o
146x	Läroarb. i annat yrkesämne eller prakt./estet.	x	o	o
149a	Specialpedagogutbildning	x	o	o
149b	Hemspråks-/modersmålsläroarb.	x	o	o
149c	Skolledarutbildning	x		
149x	Annan utb. inom pedagogik och läroarb.	x	o	o
210z	Konst och media, allmän utbildning	x		
211a	Bild- och formkonstnärlig utbildning	x	o	x
211b	Konstvetenskap och konsthistoria	x	o	x
211x	Annan utbildning inom bild- och formkonst	x	o	x
212a	Musik	x	o	x
212b	Dans, teater och dramatik	x	o	x
212c	Musik-, dans-, film- och teatervet./-historia	x		
212x	Annan utb. inom musik, dans och dramatik	x		
213a	Medieproduktion, allmän utbildning	x	o	x
213b	Film-, radio- och TV-produktion	x	o	x
213c	Grafisk teknik och bokbinderi	x	o	x
213d	Illustration, reklam, grafisk formgivn. och foto	x	o	x
213x	Annan utbildning inom medieproduktion	x		
214a	Modedesign	x	o	x
214b	Inredningsdesign	x	o	x
214c	Industri- och produktdesign	x	o	x
214x	Annan utbildning inom formgivning	x	o	x
215z	Konsthantverk	x	o	x
219z	Konst och media, övrig/ospecificerad utb.	x	o	x
220z	Humaniora, allmän inriktning	x		
221a	Teologie kandidatutbildning	x	o	o
221b	Pastors-, missionärs- och diakonutbildning	x	o	o
221x	Annan utbildning i religion	x	o	o
222a	Allmän språkkunskap och allm. språkliga utb.	x	o	o
222b	Engelska	x	o	o
222c	Tyska	x	o	o
222d	Franska	x	o	o
222e	Spanska	x	o	o
222f	Ryska	x		
222g	Svenska som främmande språk	x		
222x	Annan utbildning i främmande språk	x	o	o
223a	Svenska / nordiska språk	x	o	o
223b	Andra modersmål och teckenspråk	x		
223c	Litteraturvetenskap och litteraturhistoria	x	o	o
223x	Annan utbildning i svenska och litteraturvet.	x		
225a	Historia	x	o	o
225b	Arkeologi	x		
225c	Kulturvård, kulturadministration och museivet.	x	o	o
225x	Annan utbildning inom historia och arkeologi	x		
226z	Filosofi och logik	x	o	o
229z	Humaniora, övrig/ospecificerad inriktning	x	o	o
310a	Beteendevetenskap, allmän utbildning	x	o	o
310b	Samhällsvetenskap, allmän utbildning	x	o	o
310x	Annan bred utb. i samhälls- och beteendevet.	x		
311a	Psykologutbildning	x	o	o
311b	Psykologutb., inkl. fullgjord prakt.tjänstg. (PTP)	x		
311c	Psykoanalytisk utbildning	x	o	o
311x	Annan utbildning i psykologi	x	o	o
312a	Sociologi	x	o	o
312b	Socialantropologi och etnologi	x	o	o
312c	Kultur- och samhällsgeografi	x		
312x	Annan utb. i sociologi, etnologi och kulturgeo.	x		

Kod	Namn	Kärna	Konsult	Bohem
313z	Statsvetenskap	x	o	o
314z	Nationalekonomi och ekonomisk historia	x		
319z	Samhälls- och beteendevet., övrig/ospec inrikt.	x	o	o
320z	Journalistik och information, allmän utbildning	x	o	x
321a	Journalistik	x	o	x
321b	Medie- och kommunikationsvetenskap	x		
321x	Annan utbildning i journalistik och medievet.	x		
322a	Bibliotekarieutb. / biblioteks- och inform.vet.	x	o	o
322b	Dokumentations- och informationsvetenskap	x	o	o
322x	Annan utb. i biblioteks- och dok.vetenskap	x	o	o
329z	Journalistik och information, övrig/ospec utb.	x		
342z	Marknadsföring	x	o	o
420z	Biologi och miljövetenskap, allmän utbildning	x		
421a	Biologi	x	o	o
421b	Biokemi, toxikologi, farmakologi, nutrition	x	o	o
421x	Annan utbildning i biologi och biokemi	x	o	o
422z	Miljövetenskap	x	o	o
429z	Biologi och miljövetenskap, övrig/ospec utb.	x		
440z	Fysik, kemi och geovetenskap, allmän utb.	x		
441z	Fysik	x	o	o
442z	Kemi	x	o	o
443z	Geovetenskap och naturgeografi	x	o	o
449z	Fysik, kemi och geovet., övrig/ospec. utbildning	x		
460z	Matematik och naturvetenskap, allmän utb.	x		
461z	Matematik	x	o	o
462z	Statistik	x	o	o
469z	Matematik/naturvetenskap, övrig/ospec utb.	x	o	o
480z	Data, allmän utbildning	x	x	o
481a	Systemvetenskap och programvaruteknik	x	x	o
481b	Datavetenskap och datalogi	x	x	o
481x	Annan utb. inom datavetenskap och systemvet.	x		
482z	Datoranvändning	x	x	o
489z	Data, övrig/ospecificerad utbildning	x		
520a	Civilingenjörsutb. – gener. teknik och tekn. fys.	x	x	o
520b	Ingenjörsutb. – generell teknik och teknisk fysik	x	x	o
521a	Civilingenjörsutbildning – maskinteknik	x	x	o
521b	Ingenjörsutbildning – maskinteknik	x	x	o
522a	Civilingenjörsutb. – energi- och elektroteknik	x	x	o
522b	Ingenjörsutbildning – energi- och elektroteknik	x	x	o
523a	Civilingenjörsutb. – elektr., datatek. och autom.	x	x	o
523b	Ingenjörsutb. – elektronik, datatek. och autom.	x	x	o
524a	Civilingenjörsutb. – kemiteknik och bioteknik	x	x	o
524b	Ingenjörsutbildning – kemiteknik och bioteknik	x	x	o
525a	Civilingenjörsutb. – fordons- och farkostteknik	x	x	o
525b	Ingenjörsutb. – fordons- och farkostteknik	x	x	o
526a	Civilingenjörsutb. – ekonomi och organisation	x	x	o
529a	Civilingenjörsutbildning – övrig/ospec inrikt.	x	x	o
529b	Ingenjörsutbildning – övrig/ospec inriktning	x	x	o
540a	Civilingenjörsutbildning – materialtekn., allm.	x	x	o
540b	Ingenjörsutbildning – materialteknik, allmän	x	x	o
580a	Civilingenjörsutb. – bred mot bygg., bl.a. lantm.	x	x	o
580b	Ingenjörsutb – bred mot bygg., bl.a. lantmåteri	x	x	o
582a	Civilingenjörsutbildning – byggnadsteknik	x	x	o
582b	Ingenjörsutbildning – byggnadsteknik	x	x	o
721a	Läkarutbildning	x	o	o
721b	Läkarutb. – inkl. fullgjord allmän tjänstg. (AT)	x	o	o
721c	Läkarutb. – spec.komp. i kiru., anes.- o intensiv.	x	o	o
721d	Läkarutb. – specialistkomp. inom invärtes med.	x	o	o
721e	Läkarutb. – specialistkomp. inom barnmedicin	x		

Kod	Namn	Kärna	Konsult	Bohem
721f	Läkarutb. – specialistkomp. inom geriatrik	x		
721g	Läkarutb. – specialistkomp. inom allmänmed.	x	o	o
721h	Läkarutbildning – specialistkomp. inom psyk.	x		
721i	Läkarutb. – specialistkomp. inom radiologi	x		
721j	Läkarutb. – kliniska laboratoriespecialiteter	x	o	o
721k	Läkarutbildning – annan specialistkompetens	x	o	o
721x	Annan utbildning inom medicin	x	o	o
724a	Tandläkarutbildning	x	o	o
724b	Tandläkarutbildning inkl. specialisering	x		
725a	Optikerutbildning	x	o	o
725d	Biomedicinsk analytikerutbildning	x	o	o

Källa: SCB (2004).

Bilaga 2 Frågeguide

1. Börja med att berätta var och hur IP har bott fram till 1990. (Städer, länder och villa/lägenhet, radhus, hyresrätt, flerfamiljshus, bostadsrätt, etc) – Om möjligt samtliga platser. IP får gärna säga något om varför man har flyttat om möjligt.
2. Var i Göteborg bodde du 1990 (identifiera gärna primärområdet)? Hur bodde du? (dito)
3. Har du flyttat efter 1990?
4. Om ja, vart och varför? – Om möjligt samtliga platser
5. Om nej, varför inte?
6. Om nej, anser du att stadsdelen du bor i förändrats på något sätt, isåf hur.
7. Var bor du nu? Radhus, lägenhet, hyreslägenhet/bostadsrätt, villa, annat.
8. Om du skulle flytta alt har flyttat, vad är viktigt för dig i valet av bostad/bostadsområde? Skilj på nu och då, har preferenserna ändrats. (Rangordna de viktigaste egenskaperna; exempelvis närhet till vänner, dagis/skolor, nära till jobbet, nära till kommunikationer, uteliv, kulturliv, friluftsliv, affärsutbud, nära centrum, annan service)

9. Vad har du för yrke idag? Varför har du det yrket?
10. Vad hade du för yrke 1990? Har du haft andra yrken däremellan eller före 1990 – Isåf vilka? Varför hade du dessa yrken? Om du bytt yrke, varför?
11. Om samma, har det förändrats (exempelvis arbetsuppgifter) på något fundamentalt vis?
12. Vad är viktigt för dig i valet av yrke? (Rangordna enligt ovan; exempelvis hög lön och förmåner, trevliga arbetskamrater, en kreativ atmosfär, flexibla arbetstider, karriärmöjligheter, meningsfulla arbetsuppgifter, personlig utveckling, arbetsgivarens mål etc)

13. Beskriv den/de miljöer du är uppvuxen i innan flytten 1990. Urbant/ruralt, småstad/mellan/storstad
14. (Om inte samma) Beskriv den miljö du bodde i 1990.
15. (Om inte samma) Beskriv den miljö du bott i därefter och nu. (kvarteret/stadsdelen/primärområdet)

16. Vad anser du vara en kreativ miljö? - Beskriv
17. Skulle du vilja kalla miljön du bor/bodde i som kreativ – Motivera svaret.
18. Är den kreativa miljön en plats du medvetet vill/har velat bo och arbeta i? Om ja, varför? Om nej, varför inte? Skiljer detta sig över tid?
19. Är det viktigt för dig att vara i en kreativ miljö när du arbetar?
20. Är det viktigt för dig att vara i en kreativ miljö där du bor? Tar den ena ut den andra?
21. Därefter läser jag upp några nyckelfunktioner som Jacobs/Florida/Andersson/Törnqvist använder i sina beskrivningar av kreativa miljöer och så får IP kommentera varje i hur stor utsträckning (5-gradig skala) de överensstämmer med IP's egen bild av en kreativ miljö:

Etnisk mångfald
Storstadsregion
Universitet
Blandade funktioner
Kvartersgemenskap
Bohemer
Centralt beläget i staden
Nobelpristagare
Tolerans mot avvikande beteende
Resa
Flytta
Aktiv på fritiden
Mötesplatser
Operahus
Strukturell instabilitet
Parker/Natur
God infrastruktur
Många olika sätt att bo på
Riskkapital

Tack, slut

Finns det fler som IP tänker sig skulle kunna ställa upp?

Kompletterande frågor till berörda respondenter skriftligt per mail 100119 – 100203:

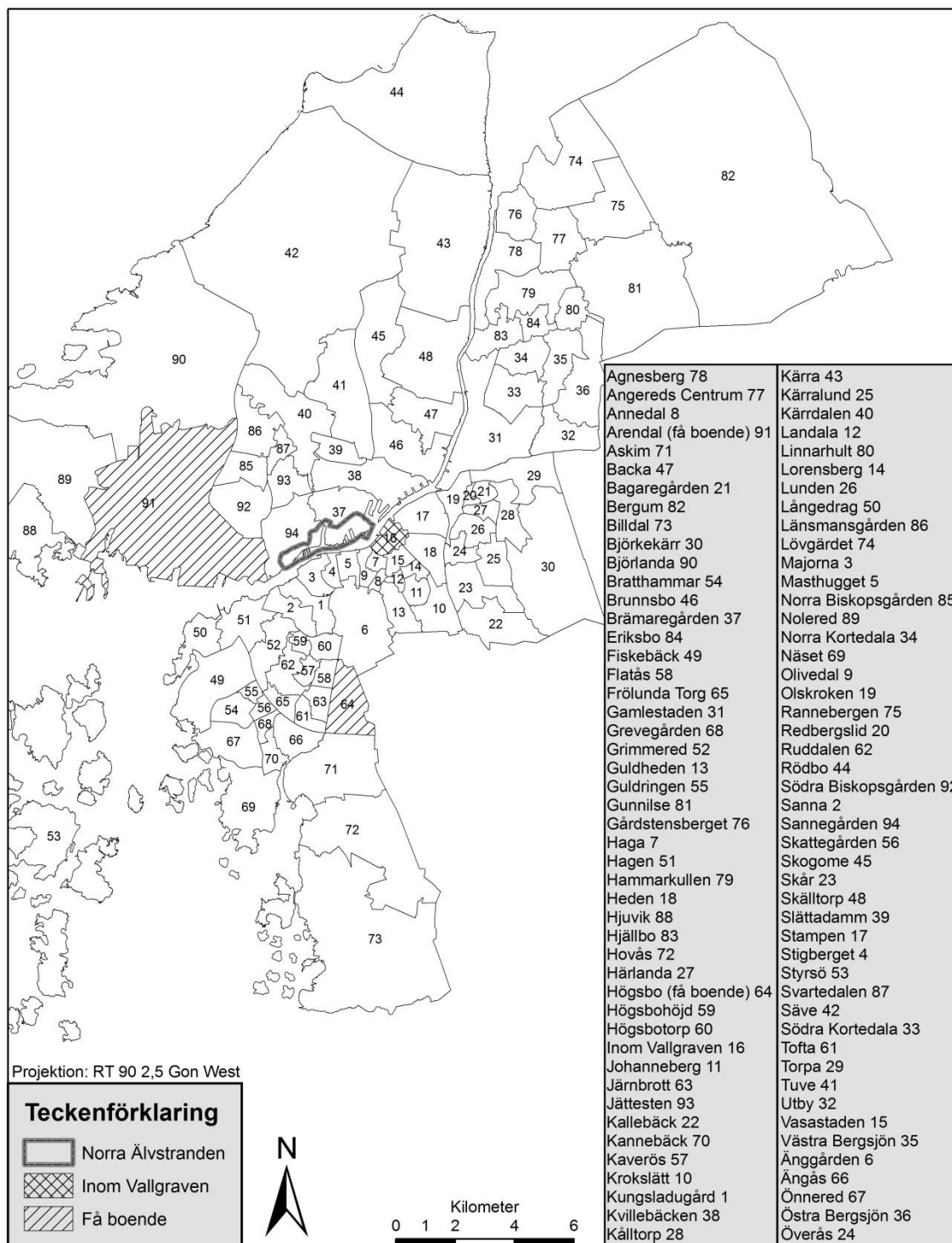
”Jag undrar helt enkelt om denna utlandsvistelse (eller någon annan av motsvarande längd) påverkat dina senare val av bostad på något vis.

Om ja, beskriv gärna vad/hur/varför.

Om nej, dito.

Exempelvis om du gjorde positiva/negativa erfarenheter som kom att påverka dina bostadspreferenser, eller om du upplevde bostäder/människor/miljöer som du senare sökt/undviktit etc.”

Bilaga 3 Göteborgs 94 stadsdelar (primärområden), Norra Älvstranden, Inom Vallgraven och "få boende"

Anm: 1 januari år 2001 ändrades gränser mellan Hjällbo och Eriksbo.
Källa: Göteborg (2011).

Bilaga 4 Intervjupersonerna

Intervjupersonerna, kön, födelseår, grupptillhörighet, intervjutillfälle och intervjulängd.

Resp.	Födelseår	Grupp	Intervjutillfälle	Längd
1. Man	-58	Bohem	080814 (telefon)	70 min
2. Kvinna	-56	Bohem	080820 (kompl 100119)	50 min
3. Kvinna	-56	Bohem	080825	90 min
4. Kvinna	-53	Bohem	080901	70 min
5. Kvinna	-60	Konsult	081006 (telefon) (kompl 100125)	45 min
6. Kvinna	-60	Bohem	081008 (kompl 100119)	80 min
7. Kvinna	-57	Konsult	081014 (kompl 100119)	80 min
8. Man	-59	Konsult	081017	45 min
9. Kvinna	-58	Konsult	081120 (kompl 100119)	60 min
10. Man	-57	Konsult	090128	90 min
11. Man	-59	Konsult	090211	60 min

Bilaga 5 Uträkning av relationen mellan kärna och jämförelsegrupp

(Samma arbetsmetod har även varit tillämpad för relationen mellan bohemer och konsulter vad avser både bostadsområde och arbetsställe).

År 1990: 25 220 individer i jämförelsegruppen bosatta i Göteborg.
7 933 individer i kärnan bosatta i Göteborg.

Relationen mellan kärna och jämförelsegrupp = $25220/7933$ = 3,1791

Klassindelning:	Stor övervikt Kärna	> 1,6791
	Övervikt Kärna	1,6792 – 2,6791
	Jämn fördelning	2,6792 – 3,6791
	Övervikt Jämförelsegrupp	3,6792 – 4,6791
	Stor övervikt Jämförelsegrupp	< 4,6791

År 2006: 19 762 individer i jämförelsegruppen bosatta i Göteborg eller i någon av församlingarna i kommunerna Öckerö, Kungälv, Partille, Ale, Lerum, Härryda, Mölndal eller Kungsbacka.
6 621 individer i kärnan bosatta i Göteborg eller i någon av församlingarna i kommunerna Öckerö, Kungälv, Partille, Ale, Lerum, Härryda, Mölndal eller Kungsbacka.

Relationen mellan kärna och jämförelsegrupp = $19762/6621$ = 2,9847

Klassindelning:	Stor övervikt Kärna	> 1,4847
	Övervikt Kärna	1,4847 – 2,4846
	Jämn fördelning	2,4847 – 3,4846
	Övervikt Jämförelsegrupp	3,4847 – 4,4847
	Stor övervikt Jämförelsegrupp	< 4,4847

Bilaga 6 Förändring av bostadsområde och arbetsställe 2006-2008

Procentuell och absolut förändring av bostadsområde och arbetsställe för kärnan, jämförelsegruppen, konsulter och bohemer mellan åren 2006 och 2008 sorterat på procentuell förändring.

Kärna

Boende i stadsdel	Förändring		Arbetsställe i stadsdel	Förändring	
	(%)	(abs)		(%)	(abs)
1. Frölunda Torg	35,7	5	1. Södra Kortedala	92,3	12
2. Brämaregården	25,4	15	2. Grevegården	85,7	6
3. Överås	25,0	7	3. Ruddalen	76,9	10
3. Ruddalen	25,0	5	4. Hjällbo	50,0	11
5. Lorensberg	21,2	10	5. Stigberget	41,0	12
1. Gamlestaden	-15,5	-5	1. Eriksbo	-44,5	-8
2. Annedal	-14,6	-9	2. Hammarkullen	-39,3	-11
3. Masthugget	-14,1	-24	3. Annedal	-34,5	-10
4. Långedrag	-12,8	-6	4. Vasastaden	-34,2	-44
5. Jättesten	-11,7	-5	5. Hjuvik	-31,3	-5
Göteborg	-1,6	-85	Göteborg	-6,1	-299
Norra Älvstr.	44,8	26	Norra Älvstr.	-5,1	-13

Jämförelsegrupp

Boende i stadsdel	Förändring		Arbetsställe i stadsdel	Förändring	
	(%)	(abs)		(%)	(abs)
1. Högsbo	23,5	8	1. Långedrag	94,2	33
2. Rödbo	18,8	6	2. Grevegården	83,3	15
3. Johanneberg	16,8	20	3. Tofta	68,9	51
4. Kallebäck	15,4	8	4. Utby	55,0	11
5. Lorensberg	14,8	12	5. Ruddalen	50,0	17
1. Linnarhult	-22,3	-6	1. Frölunda Torg	-59,9	-73
2. Grevegården	-15,1	-14	2. Kannebäck	-52,8	-20
3. Norra Biskopsg.	-14,8	-10	3. Skattegården	-51,8	-15
4. Skogome	-12,8	-11	4. Olskroken	-38,9	-131
5. Svartedalen	-11,7	-16	4. Hagen	-38,9	-54
Göteborg	-2,4	-408	Göteborg	-6,9	-915
Norra Älvstr.	35,7	55	Norra Älvstr.	-3,9	-10

Konsulter

Boende i stadsdel	Förändring		Arbetsställe i stadsdel	Förändring	
	(%)	(abs)		(%)	(abs)
1. Lorensberg	45,4	5	1. Säve	216,7	13
2. Överås	42,9	3	2. Guldheden	77,8	7
3. Sannegården	25,0	9	3. Kvillebäcken	73,7	14
4. Stenungsund (k)	12,5	3	4. Kallebäck	29,5	13
5. Änggården	12,0	3	5. Brunnbo	22,7	5
1. Slättadamm	-25,0	-3	1. Annedal	-80,0	-4
1. Annedal	-25,0	-5	2. Kärrdalen	-71,5	-10
3. Inom Vallgraven	-22,3	-4	3. Änggården	-63,0	-17
4. Västra Bergsjön	-21,5	-3	4. Fiskebäck	-55,6	-5
5. Stigberget	-20,9	-5	5. Skår	-50,0	-6
Göteborg	-1,8	-39	Göteborg	-6,1	-137
Norra Älvstr.	65,2	15	Norra Älvstr.	-9,2	-18

Bohemer

Boende i stadsdel	Förändring		Arbetsställe i stadsdel	Förändring	
	(%)	(abs)		(%)	(abs)
1. Änggården	100,0	4	1. Guldheden	250,0	5
1. Kallebäck	100,0	2	2. Lerum (k)	200,0	2
1. Överås	100,0	2	3. Askim	200,0	3
4. Brämaregården	33,3	2	4. Björkekärr	66,7	2
5. Lunden	28,6	2	4. Härryda (k)	66,7	2
1. Johanneberg	-75,0	-3	1. Skår	-66,7	-4
2. Bergum	-66,6	-2	1. Torpa	-66,7	-2
3. Fiskebäck	-40,0	-2	3. Kungsladugård	-57,2	-4
4. Jättsten	-29,6	-2	4. Olskroken	-50,0	-4
5. Partille/Öck. (k)	-25,0	-2/-2	4. Kvillebäcken	-50,0	-2
Göteborg	-2,1	-8	Göteborg	0,9	6
Norra Älvstr.	20,0	1	Norra Älvstr.	0	0

Anm: Av proportionalitetsskäl är endast förändringar på minst 5 nettopersoner medräknade för kärnan och jämförelsegruppen. Motsvarande avgränsning är 3 nettopersoner för konsulterna och 2 nettopersoner för bohemerna. (k) = kommun.

Källa: Egen bearbetning av GILDA.

Bilaga 7 Översikt över Göteborgs stadsdelar åren 1990 och 2006

- 1 Namn
- 2 Medelvärde förvärvsinkomst för sysselsatta i åldern 20-65 år 1990.
- 3 Medelvärde förvärvsinkomst för sysselsatta i åldern 20-65 år 2006.
- 4 Förändring (%) av förvärvsinkomst 1990-2006 subtraherat med medelvärdet för Göteborgs stad.
- 5 Andel (%) öppet arbetslösa år 2006.
- 6 Andel (%) utrikes födda år 1990.
- 7 Andel (%) utrikes födda år 2006.
- 8 Allmännyttig andel (%) av bostadsbeståndet år 1990.
- 9 Allmännyttig andel (%) av bostadsbeståndet år 2006.
- 10 Huvudsaklig upplåtelseform år 1990.
- 11 Huvudsaklig upplåtelseform år 2006.
- 12 Befolkningsförändring (%) 1990-2006.
- 13 Befolkning år 2006.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Agnesberg	135 208	252 538	-9,5	2,4	15,8	31,7	3,7	4,3	Bostadsrätt	Bostadsrätt	-6,2	915
Angereds Centr.	126 632	225 807	-18,0	5,9	22,5	42,4	47,6	37,9	Blandat	Blandat	47,2	3 615
Annedal	149 637	277 606	-10,8	3,3	10,6	11,3	6,6	0	Övriga äg.	Övriga äg.	6,3	3 933
Arendal (Få bo.)	142 443	271 017	-6,1	1,9	13,6	6,7	0	0	Egna hem	Egna hem	-78,0	41
Askim	171 010	327 539	-4,8	2,8	7,1	11,2	0	0	Egna hem	Egna hem	-0,2	9 813
Backa	132 032	240 386	-14,2	5,4	18,9	30,3	47,1	44,8	Blandat	Blandat	-1,8	7 315
Bagaregården	141 824	275 141	-2,3	3,4	8,5	10,0	13,8	16,9	Bostadsrätt	Bostadsrätt	3,0	3 243
Bergum	131 649	265 324	5,2	2,6	10,2	11,2	1,6	1,0	Egna hem	Egna hem	74,1	4 134
Billdal	179 332	364 914	7,2	1,8	4,5	6,2	2,3	0,6	Egna hem	Egna hem	13,4	9 848
Björkekärr	144 069	269 800	-9,0	2,9	10,2	14,6	38,3	21,1	Blandat	Blandat	6,2	7 339
Björlanda	135 897	305 475	28,5	1,7	7,9	6,3	0	0	Egna hem	Egna hem	103,3	6 074
Bratthammar	167 939	326 844	-1,7	1,5	4,8	8,1	0	0	Egna hem	Egna hem	-8,0	2 434
Brunnsbo	135 141	247 327	-13,3	4,4	13,0	23,7	42,6	42,2	Blandat	Blandat	3,8	5 940
Brämaregården	121 682	244 593	4,7	4,5	17,4	19,0	17,4	24,4	Blandat	Blandat	23,6	9 508
Eriksbo	114 214	212 007	-10,7	6,5	26,4	36,2	97,3	96,8	Allmännyttig	Allmännyttig	3,7	2 357
Fiskebäck	171 894	345 219	4,5	1,3	5,8	7,3	0	0	Egna hem	Egna hem	-1,3	6 993
Flatås	136 182	244 895	-16,5	3,8	7,1	14,0	0	0	Blandat	Blandat	-1,9	3 356
Frölunda Torg	119 734	213 410	-18,1	7,2	18,0	36,6	94,1	73,8	Allmännyttig	Allmännyttig	9,8	5 314
Gamlestaden	119 391	213 010	-17,9	4,7	24,2	28,1	31,7	33,1	Blandat	Blandat	14,7	7 088
Grevegården	118 831	206 601	-22,5	6,1	18,7	37,7	78,1	47,5	Allmännyttig	Blandat	11,9	4 107
Grimmered	172 043	356 417	10,9	2,1	7,1	9,0	0	0	Egna hem	Egna hem	-0,3	4 070
Guldheden	143 786	267 679	-10,1	3,3	8,7	11,3	58,3	55,6	Allmännyttig	Allmännyttig	12,8	8 833
Guldringen	131 495	248 170	-7,6	3,2	7,1	9,0	0	0	Bostadsrätt	Bostadsrätt	-9,0	2 211
Gunnilse	134 196	264 709	0,9	2,9	12,2	13,7	0	0	Egna hem	Egna hem	48,0	1 239
Gårdstensberget	111 994	204 876	-13,4	8,7	44,2	57,6	69,7	87,1	Allmännyttig	Allmännyttig	7,1	7 466
Haga	140 527	291 452	11,1	4,6	10,1	12,5	84,4	77,6	Allmännyttig	Allmännyttig	14,4	4 093
Hagen	177 358	367 186	10,7	2,6	7,6	8,5	0	0	Egna hem	Egna hem	-37,5	2 790
Hammarkullen	117 286	203 202	-23,1	8,8	37,0	58,3	46,7	47,6	Blandat	Blandat	12,4	7 822
Heden	151 996	305 111	4,4	3,1	11,7	14,7	28,4	32,0	Blandat	Blandat	26,9	5 543
Hjuvik	147 483	342 238	35,7	2,1	6,1	6,2	0	0,1	Egna hem	Egna hem	89,5	6 315
Hjällbo	104 467	181 402	-22,7	8,8	48,0	60,9	90,7	91,1	Allmännyttig	Allmännyttig	28,1	7 345
Hovås	194 567	464 042	42,2	2,2	6,9	11,2	0	0	Egna hem	Egna hem	22,9	2 896
Härlanda	145 001	291 570	4,8	2,3	7,9	8,7	0	0	Egna hem	Egna hem	17,7	1 526
Högsbo (få bo.)	143 675	151 914	-90,6	8,3	5,2	33,3	0	0	Egna hem	Egna hem	136,8	45
Högsbohöjd	118 788	231 889	-1,1	3,2	13,1	17,7	49,9	47,5	Blandat	Blandat	7,3	3 793
Högsbotorp	128 751	234 300	-14,3	3,8	8,2	15,1	48,8	45,8	Blandat	Blandat	2,9	5 827
Inom Vallgraven	150 970	301 303	3,3	3,6	11,6	14,3	29,2	22,5	Blandat	Blandat	41,6	3 631

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Johanneberg	140 923	276 360	-0,2	2,8	8,3	14,1	8,4	6,1	Egna hem	Blandat	29,9	7 193
Järnbrott	133 929	257 066	-4,4	3,1	6,4	9,2	56,3	54,9	Allmännytt	Allmännytt	0,9	3 246
Jättesten	132 409	239 580	-15,4	4,4	18,2	25,6	16,6	27,7	Blandat	Blandat	1,8	5 977
Kallebäck	131 294	239 761	-13,7	3,1	9,9	17,5	23,3	20,3	Blandat	Blandat	11,8	3 085
Kannebäck	131 467	242 787	-11,6	4,1	11,9	19,4	51,8	53,0	Allmännytt	Allmännytt	2,4	2 927
Kaverös	132 699	244 886	-11,8	2,7	8,1	11,4	24,6	24,5	Bostadsrätt	Bostadsrätt	-4,4	3 644
Krokslätt	135 728	256 949	-7,0	2,7	14,4	17,8	11,5	10,9	Blandat	Blandat	29,1	11 485
Kungsladugård	129 651	245 886	-6,7	4,3	8,8	10,0	62,9	61,8	Allmännytt	Allmännytt	9,2	10 183
Kvillebäcken	120 977	227 850	-8,0	5,1	19,1	29,7	19,4	19,1	Blandat	Blandat	7,8	8 535
Källtorp	133 081	259 604	-1,2	3,4	9,4	11,3	10,4	10,1	Egna hem	Blandat	12,7	7 819
Kärra	138 054	266 305	-3,4	2,1	8,5	11,7	0	0	Bostadsrätt	Bostadsrätt	33,5	10 207
Kärralund	151 308	297 688	0,4	3,3	5,5	7,4	3,5	3,5	Blandat	Blandat	7,6	1 991
Kärrdalen	154 952	288 791	-9,9	2,9	10,8	15,0	0	0	Egna hem	Egna hem	9,4	4 870
Landala	144 119	268 725	-9,9	3,5	10,6	15,3	41,0	40,3	Blandat	Blandat	14,8	4 499
Linnarhult	159 186	270 300	-26,5	2,8	20,0	29,6	0	0,4	Egna hem	Egna hem	-9,1	609
Lorensberg	170 516	369 521	20,4	3,2	7,4	9,1	3,0	4,8	Egna hem	Blandat	8,8	1 624
Lunden	139 657	270 933	-2,3	3,4	9,6	11,0	15,4	9,3	Blandat	Blandat	7,4	10 276
Långedrag	193 483	459 303	41,1	1,6	6,4	9,3	0	0	Egna hem	Egna hem	11,8	2 004
Länsmansgården	121 615	217 909	-17,1	5,3	18,6	33,5	48,5	48,0	Blandat	Blandat	-1,3	4 675
Lövgärdet	114 455	205 712	-16,6	8,4	31,2	52,3	58,8	46,3	Allmännytt	Blandat	1,8	6 664
Majorna	129 769	251 806	-2,3	4,4	11,0	12,9	35,7	39,0	Blandat	Blandat	17,5	10 060
Masthugget	136 008	264 068	-2,2	4,1	12,2	14,6	13,7	8,6	Bostadsrätt	Bostadsrätt	12,5	10 875
Nolered	151 824	294 508	-2,3	1,8	6,3	6,2	0	9,1	Egna hem	Egna hem	27,1	9 313
N Biskopsgården	104 407	185 857	-18,3	9,0	41,0	52,0	93,9	86,6	Allmännytt	Allmännytt	18,8	4 652
N Kortedala	120 819	222 276	-12,3	5,3	23,4	31,5	57,3	56,6	Allmännytt	Allmännytt	4,2	5 957
Näset	171 001	390 279	31,9	1,3	4,1	6,8	0,0	1,4	Egna hem	Egna hem	18,8	5 895
Olivedal	147 821	303 543	9,0	3,6	10,5	12,4	2,6	2,3	Övriga äg.	Bostadsrätt	15,8	10 793
Olskroken	135 136	256 484	-6,5	5,0	11,8	16,9	18,8	18,8	Blandat	Blandat	12,7	5 527
Rannebergen	129 647	236 153	-14,2	5,6	18,3	29,2	75,5	78,4	Allmännytt	Allmännytt	-7,1	4 271
Redbergslid	132 792	264 535	2,9	3,7	9,8	9,9	36,4	25,4	Blandat	Blandat	10,5	2 571
Ruddalen	132 691	244 335	-12,2	2,9	8,4	15,1	0	0	Bostadsrätt	Bostadsrätt	0,2	1 969
Rödbo	149 363	280 208	-8,7	2,8	8,5	8,0	0	0	Egna hem	Egna hem	19,3	830
Sanna	121 672	233 562	-4,4	5,8	7,5	9,8	58,8	61,8	Allmännytt	Allmännytt	13,9	1 879
Sannegården	123 014	278 647	30,2	3,7	17,7	15,3	42,8	32,8	Blandat	Blandat	48,8	9 689
Skattegården	117 655	239 974	7,6	4,5	17,7	19,7	72,4	0,2	Allmännytt	Övriga äg.	22,1	2 574
Skogome	140 129	287 734	9,0	2,0	11,1	12,3	0	0	Egna hem	Blandat	136,4	2 139
Skår	190 767	384 849	5,4	2,5	5,5	9,1	0	0	Egna hem	Egna hem	8,3	4 473
Skälltorp	137 766	256 502	-10,1	3,7	15,2	24,9	17,0	19,3	Bostadsrätt	Bostadsrätt	-3,5	8 235
Slättadamm	130 261	252 532	-2,4	3,7	11,6	17,4	28,1	2,5	Blandat	Blandat	13,6	3 252
Stampen	142 917	267 701	-9,0	3,6	14,5	17,8	1,8	12,4	Blandat	Blandat	46,8	4 604
Stigberget	125 837	239 258	-6,2	4,9	10,7	12,7	51,3	52,3	Allmännytt	Allmännytt	12,9	7 132
Svartedalen	116 346	237 077	7,5	3,8	27,9	34,3	55,4	56,9	Allmännytt	Allmännytt	18,4	3 450
Säve	133 444	273 621	8,7	2,5	4,3	5,5	0	0	Egna hem	Egna hem	36,3	2 076
S Biskopsgården	109 959	200 067	-14,4	6,0	30,1	38,3	32,6	30,9	Övriga äg.	Övriga äg.	0,9	6 772
S Kortedala	117 303	212 178	-15,4	6,5	20,4	34,6	67,9	66,6	Allmännytt	Allmännytt	12,6	8 841
S Skärgården	129 731	269 775	11,6	1,9	3,0	4,1	2,3	3,7	Egna hem	Egna hem	12,6	4 495
Tofta	125 973	228 351	-15,0	6,5	10,7	20,6	99,7	96,2	Allmännytt	Allmännytt	4,6	2 329
Torpa	139 309	271 840	-1,2	2,9	7,7	9,1	61,4	57,4	Allmännytt	Blandat	11,1	3 534
Tuve	144 684	266 001	-12,5	2,9	14,8	19,6	21,3	20,7	Blandat	Blandat	-5,4	8 800
Utby	144 983	276 957	-5,3	2,0	10,8	12,1	0	0	Egna hem	Egna hem	16,4	5 486
Vasastaden	158 679	327 336	10,0	3,0	10,9	12,8	7,9	4,9	Övriga äg.	Övriga äg.	28,4	6 347
V Bergsjön	114 837	194 192	-27,2	7,0	30,8	44,9	30,5	35,9	Blandat	Blandat	1,9	6 684
Änggården	190 315	365 025	-4,5	2,4	6,5	14,5	18,4	16,4	Egna hem	Egna hem	12,6	1 567

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Ängås	126 468	227 046	-16,8	6,0	16,0	33,2	67,1	61,3	Allmännytt	Allmännytt	-1,5	3 530
Önnered	161 141	315 895	-0,3	1,7	4,5	7,1	10,2	11,0	Egna hem	Egna hem	1,1	3 760
Ö Bergsjön	111 254	190 683	-24,9	8,0	34,2	59,2	67,1	48,1	Allmännytt	Blandat	13,3	8 309
Överås	187 178	384 360	9,0	2,0	6,9	8,3	0	0	Egna hem	Blandat	12,3	2 420
Gbg Stad	137 877	270 672	96,3	4,1	14,7	20,5	31,3	28,3		Blandat	13,1	489 757

Källa: Egen bearbetning av GILDA, Göteborg (2007)

**MEDDELANDEN FRÅN GÖTEBORGS UNIVERSITETS GEOGRAFISKA
INSTITUTIONER, SERIE B.**

**Doktorsavhandlingar från institutionen för kulturgeografi
och ekonomisk geografi, Göteborgs universitet**

- Nr 1 *Olof Wärneryd*: Interdependence in urban systems. 1968
- Nr 17 *Lennart Andersson*: Rumsliga effekter av organisationsförändringar. Studier i lokalisering med exempel från skolväsendet. 1970
- Nr 23 *Lars Nordström*: Rumsliga förändringar och ekonomisk utveckling. 1971
- Nr 43 *Kenneth Asp*: Interregionala godstransporter i ett rumsligt system. 1975
- Nr 44 *Jan Lundqvist*: Local and central impulses for change and development. A case study of Morogoro District, Tanzania. 1975
- Nr 56 *Staffan Öhrling*: Rural change and spatial reorganization in Sri Lanka. Barriers against development of traditional Sinhalese local communities. 1977
- Nr 57 *Ulf Halloff*: Inköpsresor i ett rumsligt system. Metodstudier på grundval av empiriskt material från några stadsdelar i Göteborg. 1977
- Nr 59 *Lage Wahlström*: Naturvården i regional och lokal planering. Geografiska studier med exempel från Göteborgsregionen och övriga delar av de västsvenska länen. 1977
- Nr 60 *Kent Persson*: Sysselsättningen i centrum. Sysselsättningsförändringar i stadscentrum, deras orsaker och verkan - med exempel från Göteborg. 1977.
- Nr 63 *Claes Göran Alvstam*: Utrikeshandel och rumslig dynamik. En studie av den väst-europeiska interna utrikeshandelns ländersammansättning 1955-1975. 1979
- Nr 64 *Sten Lorentzon*: Ortsstruktur, arbetsresor och energiförbrukning. Förändringar i bebyggelsestrukturen och energikonsumtionen vid arbetsresor belysta med exempel från västra Sverige. 1979
- Nr 65 *Bengt Holmgren*: Transportförändringar och rumslig utveckling. Geografiska studier av järnvägsnedläggningars effekter med exempel från två västsvenska kommuner. 1980
- Nr 66 *Rolf Pettersson*: Omlokalisering av statlig verksamhet. Effekter på arbetsmarknaden i mottagande orter. 1980.
- Nr 69 *Åke Forsström*: Commuting accidents. A study of commuting accidents and casualties in some swedish regions during 1971. 1982.
- Nr 71 *Christina Nordin*: Marchés, commerçants, clientèle. le commerce non sédentaire de la région Parisienne - Etude de géographie humaine. 1983
- Nr 72 *Kajsa Ellegård*: Människa - produktion. Tidsbilder av ett produktionssystem. 1983
- Nr 73 *Kjell Gustafsson*: Tekoindustrin och förändringarna i den internationella arbetsfördelningen. Konsekvenser för lokalisering och sysselsättning i Sverige. 1983
- Nr 74 *Ingrid Johansson*: Arbetsplatslokalisering i staden: dåtid-nutid-framtid. Exempel från några stadsdelar i Göteborg. 1984.
- Nr 75 *Magnus Torell*: Fisheries in Thailand. Geographical studies about the utilization of resources in semi-enclosed seas. 1984
- Nr 77 *Bertil Vilhelmson*: Resurser och resor. Äldres aktivitet och handikapp i trafiken. 1985
- Nr 78 *Gerhard Gustafsson*: Etik och lokala utvecklingsstrategier. Bevaring eller förändring av människans livsvillkor. 1986.
- Nr 79 *Lars Aronsson*: Turism och lokal utveckling. En turism-geografisk studie. 1989
- Nr 80 *Peter de Souza*: Territorial production complexes in the Soviet Union - with special focus on Siberia. 1989
- Nr 81 *Bertil Lundberg*: Industriella beroenden. Rumslig och strukturell förändring i ett värmlandsperspektiv. 1991
- Nr 82 *Thomas Jordan*: Flows of pumps: Structure and Change in the International Division of Labour. 1992
- Nr 84 *Joel Yrlid*: Mission och kommunikation. Den kristna missionen och transportnätets utveckling i Belgiska Kongo/Zaire 1878-1991. 1993
- Nr 85 *Martin Gren*: Earth writing: Exploring Representation and Social Geography In-Between Meaning/Matter. 1994
- Nr 86 *Sören Eriksson*: Global shift in the aircraft industry. A study of airframe manufacturing with special reference to the Asian NIEs. 1995
- Nr 87 *Gabriel Bladh*: Finnskogens landskap och människor under fyra sekler. En studie av natur och samhälle i förändring. 1995

- Nr 88 *Anders Närman*: Education and nation building in Kenya. Perspectives on modernization, global dependency and local development alternatives. 1995
- Nr 89 *Thomas Blom*: Perspektiv på kunskap och utveckling. Om högskoleutbildningens betydelse i perifera regioner. 1996
- Nr 90 *Inge Ivarsson*: Integrated international production. A study of foreign transnational corporations in Sweden. 1996.
- Nr 91 *Sang Chul Park*: The technopolis plan in Japanese industrial policy. 1997
- Nr 92 *Johan Dahl*: A cry for water. Perceptions of development in Binga district, Zimbabwe. 1997
- Nr 94 *Margareta Espling*: Women's livelihood strategies in processes of change. Cases from urban Mozambique. 1999
- Nr 95 *Lars-Gunnar Krantz*: Rörlighetens mångfald och förändring. Befolkningens dagliga resande i Sverige 1978 och 1996. 1999
- Nr 96 *Per Assmo*: Livelihood strategies and land degradation. Perceptions among small-scale farmers in Ng'iresi Village, Tanzania. 1999
- Nr 97 *Anders Larsson*: Proximity matters? Geographical aspects of changing strategies in automotive subcontracting relationships: the case of domestic suppliers to Volvo Torslanda assembly plant. 1999
- Nr 98 *Mikael Jonasson*: The creation of places in traffic through performative action. 2000
- Nr 99 *Matilde Mordt*: Livelihoods and sustainability at the agrarian frontier. The evolution of the frontier in Southeastern Nicaragua. 2001
- Nr 101 *Kersti Nordell*: Kvinnors hälsa - en fråga om medvetenhet, möjlighet och makt. Att öka förståelsen för människors livssammanhang genom tidsgeografisk analys. 2002
- Nr 102 *Åsa Westermark*: Informal livelihoods: Woman's biographies and reflections about everyday life. A time-geographic analysis in urban Colombia. 2003
- Nr 103 *Bodil Jansund och Ulrika Blom-Mondlane*: Geografi-didaktik-praktik. Interaktiva studier av förloppslandskapet. 2003
- Nr 104 *Alf Brodin*: Baltic Sea ports and Russian foreign trade. Studies in the economic and political geography of transition. 2003
- Nr 105 *Eva Thulin*: Ungdomars virtuella rörlighet. Användningen av dator, internet och mobiltelefon i ett geografiskt perspektiv. 2004
- Nr 106 *David Rylander*: Nätverkan och Regional utveckling. Om gränsöverskridande samarbete i södra Östersjöregionen och nätverkstjänsternas roll i samhällsutvecklingen. 2004
- Nr 107 *Patrik Ström*: The 'Lagged' Internationalization of Japanese Professional Business Service Firms: Experiences from the UK and Singapore. 2004
- Nr 108 *Jonas Lindberg*: Education for all in times of global transformations: Aspirations and opportunities of poor families in marginal areas of Sri Lanka. 2005
- Nr 109 *Ulf Ernstson*: Kontrakt med naturen. Om spridning och implementering av miljöledningssystem. 2006
- Nr 110 *Jerry Olsson*: Responses to change in accessibility. Socio-economic impacts of road investment: the distributive outcomes in two rural peripheral Philippine municipalities. 2006
- Nr 111 *Iraê Baptista Lundin*: Negotiating Transformation: Urban livelihoods in Maputo adapting to thirty years of political and economic changes. 2007
- Nr 112 *Curt Nestor*: Foreign Direct Investment in the Socialist Republic of Vietnam 1988-2000: Geographical Perspectives. 2007
- Nr 113 *Lena Lindberg*: The Regionalisation Process in Southeast Asia and the Economic Integration of Cambodia and Laos into ASEAN. 2007
- Nr 114 *Kristina Thorell*: Naturvårdsplanering med förankring i det lokala. Villkor för delaktighet och underifrånperspektiv i vården av värden i landskapet. 2008
- Nr 115 *Jean Paul Dushimumuremyi*: Spatial Distribution of Water Resources and Accessibility to Water. The Case of Bugesera District in Rwanda. 2009
- Nr 116 *Théophile Niyonzima*: Land Use Dynamics in the face of Population Increase. A study in the Districts of Gatsibo and Nyagatare, Eastern Province, Rwanda. 2009
- Nr 117 *Robin Biddulph*: Geographies of Evasion. The Development Industry and Property Rights Interventions in Early 21st Century Cambodia. 2010
- Nr 118 *Pelle Amberntsson*: The Past of Present Livelihoods: Historical Perspectives on Modernisation, Rural Policy Regimes and Smallholder Poverty – A case from Eastern Zambia. 2011
- Nr 119 *Kristina Lindström*: Den massmediala (re)produktionen av turismens platser. Geografiska perspektiv på journalistikens uttryck och produktionsförhållanden. 2011

ISSN nr. 0346-6663
ISBN nr. 91-86742-67-4
(<http://hdl.handle.net/2077/27939>)